

**R. P. Martini De Esparza Artieda, Navarri, Theologi Societ.
Iesv, Cvrsvs Theologicvs**

in decem Libros, & duos Tomos distributus, Ivxta Methodvm, Qva In
Scholis Societatis Iesv communiter traditur annis quaternis

Continens Secvndam Secvndæ, & Tertiam Partem D. Thomæ

**Esparza Arteida, Martin de
Lugduni, 1666**

Liber Septimvs. De Passionibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94839](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-94839)

R. P. MARTINI
DE ESPARZA
ARTIEDA
E SOCIE TATE IESV;
& in Collegio Romano S. Theologiæ
Professoris: Cursus Theologici
TOMVS SECUNDVS.

LIBER SEPTIMVS
DE PASSIONIBVS.

QVÆSTIO PRIMA.

Virum passio sit actus appetitus sensitui.

VIDE TUR non esse appetitus, potius sensitui, quam partis apprehensiuæ, nec vtriusvis potius, quam intellectus, aut voluntatis. Quia omnis actus animæ est cum aliqua passione. In omni namque suo actu patitur anima ab obiecto in ipsum agente, vel immediatè per speciem suam, sicut cum cognoscitur; vel mediata per cognitionem sui, sicut cum terminat actum aliquem potentiam appetitiæ, sive rationalis, sive irrationalis. Ergo passio non pertinet magis ad vim appetitiuam, quam ad apprehensiuam, nec ad sensituum potius, quam ad intellectuam.

2. Primum in unoquoque genere, est maximè, & præ ceteris eiusdem generis tale, vt dicitur, 2. Metaphys. text. 4. Inter passiones autem animæ, & animalis, prima omnium est in parte apprehensiuæ. Quæ videlicet prius mota, mouet deinde vim appetitiuam ad omnes, & quosvis suos actus. Necenim appetitus moueri ad aliquid potest, nisi attrahente, aut deterrente virtute apprehensiuæ mota prius per obiectum. Ergo passio magis est in parte apprehensiuæ, quam in appetitiuæ.

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

3. Quod est magis actuum, est minus passionum, & conuerso, quod est minus actuum, est magis passionum, vt patet in Deo summè actuo, proptereaque experti omnis passionis, & in materia prima nullius, aut vix illius actiuitatis, proptereaque summè passiuæ. Ratio est, quia actio, & passio opponuntur, atque illa est perfecti, hæc imperfecti. Pars autem appetitiua est maximè actiuæ, quia imperat reliquis omnibus potentias, omnésque mouet ad suas operationes. Ergo passio minus pertinet ad vim appetitiuam, quam ad apprehensiuam.

4. Ea passio est maior, quæ prouenit à virtute actiuæ maiori; Actus autem appetitus rationalis prouenit à virtute actiuæ maiori: Quia in appetitum rationalem agit bonum universale, quod est maius, & potentius, quam bonum particulare, quod agit in appetitu sensituum. Ergo passio magis est in appetitu rationali, quam irrationali.

5. Passio est via ad corruptionem. Quia qualibet passio si magis, magis augeatur, corruptit tandem substantiam, vt habetur ex 6. Topic. cap. 2. Anima autem hominis est incorruptibilis, & immortalis secundum se, & secundum omnes suas potentias, ergo secundum se, & omnes suas potentias est omnino expers passionis. Vnde quæstio proposita, est & subiecto non supponente, respectu animæ humanae, omniumque potentiarum eius.

6. Eorum, quæ agimus, quædam fiunt ex passione, quædam sine passione, & quædam etiam contra passionem, vt communiter dicitur, & supponitur

A. ab

ab Apostolo dicente ad Romanos 7. 5. *Cum essemus in carne, passiones peccatorum, que per legem erant, operabantur in membris nostris.* Ea autem differentia non haberet locum, si omnis actus appetitus sensitivus haberet rationem passionis. Quia nihil inquam agimus non praexistenti aliquo actu partis sensitivae apprehensiva, ac appetitiva. A qua nimur dependet pars rationalis in omni suo actu, & a qua cōsequenter dependent mediatae, vel immediatae omnes actiones exteriores. Ergo non recte dicitur passionē esse actu appetitus sensitivus, ut sic, & in genere.

Art. 1. Respondet: *Passio* dicitur tripliciter. Primo communiter, & latè pro qualibet receptione, tametsi nihil remaneat eorum, quæ inerant subiecto, quo pacto dicitur 3. de anima text. 12. *intelligere est quoddam pati*, & similiter dicitur aërem pati, cum illuminatur, atque à Dionys. c. 2. de diuinitatibus dicitur patiens Diuina, qui plurimum subest in inspirationi diuinae. Secundò dicitur passio magis propriè pro receptione coniuncta per se cum remotione, & corruptione alicuius praexistentis in passo. Quo pacto dicitur passio quilibet alteratio, ut frigescit, & calefacit. Denique passio dicitur propriissimè, magisque strictè pro receptione coniuncta per se cum remotione, & corruptione alicuius praexistentis in passo permanenter, & per se, seu iuxta naturam, & exigentiam ipsius intrinsecam. Quo pacto dicitur quis pati, cum recipit aëritatem, aut vulnus, remota, & corrupta sanitatem, aut integratatem corporis.

Art. 2. Ratio triplicis huius differentiæ est. Quia omnis passio fundatur in actuitate causæ dominante passo, ipsūque trahente ad similitudinem, & conformitatem cum causa efficiente. Nulla autem videtur exerceri vis dominativa, & tractiva ex parte causa efficientis circa passum, dum ipsum passum relinquitur cum omnibus, quæ ei inerant permanenter, quæque sunt conformia inclinationi, & exigentia naturali, atque ita recipit aliquid de novo, ut nihil propterea amittat de bono sibi connaturali. Passio igitur, quæ in sola receptione consistit absque exclusione alicuius praexistentis vix habet rationem passionis, nec comprehenditur sub hac voce prolati absolute, & sine addito. Rursus receptione coniuncta cum corruptione alicuius praexistentis in passo, parum etiam habet dominationis, & tractio- nis, quando, quod excluditur, & corruptitur, non est perfectiū passi, nec exigitur ab eodem. Quia in tali cunctu magis videtur, quod agens obsequatur exigentia passi, & trahatur ad conformitatem cum ipsa. Quia ferè de causa dicit Philosophus lib. 1. de generat. text. 14. quando ex ignobiliori gignitur nobilis, esse generationem simpliciter, & corruptionem tantum secundum quid. Quapropter hoc etiam secundum genus receptionis habet parum de passione; tametsi habeat aliquid plus, quam primum illud genus receptionis. Ea itaque receptione est inimi- me, propriissimèque passio, quæ ex sua natura est coniuncta cum exclusione alicuius praexistentis per se in passo, eidemque connaturalis iuxta exigentiam permanentem ipsius secundum se; ut cum aqua califit, & sic de similibus. Quia tunc agens maximè dominatur passo, ipsūque propriissimè trahit ad similitudinem sui, superata eius inclinatione, & renitentia. Quia de causa Philosophus eodem illo in loco dicit, quando gignitur aliquid deterius corrupto meliori, dari corruptionem simpliciter, & generationem tantum secundum quid.

Art. 3. Ex his apparet, animam secundum se esse expertem passionis propriè, & strictè sumptæ. Quia quæcumque recipere potest, recipit, quin propterea amittat aliquid eorum, quæ sibi instant permanen-

ter, & per se, iuxta exigentiam suam determinatam. Quia de causa 2. *Phylic.* à text. 19. docetur animam esse imanibilem. Indidem rursus apparet operationes animæ, pertinentes ad partem eius rationalem, ac intellectualem, non esse coniunctas per se, saltem immediatae cum passione propriè, & strictè tali. Quia excentur independenter ab organo corporeo, idèque nihil ipsis adiungitur, immediata ratione sui, ex iis, quæ sunt propria corporis, sed tantum ea adiunguntur, quæ sunt propria animæ. Datum est vero est, non esse eiusmodi passionem propriè, ac strictè dictam. Ob rationem contrariam apparet tertio operationes partis sensitivæ esse coniunctas immediatae cum passione strictè tali. Quia haec operationes excentur dependenter ab organo corporeo, quod est capax passionis strictè talis, & coniunctæ cum corruptione, ac transmutatione. Vnde sit, ut ex assidua operatione atteratur, ac denum corruptatur.

Art. 4. Verum quoad hoc existit magnum quodam discrimen inter vim apprehensivam, & appetitivam. Quia operationes apprehensiva non habent adiunctam transmutationem corporalem per se, sed tantum per accidens, appetitivam verò per se. Ratio est, quia operatio partis apprehensivæ tota peragitur exprimendo similitudines obiectorum, circa quæ versatur; hoc est, adducendo ad se eadem obiecta, atque in hoc sistit, tanquam in ultimo suo termino, loquendo per se. Vnde ex hoc operationum genere solum per accidens; vel mediatae solum sequi potest transmutationem corporalem, seu passio strictè sumpta. Mediatae quidem eo modo, qui mox exponetur; per accidens verò, si operatio fiat cum attentione, ac intensione nimia, vel cum nimia continuatione. Vt ideo enim modo patitur, & corruptitur, aut disponitur ad corruptionem organum corporale, propter dissipationem, aut nimium confluxum spirituum, & inde aliorum quoque humorum. At operatio partis appetitivæ peragitur per perlectionem, & fugam obiectorum, circa quæ versatur, ex quibus sequitur motus in corpore, qualis requiritur ad consecutionem, aut conseruationem obiecti, vel ad eius refectionem. Quæ est ratio, ob quam potentia appetitivæ obediunt omnes reliquæ potentia animalis, atque ab ipsa mouentur ad suas operationes. Nempe potentia appetitivæ data est animali, sicut datur cocominus familiæ, ut moueat singulas quæque vires in utilitatem totius. Mouet autem primum omnium organum corporale dependenter, a quo elicit appetitionem, nec, nisi inducta immediate motione circa organum proprium, potest mouere mediae reliquas potentias corporales. Patet igitur operationem appetitus sensitivæ esse coniunctam per se cum transmutatione corporali, seu cum passionem propriè, ac strictè dicta, ita inducente aliquid de novo, ut simul excludat aliquid praexistentium, atque inhaerentium animali permanenter, & per se. Ob istam itaque coniunctionem per se inter actus appetitus sensitivæ, & transmutationem, seu passionem corporalem strictè talem, idem actus dicuntur communiter passiones animalis, nomine effectus magis manifesti translati ad ipsius causam per se, quæ est minus manifesta immediata ratione sui.

Art. 5. Apparet denique ex præmissis non omnes actus appetitus sensitivæ habere rationem passionis cum æquali proprietate. Magis enim habent de passione actus, ad quos sequitur transmutationem corporalem, quæ est nocuia respectu animalis, eoque magis, quo maior est vis nocuia. Manifestum nimis est omnem transmutationem, quæ dimouet animal ab statu, & dispositione conueniente sibi permanenter, & per se, esse nocuam respectu eiusdem, vel secundum

cundum naturam, vel secundum individuationem eius. Quia, quæ insunt vnicuique permanenter, & per se, sunt conformia exigentia eius, adeoque sunt bona respectu ipsius, ac proinde sunt mala, & nocua, quæ cum aliqua eorum corruptione inducuntur vi agentis extrinseci, quale est obiectum mouens appetitum sensituum. Nocent verò magis, quæ magis dimouent à prædicto statu, & dispositione conueniente animali permanenter, & per se. Qua de causa tristitia magis habet rationem passionis, quam gaudium, & lætitia. Quia gaudium diffundit sanguinem per totum corpus, eundemque contrahit tristitia. Diffusio autem sanguinis per corpus non ita nocet animali, atque nocet contratio eius; cum sanguis sit principium vitæ, ideoque diffusione sui foueat partes, in quas diffunditur, easdemque tantundem labefactet contratio, propter rationem contrariam. Vtraque tamen træmutatio est nocua absolute, cum contingat interire animal, tum ex træmutatione inducta per vehementem lætitiam, tum etiam ex inducta per vehementem saevitiam. Omnes itaque actus appetitus sensitui sunt propriæ passiones, magis vero propriæ, qui sunt principium transmutationis nocuæ, & eo magis, quo magis nocuæ ea erit.

Art. 6. Propter prædictam actuum appetitus sensitui coniunctionem cum motu naturali corporis dimouente animal ab statu, & dispositione conueniente sibi permanenter, & per se, diuersa à diuersis imponuntur nomina ciuifodiæ actibus iuxta illud August. lib. 9. de Ciuit. Dei, cap. 4. *Motus animæ, quos Graci patibi appellant, ex Latinis, quidam ut Cicerero 3. Tuscul. perturbationes dixerunt, aliæ affectiones, aliæ affectus, aliæ expressiæ passiones vocauerunt.* Similiter Grægorius Nyssen, disputat. de Refut. & Anima cum forore Macrina, cum præmisit sit vocem, patibi, id est, subdit *affectus passiones, sine perturbationes, & motus animi.* Sed iam usus obtinuit, ut passiones potissimum nuncupentur, ut patet ex definitionibus Damasceni lib. 2. fidei Orthod. cap. 22. communiter receptis. *Passio est motus virius appetitus sensibilis, ob imaginationem boni, vel mali.* Et rursus: *Passio est motus irrationalis animæ per susceptionem boni, vel mali.* Dici etiam potest, *affectus immediatè inductius transmutationis corporalis;* nec non, *motus intentionalis per se, ac immediate coniunctus cum mutatione naturali, seu Physica animalis.* In quibus non additur affectus mutationis corporalis, tanquam ratio differentialis quorundam affectuum appetitus sensitui ab aliis eiusdem affectibus. Quia omni actui appetitus sensitui commune est, ut motum cordis augat, vel diminuat, cùmque aut intensiore faciat, aut remissiore, secundum systolem, aut diastolem, quam sit motus, qui conuenit cordi per se ex sua natura, ac individuatione, ut dicit D. Thomas q. 24. art. 2. ad 2. & coniuncta ratio paulo prius proposita, atque supponit Damascenus in prædicto capite, dicens, *operationem, qua secundum naturam est, motum esse; passionem vero, qua propter naturam est.* Fit itaque illud additamentum ad exponentium adæquatè conceptum passionis; & per id, quod in ea materialiter se habet, sicut corpus in homine, nempe per transmutationem corporalem; & per id, quod in eadem formaliter se habet, sicut anima in homine, nempe per affectum, & motum intentionalem. Per hæc igitur patet, actus appetitus sensitui esse, & quæ ratione sunt, passiones.

Ad 1. Conceditur, passionem latè sumptam esse communem omnibus animæ potentias: Quod solum ea ratione conuincitur. Passio tamen strictè, & propriæ sumpta ad solum pertinet appetitum sensituum, ut visum est.

Ad 2. Primum, in unoquoque genere esse maxim. R. P. de Espanza Cursus Theol. Tom. I.

mè, & præ cæteris eiusdem generis tale, non verificatur quoad prædicta differentialia posteriorum à primo, sed quoad prædicta eidem primo cum posterioribus communia. Dictum autem est, solum passionem latè sumptam, esse communem actibus apprehensione cum actibus appetitiæ. Passio autem latè sumpta magis conuenit apprehensione, quam appetitiæ parti. Quia pars apprehensionis per actus suos trahit ad se obiecta, cæque in se quodammodo recipit. Quod appetitiæ nequaquam præstat, cum potius ipsa feratur ad obiecta per actus suos. Quia de causa dicit Philosophus verum, & falsum esse in intellectu, atque intellectum quodammodo fieri omnia; bonum verò, & malum esse in rebus, atque voluntatem trahi ad voluntatem. Quæ suo modo verificantur etiam de sensu, & appetitu sensituo.

Ad 3. Quod est magis actuum actiuitate non subordinata minus actiui, nec eius utilitati deuincta ex sua natura; id verò est minus passionis, quam quod est minus actuum, non verò quando actiuitas est subordinata utilitati alterius. Sic, cognitio prædicta est magis actiua ex genere suo, quam speculativa, seu contemplativa, & nihilominus hæc est perfectior, magisque exempta à passionibus, & sic de similibus. Actiuitas autem maior appetitus, quam apprehensionis, est subordinata seruiliter utilitati reliquarum potentiarum animalis, ut notatum est supra art. 4. Vnde non propter ea eximitur specialiter à passione, sed magis in eam inducitur. Opposita de Deo ratio est, cum eius actiuitas nulli alii sit subordinata, sed sit propter se.

Ad 4. Quod est magis actuum, inducit quidem maiorem effectum, sed qualiter aptum est recipere passum. Dictum autem est voluntate esse expertem, passionis strictè talis, eisdemque esse capacem appetitum sensituum. Bonum itaque vniuersale inducit actum perfectiore, ideoque & passionem maiorem, sumendo passionem latè, quam bonum particularis, sed hoc inducit simul passionem strictè talem propter naturam passi, in quod agit.

Ad 5. Licet anima hominis sit secundum se incorruptibilis, est tamen corruptibilis quoad potentias organicas, ideoque secundum eadem, est propria, ac strictè passibilis.

Ad 6. Aliquando sumitur passio in summo rigore pro ea determinatè affectione, & transmutatione, quæ est nocua. Atque passione sic sumpta, dicimus absolute agere contra passionem, quando vitamus peccatum superato impetu passionis trahentis ad illud, tametsi id fiat adhucitente simul alia passione minimè nocua, sed magis utili, & sic de similibus. Atque in hoc sensu loquitur Apostolus, ut patet ex eius verbis. Quapropter transeat prouincia, quod tamen in quæst. sequenti apparebit esse falsum, nihil agere voluntatem, non cooperante aliqua passione propriè tali. Non enim inde concluditur non peragi plura ab eadem voluntate absque passionem, & contra passionem propriissimè, & summe talem, iuxta notationem, & rationem præmissam art. 1. & 2. in fine.

Q V A E S T I O II.

Vtrum diuersitas, & contrarietas passionum proveniat ex sola obiectorum diuersitate, & contrariate?

V Idetur non inde solum vrouenire. 1. Quia spes, & desperatio: audacia, & timor distin-

A ————— gunt

guuntur inter se, atque inuicem opponuntur; & tamen singuli binarij versantur circa obiectum adaequatè idem. Quia ies tendit ad consecutionem boni ardui, de qua diffidit, & à qua recedit desperatio; & similiter audacia aggreditur malum vitatu difficile, à quo refugit, & cui succumbit timor. Ergo distinctione, & oppositio passionum non prouenit ex sola distinctione, & oppositione obiectorum.

2. Animus mouetur affectibus, sicut corpus mouetur gressibus. In corpore autem accessus, & recessus distinguuntur, & opponuntur inter se abfque vlla distinctione, vel oppositione ex parte termini à quo, & ad quem; cum sit prorsus idem terminus, ad quem modò accedimus, & à quo modò recedimus. Similiter ergo in affectibus contingere potest, vt sit in eis distinctione, atque oppositio respectu obiecti adaequatè eiusdem.

3. Quot sunt principia specie distinctione, atque opposita inter se respectu affectuum alicuius generis, tot sunt principia distinctionis, & oppositionis inter eosdem affectus. Principia autem affectuum, & passionum non sunt sola obiecta, circa quæ versantur, sed etiam potentia, à quibus, & in quibus oriuntur, & recipiuntur. Ergo affectus, & passiones non distinguuntur, & opponuntur ratione obiectorum tantum, sed etiam ratione potentiarum.

4. Occurrente eodem obiecto diuersimodè dispositis, diuersi, atque contrarij exsurgunt affectus. Audax enim affligit in audaciam, & timidus succumbit timori, sub apprehensione eiusdem mali vitatu difficultis. Ergo diuersitas, & oppositio affectuum, tam prouenire potest ex parte subiecti, quam ex parte obiecti.

5. Amor, qui versatur circa bonum secundum se, & spes, quæ versatur circa bonum difficile, ac arduum, distinguuntur inter se specie. Et tamen difficultas non habet rationem obiecti. Nec enim spes afficitur ad difficultatem, sed ad solam bonitatem, quæ est difficultis. Idem dicitur eadem ratione de affectibus, circa bonum præsens, & absens, nec non circa bonum præscindens à præsentia, & absentia. Dicit igitur potest diuersitas specifica affectuum abfque vlla diuersitate specifica obiectorum mouentium ad illos.

6. Effectus distinguuntur inter se ad eum modum, quo inter se distinguuntur apprehensiones, atque illi correspondent istis iusta quadam proportione, vt habetur ex 6. Ethic. cap. 3. Apprehensiones autem sepe distinguuntur inter se ex solo modo tendendi, vt apparet inter alia ex actu simplicis apprehensionis, & ex actu estimatiæ, quos circa idem obiectum distinguit specie Philosophus 2. de anima text. 154. diuersisque illis effectus attribuit. Ergo similiter effectus distinguui possunt inter se specie ex solo modo tendendi diuerso circa idem obiectum.

7. Numerus affectuum diuersorum, atque combinationem oppositionis inter ipsos est diuersus apud diuersos, immò etiam apud eosdem in diuersis locis, vt apparet legenti Philosophum lib. 1. Ethic. & lib. 2. Rhetor. Diuum Thomam, quæst. 23. art. 4. Galenum lib. de curandis aff. mi. morbis. Philosophus enim in priori loco supremas omnium passionum classes decennatio numero compleatitur: in posteriori verò loco numerat tredecim. At Diuus Thomas vbiique undecim constituit, & differt præterea à Philosopho qualitate affectuum, quos exponit. Quia Philosophus in priori loco non meminit fugæ, & spei, quas vbiique suggerit D. Thomas in sua passioni recensione. Vterque verò omittit verecundiam, quam alij commumerant cæteris passionibus. Galenus passiones dicit omnes esse octo;

similisque discrepantia est frequens apud alios etiam authores. Huic autem diuersitati nullus est locus, si diuersitas, & oppositio passionum tota esset penè obiecta. Quorum videlicet, quatenus pertinentium ad sensum, diuersitas, & oppositio mutua est omnibus, vel etiam mediocriter doctis, peræquè manifesta.

Art. 1. Respondetur. Diuersitas, & oppositio eorum, quæ vni, eidemque insunt relatiæ ad plura, ex sola corundem plurim diuersitate, & oppositione prouenire potest. Quia omnis diuersitas relatiæorum dependet essentialiter ex diuersitate, & oppositione extremitum, inter quæ versantur. Patet autem, ex parte extremiti, quod est vnum, ac idem respectu omnium, nullam posse suboriri diuersitatem, aut oppositionem; cum vnum, & idem supersit aptum facere idem, si secundum se præcisè consideretur, nec sit agens liberum. Tota igitur diuersitas, & oppositio, necesse est, vt oriatur ex sola diuersitate, & oppositione eorum plurim, ad quæ illud vnum refertur. Vnaquæque autem anima, quatenus sensitiva est, refertur per suos actus ad omnia promiscue sensibilia, tum vt est apprehensionia, tum vt appetitiva est. Necesse igitur est, vt omnes, tam apprehensiones, quam appetitiones distinguantur, & opponantur inter se iuxta solam diuersitatem, & oppositionem obiectorum, circa quæ versantur.

Art. 2. Hinc apparet inutiliter eos laborare, qui diu, multumque disputant de distinctione, seu indistinctione potentia, apprehensionis, & appetitiae; nec non appetitiva concupisibilis, & irascibilis, tum inter se, tum ab anima substantia, vt inde deducant diuersitatem aliquam specificam, aut genericam inter alios, atque alios actus animæ. Quia licet ponatur eidem animæ inesse diuersas potentias, eadem tamen diuersitas reuocanda tandem est ad diuersitatem formalē, vel realem obiectorum, circa quæ versantur, idque eadem ratione, quæ circa actus ponderata modò est. Satis igitur est, si tota actuum diuersitas uniformiter reuocetur ad diuersitatem obiectorum; quandoquidem ad eandem recurrendum tandem est, tametsi interponatur distinctione & diuersitas qualiscumque potentiarum, breuiusque, ac commodius iter est per lineam rectam, quam per gyrum, cæteris paribus, vti paria sunt in praesenti, nisi quod obiecta sint notiora, quam potentiae, atque hoc etiam nomine est melior expositio per obiecta. Ij verò magis exorbitant, qui dicunt aliquos affectus distinguui ex parte potentiarum, alios ex parte obiectorum. Quasi verò affectus aliqui distinguui possint ex parte potentiarum, quin eo ipso distinguantur etiam ex parte obiectorum. Quod planè repugnat, cum potentiae ipsa distinguantur inter se, apud omnes agnoscentes distinctionem earum mutuam, relatiæ ad obiecta non solum specie, sed genere diuersa. Vnde necesse est, vt omnes cuiusque potentiae actus differant maxima quadam differentia ab omnibus alterius potentiae actibus ex parte obiecti. Ad obiectorum itaque diuersitatem, & contrarietatem, expedit vnicè recurrere pro legitima, & clara expositione diuersitatis, & oppositionis affectuum.

Art. 3. Prima autem, & vniuersalissima diuersitas, & oppositio obiectorum appetitus sensitivi est, quæ datur inter bonum, & malum sensibile, sicut summa diuersitas, & oppositio obiectorum partis apprehensionis est penè verum, & falsum. Quia obiectum motuum adæquatum appetitus est bonum, atque appetitus sensitivi est bonum sensibile, cui opponitur vniuersaliter sensibile malum. Ad bonum sensibile referuntur omnes affectus prosecutiui;

ad malum verò omnes affectus auersati. Prima igitur, atque vniuersalissima diuisio affectuum est in prosecutionem, & fugam. Sequitur mox diuisio boni, & mali in bonum facile consequibile, seu præscindens à difficultate, & bonum difficile, ac arduum, seu quod obtineri, ac habeti absque victoria difficultatis minimè potest. Idemque dicitur de malo facile, aut difficulter vitabili. Et quidem dubitari minimè potest, quin affectus fortiantur specificam inter se differentiam relatiuè ad bonum secundum se, & relatiuè ad bonum superatiuum difficultatis. Quia bonum quatenus superatiuum difficultatis sibi adiunctæ superaddit bono secundum se rationem formalem, peculiarem distinctiua, ac discretiua eiusmodi boni à bono secundum se, seu non superatiuo difficultatis. Cùm ergo sufficiat ad distinctionem specificam actuum animæ diuersitas, ac dissimilitudo formalitatum correspondentium ipsis ex parte obiecti; pater affectus, qui versantur circa bonum, & malum secundum se diffidere species ab affectibus, qui versantur circa bonum, & malum difficile, quatenus difficile est. Postiores namque isti affectus sunt intrinsecè pugnaces, ac contentiosi, tenduntque ex sua natura ad victoriam difficultatis, quæ inest consecutioni, & conseruationi boni, atque vitationi mali. Piores verò affectus sunt ex sua natura pacifici, & quieti, ac desides. Quia visu appetiti mouetur, ac incitatur cum hac differentia ab vitro eo, & bono, & malo.

Art. 4. Vtrumuis autem, tam bonum, quam malum subesse vltiū potest triplici alij differentiæ. Vtrumuis enim potest esse præsens, vel absens, seu possessum, vel non possessum; potestque proponi appetitui; vt præscindens à præsentia, & absentia, seu à possessione, & non possessione. Quæ differentiæ obiectuæ sufficiunt similiter ad diuersitatem specificam actuum. Quia possessio cuiuscumque boni superaddit ratione sui peculiarem quandam bonitatem, vltra eam, quæ conuenit rei possessa secundum se; & similiter de malo proportione seruata. Ergo affectus, qui fertur ad bonum, vt præsens, ac possessum, differt species ab affectu, qui versatur circa idem bonum, vt absens. Quia hic posterior affectus prosequitur bonum, quatenus subest malo opposito bonitati peculiari, quam dictum est adesse obiecto prioris illius affectus. Idemque dicitur de affectibus circa malum præsens, & absens. Eadem autem ratione affectus, qui versatur circa bonum, vel malum, quatenus præscindens ab absentia, & præsentia, differt species ab affectibus, qui feruntur ad obiectum, vt affectum alterutrum ex illis differentia. Quia ad affectus, qui feruntur ad bonum, & malum, vt præscindens à præsentia, & absentia, non mouent, nec cooperantur rationes peculiares bonitatis, & malitiae, quas dictum est, esse indistinctas ab eadem, & præsentia, & absentia. Desunt igitur eiusmodi affectibus prædicata peculiaria, quæ insunt affectibus circa bonum, & malum, siue, vt præsens, siue, vt absens determinatæ.

Art. 5. Tres itaque dantur coniugationes affectuum inuicem oppositorum, circa bonum, & malum facile, seu præscindens à difficultate consequendi, & vitandi. Prima coniugatio est amoris, & odij, seu abominationis, quorum alterum prosequitur bonum secundum se, alter auertitur à malo secundum se. Secunda coniugatio est desiderij, seu concupiscentiæ, & fugæ, seu auersationis, quorum alterum fertur ad bonum, vt absens, & consequibile, altera ad malum, vt imminens, & vitabile. Tertia coniugatio est gaudij, seu delectationis, & tristitiae, quorum alterum incumbit bono, vt præsenti, & coque fruitur, altera succumbit malo, vt præsenti,

R. P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

eoque angitur. Omnes porro istæ sex passiones dicuntur propriae animæ, quatenus concupiscentiæ, omnésque promiscuè appellari consuevere concupiscentiæ. Cuius ratio est, quia plerisque hominibus desunt frequentiùs, quād adhuc plerique eorum, ad quæ afficiuntur, atque iis concupiscentiæ, & conquirendis vites animi maximas, partemque temporis maximam impendunt. Nec mirum est nomen affectus vniuersalioris, magisque familiaris, ac noti cæteris eiusdem generis affectibus communicatum esse.

Art. 6. Circa bonum, & malum arduum distinguuntur similiter tres alia coniugationes affectuum inuicem oppositorum; sed modo longè diuerso. Quia nulli bono, quatenus præsenti iam, & posse conuenit arduitas; cùm possesso haberi non possit, nisi superata iam, & exclusa omni arduitate boni posselli. Consequenter, quodlibet bonum quatenus præscindens ab absentia, & præsentia, eo ipso præscindit ab arduitate, & carentia arduitatis. Quapropter affectus, qui versantur circa bonum, & malum difficile, ac arduum, non possunt inter se differre ratione præsentia sui obiecti, aut ratione præcognitionis à præsentia, & absentia, sed alius inter eos distinctionis, ac oppositionis mutua modus intercedit. Prima igitur coniugatio eiusmodi affectuum inuicem oppositorum est spei, & desperationis, quarum altera versatur circa bonum arduum absens, cuius bonitas, & cœsequibilitas proponitur, vt præponderans arduitati, & difficultati; altera verò versatur similiter, circa bonum arduum absens, cuius difficultas, ac arduitas proponitur è conuerso, vt præponderans bonitati, & cœsequibilitati. Secunda coniugatio est audaciæ, & timoris, quarum altera respicit malum difficultet vitabile, cuius malitia, & vibilitas proponitur, vt præponderans difficultati vitandi; alter verò respicit similiter malum difficulter vitabile, cuius difficultas, & arduitas proponitur è conuerso, vt præponderans malitia, & vibilitati.

Art. 7. Ratio distinguendi hoc modo passiones inuicem contrarias, circa bonum, & malum difficile, nimirum mixtione, seu quasi mixtione bonitatis, & malitiae in eiusmodi, tam bono, quam malo. Nempe quod aliquod bonum sit difficulter consequibile, est aliquod malum adiunctum illi bono, quatenus difficultas consequendi excludit facilem consecutionem, quæ est circumstantia continens in se peculiarem quandam bonitatem, specialiter appetibilem per se. Similiter in malo difficulter vitabili, vibilitas continet in se bonitatem quandam peculiarem oppositam ineuitabilitati mali, quæ est malitia quedam peculiari, seorsim odibilis per se. Vtrumuis igitur ex eiusmodi extremis potest terminare affectum, tum prosecutionis, tum fugæ, prout contigerit præualere in ea mixtione, seu quasi mixtione rationem, vel bonitatis, vel malitiae. Manifestum porro est mixtum, seu quasi mixtum, in quo præualeat ratio bonitatis rationi malitiae diffidere species à mixto, in quo præualeat è conuerso ratio malitiae rationi bonitatis; adeoque posse actus evadere eatenus species diuersos, & oppositos inter se, tam circa bonum mixtum malo, quam circa malum mixtum bono. Manifestum rursus est non posse concipi modo spem; modò desperationem circa bonum difficile, aut modò audaciæ, modò timorem circa malum difficile, quin per æstimationem proponatur, modò bonitas, vt præponderans malitia, modò malitia, vt præponderans bonitati. Quia cùm appetitus sensitius non sit potentia libera, & eleetiva, sed necessaria; fieri non potest, vt erumpat in affectus diuersos, atque inuicem oppositos, quin præcat propositio rationis obiectuæ similiter diuer-

la, atque oppositæ, & prævalentis respectu rationis obiectuæ, qua prætermittitur, seu materialiter se habet respectu affectus. Spes igitur, & desperatio, audacia, & timor distinguuntur inter se, atque opponuntur modo dicto ex parte obiecti, & non per solum conceptum accessus, & recessus respectu eiusdem termini, seu obiecti adæquatæ eiusdem, quoad ultimum, & adæquatum suum conceptum, ut communiter dici consuevit, videturque doceri ab ipso etiam D. Thoma, quæst. 23. art. 2. Qui tamen plurimum re ipsa distat a sententia modernorum distinguentium eos affectus ex solo modo tendendi, nobisque aperte suffragatur, quoad eorum distinctionem prouenientem ex diuersitate rationis formalis obiectuæ, vt patet manifestè ex iis, quæ docet infra quæst. 40. art. 4. c. ad medium, & de veritate q. 26. quæ est de passionibus art. 4. vbi inter alia sic habet: *Propria distinctio ipsius irascibilis est, ut passiones eius distinguantur secundum excedens facultatem appetentis, vel non excedens, & hoc secundum estimationem. Ista enim, &c.*

Art. 8. Supereft postremò affectus iræ, qui versatur circa malum præsens, quatenus difficulter abiitibile est. Malum enim, quatenus proponitur, vt iam afficiens animal, simile, ut reiicibile, excitat, affectum abominatiuum mali, ut præsentis, & intentionis exclusionis eius, superata difficultate, quæ est in excludendo. Hic affectus nullum habet affectum proprium partis sensitiæ sibi formaliter contrarium. Primum enim, si bonum contrarium illi mali proponatur, ut præsens, impossibile est simul propone, ut ardum. Quia præsentia boni non contingit, nisi postquam superata, & sublata est omnis eius difficultas, ac arduitas. Vnde ex nullo bono præsenti potest ori ori alius affectus, quam gaudij, & delectationis, qui pertinet ad partem concupisibilem, ut dictum est. Deinde si malum præsens proponatur, ut penitus irreiicibile, solum sequitur affectus tristitia, qui similiter pertinet ad partem concupisibilem. Demum si idem malum præsens proponitur, ut reiicibile quidem, sed cum difficultate reiiciendi, quæ prævalat bonitati reiectionis, sequitur similiter affectus tristitia perinde, aut ferè, atque si proponeretur purum malum præsens penitus irreiicibile. Patet igitur affectui iræ, nullum correspondere affectum formaliter, & sub uniformi obiecti ratione sibi contrarium, atque adeò mititatem, seu mansuetudinem contrariam iræ, quod ad partem sensitiæ attinet, non esse affectum aliquem positivum, sed purum defectum iræ, & cessationem a motu, atque consistere in pura priuatione, seu negatione, ut docet D. Thom. q. 23. art. 3. cum Philosopho lib. 3. Ethic. cap. 5. & lib. 2. Rhet. c. 1. initio, quibus ego afferior pro nunc, licet non sine aliquo scrupulo, qui ex numero indicatis, facile transpareat consideranti, & infra dicetur ex professo quæst. 4. Omnes autem affectus, circa bonum, & malum difficile, sortiuntur nominationem ab isto postremò affectu iræ, & dicuntur pertinere ad partem irascibilem, seu ad animam, quatenus irascibilis est. Ratio est similis rationi, ob quam dictum est omnes affectus circa bonum, & malum præsindens ab arduitate, denominari ab affectu concupiscentiæ. Quia videlicet sicut plerique bona prosequibilia ab hominibus, plerumque ipsis desunt, ideoque in concupiscentia, ac desiderando vires suas omnes præcipue exercent, ita per consequens plerumque prenumi præsentia malorum detestabilium ab ipsis, ideoque vires suas omnes superatiuas difficultatum plerumque, & maximè exercent irascendo, seu superando difficultates reiiciendi mala præsentia, atque ex affectu vtroque magis familiaris, magisque noto denominan-

tur reliqui omnes affectus pertinentes ad unumquodque genus ex prædictis.

Art. 9. Omnes porro passiones sub utroque eo genere contenta ad vndecim omnino classes reuocantur, vt euincit sufficiens partium enumeratio ex parte obiectorum, è quibus ostensum prius fuit prouenire omnem inter passiones diuersitatem. Liquet rursus sex priores classes pertinere ad partem concupiscentiæ, seu ad animam, quatenus concupiscentem, atque triplicem ex illis confici binarium affectuum inuicem oppositorum, amoris, & odij, concupiscentiæ, seu desiderij, & fugæ, gaudij, & tristitia. Quinque vero reliqua passiones pertinent ad partem irascibilem, seu ad animam, quatenus irascientem, ex quibus conficitur similiter hic oppositionis ordo; spes & desperatio, audacia, & timor, ira, & priuatio iræ, seu ira, & tristitia omnino conueniens cum affectu huius nominis, pertinente ad partem concupisibilem, vel certè valde similis eidem. In hunc igitur modum omnis passionum diuersitas, & oppositio, ac contrarietas prouenit ex sola obiectorum, circa quæ versantur diuersitate, & contrarietate.

Ad 1. Conueniunt quidem obiectum spei, & obiectum desperationis in conceptu boni ardui, seu difficulter consequibilis. Ceterum non omne tale bonum est eiusdem rationis, quoad mutuam comparisonem bonitatis consequibilis, & difficultatis superanda, ut obtineatur. Quia aliquando proponitur bonitas, ut digna, pro qua obtinenda superetur difficultas, quæ ipsis inest. Aliquando vero proponitur tam exigua bonitas, & tam magna difficultas, ut non appareat eadem bonitas digna, pro cuius consecutione fiant tanti sumptus. In priori euentu, sequitur spes: in posteriori, sequitur desperationis; nec fieri potest ex vi appetitus sensitiæ secundum se, quæ ex potentia necessaria, ut oppositum contingat. Cum ergo diuersitas illa obiectua, sit admodum manifesta, manifestum planè est, spem, & desperationem differre, atque opponi inter se ex parte obiecti, licet obiectum vtriusque contingatur uniformiter sub conceptu quodam genérico, & abstracto boni ardui absens, seu obiecti absens compositi ex bonitate, & malitia. Quod vnum fefeller opinantes, spem, & desperationem dissidere inter se ex solo modo tendendi. Idem dicitur suo modo de audacia, & timore.

Ad 2. Accessus, & recessus corporalis non attingunt per seipso immediatè motiu accedendi, & recedendi, quæ attingunt immediatè per seipso amor, & odium, prosecutio, & fuga appetitus tum sensitiæ, tum rationalis. Motiu autem amoris, & odij: prosecutionis, & fugæ necessæ est, ut distinguantur inter se specie. Nec enim fieri potest, ut idem secundum idem moueat promiscue ad amorem, & odium: prosecutionem, & fugam. Quapropter accessus, & recessus intentionalis, & affectuus semper habent ex parte motui formalis, vnde distinguuntur inter se specie; tametsi fieri possit, ut obiectum materiale, quod prosequitur vnuus affectus, & a quo alius affectus refugit, sit prorsus idem. Non est igitur adæquata, nec est ad rem comparatio accessus, & recessus intentionalis, ac affectu cum accessu, & recessu corporali; sed magis facienda est comparatio cum voluntate accedendi, & cum voluntate recedendi, quas constat dissidere inter se ex parte motui formalis.

Ad 3. Verum est omnia, & quælibet principia specie diuersa possunt inducere specificam diuersitatem in effectus. Verum si specifica diuersitas aliquorum duorum principiorum dependeat ex diuersitate specifica comprincipiorum ipsis cooperantium, ad hæc

Quæst. II. Vtrum omnes, &c.

7

hæc demum sola comprincipia reuocanda necessariò erit tota diuersitas specifica effectuum. Ita verò res habet in præsenti: *Quia cuam si ponatur inesse animæ duas potentias specia distinctas, alteram concupisibilem, alteram irascibilem, negari nihilominus non potest; neque ab ylo negatur authore, distinctionem specificam earum potentiarum prouenire mediatè, vel immediatè ex diuersitate obiectorum, circa quæ versari possunt. Necesse igitur est, ut omnis qualiumcunque effectuum distinctione specifica, & generica reuocetur mediatè, vel immediatè ad solam diuersitatem specificam, vel genericam obiectorum.*

Ad 4. Diuersa in diuersis dispositio prævia animi, vel corporis potest inducere in eisdem affectus specie diuersos circa obiectum realiter ac materialiter idem, atque etenim assumit bene obiectio. Cæterum fieri non potest, vt eadem illa diuersitas prævia dispositio inducat immediatè diuersitatem eam affectum, sed necesse est, vt prius inducat immediatè tantumdem diuersitatis in cognitione directua affectus. *Quia affectus solam sequitur immediatè cognitionem, qua dirigitur, atque obiectum, prout representatum per ipsam. Cognitio autem nequit esse diuersa, nec habere diuersam vim monendi appetitum, cundemque cogendi ad diuersum affectum, quin ex parte obiecti representet diuersam rationem formalem bonitatis, aut malitiae. Diuersa igitur dispositio prævia animi, vel corporis non aliter inducere valer diuersitatem affectum, nisi inducendo prius diuersam apparentiam rationis formalis obiectuæ sic, vel aliter trahentis potentiam appetitivam.* Qua de causa Philosophus, vt exprimeret diuersitatem affectuum provenientem ex diuersa cuiusque dispositione prævia permanenti, dixit, 3. Ethic. c. 5. *Qualis quisque est, talis finis videtur ei; nimis, ut præponderans, vel non præponderans fini opposito, iuxta dicta supra art. 6. & 7. circa illos ipsos affectus audacis, & timidi.*

Ad 5. Licet spes non respiciat, tanquam motum suum formale, vel etiam partiale, difficultatem, qua inest bono sperato, bonitatem tamen eius respicit formaliter, tanquam superatuum eius difficultatis, seu tanquam dignam, pro qua obtinenda supereretur eadem difficultas. *Quia quidem formalitas est diuersa à conceptu bonitatis secundum se, non alicientis voluntatem ad pugnandum cum ylla difficultate, atque ad eam superandam. Idem dicitur suo modo de ceteris affectibus, quorum meminit obiectio, vt appareat clarius ex dictis supra art. 4. Rationes autem formales obiectuæ, quæ distinguuntur inter se ratione, perinde sufficiunt ad distinctionem, & diuersitatem realem actuum, qui feruntur ad illas, atque sufficiunt obiecta realiter inter se distincta, atque diuersa, vt ostensum est q. 3. de Virt. Theol. ad 1. & 2.*

Ad 6. Imò quia verum est affectus distingui inter se, sicut cognitiones inter se distinguuntur, verum quoque est affectus nunquam ylos distinguiri posse nulla existente distinctione obiectorum, aut rationum formalium, ad quas feruntur. *Quia nullæ cognitiones possunt inuicem dissidere, quin intellectus ad ipsas determinetur per diuersa obiecta, aut diuersas etenim formalitates obiectuas, de quo alibi pluribus. Minime verò omnium fieri potest, vt absque diuersitate ex parte obiecti erumpat intellectus in eas cognitiones inuicem diuersas, quibuscum comparari idoneè possunt spes, & desperatio; audacia, & timor. Quos enim uero binarios affectuum, vel maximè contendunt authores nobis contradicentes, distinguiri inter se ex solo modo tenden-*

di absque ylla diuersitate ex parte obiecti. Binarij autem cognitionum correspondentes illis affectibus, quorum alter est profectio, & alter fuga, sunt affirmatio, & negatio; *Quæ quidem possunt habere idem omnino obiectum materiale, fieri tamen nequaquam potest, vt habeat idem omnino mortuum formale. Nunquam enim determinare poterit intellectum, ad negandum aliquid, illud ipsum, quod determinare potest ad affirmandum idem. Ergo neque fieri potest, vt determinet appetitum, ad prosequendum aliquid per spem, illud ipsum, quod determinare potest eundem appetitum ad fugiendum ab eodem obiecto per desperationem, & sic de similibus.* Philosophus in illo loco nullum tradit principium vniuersale de distinctione, vel indistinctione obiectorum pro distinctione actuum; sed solùm dicit, intuentem leones pictos non affici; affici verò videntem propè leones veros, propter diuersitatem estimationis in priori, & posteriori euentu, in quo diuersitas obiecti satis profecto magna appareat. *Quanta nimis est inter leonem verum, & pictum leonis, eiusdemque præsentiam, & absentiam. Vniuersum autem estimationi iudicat, seu quasi iudicat de conuenientia, aut disconuenientia obiecti, respectu ipsius iudicantis, non solùm in abstracto, & secundum se præcisè, sed prout hic, & nunc à quo sic considerato abstrahit ad aequalitatem, vel saltem inadæquatam cognitionis non estimans, seu pure apprehendens. Differunt igitur manifestè ex parte obiecti.*

Ad 7. Diuersa apud diuersos passionum enumeratio, atque classium, ad quas reuocantur partitio non orta est ex distinguibilitate passionum independenter à distinctione obiectorum, sed ex diuersa obiectorum consideratione, iuxta intentionem vniuersi cuiusque directam principaliter ad determinatas quasdam conditiones obiectorum. *Quod absque lassione veritatis multipliciter fieri potest. Et quidem subdivisioes passionum à nobis inuicem distinctarum, quamplures vterius fieri possunt. Quia supersunt plures aliae subdivisioes obiectorum formalium specie, imò, & genere inuicem distinctorum. Sed commodissimum ysum est, vniuersalissimam initio divisionem præmittere, quæ, & complectetur sub se omnia alia genera, & species passionum, in quas aliae vterius divisiones fieri possunt, simili que ob oculos poneret distinctè præcipias quaque differentias passionum, quarum expositio idoneè perducere potest ad methodicam reliquatum minutiorum, ac contractiorum differentiarum declarationem, vti fæciliter, & comprehensiù p̄st̄itit D. Thomas post Philosophum.*

QVÆSTIO III.

Vtrum omnes passiones sint mala?

Videntur omnes esse mala. 1. *Quia omnes passiones prosequuntur, ac fugiunt bonum, & malum sensibile ratione sui, & constituendo in ipsis centrum, ac finem suum ultimum, habentque vim inclinandi, & aliciendi voluntatem, vt idem circa eadem faciat per actus suos. Hoc autem est intrinsecè turpe, ac inhonestum. Ergo omnes passiones, quantum est de se, sunt nocuæ respectu voluntatis, ac proinde sunt mala.*

2. *Omnis passio dimouet animal à statu, & dispositione sibi connaturali, addendo, vel detrahendo aliquid ultra, vel citra id, quod exigit animal secundum se, adeoque continet semper aliquid in se, quod est præter naturam. Omne autem, quod est*

A 4 præter

præter naturam, prout à Deo instituta est, malum est. Vnde Damascenus lib. 4. Orthod. fidei cap. 21. vt significet malum, in quod incidit Diabolus, dicit versum illum esse ex eo, quod est secundum naturam, in id, quod est præter naturam. Omnis igitur passio est mala.

3. Malum est, quidquid est principium, aut præcna peccati. Passiones autem sunt principium peccati, vt patet ex verbis Apostoli superius indicatis. *Cum essent in carne, passiones peccatorum, &c.* Sunt etiam pœna peccati, quia ante peccatum non subterat homo impulsibus passionum. Ergo omnis passio est mala.

4. Passiones vocantur morbi, & perturbationes animæ, vt patet ex verbis Augustini 9. de Ciuit. c. 4. superius indicatis. Patet autem morbos, & perturbationes animæ esse malas.

5. Passiones vehementes, ac valde intensæ, sunt magna mala, quia plurimum impediunt iudicium rationis, & rectam rerum aestimationem, ac electionem. Ergo paruae passiones sunt similiter parua mala; sicut paruum morbum concluditur esse paruum malum, ex eo, quod magnus morbus est magnum malum. *Quod est argumentum Cicer. lib. 3. Tusc. paulo post initium.*

6. Diminutio bonitatis fieri non potest, nisi per adiumentam malitiam. Passio autem diminuit bonitatem actus, cui adiungitur; tum quia minuit imitationem Dei, & Angeli, qui operantur, nulla cooperante passione; tum quia pluris fit fortitudo timidi, quam audacis, & eleemosyna immisericordis, ac crudelis, quam misericordis, & sic de similibus.

7. *Quod aduersatur bonitati, & rectitudini consultationis, ac deliberationis, non potest non esse malum.* Omnis autem passio illi contradicit, vt patet ex verbis Cæsariis apud Salustium de Bello Catil. *Omnis homines, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, ira, & amicitia, atque misericordia vacuos esse decet.*

Art. 1. Respondetur. Antiqua controversia inter Stoicos affirmantes omnes passiones esse malas, atque sapientem esse omnis prorsus passionis experientem, & inter Peripateticos laudantes mediocres passiones, solùmque reprobantes eatum excessum, partim fuit de voce, partim laborabat falsa suppositione, vt aduertit D. Thomas q. 24. art. 2. Nempe Stoici non admittebant distinctionem inter sensum communem, & intellectum, & consequenter non admittebant appetitiones materiales directas, sola cognitione sensitiva, communes homini cum brutis, atque distinctas ab appetitionibus spiritualibus, directis per cognitiones intellectuales independenter ab organo corporeo. Quæ suppositio est falsa, vt ostensum est in q. de anima. Facta autem ea falsa suppositione, dicebant consequenter, omnem appetitionem conformem recte rationi esse voluntatem; omnem verò disconformem eidem recte rationi, esse passionem, & quod inde manifestè consequitur, omnem passionem esse malam. Supposito autem huiusmodi abusu vocum nulla supererat quod hanc partem controversia realis cum Peripateticis, vt pote agnoscendibus, atque docentibus indubitanter omnem actum voluntatis transilientem limites rationis esse malum.

Art. 2. Supponenda verò in primis à nobis est sententia vera Peripateticorum, qua iam apud omnes vbique inuuluit, de distinctione appetitus sensitivi ab appetitu rationali, nec non phantasie ab intellectu. Retinenda deinde est suppositio passionis exposita in q. 1. pro auctu appetitus sensitivi, quatenus distincto ab omni actu voluntatis, directo per rationem, vel rectam, vel tantum apparentem. His

autem ita constitutis dupliciter considerari possunt passiones. Primo secundum se præcise. Secundo prout subsunt rationi, & libero voluntatis imperio. Si secundum se præcise considerentur, nullius sunt participes bonitatis, aut malitia moralis. Quia etenim sunt expertes libertatis, quæ est de conceptu moralitatis, vt dictu est q. 16. de aet. hum. Si vero considerentur, vt subsunt imperio rationis, participant inde rationem bonitatis, & malitia moralis ad eum modum, quo euadunt participes vtriusq; actiones exteriores, quatenus proueniunt à libero voluntatis imperio, pro vt clarius apparet ex q. seq. Dico autem esse bonitatis non minus, quam malitia participes passiones prout subsunt imperio rationis. Quia passionum mediocritas constituta à ratione est bona, & laudabilis, sicut est virtuperabilis, & malus carundem excessus transgrediens limites rationis, quod substantiam, vel modum, seu vehementiam, ac intensiorem, vt docet inter alios Augustinus ex professo lib. 9 de ciu. c. 4. & 5. lib. 14. c. 6. 7. & 9. & lib. 19. c. 4. In quo postremo loco, aduertit præterea, controversiam, quoad hoc inter Stoicos, & Peripateticos fuisse de voce potius, quam de re, vt dictum est in art. præcedenti cum D. Thoma.

Art. 3. Si vero eadem passiones considerentur quoad bonitatem, & malitiam physicam, vtilem, vel nocentem respectu constitutionis naturalis conuenientis animali secundum corpus. Dicendum in primis est, omnes passiones, omnèque motus appetitus sensitivi, esse quodammodo disconuenientes animali, & lata quadam significatione malas, ac nocivias. Dicendum nimirum est in q. 1. omnibus actibus appetitus sensitivi hoc esse commune, vt dimoueant aliquatenus animal à statu, & dispositione sibi conuenienti permanenter, ac per se, iuxta exigentiam suam naturalem. Nocet autem, & est malum aliquatenus, quidquid est eiusmodi, siquidem contradicit etenim exigentia, & inclinationi subiecti, cui inest. Dicendum rursus nihilominus est, aliquos passionum motus esse malos, ac nocios tantum secundum quid, vtiles verò, ac bonos simpliciter. Quia videlicet contingit indiuiduationes aliquorum esse imperfectas, atque compactas collectione accidentium includente in se excessum, vel defectum, quoad aliqua ex ipsis, & vix illis est, si tamen aliquis omnino est, qui aliquem tamē defectum non patiatur ex sua indiuiduatione nimirum calida, vel frigida, hilari, vel melancholica, & sic de aliis. Vnde si in melancholico, vel frigido exciterit passio coniuncta cum furore sanguinis, aut cum eiusdem diffusione intrinsecè exhilarativa, taliter erit nocivus, ac molestus homini talis motus secundum peculiarem indiuiduationē eius, ipsisūque indiuiduationis exigentiam, & inclinationem innatam, vt tamen sit absolutè vtilis, ac propitius naturæ ipsius hominis; vt potè emendatius eius defectus, quæ patitur ex sua indiuiduatione; Quod profectò non aliter verificatur de passionibus, quam de medicinis, aliisque agentibus extrinsecis, quorum applicatione vtiliter vñcuique subuenitur aduersus defectus, quos patitur ex sua indiuiduatione.

Art. 4. Observandum denique est, inualuisse, apud plures, modum loquendi conformem doctrinæ, & notioi passionis, quam tradit Damascenus, lib. 2. Orth. fidei cap. 22. proprius ad principium, quam ad medium, his verbis: *Leues enim motus atque eiusmodi, vt nullum sui sensum probeant, nondum passionum nomen obinent. Magnitudinem enim, que aliquam momenti sit, habere passio debet.* Idem tradit Greg. Nyss. lib. 4. Philosoph. cap. 8. in fine. Ratio est, quia quando affectu, est remissus, paruaque conquitur transmutatio, citò vñsquisque ad genium reddit, & ad temperamentū sibi conueniens ex se, ita,

Quæst. III. Vtrum omnes, &c.

9

vt nihil passus esse videatur. Quod tamen intelligendum est cum hac limitatione, vt affectus quantumcumque tenuis, ac remissus deponatur citè. Si enim diutius duret, aut repetatur saepius, interpositis diutius aliis affectibus, & non etiam directè contrariis, crescit necessariò affectus, ac perturbatio; & quæ nomen passionis nullatenus, aut vix initio merebatur, implet in decursu nomen, & tem passionis. Agnatum námique est vnicuique affectui, vt inducat in organum, cui inest, temperamentum, & dispositionem humorum, atque transmutationem sibi fauente, cámque semper augeat eo modo, & ratione, quæ exponetur in quæstione sequenti. Ex quo rursus consequitur, vt affectus præexistens, necnon perturbatio illi adiuncta augeatur. Nempe affectus insurgunt in vnoquoque, iuxta naturam, & complexionem temperamenti inexistentis; atque hæc natura, & complexio temperamenti sequitur vici- sim naturam, & conditionem affectus, qui organo inest, idèo quæ iuvant se mutuè, & continuè augmenti hinc, & inde vicissitudine crescunt. Hæc est causa, ob quam plurimum documenti patientur, qui- cunque diutius pertinaciter perseverant in im- aginatione aliqua tristi, vel hilari, atque affectui semel concepto, indulgent sine fine, vt nonnulli incident etiam in amentiam, corrupto irreparabiliter conuenient organi temperamentu; tametsi affectus, & transmutatio initio fuerit leuis.

Art. 5. Indidem præterea apparet ratio, ob quam vtilis, ac delectabilis est variatio attentionis, & affectionis circa bona sensibilia. Quia videlicet qui- libet circa illa affectus diutius uniformiter con- tinuatus vexat cor, & deprauat plurimum naturalem eius dispositionem. Quapropter eadem ratione, quæ necesse est variare agentium extrinsecorum occur- sus, vt variatis eorum influxibus, incolumitati corporis consulatur, ciùsque dispositio physica conser- uetur, qualis oportet, quod fieri non potest absque vicissitudine calidorum, & frigidorum, humido- rum, & siccorum; necesse quoque est, vt varientur imaginationes, & affectiones, nè animus malè ha- beat, & nè deprauetur organum, seu organa carum operationum, atque in eam incident deprauatio- nem, ac corruptionem, cuius deinde emendatio, & redditus in statum naturalem sit difficilis, aut impos- sibilis. Omnis igitur diuturna continuatio cuiusvis affectionis, seu passionis infert physicum nocu- mentum, non soium secundum quid tale, quid vt minimum accidit ex quo quis actu appetitus sensitivus, vt dictum est, sed etiam absolute, & simpliciter tale. Eadem ratio proportionaliter est de affectione qualibet nimium intensa, ac vehementi ab initio. Quæ videlicet, protinus exercet totam eam vim nocendi, quæ temporis decursu accrescit affectio- ni pertinaci, quæ initio erat remissa, noménque passionis vix, aut nullatenus merebatur. In hunc ita- que modum passionibus conuenit esse bonis, & malis, nec est vniuersaliter verum, omnes actus appetitus sensitivus, omnèque passiones esse malas, physice, & multò minus moraliter.

Ad 1. Actus appetitus sensitivus prosequuntur, & fugiunt bonum, & malum sensibile, vt centrum, & finem ultimum ipsius appetitus sensitivus, non ve- ri, vt centrum, & finem ultimum totius hominis secundum omnes eius potentias, quas videlicet, non complectitur omnes imaginatio, qua sola diri- git appetitus sensitivus. Homo autem non peccat per voluntatem volendo, vt appetitus sensitivus si- stat in bono sensibili, tanquam in fine suo, ultra cuius limites extendi non potest, sed peccat solum volendo idem bonum sensibile, tanquam finem ultimum hominis adæquatè sumpti. Non igitur est

de conceptu passionis, vt contradicat rationi su- periori, vtque voluntatem incliner, ac alliciat ad pec- candum, id est, ad præferendum bonum sensibile bo- no spirituali, ac vniuersali, quod est proprium, ac peculiare obiectum eius. Vnde non est de conceptu passionis, vt sit mala moraliter, vel etiam causaliter.

Ad 2. Aliquando est absolute vtile animali, & homini, vt dimoueatur à statu, & dispositione sibi connaturali ex vi suæ indiuiduationis, vt notatum est supra articulo tertio. Vnde passio aliquando est nocua, & mala tantum secundum quid, absolute verò vtilis, & proficia, Hæc distinctio non habet locum comparatione Angelorum: Quia eorum na- tura non est indifferens ad collectionem acciden- tiū individualium conuenientium, & disconuenientium sibi. Idèo quidquid est præter naturam, respectu Angelorum, est eo ipso nocuum, & malum sim- pliciter, & absolute respectu eiusdem, vt supponit optimè Damascenus in illo loco.

Ad 3. Passiones ex suo conceptu vniuersali, nec sunt principium, nec pœna peccati. Non quidem principium, tum quia sèpè prosequuntur obiecta, vel indifferentia ex se, vel etiam positiè conformia rationi, tum quia sèpè iuvant ex imperio rationis ad opera honesta melius perficienda, vt dicetur quæst. sequenti. Vnde Apostolus non loquitur de omnibus vniuersaliter passionibus, dum eas repro- bat, sed de solo illo prædominio passionum, quæ regnabant in carne tempore legis, pérque ipsam legem, vt patet ex toto illo contextu. Multò minus conuenit passioni ex suo conceptu, vt sit pœna peccati, tum quia non defuissent homini passiones præuenientes, & subsequentes imperium rationis prò statu puræ naturæ, vt patet in eadem quæstio- ne sequenti; tum quia, vt ibidem apparebit, motus passionum subsequentes imperium rationis ne qui- dem Adamo defuerit ante peccatum.

Ad 4. Dictum est, passiones nonnunquam vocari, non quoquis indiscriminatum motus appetitus sen- sitivus, sed solos eos, qui sunt admòdum vehementes, idèo quæ perturbantes absolute rectam rerum apprehensionem per rationem, & intellectum. Atque in hoc eodem sensu vocantur morbi, & perturba- tiones apud Augustinum; sicut etiam apud alios vo- cantur passiones solæ illæ appetitiones, quæ trans- greduntur limites rationis, vt notatum est supra circa sensum Stoicorum. Nos autem loquimur vniuersalius de passionibus, prout conuertuntur cum affectibus aliquatenus, etiam leuiter alterantibus motum, & dispositionem cordis conuenientem sibi ex se. Vnde patet etiam ad quintum. Quia Cicero loquitur ex sensu Stoicorum. Certe non valet ar- gumentum ex malitia passionis vehementis ad ma- litiam passionis moderatae, sicut non valet conse- quentia ex documento animalis inducto per nimium calorē ad nocumētum eiusdem ex calore moderato.

Ad 5. Actus appetitus sensitivus, tametsi præueniat iudicium rationis, potest esse talis, quia nulla ex parte mihiat rectitudinem eius, & claritatem. Quia po- test nihilominus esse talis intensionis, & circa tale obiectum, cuius, & circa quale induci potest impe- rio rationis, & actus virtuosi, ex quo certum est, prouenire non posse aliquid diminutum, aut of- fuscatum iudicij rationis. Quapropter nec etiam peccatum minuitur ex quilibet prævio passionis motu, sed ex sola vehementi passione. Iam Deus, & Angelus sunt incapaces passionum, sicut, & discur- sus deliberatiui circa eligibilita, quorum nos sumus capaces. Non autem pertinet ad perfectionem no- stram, vt imitemur Deum, & Angelos quoad ea, pe- nes quæ ab ipsis differimus naturaliter, nec defectus eatenus imitationis est malus; Quia non est priuatio boni

boni debiti. Quod autem fortitudo timidi sit aestimabilior, quam fortitudo audacis, non probat, quemlibet motum passionis augere, vel minuere bonitatem, aut malitiam actus, seu boni, seu mali; quia non dicitur quis timidus, vel audax ex quolibet affectu timoris, vel audacia, sed ex solo eiusmodi affectu vehementi, quem iam est concessum esse nocuum. Ex quo etiam patet ad 7. Quia sola vehementis passio impedit rectam consultationem, deque eadem sola accipienda sunt verba Cæsaris apud Salustium. Nam qui non vehementer, sed moderatè odit, aut irascitur, communiter dicitur esse liber ab odio, & ira, & sic de similibus, iuxta observationem præmissam supra articulo quarto ex documento Damasceni, & Gregorij Nysseni.

QVÆSTIO IV.

Vtrum passiones naturaliter subint imperio rationis superioris?

Videntur non subesse, 1. Quia quod sit in homine, etiam nolente homine, non subest imperio rationis. Quod autem exciteatur in homine appetitus sensitivus, & quod homo concupiscat, accedit ei, ipso etiam nolente, vt patet ex illo ad Roman. 7. 19. *Non enim, quod volo bonus, hoc ago: sed quod nolo malum, hoc ago.* Ergo actus appetitus sensitivus, seu passiones non subint imperio rationis.

2. Potentia necessaria non potest impediri, quominus erumpat in actum suum positis requisitis ad agendum. Appetitus autem sensitivus est potentia necessaria, & non subest imperio rationis, quod illi adsint, vel non adsint requisita ad agendum, nempe obiecta, prout apprehensa per sensum. Quia quod occurrit, vel non occurrit talia, vel talia sensibilia, dependet a causis extrinsecis, eisdemque occurrentibus, sequitur pari necessitate apprehensio, & aestimatio sensus cum exterioris, tum interioris. Ergo appetitus sensitivus non potest impediri per rationem, quominus erumpat in suos actus, nec determinari, vt tales potius, quam tales alios actus eliciat.

3. Quod appetitus sensitivus subint rationi in primo homine ante peccatum, proueniebat ex dono supernaturali integratis diuinitus sibi collato. Ergo quod appetitus subint rationi, non est homini connaturale.

4. Virtus nutritiva non subest rationi, vt docet Gregor. Nyss. lib. 4. Philosoph. c. 15. aliique communiter contra D. Thomam q. 17. a. 8. Ergo nec appetitus sensitivus subint rationi ex sua natura. Patet consequentia, quia appetitus sensitivus est potentia necessaria, sicut virtus nutritiva.

5. Passiones, & actus appetitus sensitivus sunt coniuncti cum motu, & transmutatione corporali, vt dictum est supra. Motus autem, & transmutatione corporalis, non obedit rationi humana, sed soli Deo, vt docetur communiter cum D. Thoma 1. part. q. 103. art. 1. & q. 110. art. 2. Vnde Greg. Nyss. loco indicato dicit pulsarium, quod inest cordi, non esse persuasibile ratione, idemque dicit August. lib. 14. de Ciuit. c. 16. de motu genitalium. Eadem vero ratio est de aliis eiusmodi omnibus. Ergo passiones non subint rationi.

Art. 1. Respondetur. Communiter dicitur rationem esse in homine, qui est minor mundus, sicut Deus est in toto mundo, eandemque proinde regere reliquias potentias, & vires hominis, sicut Deus regit omnes causas secundas. Sed recte aduertit D. Th.

q. illa 17. ad 2. similitudinem tenere quoad aliquid, non quoad omnia. Quia cum Deus creauerit omnia ex nihilo, omnia regit nutu suo, quoad omnes, & singulas eorum operationes. Si enim haberent inclinationem, aut determinationem non prouenientem a Divina voluntate, ac determinatione, haberent utique aliquid non acceptum a Deo, ideoque non essent adæquatae, & totaliter facta a Deo ex nihilo. Potentiae autem inferiores, & vires corporales hominis non sunt similiter factæ a ratione, sed a Deo, qui eis indidit inclinationem, & determinationem ad alias operationes relinquendo homini liberam determinationem quoad alias alias operationes. Quia etiam de causa dicit Philosophus lib. 1. Polit. cap. 3. ad medium, rationem præesse appetui sensitivo, non principatu despoticu, qui est domini ad seruum, sed principatu politico, aut regali, qui relinquunt subditis liberam quoad plura electionem, ac dispositionem.

Art. 2. Discrimen operationum, penes quas subint, & penes quas non subint rationi reliqua potentiae, & vires inferiores, fundatur in diversitate finium, ad quos ordinantur. Finis proximus, ac immediatus potentiarum, & virium omnium materialium est conseruatio indiuidui, aut speciei: Vnde, quoad operationes immediatæ necessarias ad utrumque istum finem, non posunt impeditri immediatæ per imperium rationis, sed tantum indirectæ, ac mediæ, subtrahendo materiam, aut subiectum, circa quod agere possent. Ita virtus nutritiva impeditri non potest, quominus exeat in actionem nutritiua, nisi sublatio cibo, nec corpus potest impeditri, quominus tendat ad centrum, nisi interposito corpore impetrabilis, & sic de ceteris. Finis autem rationis superioris est summum bonum. Vnde respectu ipsius, sub eo præcise conceptu, nec ipsi rationi superiori vlla conuenit libertas, & indifferentia. Quia videlicet omnia etenus sunt præordinata a Deo cum omnimoda determinatione. Verum, quia summum bonum potest multipliciter, & per plura media obtineri, relata est rationi, & voluntati libertas indifferentia ad eligendum inter illa. Consequenter igitur relata est eidem rationi, & voluntati libertas indifferentia supra reliquias potentias, & vires quoad operationes, quæ non sunt determinatæ necessariae ad prædictos ipsarum fines immediatos. Quia vero vnaquæque potentia, & virtus, quod perfectior est, eò plures eiusmodi operationes sub se compleatæ, sequitur eo esse plura, quoad quæ vnaquæque potentia materialis subiicitur rationis imperio, quo perfectior ipsa est.

Art. 3. Hinc sit phantasiam, & appetitum sensitivum subesse rationis imperio quoad plura, quam vlla alia potentiam, aut virtutem materialem, vt obseruat D. Thomas in dicta q. 17. art. 8. ad 1. Quia videlicet, vtraque hæc potentia est perfectior, magisque propinquia rationi, quam reliqua vires, & potentiae. Idem præterea cōincidit ex eo, quod nulla operatio phantasie, & appetitus sensitivus determinata sumpta, est ita necessaria ad fines nuper assignatos conseruationis indiuidui, & speciei, sicut ad eosdem necessarij sunt motus, & operationes determinatae aliarum potentiarum, ac virium, & partium corporis, maximè vero cordis, & genitalium, quæ duæ partes corporis præterea minime omnium subdantur imperio rationis, sicut etiam vis nutritiua, vt obseruat D. Th. ibid. art. 9. ad 2. & 3. ex Greg. Nyss. vbi supra, & August. lib. 14. de Ciuit. c. 16. maximè vero ex philosopho c. 8. de motu animalium. Ceterum ne quidem phantasia, & appetitus sensitivus subint vniuersaliter imperio rationis, quoad omnes suos actus, nec naturaliter fieri potest, vt ita subint,

sed

Quæst. IV. Vtrum passiones, &c. 11

sed solum miraculosè. Ita docet D. Thomas in response illa ad 3. modo indicata, & distinctius quæst. 25. de veritate, quæ est de sensualitate, art. 7. cap. his verbis: *Quod enim homini in primo statu collatum fuit, ut ratio totaliter inferiores vires contineret, & anima corpus, non fuit ex virtute principiorum naturalium, sed ex virtute originaliis iustitia ex divina liberalitate superaddita. Quia quidem iustitia per peccatum sublata homo reddit ad statum conuenientem sibi per principia sua naturalia. Quod mox explicat magis, & confirmat exemplo dicens: Sicut ergo naturaliter homo moritur, nec ad immortalitatem reduci potest nisi miraculosè, ita naturaliter concupisibilis tendit in delectabile, & irascibilis in ardum prater ordinem rationis.*

Art. 4. Ideo conculcitur ratione; quia nihil est in intellectu, quod non fuerit prius in sensu. Prius igitur, quam intellectus deliberet de agendis, ac appetens circa sensibilia, sensus eadem proponit potentia appetitiu, atque hæc protinus elicit suum actum iuxta conditionem obiecti propositi; Quia est potentia necessaria, ideoque naturaliter fieri non potest, ut suspendat suum actum, sed protinus cum elicit facta propositione obiecti, quin expectare valat deliberationem intellectus, & subsequentem inde electionem, ac imperium voluntatis. Eadem enim ratione, qua in sensu externo sequitur necessario sensio, cum primum conuenienter ei applicatur obiectum per se, vel per speciem sui, sequitur etiam deinde in sensu interno imaginatio, ac dehinc in appetitu prosecutio, vel fuga iuxta conditionem obiecti præapprehensi; nec naturaliter fieri magis potest, ut suspendantur, & expectent imperium rationis posteriores isti actus, quam ille prior ex natura rei. Itaque appetitus sensitivus subesse non potest naturaliter imperio rationis, & voluntatis quod eos affectus, & obiecta, quorum imaginatio, & aestimatio præuenit deliberationem rationis, & electionem voluntatis.

Art. 5. Accedit etiam quoad affectus, qui subsequuntur post deliberationem rationis, circa directionem, ac determinationem appetitus sensitivus, non sequi protinus in instanti obedientiam eius, & conformitatem cum electione, & imperio voluntatis. Quia actus appetitus sensitivus non aliter suspendi, aut variari potest, quam suspensa, aut variata imaginatione, & aestimatione obiecti, circa quod versatur, quandoquidem appetitus immediate dependet dependentia essentiali à vi apprehensionis, idque vniuersaliter quoad omnem actum, & suspensionem actus. Vnde sicut fieri non potest, ut feratur in incognitum, ita fieri non potest, ut non feratur ad cognitionem, eo modo, quo cognitionem, atque propositum ei fuerit. Suspensio autem, & variatio imaginationis, ac aestimationis sensitivæ non sit in instanti, sed interposita mora temporis necessarij, ut spiritus, quibus adhærent prædictæ species, auocentur, & reuocentur. Quia causa est, ob quam magnæ saepe difficultate experimur in depellenda aliqua imaginatione, & in inducenda aliqua alia, quam efficacissime vellemus depulsam, & induciam. Quia videlicet iuxta præsentem corporis dispositionem confluunt in sensorium magna vi, aut cum totali necessitate illi spiritus determinatè, quibus insident tales determinate species; propter tale determinatè temperamentum ipsorum, ratione cuius propendent in locu sensorij, atque ab eo depellunt spiritus alios gerulos specierum, quas vellemus eidem sensorio esse præsentes. Hinc igitur sequitur necessarij ex natura rei, mora quidem aliqua semper, aliquando vero rebellio, aut insuperabilis, aut non nisi difficulter superabilis in opere conformandi appetitum sensi-

tium cum imperio voluntatis, eidemque obediēdi. Quod sane contingit in appetitu sensitivo, eo fere modo, quo idem contingit in membris exterioribus, quoad motum localem, qui aliquando inducitur difficulter, qualis intenditur, aliquando induci nullatenus potest propter indispositionem partis: nunquam vero inducitur nisi interposita aliqua mora temporis necessaria, ut motus naturalis cordis pertingat usque ad membrum exterius, quod mouendum est, & sic de aliis similiiter inuicem coöordinatis. Huic comparationi appetitus sensitivus cum membris exterioribus præiuit ex parte Philosophus pro hac eadem re explicanda lib. 1. Ethic. cap. vlt. *Quemadmodum, ait, resoluta corporis membra, si ad dextram mouere volueris, e contrario in sinistram deferuntur, sic quoque in anima contingit. In contrarias enim partes incontinentium appetitiones feruntur; id est, appetitiones eorum, quorum phantasia est male disposita modo dicto ad parendum rationi.*

Art. 6. Nihilominus quando ratio aduertit actualiter ad obiecta imaginabilia in particulari, potest ad illa applicare imperio suo potentiam imaginatum directè, ac immediatè, & inde appetitum indirectè, ac mediatè, nisi adit peculiare impedimentum ex parte dispositionis corporalis. Quia cum ratio superior plura, ac maiora motiva consideret, potest anima per actum rationis applicare se ad actum sensus, eundemque sibi imperare efficaciter, sicut simili de causa potest voluntas se ipsam applicare, & determinare ad actus electinos per actum intentionis, cuius motivum est maius, nempè finis ipse, de cuius conceptu est, ut præcellat mediis. Sed est discrimen, quod voluntas in nullo suo actu dependet ab organo corporeo immediate, ideoque est impossibile, ut non sequantur in instanti electiones conformes intentioni præhabitæ. Appetitus vero sensitivus dependet ab organo corporeo, cuius proxima dispositio ad operandum diversa à dispositione proxima præcedenti, induci non potest, absque motu aliquo corporali, ac successivo, ut dictum est; aliquando vero induci noua dispositio, atque depelli dispositio prior nullatenus potest propter naturalē, ac purè materialē indispositionem, vel organi corporalis, vel eorum, quæ illi adiacent; ideoque appetitus sensitivus, nunquam sequitur in instanti, aliquando vero absolute non sequitur, qualis imperatur à ratione superiori. Quando autem accidentale huiusmodi impedimentum nullum adest, ut plerunque usuvenit, actus appetitus sensitivus subsequitur ad imperium rationis boni, vel mali, moderati, vel immoderati, pro ut contigerit actus prævios voluntatis immediate ratione directos esse bonos, vel malos, moderatos, vel immoderatos. In hunc igitur modum passiones, seu actus appetitus sensitivus sub sunt naturaliter imperio rationis superioris.

Ad 1. Quod quis concupiscat, aut irascatur nolens, non semper, nec plerumque contingit, idque prohicit ex indispositione sola corporali, ut dictum est. Quod non tollit, quominus actus appetitus sensitivus subiicit absolute imperio rationis, ac voluntatis, quatenus permittit naturalis dispositio organi, & spirituum. Apostolus in illis verbis noluit exprimere, quod semper, aut plerumque, & per se contingit, sed solum, quod sibi aliquando contingebat propter prædictam corporalem dispositionem contradicentem rationi, ut indicant verba, qua subiungit ver. 23. *Video autem aliam legem in membris meis repugnarem legi mentis mea. Intelligi etiam potest in illis verbis mora, & difficultas superioris explicata, & non totalis impossibilitas dependi affectum subito præconceptum ante aduentiam rationis.*

Ad

Ad 2. Certum est, nihil posse esse in sensu communi, & phantasia, quod non fuerit prius in sensu externo, nec esse semper in potestate nostra, vt adhuc sensu externo sensibilia qualibet indiscriminatum. Ceterum, quæ successu, & seorsim occurruunt sensibus externis, manent coniunctum in phantasia. Vnde est integrum voluntati, vt ad quodlibet eorum applicetur vis estimativa, vtque ex eisdem, faciat varias combinationes, & quasi mixtiones, quæ sensu externo sunt impossibilis. Est præterea in potestate nostra, vt sensu ipsi externi applicentur cuilibet ex obiectis simultaneè existentibus in debita distantia, nec non, vt per motum localem acquiratur, & vitetur eadem indistinctia talium, vel talium determinata obiectorum. Vtique igitur modo patet rationi superiori multiplex aditus dirigendi, ac determinandi appetitum sensituum, determinando prius, vt liber, vim apprehensuam ad hæc potius obiecta, quam ad alia, licet aliquando excurrat ad aliqua obiecta præter, aut etiam contra imperium rationis propter subitam impressionem obiectorum ante aduentiam rationis, aut propter inflexibilem dispositionem corporalem, quod solum concludit obiectio, & iam superius sponte concessum est.

Ad 3. Adamus ante peccatum habuit ratione domini supernaturalis specialiter sibi à Deo prouisi, perfectum imperium supra appetitum sensituum, ita vt neque per motum aliquem subitaneum posset præuenire aduentiam rationis, aut eius imperio deinde resistere propter indispositionem corporalem. Ceterum ad subiiciendum appetitum sensituum quoad alios actus, inque alii circunstantiis non est necessarium donum supernaturale, sed sufficit potestas rationi superiori naturaliter conueniens, vt ostensum est supra, esto eadem potestas sit minor, ac debilior pro statu præsentis, seclusa gratia Dei, quam futura fuisset pro statu naturæ puræ, vt expositum est, quæst. 9. de gratia.

Ad 4. Negatur paritas, vt negatur in iisdem illis locis ab ipso Gregorio, & Thoma. Quia phantasia, & virtus appetitiva se habet ad plura, quam nutritiva, atque operatio nutritiva, est multo magis necessaria indiuiduo, quam operatio quælibet phantasia, aut appetitus sumpta determinata.

Ad 5. Conceditur motum, & transmutationem corporalem, non subesse direcțe, ac immediate imperio rationis nostræ, quod solum intendit, & optimè concludit D. Thomas in illo loco. Subest nihilominus mediata, & indirecta. Quia anima quatenus operans per rationem independenter ab organo corporeo, potest applicare se ipsam ad operationem tam potius, quam tam aliam, circa tale, vel tale obiectum, dependentem ab organo corporeo, atque eiusmodi applicatio, & operatio dependens ab organo corporeo, ipsiusque organum afficiens, potest inducere mutationem naturalem, & phantasmam, immediate quidem in eodem organo, mediata verò in aliis etiam omnibus partibus corporis dependentibus ex natura rei à dispositione, & motu organi immediate moti per affectum, & per applicationem potentie sensitivæ. Quia verò motus cordis, cui correspondet pulsus, & motus genitalium, propter maximam utriusque imperfectionem, & remotionem à participio rationis, coniunctam cum maxima utriusque necessitate ad conservationem indiuidui, & speciei, minus dependent ab affectum qualitate, minus etiam obediunt imperio rationis, cui è controso obediunt seruilliter alia corporis membra, quoad motum localem. Quia, videlicet, nullus motus localis eorum determinata sumptus, est eo modo necessarius animali, & conse-

quenter, nec exigitur ab eodem determinata per appetitum innatum, & præterea eadem membra, sunt experientia sensitivæ propriæ, qua immediate sic, vel aliter dirigantur, inclinentur, ac determinentur.

Q V A E S T I O V.

Virum detur aliquis ordo rationis, & doctrinæ inter passiones?

Videntur nullus dari. Quia omnes passiones possunt versari circa eadem omnia obiecta pro diversis statibus, ac circumstantiis. Quodlibet enim idem, tam bonum, quam malum potest esse, tum præsens, tum absens, atque considerari cum præcognitione ab absentiæ, & præsentiæ. Ratio igitur formalis motuæ est eiusdem vniuersalitatis respectu omnium passionum. Ordo autem rationis inter ea, quæ se habent ad aliud, vti dictum est, se habere passiones, consideratur vnicè, vel certè præcipue penes maiorem, & minorem vniuersalitatem illorum, relatiuè, ad quæ concipiuntur.

Art. 1. Respondetur. Triplex ordo considerari potest inter passiones. Rationis nimurum, causalitatis, & perfectionis; atque ordo causalitatis potest rursus duplex considerari, nempe secundum genus causæ efficientis, seu in executione, & secundum genus causæ finalis, seu in intentione. Ordo perfectionis non potest clarè, ac dilucide determinari, nisi consideratis prius diligenter, atque comprehensis singulis speciebus passionum superiori enumeratis, & natura, ac perfectione singularium rationum formalium, circa quas versantur, intimius penetrata. Ordo autem secundum genus causæ finalis, & in intentione, nec non secundum genus causæ efficientis, & in executione dependet ab ordine perfectionis, & præminentia in bonitate. Vtque igitur hic ordo commodius, ac distinctius tradetur infra post quæstiones omnes de singulis seorsim speciebus affectuum. Quod reliquum est de ordine rationis, seu doctrinæ, deduci facilè potest ex dictis supra quæst. 2. & oportet, vt protinus fiat deductio in hoc loco pro determinanda, & seruanda recta methodo, circa ea, quæ dicenda supersunt de passionibus in particulari.

Art. 2. Ordo autem rationis inter affectus dependet ab eodem ordine inter obiecta affectuum, sicut dictum est supra de dependentia, quoad distinctionem, & oppositionem mutuam. Inter obiecta autem, priora sunt per se simplicia composita, & vniuersaliora, ac notiora, minus vniuersalibus, minusque notis. Quia simplicia insunt in compositis, & non è conuerso; atque ab vniuersalioribus, ac notioribus procedit cognitio ad minus vniuersalia, minusque nota. Iam verò bonum, & malum præscindens à facilitate, & difficultate, quod est obiectum partis concupisibilis, est simplicius, & vniuersalius, ac notius, quam bonum, & malum difficile, quod est obiectum partis irascibilis. Siquidem bonum, & malum difficile superaddit bono, & malo secundum se, & quidem superaddit aliquid separabile per se ab illis, tum in re ipsa, tum maximè in cognitione. Passiones igitur pertinentes ad partem concupisibilem sunt prioræ per se ordine rationis, & doctrinæ, quam passiones pertinentes ad partem irascibilem. Deinde bonum est, prius ratione vniuersaliter, quam malum sibi oppositum. Quia malum cognoscitur per speciem boni oppositi, nec cognosci potest, nisi cognito simul ipso bono;

bono; cum è conuerso bonum cognoscatur per se ipsum, possitque cognosci, quin idem malum simul cognoscatur. Affectus igitur prosecutui, tum pertinentes ad concupisibilem, tum pertinentes ad irascibilem, quorum obiectum, vel totale vel certè præminentis est bonum, sunt priores ratione, quam effectus auersatiui, quorum obiectum est similiter malum. Quod tamen intelligitur, non de omnibus affectibus prosecutiuis comparatis cum omnibus simul auersatiuis, sed de vnoquoque affectu comparato cum affectu sibi opposito.

Art. 3. Inter affectus verò concupisibilis, amor est prior reliquis. Quia obiectum eius est bonum secundum se, quod est simplicius, & vniuersalius, quam bonum vel absens, vel præsens. Sequitur deinde desiderium, cui demùm succedit gaudium. Quia absentia pluries, ac vniuersalius inest bonis humanis, quam præsentia. Cum enim homo nascatur nudus, & omnium egenus, sicut animal plurimorum capax bonorum, qua difficulter omnia simul cuiquam adsunt, atque ad gaudendum plenè, & absolute requiratur collectio omnium, cum ad inquietudinem desiderandi, & concupisendi sufficiat defectus cuiuslibet boni, patet affectum desiderij esse frequentiorem, ac vniuersalorem, quam affectum gaudij. Huc pertinet discrimen inter hominem, & animalia cætera, quod cætera animalia facile expletunt, & quiescent, hominis verò cupiditates sunt infinitæ, ac inexplorables, vti pluribus prosequuntur Hypocrates in epist. ad Damegetum, Seneca epist. 73. Plutarchus de cupiditate diuinitatum. Accedit Augustinus, dicens lib. 10, de Trinit. cap. 11. ad medium. *Amor magis sentitur, cum eum prodit indigentia. Vnde inter omnes passiones concupisibilis, magis est sensibilis concupiscentia*, vt inferit D. Thomas quæst. 25. art. 2, ad 1. Ergo desiderium est affectus magis notus, ideoque prior ratione, quam gaudium. Eadem est proportionaliter ratio de affectibus auersatiuis, vt nimis odium sit prius ratione, quam fuga correspondens desiderio, & haec quam tristitia. Ordo itaque rationis inter passiones concupisibilis est: Amor, odium, desiderium, fuga, seu abominatio, gaudium, tristitia.

Art. 4. inter affectus irascibilis, quos dictum est vniuersaliter esse posteriores affectibus concupisibilis, spes, & desperatio, qua versantur circa bonum, sunt priores ratione, quam audacia, & timor, qua versantur circa malum, oppositum illi bono. Dictum enim est bonum esse prius ratione, quam malum sibi oppositum. Spes autem est prior desperatione. Quia in obiecto spei præualet magis ratio bonitatis, quam in obiecto desperationis, vt dictum est supra quæst. 2. artic. 6. & 7. Ratio vero malitiae, præualet similiter magis in obiecto timoris, quam audacia, vt ibidem expostum est. Cum igitur eadem ratione, qua dictum est bonum esse prius malo, necesse sit in obiectis compotis ex bono, & malo illud esse prius in quo præminent magis ratio bonitatis, illud verò posterioris, in quo præminent magis ratio malitiae restè concluditur ordinem rationis inter passiones irascibilis inuicem contrarias esse istum. Spes, desperationis, audacia, timor. Superest postremo lector, cuius obiectum est duplex malum, alterum præsens, & iam illatum ipsi irato, alterum ab eo inferendum.

Art. 5. Ex dictis patet satis ad rationem dubitandi. Consistit enim prioritatem rationis non dependere ex sola maiori vniuersalitate, & insuper obiecta passionum adæquatè sumpta non esse omnia æquales, eiusdemque vniuersalitatis. Ordo ita-

que dicendi de passionibus, seu affectibus in particulari hic erit, vt 1. dicatur de amore, 2. de odio, 3. de desiderio, seu concupiscentia: 4. de fuga, seu auersione, 5. de gaudio, 6. de tristitia, 7. de spe 8. de desperatione, 9. de audacia 10. de timore 11. de ira.

QVÆSTIO VI.

Vtrum Amor sit passio coaptativa animalis, respectu conuenientium sibi?

VIdetur non esse, 1. Quia passiones sunt in appetitu sensitu, vt dictum est supra. Amor autem est in appetitu rationali. Fertur enim ad ea, quæ non cadunt sub sensum, vt patet inter alia ex Sap. 8.2. vbi de sapientia, quam patet non esse sensibilem, dicitur: *Hanc amavi. & exquisiri à inveniente mea.* Ergo amor non est passio.

2. Passio est motus quidam appetitus ad appetibile, vel à non appetibili, seu ab odibili, vt dictum est supra, & habetur ex Damasc. lib. 2. fidei Orth. cap. 22. Talis autem motus non est amor, sed magis desiderium, ad quod præsupponitur idem amor. Et confirmatur, quia relatio non est motus, sed terminus motus. Amor autem est relatio quedam. Quia ex Aug. lib. 8. de Trinit. cap. 10. *Amor est unio quadam, vel nexus*, quem patet esse relationem. Ergo.

3. Ratio amoris est communis omni passioni, omnique effectui. Quia vt dicit August. lib. 14. de Ciuit. cap. 17. *Amor inhiens habere, quod amatur, cupiditas est: id autem habens, eoque fruens, letitia; & fugiens, quod ei aduersatur, timor est, idque, si accidit, sentiens, tristitia est.* Ergo amor non est passio particularis, solumque coaptativa animalis, respectu conuenientis sibi.

4. Vnumquodque præcisè per seipsum, & antecedenter ad omnem suum motum, est essentialiter aptum, respectu conuenientium sibi. Quia bonum respectu cuiusque, ex suo conceptu, congruit illi secundum se. Nihil autem congruit inepto, aut nondum apto, respectu sui. Ergo amor non est coaptativa animalis, respectu conuenientium sibi, sed præsupponit eam coaptationem. Confirmatur, quia nulla alia ratio esse potest, ob quam respectu quorundam exsurgit naturaliter amor, & odium, respectu aliorum, quā quia, respectu illorum præsupponitur in animali aptitudo naturalis, & respectu istorum naturalis ineptitudo, ac repugnatio.

5. Amare est *velle bonum alicui*, iuxta definitiōnem Philosophi 2. Rhet. cap. 4. Velle autem non est coaptari, & vt esset, vetus potius, & communiter recepta definitio retinenda esset.

Art. 1. Respondetur. Quia in rebus inanimatis reperiuntur imperfectæ, eadem insunt animalibus perfectiori modo; & adhuc perfectius homini, quā homo c. & Angelis. Omnia namque creata sunt effectus, & participationes Dei, ac proinde secundum se tota sunt similitudines, & imagines eius, efformatae ab ipso, vt eundem repræsentent, ac manifestent, & sic perducant omnem intellectum, omnemque voluntatem ad laudem, & dilectionem ipsius. Similitudines autem, & imagines, vnius, eiusdemque prototypi perfectissimè simplicis in se, quibus nihil inest positum, quod non habeat rationem similitudinis, & imaginis, non aliter inter se differte possunt, nisi quatenus quæ in una reperiuntur imperfectæ, in alia consequuntur gradum, ac modum perfectionis maiorem.

B

Art. 2.

Art. 2. Iam vero inanimatis, quæ sunt insimum rerum genus, hoc inest vniuersaliter, ac vniiformiter omnibus, vt singula habeant peculiariter aptitudinem suam purè physicam, respectu omnium sibi conuenientium, taliter exiguum eorum, vt vi ipsius omnem adhibeant conatum ad illa acquirendam, sibi adiungenda, dum absunt, iisdemque obtentis omnino conuiescant, & nihil moliantur amplius, ac concentur, neque vero imparem conatu impendant pro repellendis omnibus disconuenientibus, & obstaculis conuenientium, nec nisi post victoriam eorum desistant. Aptitudo porro ista, eademque connaturalitas, & exigentia innata conuenit inanimatis dependenter à sola cognitione, ac directione auctoris sui Dei, quoniam ipsa, propter suam infinitam imperfectionem, summè limitata, ac contractam ex genere suo entitatem, sunt experientia propriæ cognitionis, ac directionis in finem suum.

Art. 3. Animalia vero, quæ, propter oppositam maiorem suam perfectionem, maioremque amplitudinem, & vniuersalitatem aliqualem entitatis, sunt capacia cognoscendi, quæ sibi conueniunt, ac disconuenient, dependenter à propria cognitione, ac directione nascuntur similem aptitudinem, connaturalitatem, ac exigentiam intentionalem, respectu eorumdem sibi conuenientium obiectorum, vi cuius illa desiderent, & querant, dum absunt; iisdemque iam obtentis delectentur, & pacificè fruantur; atque opposita omnia pariter avertentur, ac detestentur. Eiusmodi autem aptitudo, seu connaturalitas, ac exigentia intentionalis, consequens ex sua natura ad cognitionem propriam substantiæ, quæ sic aptatur, connaturalizatur, & inclinatur, dicitur amor; id est affectus, & intentio appetitiva tendens ad bonum, & conueniens secundum se, vt deducit optimè D. Thom. quæst. 26, art. 1.

Art. 4. Itaque amor, & complacentia, circa bonum secundum se, gerit in animali vices, & minus aptitudinis, & exigentia naturalis, qua mouentur inanimata ad omne suum opus, & sicut corpus inanime per gravitatem ex. gr. & levitatem mouetur sibi, ac deorsum, vt locum sibi conuenientem consequatur: Ita animal mouetur per amorem ad omne bonum conueniens ipsi, qua animal est. Qua de causa dicit August. lib. 1. de Civit. cap. 28. *Animum ferri amore, quounque fertur, sicut corpus pondere.* Et licet loquatur de amore intellectuali, perinde nihilominus valer ad propositum. Quia quod est amor intellectus pro obiectis spiritualibus, aut spiritualiter prosequendis; hoc est amor appetitus sensitivus pro sensibilibus bonis. Distinctus rem exprimit Greg. Nyss. hom. 8. in Eccles. dicens: *Amor est intrinsecus insita in id, quod animo est in cunctum, habitudo.* Igitur amor est aptitudo animalis ad bonum sibi conueniens, qua animal est.

Art. 5. Quia vero idem amor suboritur in appetitu sensitivo ex appetibili mouente per cognitionem sui, ac immutante animal, qua animal est, absque ullo eius discursu, & electione libera, quicunque eundem amorem esse propriæ passionem. Nempe motus appetitius agitur circulo, vt obseruat D. Thomas quæst. illa 26, art. 2, ex Philosopho lib. 3. de anima tex. 55. Quia appetibile apprehensum mouet primo animal ad amorem, & complacentiam sui, atque per ipsam adaptat illud sibi intentionaliter. Deinde animal ex vi eius amoris, & intentionalis coniunctionis cum appetibili tendit per desiderium ad realem coniunctionem cum eodem, donec, illo obtento, quiescat in ipso per delectationem; atque ita totus motus ibi ultimè terminatur, vnde primum cœperat. Ex quo appetit amori appetitus sen-

sitiui conuenire rationem passionis magis etiam quam desiderio, & delectationi, ceterisque affectibus: *Quia amor imprimatur appetitivo nondum quidquam agenti ab appetibili eatenus purè dominanti; cum ad alios deinde affectus moueat se, magisque se habeat actiù ex vi amoris præsuppositi.* Igitur amor est passio propriissimè talis, eaque coaptativa animalis, qua animal est, respectu omnium conuenientium sibi.

Ad 1. Plerisque aëibus appetitus rationalis, & sensitivi inuicem in affinibus eadem nomina sunt communia, atque unum eorum est nomen amoris. Qui nimirum & in voluntate datur, & in appetitu sensitivo. In illo autem loco sapientia sermo est de amore rationali; *Quod non tollit, quominus detur alius amor habens rationem passionis, de quo hic agitur directè.*

Art. 1. Ad 2. Tametsi amor non sit motus, quo immedietè, ac formaliter progrederetur amans ad rem amatam, sicut progreditur per desiderium, est tamen motus, quo amans immutatur ab appetibili, & quo sit, vt idem eidem congruat intentionaliter, & affectiū; ideoque appetituum se habet magis passiū per amorem, vt notatum est, quam per alios affectus.

Art. 2. *Quod ad confirmationem attinet, amor dicitur unio non relativè, sed dupli alia ratione.* Primo nimirum quia amans afficitur per amorem ad rem amatam, sicut ad aliquid sui, & quodammodo sicut ad seipsum, vi exponetur distinctius infra. Secundò quia amor, vt dicebatur paulo prius art. 5. vi sua inducit affectus alios, & operationes, quibus peruenit ad realem coniunctionem cum re amata, ita vt hæc coniunctio, ac unio procedat ab amore, eumque præsupponat vt causam. *Ob utramque igitur hanc rationem dicit optimè Augustinus in illo loco: Amorem esse veluti iuncturam quandam, que amantem cum re amata copulat, vel copulare appetit.* Et Dionys. cap. 4. de diu. nom. repetit parte 1. in fine, & parte 2. ad med. Eundem amorem esse *virtutem unitam, ac commiscentem.* Et Philosophus lib. 2. polit. cap. 2. *unionem esse opus amoris*, nempe inchoatiū, ac purè intentionaliter in genere causæ formalis, ultimè vero, ac realiter in genere causæ efficientis.

Ad 3. De conceptu effectus est, vt continet in se participationem aliquam peculiariter assimilatiuam cuiusvis causæ influentis in ipsum. Cum igitur amor sit principium reliquoque omnium affectuum, vt nuper insinuatum est, & dicetur iterum infra ex professo, necesse vtique est reliquos omnes affectus participare aliquatenus rationem amoris. Vnde quilibet aliis affectus haud absurdè dicitur ab Augustino amor, nempe causatiū, ac participatiū; & non formaliter, ac adæquatè; atque pro exprimendo conceptu adæquato superadditur differentialis ratio cuiusque affectus, dicendo amor cupiens, ac desiderans, timens, gaudens, contristans. Quo itidem patet idem Augustinus reliquas omnes virtutes appellat charitatem non semel, quatenus ab eius motione, ac imperio reliquarum omnium virtutum actus essentialiter dependent.

Ad 4. Et eius confirmationem. *Esse reale, & physicum, eiusque eatenus proprietates præsupponuntur per se in quovis ente creato ad totum ordinem intentionalem, sicut fundamentum ad reliquum ædificium.* Verum id non tollit, sed adstruit magis, quod sic ut ante omnem operationem naturalem, ac physicam præsupponitur coaptatio physica inter actuum, & passiuum; ita etiam ante omnem aliam operationem affectuum, ac intentionalem, ultra eam fundamentalem coaptationem physicam, præcedere necessario debeat coaptatio intentionalis

intentionalis inter appetituum, & appetibile, quæ sit per amorem.

Ad 5. Definitio illa Philosophi est bona, ac legitima, nec reicitur à me, sed promouetur cum D. Thoma per definitionem opportuniorē ad methodicam deductionem reliquæ doctrinæ de ipso amore, deque reliquis passionibus. Nempe definitio Philosophi superaddit quām minimum lucis, & claritatis conceptui definiti secundum se, cūm hæc alia deriuata ex D. Thoma longè clarius ponat ob oculos naturam rei definitæ beneficio affinitatis cum prædicato vniuersali rerum omnium, atque per experientiam manifestissimo quo ad assimilationem amoris.

QVÆSTIO VII.

Vtrum Amor, alius sit amicitia, alius Concupiscentia?

Videatur non subsistere istiusmodi distinctio. 1. Quia amor, & dilectio sunt idem, ut apparet ex Dionysio dicente cap. 4. de diu. nom. p. 1. post. med. amorem, & dilectionem ita inuicem comparari, sicut quatuor, & bis duo, rectilineum, & rectas habens lineas. Quæ paret esse idem. Similiter August. lib. 14. de Ciu. cap. 7. concludit ex sacris literis, idem esse dicere amorem, & dicere dilectionem, nec ullam inter utrumque alienatatem repertiri. Confirmatur, quia obiectum amoris, & dilectionis est prorsus idem; nempe bonum secundum se. Implicat vero distinctio actus ab actu, absque distinctione obiecto ab obiecto, ut demonstratur est alibi non semel, & supponitur à D. Thoma tanquam principium per se notum, tum alibi semper, tum in dicta quæst. 26. art. 3. Dilectio autem non diuiditur in dilectionem amicitia, & concupiscentia. Primum quia dilectio est idem cum charitate, cui repugnat ratio concupiscentia. Deinde quia dilectio sumitur in bono, concupiscentia vero in malo, ut apparet ex communī loquendi modo, & narrat ex quorundam sententiā D. Augustinus in loco indicato. Et confirmatur quo ad dilectionem ex illo Christi Domini apud Ioan. 15. 12. *Hoc est preceptum meum, ut diligatis inuicem;* Et quod concupiscentiam ex illo ad Gal. 5. 17. *Caro enim concupiscit aduersus spiritum.* Nempe, neque preceptum datur nisi de bono, nec est quidquam aduersus spiritum, nisi malum. Ergo amor non diuiditur in amorem amicitia, & concupiscentia.

2. Amor appetitus sensitini, de quo solo agitur, est passio, ut dictum est. Amicitia vero est habitus, ut dicit Phil. 8. Ethic. cap. 5. Passio autem nequit diuidi per habitum, cum hic solum reperiatur in parte intellectuali. Ergo amor nequit diuidi per amorem amicitia.

3. Amor, & concupiscentia sunt duas passiones inter se distinctæ realiter, & adæquatæ, ut dictum est supra. Nihil autem diuiditur per id, quod distinguunt ab ipso adæquatæ, ut patet. Ergo.

4. Ratio concupiscentia non repugnat rationi amicitia, quin altera alteri coeat in eodem actu. Quia ex doctrinā Philosophi in eodem lib. 8. cap. 3. amicitia est triplex, vtilis, delectabilis, & honesta. Amicitia autem vtilis, & delectabilis non est sine concupiscentia; imo est pura concupiscentia. Ergo amicitia, & concupiscentia non possunt esse extrema diuisionis, cum hæc oporteat esse inter se distincta totaliter.

5. Omnis amor habet rationem amicitia, & R.P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

concupiscentia. Quia est de conceptu eius, ut velit aliquid alicui; Respectu autem eius, cui vult bonum, dicitur amicitia, & concupiscentia, respectu rei volitæ eidem. Ergo non recte dicitur, alius esse amicitia, & alius concupiscentia, sicut non recte diceretur substantia spiritualis, alia esse intellectus, & alia volitua; sed dici potius deberet, obiectum amoris aliud esse volitum, seu volibile amicabiliter, aliud concupiscentialiter.

Art. 1. Respondetur. Diuisionis amoris in amorem amicitia, & amorem concupiscentia recipitur ab omnibus vniuersimi consensu cum D. Thoma quæst. 27. artic. 4. Sed non ab omnibus accipitur, & exponitur eodem sensu. Nonnulli enim, ut Valentia disp. 3. quæst. 2. pun. 1. accipiunt ut diuisionem generis in species, vel certa tanquam indifferentem ad huiusmodi diuisionem, ac si esset possibilis amor puræ amicitia, nullam in se continentem realiter rationem concupiscentia, respectu ullius obiecti, atque è conuerso. In quo planè falluntur, & deviant à sententia, & fundamento D. Thomæ. Quia amor est velle bonum alicui, ut ipse assumit ex definitione Philosophi paulò prius indicata. Vnde amor, ex suo proprio, ac vniuersali conceptu semper, ac necessario fertur indiuisionem ad duo obiecta, ut tradit idem S. Doctor lib. 1. contra Gent. cap. 91. num. 6. quorum alterum est subiectum, cui vult bonum, alterum est hoc ipsum bonum.

Art. 2. Impossibile nimis est, ut quis velit bonum aliquod perfectum alicuius ex gr. Sapientiam, probitatem, sanitatem, diuitias, quin illud velit alicui subiecto; Quia res huiusmodi non sunt bonæ sibi ipsis, sed alij, ideoque nullam habent bonitatem, ac amabilitatem, præterquam relatè ad subiectum, cui prodesse possunt. Ergo non possunt esse volitæ, ac amatæ, quin amentur, ac intendantur eidem subiecto: Repugnat enim manifestè, ut amerit aliquid alteri, ac est bonum, & amabile in se. Subiectum autem, cui amatur, ac intenditur bonum perfectum ipsis, amatur utique & ipsum, nec fieri potest, ut eo ipso non ametur, imo & ametur multo magis, ut per se patet, & mox manifestabitur clarius.

Art. 3. Impossibile rursus similiter est, ut quis amet subiectum capax aliorum bonorum, quin illi hæc velit, ac amerit. Quia qui amat aliquid, vult ipsum bene habere, aut simpliciter, aut quoad aliquid. Nequit autem bene habere, quin sibi adiungit ea, quæ ipsi prodesse, ipsumque perficere possunt, vel relatè ad finem ultimum, vel saltem relatè ad finem aliquem proximum. Implicat igitur aliquem amari, & non esse illi simul volitum bonum aliquod suum. Omnis itaque amor amat, & aliquid, & alicui.

Art. 4. Dicitur autem amor amicitia, respectu subiecti, cui vult bonum: Quia ipsum amatur secundum se, & propter se, acque in ipso sicut impletus amoris, tanquam in centro, quod est proprium amicitia. At, respectu rei amatæ alteri, dicitur, amor concupiscentia: Quia non fertur ad illam secundum se, sed tanquam adiacentem alteri, ideoque non tam amat, quam coamat, & concupiscitur velut obliquu alterius magis principalis. Ex quo apparet, id amari simpliciter, & multo magis quod est volitum amore amicitia; Id vero amari tanquam secundum quid, vixque amari, quod est volitum amore concupiscentia. Sicut enim quod est physicum illud est ens simpliciter, & primarij, quod est per se; illud vero secundarij, & secundum quid tantum, quod est ens in alio, propterea que dicitur non tam ens, quam ens: Ita etiam illud amat simpliciter, & primarij, quod amatur

ratione sui tantum, & in quo sicut amor tanquam in centro; illud vero secundum quid, & secundario tantum, quod solum, vel praecipue amat ratione alterius, & quatenus aliquo modo est perfectum alterius. Sic autem comparantur inter se, quoad amabilitatem, & amorem subiectum sanitatis ex gr. ipsaque sanitas, ut docet, & exemplificat D. Thomas in praedicto art. 4.

Art. 5. Hoc igitur pacto omnis amor habet rationem amicitiae, respectu vnius obiecti, & rationem concupiscentiae, respectu alterius obiecti absque illa exceptione, quod attinet ad amorem appetitus sensitui. Ex quo patet, praedictam divisionem non esse generis in species, sed simplicis entitatis in formalitatis diversas cum reali distinctione solum inter obiecta, ad quae eadem formalitates referuntur, ut notant Caietanus, & alij communiter in eundem articulum 4. Ad eum utique modum, quo dicitur, motus contritionis alias est amoris erga Deum, alias detestationis aduersus peccatum, vbi aliena realis est penes obiecta, & non penes ipsum motum, & contritionem.

Art. 1. Ad 1. Amor, dilectio, & charitas, & amicitia, amatus, dilectus, charus, & amicus usurpant pro eodem, iuxta significationem latiorum, minusque propriam earum vocationem. Iuxta quam proinde dilectio diuiditur in dilectionem amicitiae, & concupiscentiae, sicut dictum est de amore. Nec oppositum euincunt rationes contenta in posteriori parte obiectionis, seu in eius minore. Prima, quia dilectio solum stricte sumpta conuertitur cum charitate stricte itidem sumpta. Quo solum pacto ratio concupiscentiae ipsi repugnat; cum alioquin charus vulgo dicatur etiam, qui concupisibiliter amat. Posterior vero, quia Augustinus in illo eodem modo loco demonstrat pluribus sacra paginae testimonis tum dilectionem, tum amorem concupiscentiae usurpari promiseat, & in bono, & in malo.

Art. 2. Quod vero amor nequiter nonnunquam, & apud nonnullos significet, ex eo prouenit, ut notat D. Tho. q. illa 26. art. 3, ad 3. quia amor appetitus sensitui, & concupisibilis, qui est notior, propterea que vnicè subintelligitur, facile nomine amoris absolutè prolatu plurimos pertrahit ad peccatum. Testimonia obiectionis non sunt ad oppositum, sed valent magis ad oppositum. Quia vbi dicitur; *caro concupiscit aduersus spiritum*, subditur immediata; & *spiritus aduersus carnem*. Quae posterior concupiscentia est procul dubio bona. Similiter non praecipitur, ut diligamus inuicem qualitercumque, sed iuxta limitationem inibi adiunctam, *sicut dilexi vos*.

Art. 3. Eadem illæ quatuor voces usurpantur rursus strictius, majorique cum proprietate, & eatus differunt inter se realiter, saltem inadæquatè. Quia amori ex se indifferenti ad sensituum, & intellectualem, liberum, & necessarium, superaddit dilectio determinationem ad spiritualitatem, & ad liberam electionem. Similiter dilectioni ex se indifferenti ad magnam, & parvam appetitionem superaddit charitas determinationem ad appreciationem magnam, qualis est aestimatio mercis charæ. Demum amicitia differt ab his tribus, tum quia dicitur per modum habitus, ut insinuatum est ex Philosopho lib. 8. Ethic. cap. 5. tum quia includit mutuam redamationem, ut est notum ex eodem, ibidem.

Art. 4. Quapropter Dionysius, & Augustinus confundentes dilectionem cum amore, non usurpant amorem in toto sua latitudine, sed loquuntur de solo amore intellectuali, coque cum deliberatione

liberè concepto; sicut idem Dionysius, dum in eodem illo cap. 4. dicit, quibusdam Sanctorum vi- sum esse, diuinus esse nomen amoris, quam nomen dilectionis, loquitur de amore intellectuali perfe-ctissimo proprio beatorum, & viatorum patientium diuina, ideoque experie, aut vix participe libertatis, quam dictum est esse de conceptu dilectionis, & non esse de conceptu amoris. Iam, quod ad rem praesentem spectat, dilectioni, charitati, & amicitiae, iuxta dictam strictiorem significationem, ideo non conuenit diuisio in affectum concupiscentiae, quia eatus sunt nomina imposita ad significandum formaliter, & determinate affectum præcisè quatenus amicabilem. Quod nequaque conuenit amori appetitus præsumptum sensitui, de quo agitur directe.

Ad 2. & 3. Amor, qui est passio, non diuiditur in amicitiam, & concupiscentiam, sed in amorem amicitiae, & in amorem concupiscentiae; id est in affectum, qui respectu vnius obiecti fortuit specialem quandam imitationem amicitiae, & in affectum, qui respectu alterius obiecti fortuit similem imitationem concupiscentiae, iuxta explicationem data, retento utroque conceptu amoris exposito in quæst. praecedenti.

Ad 4. Amicitia utilis, & dilectabilis dicitur talis analogicè tantum, & secundum quid. Quia, licet velit aliquod bonum amato, atque eatus participet quodammodo rationem amicitiae; non tamen sicut in illo ultimate, sed in ipso amante, quod degenerat absolutè in concupiscentiam. Hac de causa amicitia pure utilis, pureque delectabilis, est probrofa, respectu amati, & iniqua ex parte amantis. Quia is eatus agit cum illo, tanquam cum entis ente, & tanquam cum pure seruo, nec habente dignitatem, ut ametur principaliter ratione sui. Quod est infra decus naturæ intellectualis, ac beatificabilis, ideoque factæ, & ordinatae à creatore in utilitatem, & bonum proprium ipsius. In praesenti porro diuisione amoris subintelligitur ratio amicitiae simpliciter, & propriè talis, dum ea præfertur absolutè, & absque addito diminuenti.

Ad 5. Patet ex dictis superius, praesertim art. 5. Quod additur de substantia alia intellectualia, alia volitiva propterea absurdè diceretur, quia sub utraque ratione refertur realiter ad eadem omnia substantia, qua est intellectualia, & volitiva. Quod non euenit in re nostra.

QVÆSTIO VIII.

Virum solum bonum cognitum sit causa amoris?

Videntur non esse 1. Quia non omnis amor est bonus, sed sæpe est malus. Causa autem amoris mali nequit esse aliquod bonum; tum quia nihil est causa sui oppositi: Tum quia causa amoris est, quod amat; atque amor malus amat malum, iuxta illud ps. 10. 16. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*; & illud Osee 9. 10. *Facti sunt abominabiles sicut ea, que dilexerunt*. Ergo malum non minus, quam bonus, est causa amoris.

2. Manifestatio mali sufficientis aliquem, excitat sæpe amorem erga ipsum. Quod primum patet ex Philosopho lib. 1. Rhet. cap. 4. vbi ait: *Eos, qui mala sua dicunt, amamus*. Deinde ex experientia, Quia quos prateriemus, atque omnino omittere-mus, si apparetur diuites, sani ac benè habentes; si coniunctione est contra egestate premi, dolere ex vulnere, aut qualitercumque malè habere, præferrim, si valde malè habeant, solamur, eiisdemque com-patimur,

patimur, subuenimus, & cōd magis, quō malum mājus est. Quod sine amore fieri nequaquam potest. Ergo malum cognitum æquè, ac bonum cognitum, est causa amoris, & cōd magis, quō vtrumque mājus est.

3. Pulchrum, est causa amoris, idemque est quid diuersum à bono. Quorum alterum insinuat, ac supponit, alterum affirmat dīserit Dion. cap. 4. de diu. nom. par. 3. ad med. dum dicit: *Non solum bonum, sed etiam pulchrum, est omnibus desiderabile, amabile, ac diligibile.* Ergo causa amoris non est tantummodo bonum.

4. Similitudo est causa amoris, non solum quād intensionem eius, sed sāpē etiam quoad ipsum amorem simpliciter. Id, quod experientia docet manifestē, & habetur ex Eccl. 13. 19. *Omne animal dīgit simile sibi. Sic & omnis homo proximum suum. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, & omnis homo simili sui sociabilis.* & Philosophus lib. 7. mag. mor. cap. 4. *Similia mox gaudent, & homini homo iucundissimus.* Atque Seneca adhortans ad mutuam dilectionem: *Natura, inquit, nos cognatos edidit, cum ex iisdem, & in eadem gigneret. Hec nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit.* Similitudo autem inter amabile, & amantem nullam illi adjicit rationem specialem bonitatis: tum quia similitudo est denominatio quādā extrinseca in vtrōlibet similiū: tum quia non magis refert ad bonitatem cuiusque similitudo cum animante, quād cum quouis alio æqualis, aut maioris bonitatis: tum dēnique quia similitudo cum amante nequam, est mala. Ergo non sola ratio bonitatis mouet ad amorem, sed etiam aliquid à bonitate p̄scindens, in & malitiam potius superaddens sāpē, quād bonitatem.

5. Si, quod cōd ipsa est malum in se, repræsentetur vt bonum, amatur; & cōd conuerso odio habetur, quod bonum in se, creditur esse malum, & repræsentetur vt tale. Ergo sola cognitio bonitatis est causa amoris, & non etiam ipsa bonitas cognita prōt distingue à cognitione. Quia videlicet nulla est re ipsa, nullamque prōpterea realem causatatem exercere potest per se ipsam, vt distingue à cognitione, quando hæc est falsa.

6. Sāpē contingit cōd vehementer amari, quorum nulla adest cognitio. Quod enim vehementer quāritur, vehementer amat, nec fieri potest, vt interim odio habeatur. Multi autem vehementer quārunt scientias, quas proinde vehementer amant, quin interim eas habeant. Atqui respectu scientiarum *idem est eas habere, & eas nosse*, vt dicit August. lib. 83. qq. 35. & consequenter est idem eas non habere, & earum cognitione carere. Amant ergo scientias, quin cognoscantur. Quidni & alia?

7. Videntur perinde inimicem comparati magnus amor, & parua cognitio; atque parvus amor, & nulla cognitio. Possibilis autem est magnus amor sub exiguā cognitione, multumque excedens mensuram, & perfectionem cognitionis, vt patet in amore Dei immediatē ratione sui, coque feruentissimo in viris sanctis, dum sunt in via, dependenter à cognitione ipsius Dei ænigmatica, ad mediātā, quæ proinde est tenuissima, & valde obscura, ac imperfecta. Ergo possibilis similiter est amor aliquis saltem exiguus nulla p̄existente cognitione boni.

8. In omnibus rebus innenit amor, vt tradit Dion. cap. 4. de diu. nom. par. 1. post med. Omnia enim prosequuntur, quæ sibi prosunt, eisque coherēt; atque opposita omnia ōderunt, ac fugiunt, quantum possunt. Non autem omnibus rebus, vt ligno, ac lapidi, inest cognitio, vt per se patet. Ergo

R.P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

cognitio non est vniuersalis causa amoris, sed solum bonum secundum se. Alioquin daretur alicubi effectus absque sua causa adæquata.

9. Alique alia passiones, sunt causa amoris, vt patet de passione spci ex verbis August. lib. 10. de Trinit. cap. 1. *Cuius rei adipiscenda sp̄cē qui s̄que non gerit, aut tepidē amat, aut omnino non amat, quamvis, quam pulchra sit, videat.* Idem patet de delectatione, & concupiscentiā. De delectatione quidem ex Philosopho dicente lib. 8. Ethic. cap. 3. *Aliqui amant propter delectationē.* De concupiscentiā vero, quia, qui concupiscent pecunias, inde determinatur ad amandum eum, à quo illas habere potest, & sic de similibus, vt traditur fūs à Philosopho ibidem. Nulla autem passio est vniuersaliter bona, sed quælibet est sāpē mala, vt dictum est suprā quæst. 3. atque vt vniuersaliter haberet bonitatem sibi deuinatam, non tamen inducit amorem, vt præcognita. Ergo neque bonum, neque cognitio boni sunt vniuersalis causa amoris.

Respondet. Dictum est supra quæst. 6. amorem esse coaptationem passiuam naturæ sentientis propriam, respectu conuenientium ipsi. Omne autem conueniens alicui est bonum eidem, nihilque potest esse cuiquam bonum, quin sit conueniens eidem. Et rursus coaptatio, respectu boni, non potest esse peculiaris, & propria naturæ sentientis, qua sentiens est, nisi quatenus prouenit à vi sentiente, atque à sensione, & cognitione dependet. Ac demum ratio passionis saluari non potest in tali coaptatione bonitatis, & cognitionis, nisi quatenus vtrāque ea ratio exercet causalitatem in eandem coaptationem, ipsumque animal excitat causaliter, ac mouet ad illam concipiendam. Patet igitur bonum, quatenus cognitum vt tale, respectu cuiusque, esse causam vniuersalem, & adæquatam amoris, qua, passio est; idque non solum quoad substantiam, sed etiam quoad intensionem, & remissionem; ita vt iuxta augmentum bonitatis obiecti, & cognitionis circa illam, aut alterius ex his crescat amor necessario; & similiter decrescat proportionaliter iuxta diminutionem vtriusque, aut alterius.

Ad 1. Nullum est in rebus purum malum, vel, vt dicit August. lib. 3. de doctr. Christ. *In rebus non est malum, sed in v̄sū peccantium.* Nullum certe malum amat, nisi ratione bonitatis sibi adiunctæ, aut apparentis. Vnde sola ratio bonitatis, est causa amoris, etiam qui pessimus est, adeoque fertur ad pessimum obiectum. Verum ipsa malitia amoris formaliter sumpta nullam habet causam propriè talem, quia nullam habet entitatem propriè talem. Vnde obiectio falsa eatus suppositione laborat. Videri potest circa hoc quæstio 29. de act. hum.

Ad 2. Agnitio, & manifestatio malorum, quibus quis subest, non est mala de se, sed sāpē est laudabilis, & excitat affectum commendatione, au humiliatis, aut sinceritatis, aut confidentiæ, quæ sunt bona; atque in hoc sensu loquitur Philosophus. Bonitas igitur manifestationis mali, non ipsum malum, est causa amoris. Similiter bonitas proximi habitualiter, aut virtualiter, aut etiam formaliter p̄dilecta secundum se, mouet ad affectum compassionis, & misericordiæ, quando aduertitur indignè vexata malis. Qui affectus simul, ac indiuīsim, est amor erga bonitatem proximi, & odium malorum, quibus ipse subest, ac proinde est actus intrinsecè diuersus à puro amore. Nihil autem inconuenit bonitatē aliquam mouere, data opportunitate speciali, ad aliquod genus benevolentiæ, tamē sublata ea opportunitate, nullum eadem bonitatis inducitur fūisset benevolentia affectū; ad eum modū, quo bonitas Dei sāpē inducit se sola ad actum cōtritionis, p̄existētibus

peccatis, quibus non præexistentibus, nullam prout induxit dilectionem Dei.

Art. 1. ad 3. Pulchritudo non est extra totum genus boni, sed est specialis quædam ratio bonitatis, differtque à bonitate non pulchra, per vim delectandi cognitione sui secundum se præcisè, seu independenter ab adiuncta insuper cognitione possessionis, aut alterius cuiusquam fructus inde ultri percipiendi. Sunt enim quædam bona, quæ intuentes, sive dominos, sive non dominos, sive sperantes inde aliquid præterea, sive non sperantes promiscè delectant, vt soni harmonici, picturæ exprimentes iustè prototypum suum, plantæ aræna colliculus, sylulis, vineis, hortulis, riulis, idoneè distinæta; & similia. Alia vero sunt bona, quæ à solo domino, aut à sperante inde aliquid præter inspectionem sui, delectabilitè spectantur, vt vberimus ager, nullo alio nomine commendabilis, equus fortis, aut velox, sed inelegans, pyra, quæ ab Italî dicuntur *brutabuena*, & similia. Primum genus bonorum dicuntur pulchra, secundum non pulchra.

Art. 2. Hæret proinde nomen pulchri ex communi ylii solum, aut præcipue, quæ congrunt visui, aut auditui, qui sunt sensus maximè cognoscitui. Quæ vero reliquis solùm, aut potissimum sensibus congruunt, qui sunt minus cognoscitui, dicuntur bona non pulchra, seu bona absque addito pulchritudinis, vt obseruat D. Thomas quæst. 27. art. 1. ad 3. Vnde Dionysius contraponit pulchrum, non quidem bono secundum totam suam latitudinem, sed soli bono, quod caret peculiari illâ habitudine bonitatis ad vim cognoscitiam. Porro, inter purè intelligibilia istiusmodi, discriben boni pulchri à bono non pulchro nullum credo est, sed solum parvæ, & magnæ pulchritudinis. Verum hoc est alterius instituti, cùm de solis sensibilibus hic agatur directè.

Art. 1. ad 4. Omne simile est causatiuum amoris secundum totam rationem similitudinis, nec potest inducere odium, nisi quatenus adiicit sibi dissimilitudo, eaque præualet ipsi similitudini. Est autem similitudo causa amoris dupli ritulo. Quia videlicet superaddit duplē rationem peculiariis bonitatis relativæ in ipso simili, respectu consimilis, quarum altera est apparens, & altera realis. Primum enim vñusquisque peculiari cum intensione, ac vehementiâ afficit erga bona sua, & simili cum excessu odit odio abominationis mala sua agnita vt talia. Vnde fit, vt eadem qualitas, seu bonorum, seu malorum vnicuique inexistens, animaduerafa deinde in alio, induat apparentiam magnæ similiter amabilitatis, ac odibilitatis, seu dignitatis, ac meriti, vt tantundem amoris, ac odij propterea illi impendatur. Quia de causa patientes, aut passi compatiuntur magis patientibus similia, magisque miserentur eorum, ac proinde magis eos etenim amant. Eodem modo eminentes in scientiâ, aut arte pilari, aut aliquâ alia dote naturali, vel acquisitâ specialiter plaudunt eximiis similiter, magisque eodem etenim amant. Indidem etiam prouenit, vt maximi quique amatores, ac estimatores sui afficiantur magis ad sibi consimiles, cæteris paribus.

Art. 2. Deinde quodus simile habet peculiarem etenim vim souendi, iuuandi, ac promouendi suum consimilem in ordine, vel ad suam conseruationem, vel ad suum aliquem effectum, seu physicum, seu intentionalem, & consequentem præeminet peculiari aliquâ reali bonitate relativâ, respectu eiusdem sibi consimilis. Quia de causâ similitudo, quoad qualitates actiua est magis conciliativa amoris mutui, & magis, quoad magis actiua, Manifestum igitur est, similitudinem esse causam amoris, non velut aliquid

diversum à bono, sed præcisè quatenus includit in se peculiarem rationem bonitatis relativæ, veræ, vel apparentis, respectu sui consimilis.

Art. 3. Verum contingit similitudinem esse occasionaliter, tum etiam causaliter coniunctam cum dissimilitudine, vt apparat in duobus mercatoribus, quorum vterlibet velit augere suas diuitias impediendo directè, vel indirectè augmentum earundem in altero. Patet enim volentem augere diuitias alicuius, & volentem impediare augmentum earundem in eodem, idque præstantes toto suo conatu, etenus esse valde dissimiles inter se. Istud porro genus dissimilitudinis nocivæ, quoad lucrum, vel plausum, & gloriam adiacet plerunque similibus in officio, vel arte. Vnde est vulgare illud obseruatum in hanc rem à Philosopho lib. 2. Rhet. cap. 4. *Figulus figulo*, nempe inuidet, corrixatur, & aduersatur. Quare mutuum inter similes odium procedit ex adiuncta dissimilitudine, ac contrarietate, & inquam ex ipsâ similitudine secundum se, & directè.

Art. 4. Imo propter coexistenter similitudinem temperatur aliquatenus, ac minuitur odium alioquin nocentem. Minus enim figulus figulum odit, quam alterius artis hominem tantumde nocentem. Facilius nimurum vñusquisque adducitur, vt subueniat agenti, ac periclitanti similis, quam dissimilis professionis vitæ, ac artis, cæteris paribus. Estque proinde inspersa aliqua amoris indulgentia odio similium, tametsi dissimilitudo mutuò nocivæ, eaque propter odium sæpe soleat inter eos absolute præminere. Ex his patet satis ad rationes obiectionis.

Art. 5. Cæterum, similitudinem nequaquam credo esse causam vniuersalem amoris, sicut neque dissimilitudo est vniuersalis causa odij; tametsi oppositum intendisse videatur D. Thomas in dicta quæst. 27. art. 3. Sicut enim similitudo est particularis quædam ratio bonitatis respectuæ, modo explicato, nec omnem rationem bonitatis amabilis ab vnoquoque transcendit; ita est causa amoris cuiusdam particularis, nec in omnem vniuersaliter amorem influit. Certe, vt alia prætermittam exempla, Deus plus mouet ad amorem, quæ differt à nobis, quam qua conuenit nobiscum. De dissimilitudine, comparatione odij, res est quodammodo clarius. Quia alioquin oportet ab vnaquaque rerum specie reliquæ omnes species odio haberi absque vlo erga eas amore, vel certe minore, quam foret odium, quandoquidem dissimilitudo, quoad speciem, præualet similitudini, quoad genus. Qui velit, circa hoc argumentum valde delectari, aedat Caietanum in dictum art. 3. qui rem alioquin non admodum profundam miro circumducit acuminem ad nutantem vsque suspensionem sui etiam ipsius. Sed quid rei infit, ac non infit toti illi molimini distinctionum, ac distinctionum, apparet sufficienter ex dictis. Observa tantum me loquutum esse de similitudine strictè tali, nempe sumpta pro confusibilitate duorum sub eodem conceptu. Cæterum, si sumatur similitudo latè pro qualicunque conuenientiâ proportionis inter perfectiū, & perfectibile, seu physicè, seu intentionaliè; non dubium est, similitudinem esse causam vniuersalem amoris, vt patet ex dictis. Quia similitudo sic accepta amplectitur omnem rationem boni vnicuique conuenientis, atque ideo nihil differt à præsignata causâ vniuersali amoris, nisi quoad vocem.

Ad 5. Cognitio affirmans esse bonum, quod re ipsa est malum, veram, ac realem bonitatem, & non fictam illi attribuit. Ideo enim est falsa cognitio, quia bonitas representata, ac affirmata est vera

vera in se, & realis bonitas, tametsi identitas eius pariter affirmata cum tali re determinata non detur à parte rei. Ratio autem formalis mouens ad amorem est bonitas affirmata, ac proposita voluntati, & non etiam identitas cum tali re. Cuius nimur identitatis existimatio solum exercet vim determinandi amorem ad eandem rem, per modum meræ applicationis ad illam, ita ut amor rem ipsam attingat materialiter tantum, ac identice, solamque bonitatem formaliter, & ratione sui, tanquam causam vniuersam, & ad eam amandi.

Ad 6. Patet solutio ex eodem Augustino dicente lib. 10. de Trinit. cap. 2. *Quilibet studiosus, quilibet curiosus non amat incognita, etiam cum ardenter appetit instat scire, quod nescit. Quia scilicet cognoscit nihilominus per notitiam alienæ attestacionis, vel alicuius effectus scientiam, quam amat, & querit, esse magnum bonum, valde perfectum hominis, magnave delectationis, aut utilitatis. Vnde dum in alio loco dicit, in scientiis idem esse eas habere, & eas nosse, loquitur de notitia perfecta, ac immediata per intrinsecā earum prædicta.*

Ad 7. Si per exiguum cognitionem exprimatur, ac repræsentetur magna bonitas in obiecto, exsurgit magnus amor; nec non si è conuerso parua bonitas magnam sortiatur apparentiam in cognitione. Sic viri Sancti, tametsi tenuissimè cognoscant Deum, dum sunt in via, ardenter tamen, ac valde intènse amant. Quia, scilicet, cognoscunt nihilominus, magnam esse, ac infinitam bonitatem Dei. Sic & peccatores, exiguum admodum bonitatem rerum sensibilium magno ardore, ac intensione prosequuntur propter magnam, valdeque conspicuam apparentiam carum in sensu, & ex sensu in intellectu. Verum maximus amor tunc enimvero legitimè acceditur, quando adsumit coniunctum magna bonitas, magnaque cognitione: *Quod erit in patria, respectu Dei. Eadem est ratio de maxima remissione amoris ex paruâ bonitate coniunctâ cum apparentia ipsius itidem parua, vel etiam cum magna apparentia paruitatis. Non igitur ita comparantur parua cognitione, & magnus amor sicut nulla cognitione, & paruus amor, cum sit certissimum principium vulgare Philosophi; nihil volitum, quin præcognitum. Sed parua cognitione exprimens formaliter magnam bonitatem comparatur cum magno amore, sicut comparatur cum eodem parua bonitas magnam habens apparentiam in cognitione. Quia nimur bonitas, & cognitione sunt duæ cause partiales amoris, ut dictum est, ideoque amor crevit, ac decrevit utrumlibet proportionaliter, utrumque vero maximè.*

Ad 8. Amor innatus rerum insensibilium analogè tantum est amor, sicut risus prati virentis, & ira maris ventis agitari. Atque in hoc sensu loquitur Dionysius. Et tamen ille etiam qualiscunque amor procedit à cognitione, licet aliena auctoris, ut dictum est quæst. 6. art. 2.

Ad 9. Nulla alia passio, nec collectio omnium aliarum passionum est vniuersalis causa amoris; Quia omnes aliae passiones ex suo conceptu præsupponunt aliquem amorem, & non è conuerso, vt docetur communiter cum D. Thoma quæst. illa 27. art. 4. & apparebit magis infra quæst. 10. Hoc tamen non obstat quominus aliquæ aliae passiones causalitate sùa aliquem alium rursus amorem inducant, quod probatur efficaciter in obiectione. Bonitatem porro physicam, & naturalem retinent aliquæ passiones eiusmodi, sicut & ipse amor, etiam cum sunt pessimæ moraliter, ut dictum est supra, atque per illam sufficiunt ad causalitatem assertam, respectu amoris subsequentis. Verum quia causalitatem non exercent in genere causæ obiectuæ, propteræ necessæ non est, ut præcognoscantur, sicut nec ipsa cognitione boni influat in amorem quatenus præcognita, sed solum quatenus proponit ipsum bonum. Demum, quia ex solo bono cognito, secundum se specificatur passio amoris, ut apparet ex dictis, propteræ ipsum solum dicitur absolute causa vniuersalis amoris, licet influat in eum potentia etiam appetitiva, & nonnunquam aliae etiam passiones. Nempe quæstio procedit formaliter de causa amoris, quoad rationem eius specificam, ac differentialem.

QVÆSTIO IX.

Vtrum inter actus animæ amor sit maximè vniuersus, ac in hæsius respectu amantis, & amati?

Videntur non esse. 1. Quia proprium vniuersis, ac in hæsius est, ut unum sit in alio, & ut vtrumque sit unum. Hoc autem præstat magis cognitione, quam amor; Quia sentiens in actu fit sensibile in actu, & intelligens in actu fit intelligibile in actu, ut dicit Philosophus, Amans autem in actu non fit amatum in actu. Ergo cognitione est magis vniuersa, quam amor.

2. Ita comparatur amor appetitus sensitiui ad actum sentiendi, sicut amor intellectualis ad actum intellectus. Actus autem intellectus est magis vniuersus, quam amor intellectualis: Quia beatitudo hominis consistit in vniione cum Deo, iuxta illud Ps. 72. 28. *Miki autem adhucere Deo bonum est.* Eadem autem beatitudo primò, ac principaliter consistit in actu intellectus, nempe in visione Dei, & non in eius dilectione, ut dictum est quæst. 3. de act. hum. Ergo & cognitione sensitiua est magis vniuersa, quam amor appetitus sensitiui.

3. Bonum, quatenus præsens alicui, atque habitum ab eodem, est illi magis vniuum, quam quatenus absens, aut præscindens ab absentiâ, & præsentiâ. Primum autem est obiectum delectationis, & gaudij; secundum vero amoris, vniuersaliter quidem quoad præcisionem, ut dictum est supra, & aliquando etiam quoad absentiam, ut pater ex illo ad Gal. 4. 20. *Velle autem esse apud vos modò, qui est actus amoris essentialiter erga absentes.* Ergo vnu est magis propria delectationis, & gaudij, quam amoris.

4. Amor inter similes, ceteris paribus, est maior, ut apparet ex dictis quæst. præcedenti ad 4. Vnu autem ex suo conceptu est dissimilium, nempe perfectibilis, & perfectius, quæ oportet esse inuicem dissimilia, cum nihil perfici possit per accessionem eius, quod iam præhabetur. Maximus igitur amor est minimè vniuersus.

5. Amor non est vniuersus, neque proprius quoad essentiam, neque appropriatus quoad similitudinem; Non quidem quoad essentiam: Quia homo homini est vel maxime amabilis, & tamen non est vniuersus quoad essentiam, atque plura alia amamus non vniuersa, imo nec vniuersa nobis entitatis, ac essentialiter, sed neque quoad similitudinem. Quia similitudo est causa potius, quam effectus amoris, ut dictum est in illa ipsa responsione ad 4. Nullum igitur genus vniuersis est proprium amoris.

6. Vnu essentialiter est coniunctio mutua utriuslibet extremi cum altero. Amor autem non est mutuus ex suo conceptu: Quia contingit amari inimicos, & odientes, iuxta illud Christi Domini apud Matt. 5. 44. *Dilige inimicos vestros.* Imo nullus

vnius amor potest reddere aliquos duos inuicem amantes, & amatos, cum vnius amor vni tantum inesse, vnumque efficere possit. Ergo vnio amantis, & amati non est de conceptu amoris.

Art. 1. Respondetur. Vis vniuersa, ipsaque formalis vnio tribuitur amoris vnamini consensu super omnes alias actus animae a scriptoribus, & sacris, & prophani. Et quidem apud poetas nihil est frequentius, aut significantius decantatum. Idem prosequitur fuisse Plato in Symposio, & Philosophus lib. 2. Polit. cap. 2. tradit ex Aristophane, ex amantibus fieri quasi vnum. Quod ipsum habetur ex Dionysio cap. 4. de diu. nom. par. 2. vbi ea de causâ amorem compellat virtutem commiscitum. Similiter August. lib. 10. de Trinit. cap. 8. *Amor est*, inquit, *quasi iunctura quedam duo aliqua copulans, vel copulare apparet*; nempe amantem, & amatum. Ad demum Aet. 4. 32. exprimitur hic effectus tanquam proprius amoris, dum dicitur: *Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna*; Ex vi vni que amoris, & charitatis.

Art. 2. Duplex autem inest amoti vis vniuersi, altera intentionalis, & pure affectiva in genere cause formalis, altera realis, & physica in genere cause efficientis, & utraque praestatur per ipsum diversimode respectu obiecti amati amore amicitiae, & amati amore concupiscentiae, iuxta expositionem huius divisionis traditam supra quest. 7. Primum enim, quod amatur amore amicitiae, amatur utique eodem proposito modo, quo amans prosequitur se ipsum. Utique enim amatur ratione sui, ac proinde ut centrum ipsius amantis, & consequenter eadem omnia intenduntur utique, quantum fieri potest, Arithmeticè nimirum, ac iustè, si sint pares natura, & conditione; si minus, proportionaliter, ac geometricè. Vnde amans eomodo, & amatum quandam quasi identitatem vniuersalem forsanuntur mutuò ex vi amoris in genere cause formalis, ita ut ipse amor sit forma intentionaliter identifica respectu amantis amicibiliter, & amati.

Art. 3. Hinc apparet motiuum, respectu cuiusvis, vehementissimum omnium ad amandum aliquem, alium esse amorem eius amicabilem erga ipsum, iuxta illud Senecæ epist. 9. *Monstrabo tibi amatorum sine medicamento, sine ullius venefice carnime. Si vis amari, ama*. Quo etiam pertinet versus Martialis: *Hoc non sit verbis, Marce, ut ameris, ana*. Quæ intelligenda sunt de praedito amore amicitiae. Quia, qui est concupiscentiae, potius est prouocatiuus ira apud legitimum estimatorem rerum, nec prodigum vilipendorem sui ratione prænotata superius quæst. 7. ad 4. Apparet, inquam, vis summa amoris amicitiae ad excitandum amorem reciprocum. Quia, cum is amor identificet quodammodo amantem cum amato, ut dictum est, atque vniuersisque amet se ipsum necessariò, ut expositum est quæst. 13. de aet. hum. art. 1. & 2. consequens utique est, ut amet etiam quodammodo necessario, quoniam conficit esse verum amatorem sui, adeoque quasi alterum se. Nempe *amabile bonum, vnicuique autem proprium*, ut dicit Philosophus lib. 8. Ethic. cap. 2. & 5. Amans autem amicibiliter cum omnibus suis viribus, & facultatibus, est bonum summè appropiatum amato ex praedita vi quasi identificata amoris. Vnde videtur oblitus sui, omnemque amissione sensum, ac intelligentiam ad modum stipitis, aut feræ, qui potest non amare verum, ac syncerū amatorē sui.

Art. 4. Qui verò ratione ducitur, atque amorem vnicuique impedit iuxta magnitudinem bonitatis conuenientis illi, respectu sui, summo profectò affectu prosequitur amantem se amicibiliter. Nam ut ait

Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 4. *Ex omnibus bonis boni amici summopere diliguntur*. Quia videlicet amor amicabilis est compendium, vigor, & applicatio efficax reliquæ omnis bonitatis relativæ conuenientis amanti, respectu amati, atque ab isto desiderabilis in illo iuxta capacitatem subiecti, ut patet consideranti singulæ species eiusdem bonitatis relativæ, quas distinguit, ac enumerat diligenter ibidem Philosophus, & cuius sunt facile obuiæ, easdemque conferenti cum vi transformatiuæ, ac transmissiua amantis in amatu, quæ est amoris propria ex dictis. Hinc eluet insuperabilis vis argumenti, quo virtutem Diuus Iohannes pro diuino in nobis amore excitando supponens, ut indubitatem doctrinam hic traditam in epist. 1. 4. 19. *Nos ergo, ait, diligamus Deum, quoniam ipse prior dillexit nos*. Et quidem dilectione purissime amicabili, qua & Filium suum vngenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. Et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris, ut dicitur ibidem ver. 9. & 10. Quid sit in eundem scopum virtutis quasi identificatiæ amoris referendum videatur, quod inibi additur ver. 17. *In hoc perfecta est caritas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicij, quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo*.

Art. 5. Deinde amor concupiscentiae constituit & ipse intiniam quandam coniunctionem cum re amata. Quia ferrur ad eam tanquam ad aliquid intrinsecè inherens amanti, eiusdemque perfecti sum. Quapropter quidquid amatur amore concupiscentiae, vel est aliquid re ipsa inherens amanti, eundemque perficiens, vel, siquidem sit re ipsa extrinsecum, comparatur nihilominus ex vi amoris cum amante perinde, atque si realiter rei inesset, eundemque perficeret, tanquam perfectio accidentalis ipsius, ut liquet ex dicta quæst. 7. art. 4. Itaque sicut amor amicitiae est quodammodo identificus, & constituit quandam identitatem affectiuam inter amantem, & amatum; ita amor concupiscentiae est quodammodo vniuersus, & constituit vniuersam quandam affectiuam, assimilem vniioni substantiae cum suo accidenti. Ex quo iterum apparet indignitas superius ponderata, quam exercet erga amatum, qui concupiscentialiter amat alium hominem. Fertur siquidem in ipsum, tanquam ad accidens suum, & tanquam ad rem inanimatam, aut rationis expertem, atque existentem gratia alterius tantum, tanquam finis sui.

Art. 6. Sed datur alia præterea inter utramque prædictam coniunctionem affectiuam differentia. Quod nimirum per amorem amicitiae trahitur amans ad amatum, eundemque manenti immoto illabitur motus ipse per amorem ad eum modum, quo corpora ponderibus suis feruntur ad centrum, ut eidem iungantur. Vnde est illud Augustini lib. 12. Confess. cap. 9. *Amor meus, pondus meum, èò feror, quocunque feror*. Quod ipsum exponit communiter, ac peridonea analogia magnetis, cui quatenus trahenti ad se ferrum, quin ipse moueat, æquiparatur obiectum, quatenus amicibiliter amabile. At amor concupiscentiae trahit è conuerso rem amatam ad amantem, eundemque constituit quasi centrum illius, & comparat cum ea, tanquam magnetem cum ferro. Ratio huius disserimini est. Quia, ut dictum est supra, amor amicitiae fertur ad amatum tanquam ad finem, & rationem amandi; amor vero concupiscentiae ipsum concupiscentem constituit finem rei amatae. Omnia autem tendunt, & mouentur ad finem suum tanquam ad centrum suum, sicutque magnetem.

Art. 7. utraque hæc coniunctionio intentionalis, & affectiva constituta per amorem in genere cause formalis inducit deinde in genere cause efficientis duplum aliam proportionalem sibi coniunctionem

ctionem realem, seu secundum rem ipsam. Et quidem amor amicitia induceret ex genio suo identitatem realem amatum inter, & amantem, si ea esset possibilis. Quia, vt dicit Philosopher, vbi supra ex Aristophane: *Amantes desiderarent ex ambobus fieri vnum.* Verum quia id est impossibile, nec fieri posset absque vtriusque, vel alterutrius corruptione; atque hæc ipsa corruptio redderet implicantem mutuam coniunctionem præexistentium, & insuper contradiceret bono amantis, aut amati, aut vtriusque intento per ipsum amorem: propterea inducitur coniunctio realis, quanta est possibilis, conueniens, ac decens per mutuam præsentiam, conuersationem, collocationem, per communicationem secretorum cordis, aliquamque bonorum, quatenus decenter transmissibilium mutuò. Inquam decenter, quia limites decentis, ac honesti solus transgreditur amor concupiscentiae. Nocet enim communicatio dedecens, aut amanti, aut amato, aut vtrique. Repugnat autem amori amicitiae, quia nec degeneranti in concupiscentiam, vt inferat documentum. Quia pura amicitia est virtus in appetitu rationali, atque in appetitu sensitivo, aut est cum virtute, aut ad virtutem disponit.

Art. 8. At amor concupiscentiae inducit vniōnem physicam, ac realem mediatam, vel immediatam obiecti amati cum amante. Quia is amor ex conceptu suo aut vtilitatem querit amantis, aut delectationem, aut vtramque. Neutra vero haberi potest absque vniōne mediata, vel immediata vtilium, & delectabilium respectu eius, cui prodesse, & quem delectare possunt. Nec enim vtile quidquam, aut iunctum alicui esse potest, nisi quatenus hoc ei præstat potest, vt bene, aut melius delectabiliter, aut delectabilius in se intrinsecè habeat. Manifestum verò est id fieri nequaquam posse absque intrinseca coniunctione, & informatione ipsius vtilis, ipsiusque delectabilis cum subiecto, quod inde nanciscitur, vt in se intrinsece taliter habeat. Quapropter si bonum concupitum tale sit, quod per se ipsum immediatè prodesse amanti possit, aut eundem delectare, vt sanitas, notitia rerum, calefactio, refrigeratio, &c. tota vi incumbit amor concupiscentiae, vt inducat vniōnem eius realem immediatam cum amante, nec, nisi ea inducta conquiescere potest. Si verò mediatè tantum prodesse, aut delectare, possit: nullus est conatus amoris pro præsentia, & coniunctione eius secundum se, cum non ametur ratione sui, sicut amatur, quicunque amicabiliter amat. Totas igitur conatus amoris respectu talis boni est, vt ex eo eliciatur affectus, per se ipsum immediatè, perfectius amantis, eiusdemque cum eodem vniōne realis immediata subsequatur, vtque cætera quælibet inducantur præcisè, quatenus ad id conferunt. Hac eadani verificantur proportionatidem, in appetitu rationali circa amorem honesti.

Art. 9. Ex dictis hoc usque apparet, vim vnitiam, ac inhaesiam præminere in amore supra omnes alios actus animæ naturaliter possibles, in & supernaturales, excepta visione beata. Cuius exceptionis ratio, & mox subluebit satis, & exprimitur magis in responsione ad 2. De reliquo, quod ad actus voluntatis attinet, desiderium in primis non est usque adeo vnitiam, quia euaneat accedente reali præsentia, & coniunctione obiecti desiderati; cum amor vtramque foueat, & augeatur per vtramque. Deinde gaudium præsupponit ex suo conceptu, & non inducit, sicut amor, eandem realem præsentiam, & coniunctionem. Iam actus sensiendi, ac intelligendi solam habent ex genere suo vim coniungendi intentionaliter obiectum cogni-

tum cum cognoscente, idque non secundum esse reale obiecti, sed tantum secundum similitudinem eius contentam virtualiter in speciebus impressis, & formaliter in ipsis actibus repræsentatiuis. Qui actus habet præterea vim inducendi in genere causæ efficientis vniōnem affectiūam, & ea mediante, realem, modo superius explicato, si obiectum cognoscatur, vt bonum. Quod si obiectum repræsentetur, vt coniunctum cum imperfectionibus, aut ad instar rerum habentium imperfectiones, vti contingit in omnibus cognitionibus naturalibus, imo & supernaturalibus proprijs viatoris adhuc cognoscens manet indefferens, dum nihil superadditur aliud, vt coniungatur obiecto affectiuè, ac deinde entitatiuè, vtque ab eodem similiiter recedat; ita vt per electionem liberam, aut per extrinsecas alias circumstantias ad alterutrum eorum vltimò determinetur, nec in cognitione secundum se vltima eadem determinatio, vel etiam eminenter, contineatur perfectè. Patet autem vniōnem secundum rem ipsam præeminere vniōni secundum similitudinem tantum, indifferentem ex se ad eandem vniōnem secundum rem ipsam, & ad eius parentiam. Concluditur ergo cum D. Thomas quæst. 28. art. 1 ad 2. amorem esse maxime vnitum, ac inhaesum inter omnes actus animæ proprios viatoris, præsertim naturaliter possibles, inter quos proculdubio solos comparationem instituit idem D. Thomas; cum dite& agat de solis passionibus, quibus non erat è re, vt admisceretur sermo de actibus beatificis.

Ad 1. Sentiens, & intelligens actu fit sensibile, & intelligibile in actu secundum similitudinem tantum, & representationem. At amans in actu fit amatum in actu secundum rem ipsam, quantum, & qualiter possibile est, vt dictum est. Vnde vniuersalis conceptus vniōnis per amorem præminet conceptu vniuersali vniōnis per cognitionem ad eum modum, quo homo verus præminet homini pietè.

Ad 2. Visio immediata Dei, vt obiecti beatifici, quia fertur ad purum bonum, vt est in se, ipsumque respicit vt tale, tum absolutè, tum respectiuè, præcontinet in se summum genus amoris erga idem bonum, tanquam causa eiusdem amoris vltimò completa, atque essentialiter in impedibilis, vif expositum est in illa ipsa quæst. 3. ac proinde præcötinet in se perfectissimè totam vim vnitiam propriam amoris simul cum vniōne formalis similitudinaria, & consequenter præminet absolute quoad vim vnitiam ipsi amori secundum se præcisè considerato. Nihil autem eiusmodi conuenit vlli alij cognitioni, nec est vlla eatenus proportio visionis beatificæ cum aliqua alia cognitione, vt nuper innotuit.

Ad 3. Præsentia, & vniō realis obiecti se habet præsuppositiū ad gaudium, & delectationem, sicut se habet purè consequenter ad desiderium. Amor vero, & in absentiâ, & in præsentia vni obiecto affectiū, estque efficienter depulsus absentia, & separationis, atque inductiū, & conservatus præsentia, & coniunctionis, quantum fieri potest. Vis igitur vnitia amoris est, & vniuersalior, & efficaciter.

Ad 4. Ratio, quæ eo in loco ostensum est augmentum amoris ex similitudine, æquè coniunctum indidem vniōnis affectiū, quam præstat amor in genere causæ formalis. Neque, quoad hanc partem, quidquam vel apparenter suadet ratio obiecti. In genere autem causæ efficientis, dictum est amorem in primis amicitiae inducere coniunctionem quoad mutuam præsentiam, & communicationem decentem interiorum, & exteriorum bonorum, seu vt compendio, & fundamentaliter signi

significat Philosophus lib. 9. Ethic. cap. 3. & lib. 2. Rhet. cap. 4. quoad volendum eadem, & quoad gaudium, & tristitiam de ijsdem. Quod patet inter similes facilis, & efficacius, maiorique cum vniuersalitate communicationis prouenire, ceteris paribus. Dictum deinde est, amorem concupiscentiae inducere vniurom realem mediatam, vel immediatam obiecti amati cum amante. Atque hac etiam vnio eò queritur audiens, & in sinuatur intimus, quò vniuile participat magis naturam subiecti sui, estque eidem eatenus similius. Quapropter similitudo cum bono præhabito, quæ impedit eiusmodi vniurom, impedit etiam amorem concupiscentiae; & quæ illam minuit, minuit & istum; atque è conuerso. Ex his patet etiam ad 5.

Art. 1. Ad 6. Non est de conceptu vniuionis, vt sit vniiformiter mutua, seu vt vtrumque extreum vniiformiter afficiat. Fieri namque potest, & ita sit in plerisque vniuionibus physicis, vt alterum vniatur actiuem, & tanquam perfectiuem, aut purè, aut principaliter; alterum vero vniatur passiuem, & tanquam perfectibile, aut purè, aut principaliter. Apparet hoc clare in vniione animæ, quæ est maximè perfectiuem, & corporis, quod est maximè perfectibile; atque in vniione hypothistica, vi cuius Verbum diuinum purè perficit, & humanitas purè perficitur.

Art. 2. Hoc autem pæcto omnis amor, tametsi mutuus non sit, vnit mutuò amantem, & amatum. Quia amor amicitiae exercet vim vniuianam, transferendo amantem in amatum, & applicando vires illius omnes in commodum huius, aut gloriam, quod fieri potest, ita vt, licet physicè, & intemperanter, ac intrinsecè perficiat solum amantem; affectiuem nihilominus, & effectiuem, ac extrinsecè solum perficiat amatum; siue amantem viceissim, siue non amantem, aut etiam odio habentem. Vnde qui amatur, inhaeret, ac inest amanti, quatenus impunit illi complacentiam erga se, perinde ipsi deuinctam, ac prouidentem, atque si esset sua ipsius propria erga se. Quia de causa dicuntur amantes habere in corde, & in visceribus suis eos, quos amant. Amans vero inhaeret, ac inest amato, quatenus amor vires intentionales, & physicas amantis trahit omnes in amatum, eidemque impedit pro posse. Quia de causa dicitur, animam amaticem magis esse vbi amat, quam vbi animat. Amor concupiscentiae vnius è conuerso obiectum amatum, vt perfectiuem, ipsi amanti, vt perfectibili, ac susceptivo, vt patet ex dictis superiorius.

Art. 3. Vtrique præterea amori commune est, vt vniat intellectualiter, amatum quidem amanti, quatenus inducit assiduum eius memoriam, ac inspectionem, per quam ille huius animo imprimitur, atque in eodem permanenter existit expressum tanquam per viuum simulacrum sui; amantem vero amato quatenus amans non est contentus superficiali, & extima cognitionem amati, sed profundè cum scrutatur, atque in eiusdem intima peruadit meditatione irrequieta, ac insatiabili, per quam proinde totus illi infunditur intrinsecus, atque inhaeret inseparabiliter. Quod confirmat. D. Thomas art. illo 2. ex eo, quod dicitur de Spiritu Sancto, qui est amor Dei 1. ad Corinth. 2. 10. *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.*

QVÆSTIO X.

Vtrum amor sit causa omnium operationum amantis?

VIdetur non esse 1. Quia plura sunt ad reprehendendum amorem, quando est nimius. Plures

item operationes procedunt ex odio. Impossibile autem est, vt aliquid sit causa eorum, quæ ipsi aduersantur, vtque det esse ijs, per quæ ipsum desinit esse; ita vt verificetur, ideo non dati causam, quia datur effectus. Et similiter est impossibile, vt idem simul procedat à causis contrarijs, vtque vnum contrarium cooperetur alteri contrario ad communem effectum, cum contrariorum sit tendere ad contraria. Plura insuper sunt ex electione aduersus impenitum passionis, necnon præter eundem ex ignorantia, vt dicitur 5. Ethic. cap. 8. Quæ proinde non sunt ex amore, qui est passio quædam, prout dictum est supra.

2. Passiones data sunt animali, vt per eas moueat, ac determinetur ad actiones inductivas eorum, quibus ipsum indiget, & reictivas eorum, quæ nocent eidem, cum neutrum horum præstari possit, nisi per imperium appetitus, vt dicitur lib. 3. de Anima a textu 48. Si igitur amor esset causa omnium eiusmodi actionum, superfluerent reliquæ passiones, & perperam illas indidisset animali natura, quæ nihil perperam facit.

3. Odium est quædam operatio animalis. Repugnat autem, odium esse ex amore. Quia neutrum contrariorum est ex altero; cum, quæ ex opposito dicuntur, naturaliter sint simul, vt dicitur in postpredicamentis cap. de simul, habeantque se proinde purè concomitante. Quod si aliquis ordo prioris, & posterioris causæ, & effectus admittendus esset inter amorem, & odium, potius dicendum esset amore prius, eiusdemque causa. Quia, in quolibet motu, recessus à termino à quo est prior, quam accessus ad terminum ad quem; atque odium habet rationem recessus, accessus vero amor. Prius autem nequit esse ex posteriori; sed magis è conuerso. Ergo amor nequit esse vniuersalis causa operationum omnium.

4. Quod est fortius, est magis actiuem, quam quod debilius, neque hoc potest esse causa illius. Odium autem est fortius amore. Quod apparet ex effectu: tum quia sèpe vincitur amor ab odio, nempe quoties amor conuertitur in odium: tum quia vt dicit August, lib. 83. qq 36. *Nemo est, qui non magis dolorem fugiat, quod fit per odium, quam appetat voluptatem, quod fit per amorem;* maiorique vi repellunt odiosa, quam querantur amabilia, vt ostendit Augustinus ibidem exemplo brutorum abstinentium à delectabilibus, vt vitent verbera.

Art. 1. Respondetur. Dictum est supra quæst. 4. dari in animalibus quoddam operationum genus, quæ ita sunt necessariæ ad eorum conseruationem, aut propagationem, vel quæ procedunt a potentijs vñque adeo remotijs à ratione, & sensu propter summam ipsarum imperfectionem, vt nulli subsint directioni, ac motioni rationis, aut sensus sufficientis intrinsecè ipsa animalia. Quas proinde operationes est certum non procedere ab ullo appetitu, aut amore elicito ipsorum animalium, sed solum ab appetitu, & amore innato eorum proprio, atque ab amore elicito cause extrinsecæ, cuius solius cognitione, & voluntate eatenus ditiont. Ceterum, facta eiusmodi operationum exceptione, quam in ipsa præsentis quæstionis propositione omnes Auctores proculdubio supponunt, reliqua omnia, quæ agit amans, ab amore certissime procedunt immediatè, vel saltè mediatè. Ita docet D. Thomas quæst. 28. art. 6. alijque communiter ex principio Dionysij cap. 4. de diu. nom. part. 1. & 4. quod propter amorem boni omnia agunt, quacunque agunt; nempe propter amorem innatum, quæ naturaliter agunt; propter amorem appetitus sensitivus, quæ animaliter; propter intellectualem, aut rationalem, quæ intellectualiter, aut rati onaliter.

Partitio

Partitionem istam amorum, & operum adstruit, & pluribus eleganter prosequitur August. lib. 11. de Civit. cap. 28. atque concludit: *Ita enim corpus pondere, sicut animus amore fertur, quounque fertur.*

Art. 2. Ratio est, quia ante omnem cuiuslibet agentis operationem circa aliiquid præsupponitur necessariæ aptitudo eius ad illud, atque ex aptitudine præsupposita omnis deinde actio procedit. Omne namque agens ideo agit, quia aptum erat agere. Quare ubi aptitudo circa aliiquid habetur per operationem aliquam, necesse est ab eadem operatione omnem aliam operationem dependere, ac procedere. Dicatum autem est quæst. 6. Coapationem animalis propriam, respectu boni sibi convenientis esse amorem. Necesse igitur est, ut omnis alia operatio animalis propria, seu animaliter exercita, & non purè naturalis, dependeat, atque procedat ab aliquo amore.

Art. 3. Præterea quæcunque sunt, propter finem utique sunt aliquem, ipseque finis est causa omnium, quæ aguntur, ut dictum est quæst. 1. de act. hum. præterim art. 6. cum Philosopho, Augustino, & D. Thoma. Quare prima operatio circa finem est origo, & causa reliquarum omnium operationum. Prima autem operatio circa finem est amor; Obiectum nimis, & causa amoris est bonum secundum se, quod quatenus tale est simplicius, universalius, & prius, quam bonum ut absens, aut ut præsens; id est ut terminans desiderium, spem, & gaudium. Ergo amor est prior ceteris affectibus prosequutiis, eorumdemque consequenter est origo, & causa. Manifestius porro est similiter prior affectibus, qui versantur circa malum; Quia bonum est prius malo, ut dicitur in hunc eundem Scopum quæst. 12. Ergo amor est origo prima, & causa ceterorum omnium affectuum; sensitius quidem eorum, qui pertinent ad appetitum sensitium; rationalis vero eorum, qui ad rationalem. Recte autem præmissum nuper est ex Philosopho in secunda ratione dubitandi appetitum per suos actus esse causam reliquarum omnium operationum, quæ sunt propriæ animalis, aut substantiæ intelligentiæ. Concludit ergo amorem esse, sensu iam explicato, causam reliquarum omnium operationum amantis.

Ad 1. Quæ sunt ad reprimendum, aut etiam extinguendum amorem aliquem, procedunt ex alio amore cuius fini nocet amor, qui reprimitur, aut extinguitur. Et similiter quæ procedunt ex odio, procedunt eo ipso, saltem mediæ, ex amore aliquo. Quia ipsum odium procedit ex amore boni, cui nocet malum odio habitum. Non est enim vero absurdum aut unum amorem contrariari alicui alijs amori circa obiectum aliud, aut odium circa unum obiectum cooperari, ac inserviare amori circa obiectum oppositum obiecto priori. Nempe amor, & inhibitus amoris, amor, & odium circa opposita non opponuntur inter se, sed connectuntur potius, atque inuicem consequuntur, ac iuvant. Iam quæ ex electione sunt, aut ignorantia, ex amore similius aliquo procedunt omnia, vel rationali, vel proprio appetitus sensitui. Neque vero soli amori, qui est passio, tribuitur causalitas universalis in omnia, sed proportionaliter, tum ipsi, tum rationali, seu intellectuali amori, ut notatum est supra.

Ad 2. Est quidem amor principium omnium operationum amantis, non tamen omnium eodem modo. Quia quasdam inducit per se ipsum immediæ, quasdam alias mediæ, ut delectatio-rem per desiderium, aut spem; & sic decæteris. Unde non supefluit aliae passiones, aliquæ actus voluntatis. Quia sunt causæ proximæ, ac

immediatae peculiarium vnaquæque operationum sub motione, & causalitate partim mediata, partim immediata amoris, ut apparet magis in decursu circa singulas.

Ad 3. Conceditur amorem circa aliiquid non posse esse causam odij circa idem: quia etenim contrariantur sibi inuicem. Ceterum circa diuersa, maxime vero circa opposita, possunt inuicem esse causæ, & amor odij, & odium alicuius amoris. Quia etenim non opponuntur, imo circa opposita connectuntur mutuò, atque utrumlibet consequitur ad alterum ex natura rei, ut modo dicebatur. Documentum Philosophi, de similitate dicibilium ex opposito, non est ad rem. Quia Philosophus agit ibi de ordine rationis quatenus diuidens genus in differentias oppositorum secundum abstractionem universalis. In præsenti autem agitur de ordine causalitatis circa singula, secundum quem quædam opposita sunt simul, quædam non, ut obseruat, & confirmat exemplis D. Thomas quæst. 29. art. 2. ad 1. Quod additur de prioritate recessus, respectu accessus, est verum quoad ordinem executionis: Sed eo ipso est falsum quoad ordinem intentionis. Quia quod est prius in executione, est posterius in intentione, atque è conuerso, ut dicitur communiter, & verè. Inter affectus autem attenditur ordo intentionis, imo hic ordo per illos intrinsecè constituitur. Vnde omne odium est ex amore aliquo, non autem è conuerso.

Art. 1. Ad 4. Contingere proculdubio potest, ut aliquid odium aliquo amore sit fortius. At contingere minime potest, ut idem odium non præsupponat amorem alium tanquam causam sui, ut dictum est, & apparebit clarius in dicta quæst. 12. initio. Causa autem est fortior effectu, & dominatur eidem. Quapropter cum incipit odio haberi, qui prius diligebatur ut amicus adeoque prior amor vincitur ab odio subsequenti; ideo id contingit, quia, qui erat amicus incipit nōcere, & contrariari amanti, atque ita incipit opponi maiori amori, quām qui exercebatur erga ipsum. Quicunque enim amat alium hominem, plus amat se, quam illum; atque minor amor cedit amori maiori. Vnde victoria odij supra aliquem amorem radicaliter, ac principaliter est victoria maioris alterius amoris, ex quo ipsum odium procedit.

Art. 2. Hæc eadem est ratio, ob quam odium dolorum, ac verberum præualet amori voluptatis, & delectabilium. Quia nimis dolores, ac verbera tendunt ad interitum animalis, eumque inducent, nisi cesserint; cum voluptas, & delectabilia non ita conferant ad vitæ conseruationem; neque hæc ita deficit, his interruptis, ac perditis, sicut sequitur interitus, illis continuatis. Quapropter amor vitæ, qui est maximus cooperatur odio dolorum, atque hoc odium simul est odium interitus. Vnde dum amor voluptatis, & delectabilium vincitur ab odio dolorum simul vincitur ab amore vita, & ab odio interitus; nec amor boni cedit vñquam odio mali directè oppositi, quin simul cedat amori alteri maiori, atque odio maioris alterius mali indirectè oppositi. Accedit sensum doloris, & contristabilium esse maiorem, quām sensum

voluptatis, & delectabilium, ut dicetur
infra quæst. 23. & notat D. Thom.

quæst. 29. art. 3. c.

* *

QVÆS

QVÆSTIO XI.

*Vtrum amor noceat amanti, aut amato,
aut aliis?*

Videntur esse nocium, respectu omnium, 1. Quia amor trahit amantem ad amatum, ut dictum est quæst. 9. Vnde extasis, quæ est extra se positione, tribuitur amoris à D. Thoma quæst. 28. art. 3. ex Dionysio cap. 4. de diu. nom. p. 1. & colligitur ex illo Apostoli ponderato à Dionysio ibidem: *Vino ego, iam non ego, viuit vero in me Christus; tanquam, subdit Dionysius, verus amator mentis excessum patiens.* Nocet autem vnicuique extra se esse, quantum prodest illi, ad quem fit transitus eo vel maximè, quia vires, & prouidentia amantis transfruntur codem, ut dictum est in illa quæst. 9.

2. Amor bonorum spiritualium nocet corpori, animæ vero amor bonorum temporalium. *Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* Hac enim sibi inimicem aduersantur; ut dicitur ad Gal. 5. 17. Omnis igitur amor nocet, aut corpori, aut animæ, aut utriusque.

3. Zelus adscribitur amori tanquam effectus eius proprius tum à Dionysio, tum à D. Thoma locis nuper indicatis. Zelus autem est nocivus amanti, & aliis. Primum quia est origo contentionum, ut patet ex 1. ad Corinth. 3. 3. *Cum enim sit inter vos zelus, & contentio.* Deinde quia est impeditius communicationis bonorum, ut patet ex zelo coniugatorum, qui nolunt vxores habere communes cum aliis, & etenim dicuntur eas zelare.

4. Amor est origo omnium malorum, uti ponderat latè August. lib. 22. de Ciuit. cap. 22. vbi orditur sic catalogum eorum malorum bene longum: *Ex hoc, amore, mordaces curæ, perturbationes, mæores, formidines, insana gaudia, discordia, &c.* Vnde est illud Terentij obseruatum à Cic. 4. Tuscul.

Inimicæ;

Suspiciones, inimicitiae, inducunt;
Bellum, pax rursum. Incerta haec, si tu postules
Ratione certa facere, nihil plus agas;

Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Cum igitur eiusmodi sint, quæ ex amore procedunt, dubitari, minime potest, quin amor sit summè nocivus, respectu & amantis, & aliorum. Confirmatur ex necessitate multiplicis remedij aduersus amorem, ut vitationis otij, meditationis eiusmodi malorum, & aeternorum bonorum, atque nouissimorum, aliorumque eiusmodi, quæ suggestit inter alios Valentia quæst. 2. punct. 2. Nocivum enim verò necesse est esse, aduersus quod tot remedia sunt necessaria.

5. Languor est effectus amoris, idemque est nocivus languenti, ut potest indigenti ea de causa remedio, & levamine. Vtrumque patet ex illo Cant. 2. 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Similiter liquefactio, quæ est reficiuntia, ideoque corruptiva liquefacti tribuitur amori Cant. 5. 6. *Anima mea liquefacta est, ut dilectus loquuntur est;* Denique ferox aspergit pariter proprius amoris à Dionysio cap. 6. de cel. Hier. prope initium, idemque patet ex Cant. 8. 6. vbi de dilectione dicitur: *Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.* Ferox autem est excessus caliditatis; atque omnis excessus est nocivus.

Art. 1. Respondeatur. Cum dictum sit quæst. 10. amorem esse principium omnium operationum amantis, tam videlicet malatum, quam bonarum; atque omne bonum, & malum certè præcipuum in ope-

ratione sit; manifestum est atorem esse principium omnis boni, omnisque mali, vel certè præcipui in vnoquoque, prout fuerit ipse amor; ac proinde amorem esse ex suo conceptu generico indiferentem, ut sit summè nocivus, summèq; proficiens.

Art. 2. Verum intercedit hoc inter vtrumque extreum discrimen. Quod nimur amor est per se utilis, & proficiens; nocivus vero per accidens. Est quidem utilis per se, quia est coaptatio amantis, respectu boni conuenientis ipsi, ut dictum est quæst. 6. Coaptatio autem, respectu boni conuenientis non est laetitia per se, sed est potius utilis; nec fieri potest, ut, quod ita coaptatur, eo ipso laetatur, ac deterioretur. Igitur amor per se, ex quo sua natura præcisè est perfectius, & melioratius amantis, & neque amanti, neque cuiquam alij nocere potest nisi per accidens, ut concludit rectè D. Thomas quæst. 28. art. 5. Nocet autem per accidens triplici ex capite. Primo, nimur, ratione cognitionis ipsum diligenter coniunctæ cum errore, fallacia, ac deceptione. Secundò ratione organi corporalis patientis ex immutatione præternaturali qualitatum naturalium, quæ consequitur ad passionem amoris, sicut ad alias passiones, uti expositum est supra in genere quæst. 3. art. 4. Tertio ex limitatione, & imperfectione boni amati, quod applicatum vni per amorem ex ipso subtrahitur alii, qui illo indigent.

Art. 3. Præcipua autem radix nocumentorum, quæ inuenit amor per accidens, est cognitione fallax. Quæ nimur representat bonum, cui adiaceat malum, tanquam putum bonum, aut tanquam præeminentem bonitatem, vbi præualeat potius malitia. Inde enim sit, ut amor. *Qui est altius quantum potest,* ut dicit Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 4. vites omnes amantis impendat ad inducendum malum in eum amantem, vel in amatum, vel in alios, prout contigerit cognitionem directiū ipsius amoris subesse deceptioni, & fallacia. Vis nociva amoris, quæ prouenit ex debilitate organi, secundum obtinet locum, estque minor, quam quæ ex imperfectione cognitionis procedit, & maior, quam quæ est ex limitatione boni concipi. Ratio huius comparationis est, quia documentum organi ex immutatione qualitatum naturalium, consequenti amorem afficit intrinsecè ipsum amantem, semperque consequitur ex nimia qualibet aut continuatione, aut intensione cuiusque amoris, ideoque præualeat documentum, quod est ex limitatione rei concipiæ. Quia hoc documentum est extrinsecum amanti, saltem ut in pluribus, & præterea Deus, & natura prouident omnibus per se de necessariis ad salutem mentis, & corporis; ac demum documentum ex hoc capite nullum subsequitur ex amore eorum bonorum, quæ ab omnibus simul haberi possunt, ut sunt cognitione veritatis, bona fana, & similia. Præualeat vero eidem documentum ex organi laetione malum prouenient ex fallaci cognitione, tum quia cognitione fallax inducit plerumque malum animæ, quod præualeat malo corporali, tum quia malum prouenient ex deceptione cognitionis, ex ipso placet amanti ob speciem boni illi affectam, ideoque difficultius remouetur; cum laetio protinus displiceat, ideoque stimuler ad remotionem sui. Vnde sit, ut cito deficiat ex natura rei. Ex his igitur patet, amorem absolutè esse dicendum vtilem, & proficiens, respectu amantis, & amatis; nocivum vero, respectu utriusque, & aliorum non nisi cum addito, & per accidens: *Quia hoc dicitur de uno quaque absolute, quod illi conuenit per se.*

Ad 1. Verum est extasis esse effectum amoris tunc intellectualiter, tum affectiū, tum effectiū.

Quia

Quia amor applicat intellectum ad cogitandum de obiecto amato, eidemque vnit amantem affectiuem, & effectiuem, vt expositum est in illa quæst. 9. Ceterum quia hæc omnia præstat amor circa alios, & alia, coëxistente semper, ac necessariò maiori amore ipsius amantis erga se, propterea nihil eorum illi nocet. Quia in omnia reliqua ferrur, tanquam in bona cnuuenientia sibi, & quicquid deinde inducit in altos, vel alia, redundant in eundem, vel propter coniunctionem, quasi identificam amantis, & amati, vel propter coniunctionem Physicam rei amatae cum amanti perfectiua eiusdem, vt ibidem dictum est.

Ad 2. Amor bonus, & conformis rectæ rationi tribuit & animæ, & corpori, quantum singulis debetur ideoque neutri nocet, sed proficit vtrique. Amor autem malus, & contrarius rectæ rationi indulget nimium corpori, proptereaque nomine carnis significatur ab Apostolo, non solum, quia corpori vñcunque prouidet, sed quia nimium ei prouidet, eidemque se dedit, quasi esset in ipso totum bonum simpliciter, eaque de causa nocet spiritui. Verum hoc ipsum nocturnum insert amor, non quia amor est; Nempe etenim solùm habet inducere bonum vtile, & delectabile, adeoque prodebet: Sed quia dirigitur cognitione fallaci representante bonum secundum quid, ad instar boni simpliciter. Atque hinc accedit eiusmodi amoris, vt sit realiter, ac idemque nocens.

Ad 3. Zelus est affectus repulsans mali nocentis bono amato. Vnde eo est in unoquoque maior, quod maior fuerit amor cui inferuit. Verum sicut amor, ita & zelus alias est bonus, & aliis malus, aliis correspondens amori amicitiae, aliis, qui correspondet amori concupiscentiae. Zelus autem, qui est malus, est origo contentionum, atque de eo solo loquitur Apostolus. Similiter zelus conjugatorum proprius correspondet amori concupiscentiae, qui non est communicatiuus bonorum, nisi respectu eorum, quibus amantur eadem bona. Quapropter sicut in amore, ita etiam in zelo causalitas inducitur malorum prouenit per accidens ex triplici illa radice præfignata respectu, amoris. De reliquo enim zelus per se, & ex sua natura solum tendit ad repellendum malum, idque præstat zelus etiam nequam ad eum modum, & cum ea limitacione, quæ dictum est omnem amorem esse inducendum boni.

Art. 1. Ad 4. Dictum iam est amorem boni esse principium omnium bonarum operationum, omnimumque prouinde bonorum, quæ sunt in potestate vniuersitatis, & similiter amorem malum esse actitum malorum. Sed quia amor etiam ad malum tendit sibi ratione boni, propterea vis inducitur bonorum illi conuenit per se, & ex sua natura, at vis inducitur malorum, tametsi æquè ut minimum vniuersalis sit, atque efficax, inest tamen per accidens ex defectu bona cognitionis legitimè representantis bona. Paret itaque ratio discriminis, ob quam amori secundum suum conceptum vniuersalem potissimum adscribatur vis inducitur bonorum, nec nocens perinde dici possit, atque proficiens. Quod ad remedia attinet, ea sunt necessaria aduersus amorem malum, quæ malus est. Vnde quia, vt malus sit, ei accedit ex defectu cognitionis; propterea omnia remedia amoris mali, quæ vulgo circumferuntur, ad hoc denique vnum reuocantur, vt inducatur cognitionis legitima, & clara, quantum fieri potest bonorum, tum æternorum, tum temporalium. Quilibet nimurum alia, hoc secluso, nihil valent.

Art. 2. Certe quod dicitur de vitatione otij pro reprimendo, ac extinguendo amore malo, non po-

R. P. de Espanza Cursus Theol. Tom. I.

test subsistere, vt sonat, quin subintelligatur aliiquid aliud. Quia omnis amor ex suo conceptu sive bonus sit, sive malus, est actius quantum potest, vt habetur ex Philosopho, vbi suprà. Ac proinde componi cum otio minimè potest. Cùm igitur dicitur vitandum otium, vt medeatur amori malo, nomine otij intelliguntur operationes simpliciter inutiles, ac nocivæ. Perinde igitur id est, atque prescribere, vt ab operationibus malis conuertamur ad operationes bonas, & non tantum secundum quid vtiles aut delectabiles. Quod quia fieri non potest absque præexistentia, & causalitate amoris boni iuxta dicta superius, perinde rursus id est, atque consilere, vt amori malo substituatur amor bonus. Quod nihil est dictu.

Art. 3. Necesse igitur est fateri remedium amoris mali situm esse in cognitione legitima rerum, & in exclusione, ac emendatione cognitionum fallacium, inque inducendis iis, ac procurandis, ex quibus suboritur, & quibus perficitur prior cognitio, atque in vitandis, ac repellendis iis, quibus similiter ingeritur, & fouetur posterior cognitio. Hæc autem qualia sunt, facile quisque cognoscit in vtramque partem, solùmque desideratur velle, quatenus vñcuique liberum est.

Ad 5. Liquefactio, languor, & feroor dicuntur metaphoricè tantum, seu analogicè de amore secundum se; maiori vero aliquatenus cum proprietate de immutatione organi corporalis inducta per ipsum amorem. Liquefactio in primis, respectu amoris secundum se, seu ratione ordinis, & habitudinis, quæ refertur ad obiectum, significat dispositiōnem amantis, vt in ipsum subintret obiectum amatum per coniunctionem affectiuam, modo superius explicato quæst. 9. Sicut enim in rebus corporalibus liquidis congelatio impedit, quomodo alia corpora subintrent in congelatum: liquefactio vero disponit, vt eadem subintrent facile; ita odium impedit prædictam coniunctionem rerum odio habitarum cum auctore otij, & amor facilitat eandem, in modo & adducit secum ex sua natura. Hinc si bonum amatum sit ablens, neque amor vñioni, quam præstat in genere causæ formalis, adiicere possit coniunctionem Physicam in genere causa efficientis, suboritur tristitia de absentia, quæ nomine languoris significatur, & desiderium præsentia, quod significatur nomine ferooris, quando vterque affectus est intensus, ac vehemens. Sed nullo ex iis modo amor est nocens amanti, quandoquidem liquefactio superadit, atque coniungit amanti bonum amatum, languor vero, & feroor tendunt ad repellendam absentiam, & ad inducendam præsentiam boni amati, ac perfectiui. Sed si eadem proprietates considerentur relatiuè ad organum corporale, non negatur, quin noceant amanti, propter relaxacionem, dissipationem, aut accensionem nimia spirituum vitalium, & sanguinis. Sed hoc est per accidens ex debilitate organi, vt dictum est.

Q V A E S T I O XII.

Vtrum odium sit passio opposita amoris quoad omnia?

Videtur non esse. 1. Quia de ratione passionis est, vt habeat causam extrinsecam passio, eidemque etenim dominantem, vt dictum est quæst. 1. Odium autem nullam habet talem causam, quia versatur circa malum: *Malum autem non est*

in rebus, sed in vnu peccantium, nec habet vnum esse, per quod causalitatem exercere possit, vt tradit Augustinus lib. 12. de Ciuit. cap. 3. & alibi frequenter. Ergo odium non habet rationem passionis.

2. Omnes alia passiones procedunt ab amore, vt dictum est quæst. 10. Odium autem, si esset passio opposita amori, non posset ab eo procedere, quia nihil procedit ab opposito sui. Ergo odium non est passio opposita amori.

3. Amor est solius boni, vt dictum est supra: Odium autem non est solius mali. Quia odium mali est bonum, vt appareat inter alia, ex lib. 2. Machab. 3. 1. ubi laudantur animi odio habentes mala. Non autem omne odium est bonum, vt patet inter alia, ex Psalmo 24. 19. *Odio iniquo oderunt me.* Ergo odium non est solius mali, ac proinde non opponitur amori, quoad omnia.

4. Omnis affectus prosequutius habet pro obiecto bonum, vt docet D. Thomas quæst. 42. artic. 1. Aliquod autem odium habet rationem prosequutionis. Quia odium inimicitæ intendit inferre malum mali, ac proinde non est purè auersarium, ac fugitivum mali, sed prosequutivum, ac intentiuum alicuius bonitatis. Cum igitur amor feratur ad solam rationem bonitatis, sequitur idem, quod prius.

5. Vnusquisque amat seipsum necessariò, vt dictum est quæst. 13. artic. 2. de act. hum. Non autem similis necessitate vitatur ab omnibus odium sui, vt patet ex Psal. 10. 16. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Confirmatur, quia qui interimunt seipso, malum sibi intendunt, ac inferunt, atque ideo odiunt seipso, cum odisse aliquem nihil sit aliud, quam velle, & inferre eidem malum. Ergo neque, quoad hoc, opponitur odium amori, nec saluat in ista inter vtrumque oppositionis proportio.

6. Veritas potest esse obiectum, & amoris, & odij indiscriminatim. Amoris quidem, quia veritas est magnum quoddam bonum. Vnde est amor scientiarum, per quas cognoscitur veritas, vt habetur lib. 1. metaph. initio; neconon amor erga non fictos, vt traditur a Philosopho lib. 2. Rhetor. cap. 4. vtique propter veritatem. Odij vero obiectum potest esse eadem veritas, vt patet ex Apostolo dicente ad Galat. 4. 16. *Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis,* & ex vulgari prologo: *Veritas odium parit.* Nulla autem est oppositio actuum, quorum obiectum est idem, seu inter quorum obiecta nulla est oppositio. Ergo odium non est passio opposita amori.

Art. 1. Respondeatur. Bono, quod est obiectum amoris, opponitur malum, quod est obiectum odij. Necesse autem est actus circa obiecta opposita esse pariter inimicem oppositos. Eo igitur pacto opponitur odium amori, quo opponitur bono malum. Duo porrò sunt, quæ bono potissimum conueniunt, quorum opposita malo conuenire non possunt. Primum enim possibile est purum bonum, cui nullum insit malum. At purum malum nullum, & possibile, vt ostensum est quæst. 29. de act. hum. ab art. 3. Deinde non est de ratione boni, vt sic, vt presupponat aliquod malum, vt patet in Deo. De ratione autem mali est, vt presupponat aliquod bonum. De ratione namque mali est, vt noceat alicui bono, vt ponderat August. cap. illo 3. nuper indicato, atque ideo resultare non potest, quin presupponat bonum, cui nocere possit. Hinc consequitur, amori itidem conuenire quedam duo, quorum opposita non possunt proportionaliter conuenire odio. Primo nimis, quod amor potest esse purus absque vlla admixtione odij. Talis enim est amor puri boni reprezentati, quæ tale est. At odium non

potest similiter esse purum absque vlla admixtione amoris: Quia quicunque odio habet aliquod malum, eo ipso tendit ad exclusionem eiusdem mali ab aliquo, cui illud est nocuum. Patet autem voluntatem excludendi malum ab eo cui nocet habere catenus rationem amoris, respectu eiusdem. Eiusdem namque rationis est, velle bonum alicui, & nolle malum eidem, iuxta illud Philosophi, *minus de malo, est plus de bono.* Alterum est, quod non est de conceptu amoris, vt presupponat odium aliquod. Est autem è conuerso de conceptu odij, vt presupponat amorem aliquem, vt liquet ex quæst. 10. Quoad hæc igitur duo non conueniunt proportionaliter odio opposita eorum, quæ conueniunt amori.

Art. 2. Cæterum quoad reliqua omnia odium opponitur amori, atque illi conueniunt yniuersaliter opposita eorum, quæ conueniunt amori cum iusta catenus inter vtrumque proportione. Quia videlicet, sicut se habet obiectum ad obiectum; ita se habet actus ad actum. Malum autem, & bonum exceptis illis duobus prædicatis opposito modo se habent proportionaliter, quoad omnia; Quapropter sicut amor est passio ~~co~~ appetitiva animalis, respectu conuenientium sibi, ita odium est passio indispositiva animalis, respectu disconuenientium sibi, & sicut amor imitatur appetitum innatum rerum insensibilium respectu conuenientium ipsis; ita odium imitatur repugnantiam, ac dissonantiam corundem, respectu disconuenientium sibi. Hinc odium definiti potest, sicut amor superius, *Passio indispositiva animalis, respectu disconuenientium sibi;* ac demum sicut bonum cognitum, est obiectum, & causa amoris; ita malum cognitum, est obiectum, & causa odij; atque odisse, est velle malum alicui; sicut amare, est velle bonum alicui.

Art. 3. Præterea sicut amor dictus est alius esse amicitia, & alius concupiscentia; ita odium aliud est inimicitia, aliud abominationis. Quanquam quod hoc datur aliquod discrimen inter vtrumque. Dictum namque est, omne amorem necessariò esse amicitia, respectu alicuius obiecti, similius concupiscentia, respectu alicuius alterius obiecti. Odium autem, licet inimicitia esse non possit respectu alicuius, quin simul sit abominationis, respectu alicuius alterius obiecti; fieri nihilominus potest è conuerso, vt deum odium abominationis, cui nihil insit inimicitia. Qui enim odit ægritudinem amici, ita abominatur malum ægritudinis, vt neminem propterea prosequatur odio inimicitia. Ratio huius discriminis est. Quia malum inesse potest, & malo, respectu nostri, & bono sub eodem respectu. Quando autem consideratur malum, respectu subiecti itidem mali comparatione considerantis, sequitur odium inimicitia indistinctum ab odio abominationis. Quando vero consideratur malum, respectu subiecti boni comparatione considerantis, sequitur odium puræ abominationis. At bonum, quod concupiscitur non potest non prodeesse subiecto, cui est volitum, proptereaque amor concupiscentia est inseparabilis ab amore amicitia erga aliquem.

Art. 4. Considerare vltius oportet circa prædictam divisionem odij, in odium abominationis, & odium inimicitia, rationem abominationis conuenire odio, respectu mali, quod nolumus alicui inesse; rationem vero inimicitia conuenire, respectu subiecti, cui volumus inesse malum. Quapropter actus, qui est odium inimicitia, respectu alicuius secundum se, est odium simili abominationis, respectu eiusdem quatenus relati ad ipsum odio habentem. Sicut enim per amorem amicitia erga aliquem dicitur catenus ægritudinem illi nocet, quod odium dicitur

catenus

catenus abominationis; ita amor, quem quisque gerit erga scipsum, auertit à quolibet alio nocivo respectu ipsius, quem proinde odit odio, quod simul est inimicitia comparatione odio habiti secundum se, & abominatione comparatione eiusdem relativè ad odio habentē. Perinde enim hic non vult sibi inimicum, ac nocentem, atque non vult amico agravitatem. Ex quibus confirmatur quod dictum est, odium inimicitiae respectu vnius semper, ac necessariò esse simul odium abominationis sub alio respectu. Ceterum sicut dictum est amorem amicitiae esse amorem simpliciter, & amorem concupiscentiae tantum secundum quid; ita dicendum est odium inimicitiae esse odium simpliciter; odium vero abominationis tantum secundum quid, idque eadem utrobique proportionali ratione.

Art. 5. Conueniunt præterea cum eadem proportionis ratione vis disiungendi odio habentem ab obiecto, quod odio habetur, vis continendi in se, seu intra se eundem odio habentem, nec non congelandi, ac indurandi, & similia omnia iis opposita, quæ attributa sunt amori; atque inter alia augmentum odij, ceteris paribus, ex dissimilitudine, & fœditate. Maximè vero omnium conuenit odio, ut sit principium vniuersale omnium operationum, quibus abiguntur mala à subiectis amatis, & quibus eadem inducuntur in inimicos, ac odio habitos; idque mediatè, vel immediatè ad eum omnino modum, quo dictum est amorem esse principium vniuersale omnium prorsus operationum. Additum est circa vnum obiectum posse esse principium amoris circa obiectum aliud; sicut dictum est amorem circa aliquid posse esse principiū odij circa aliquid aliud. Eadem namque ratione, quia odio habetur, quod potest nocere subiecto amato, aut impedire rem amatam, præcisè quia amantur, ita è conuerso amatur bonum, quod potest nocere subiecto odio habito, aut tollere rem odio habitam, præcisè quia odio habentur. Quod tamen dicitur, salua differentia iam ante prænotata, quod omne odium est ab aliquo amore, & consequenter non est è conuerso omnis amor ab aliquo odio. Cuius rei ratio reddita est superius. In hunc igitur modum conueniunt odio omnia opposita eorum, quæ conueniunt amori, seu ut iustius dicatur, quæcunque conueniunt odio sunt opposita proportionaliter iis, quæ conueniunt amori; tametsi idem amor secundum totam suam latitudinem conuenient aliqua, nempe illa duo initio obseruata, quibus nihil est proportionale in odio.

Ad 1. Verum est mali, ut mali, nullam esse entitatem, nullamque proinde causalitatem, ac vim motuum. Sed verum itidem est, nullum esse purum malum re ipsa, atque omne malum inesse alicui bono, tanquam subiecto, cui nocet. Bonitas igitur adiuncta realiter malitiae, aut quæ conuenit subiecto capaci mali exercet causalitatem, & vim motuum in odium. Dicitur autem odium affectus fugiens à malo, eidemque dissonans, atque repugnans, quia fertur ad bonitatem præcisè, quatenus est repulsus mali, cum amor fertur ad bonum secundum se, aut quatenus est induxitum alterius boni. Habet igitur odium rationem passionis non minus, quam amor.

Ad 2. Dictum iam iterum est, nullum odium procedere ab amore, cui non opponitur, sed solum ab eo amore, cui non opponitur, & cui inferiuntur. Omne nempe odium fatur alicui bono. Ei videlicet, cui nocet malum odio habitum. Ab eiusmodi igitur boni amore procedit vnumquaque odium.

Ad 3. Sicut amor diuisus est in bonum, & malum, iuxta diuisiōnem boni veri, & apparentis, seu simpliciter boni, & boni tantum secundum quid; ita

odium diuiditur in bonum, & malum, iuxta similem diuisiōnem mali veri, & apparentis, seu mali simpliciter, & impeditis beatitudinem, ac coniunctiōnem cum summo bono, seu mali tantum secundum quid, nihilque nocentis beatitudini. Itaque quod dicitur, odium mali esse bonum, verificatur de mali simpliciter, atque de tali odio sermo est in illo Machabœorum loco. Quod vero dicitur de odio iniquo, verificatur de mali tantum apparente, & secundum quid; atque de hoc odio loquitur Psalmista. Ex quibus appetit potius amori, & odio conuenire opposita cum proportione, & iusta affinitate prædicatorum, penes quæ opponuntur.

Ad 4. Illo argumento mouetur Valentia, ut asserat odium inimicitiae moueri formaliter bonitate, quæ in eo elucet, ut malum mali ingeratur, ac insit. Quæ sane est opinio singularis, opposita manifestè D. Thomæ quæst. 29. toto articulo 1. & de mali quæst. 12. art. 4. aliusque communiter docentibus ex professo, ac indubitanter causam, & obiectum odij esse malum. Ratio æquiuocationis est: Quia sicut intellectus pronunciat plura de negationibus ad instar affirmantis; ita ut, cum realiter diuidat, procedat nihilominus instar componentis; sic etiam voluntas versatur sæpè circa malum ad eum modum, quo versatur circa bonum; & cum re ipsa intendat nocere, aut auertere malum, id tamen præstet ad instar prosequentis bonum. Quod totum negotium procedit ex præindicato principio, quod ita se habet malum ad malum, sicut bonum ad bonum, & reiectio mali est sicut inducō boni. De reliquo intendens bonitatem, qua elucet in ingerendo malum mali, non odit, sed maximè amat. Pater enim verberans filium nequam, non odit, sed amat profecto; eademque est ratio de medico torquente agravatum, ut sanet. Igitur qui odit odio inimicitiae, non intendit ullam bonitatem, respectu inimici, cui videlicet est mala, ac nocua coniunctio cum malo, quod ipsi intenditur, ideoque inducitur eadem coniunctio per idem odium, quia est nocua. Igitur odium inimicitiae, quatenus intentiū, ac inducō eiusmodi coniunctiōnis mali cum malo, non est affectus prosequitius re ipsa, sed maximè auersatius, licet modus tendendit ad assimilis prosecutioni. Vnde ratio prosecutiōnis conuenit odio inimicitiae tantum, respectu ipsius odio habentis, aut amici eius, cui nocet, aut apprehenditur nocivus, qui odio habetur, ut inimicus.

Ad 5. Multo maior est impossibilitas odij, respectu sui, loquendo per se, & formaliter, quam sit necessitas amoris erga se. Quia fieri potest, ut quis non cogitet de bonis suis, deque sua ipsius bonitate erga se. Fieri tamen nullo pacto potest, ut aliquid sit, aut apprehendatur nocivum respectu sui secundum se, & secundum suam essentiam. Quia vnumquaque perficitur per se ipsum, quatenus est, & conceptus identitatis est formaliter conceptus perfectiōis se, & dantis sibi esse, quod est bonum fundans omnem aliam bonitatem. Solū igitur contingere potest, ut quis per accidens sibi noceat, velitque documentum sibi inferre. Nimirum quatenus apprehenditur bonum secundum quid, & cui plus inest mali, quam boni, tanquam bonum simpliciter, & in quo præponderet ratio boni rationi mali, aut insit pura bonitas. Hoc pacto dicuntur odise, & re ipsa odio habent animam suam, qui diligunt bona temporalia cum iactura bonorum spiritualium, ac aeternorum. Quæ nimirum plus mali catenus sibi inferunt, quam acquirant boni. Verum, quia affectus eorum fertur formaliter ad rationem bonitatis, quam bona est, propterè idem affectus non est

odij formaliter, & per se, sed tantum identicè, ac per accidens. Similiter qui interimunt se ipsos, etenim id faciunt, quia apprehendunt interitum, tanquam terminum, & finem aliorum malorum, quæ patiuntur, & putant animam separatam à corpore melius habituram, quam coniunctam cum corpore. Amant igitur se etenim, quod partem suam principalem, quæ est anima, & contemnendo interim corpus, & coniunctionem cum corpore propter apprehensionem minoris etenim bonitatis.

Art. 1. Ad 6. Hoc est commune veritati cum omnibus aliis rebus, vt non possit odio haberi, quatenus est, & quatenus bona est. Quia in omni ente ipsum esse secundum se est bonum, & nihil odio haberi potest, quia bonum est. Contingit nihilominus, vt quod est bonum simpliciter, aut alicui, habeat nihilominus, aut apprehendatur habere adiunctam sibi malitiam aliquatenus nocentem alicui ali. Atque sub hac ratione potest quidlibet odio haberi, qualemque demum in se sit. Ita frigus est bonum aquæ, & malum igni, atque idem homo vni nocte, tanquam inimicus, & alij prodest, tanquam amicus. Vnde sicut aqua appetitu innato fertur in frigus, & ab eodem refugit similiter ignis: ita idem homo amatur ab uno, quia est bonus ipsi, & odio habetur ab alio, quia est ipsi malus, & sic de similibus vniuersaliter.

Art. 2. Hac igitur ratione potest etiam veritas odio haberi, non quidem in vniuersali, & secundum conceptum abstractum, bene tamen in particulari, & secundum differentiam aliquam specificam, vel individuali. Quia licet veritas secundum se sit purum bonum, ideoque odio habeti minimè possit, quia veritas præcisa est, & secundum suum conceptum vniuersalem veritatis vt sic: aliqua nihilominus veritas in particulari potest esse molesta, ac noxia respectu alicuius, quatenus est infamatoria eius, aut continet documentum eidem acerbum, ac disdiscens, vel alio simili modo dissonat, ac repugnat appetitu. De veritate huiusmodi conditionis est sermo apud Apostolum in illo loco. Sermo namque ipsi est de veritate exprobatoria, ac increpatoria vitiorum, quibus suberant Galatae. Atque communie Proverbiū accipitur eodem modo de veritate contradicente vitiosis affectibus. Itaque veritas odio habetur per accidens, sicut alia vniuersaliter bona secundum naturam, & mala tantum respectuè propter circumstantiam sibi adiunctam.

Art. 3. Istud differimen odij in vniuersali, & in particulari non datur formaliter in appetitu sensitivo, sed tantum in appetitu rationali, datur tamen æquivalenter etiam in appetitu sensitivo. Quia abstractio vniuersalis solum datur in intellectu formaliter, ideoque sola appetitio, quæ dicitur cognitione intellectuali, potest fieri in rationem vniuersalem, & abstractam formaliter, vt talis est. Quia de causa odium intellectuale fertur ad malum in communione, ad ægritudinem, insipientiam, infamiam, & similia, prout abstrahunt à rationibus individualibus. Quod ipsum appetitus sensitivus præstare nequaquam potest. Quia sensus est adstrictus conditionibus individualibus, nec potest apprehendere nisi singularia, vt sunt in se. Verum, quia sensus apprehendit nihilominus simul cum conditionibus individualibus naturam cuiusque rei, quæ est abstractibilis per intellectum, fieri potest, vt appetitus sensitivus æquivalenter odio habeat aliquid in vniuersali, alia vero nec æquivalenter quidem, nisi in particulari, & singulariter. Quædam enim mouent appetitum sensitivum ad odium ratione contrarietas conuenientis naturæ eorum vniuersaliter, respectu animalis; quædam vero alia solum

ratione conditionis alicuius individualis, aut circumstantia inexistens per accidens. Ita quis odit, ac fugit lupum cognitum vt tales, qualisunque demum, & qualitercumque circumstantonatus sit, hominem vero non nisi minitatem, aut qui iam nocuerit. Fugit igitur lupum odio æquivalenter vniuersali ratione motu formalis, re ipsa communis omni lupo, hominem vero ne æquivalenter quidem, nisi in particulari, & singulariter, propter rationem oppositam. Hæc doctrina est communis odio cum aliis affectibus, vt patet considerant; libuit tamen eam obiter notare circa odium, quatenus vniuersalitas videtur ratione speciali apparenti repugnare odio, cùm res omnes secundum se sint bona, & voluntate Deo, ideoque amabiles potius vniuersaliter. Quia itidem de causa D. Thom. agit de hoc puncto solum circa odium, q. 29. art. 5. &c. 6.

Q V A E S T I O XIII.

Virum concupiscentia, seu desiderium sit passio mouens ad presentiam delectabilis secundum sensum?

1. Idetur non esse. 1. Quia passiones sunt in solo appetitu sensitivo, vt dictum est quæst. 1. Concupiscentia autem datur etiam in appetitu rationali. Qui videlicet solus ad bona spiritualia ferri potest, quorum dari concupiscentiam patet ex illo Sap. 6. 21. *Concupiscentia itaque sapientia deducit ad regnum perpetuum, & Ps. 118. 20. Concupiscentia anima mea desiderare iustificationes tuas, & iterum vers. 40. Ecce concupiscentia mandata tua.* Accedit quamlibet potentiam æquæ concupiscere proprium bonum, atque conari ad ipsum. Ergo concupiscentia non est passio, sed quid vniuersalius passione.

2. Obiectum concupiscentiae non distinguitur ab obiecto amoris, & gaudij: Quia secundum Philosophum lib. 1. Rhet. cap. 11. sub initium: *Cupiditas, in cuncti appetitio est, ideoque obiectum concupiscentiae est delectabile secundum sensum, cuius, & de quo amore quoque, & gaudium esse patet.* Vbi autem obiecta non distinguuntur, neque actus distinguuntur. Ergo concupiscentia non est passio specialis distincta ab amore, & gaudio. Confirmatur quoad amorem ex Augustino dicente lib. 8. 3. q. 3. *Cupiditas est amor rerum transiuntium.* Ergo concupiscentia est nomen generale potentiae concupisibilis, omniumque eius actuum, & non passionis particularis.

3. Quælibet passio, præter iram, habet passionem sibi contrariam, vt dictum est quæst. 2. Concupiscentia autem nulla passio opponitur directe. Quia Damasc. lib. 2. fidei Orth. cap. 12. solum timorem contraponit concupiscentiae. Timor autem non pertinet ad concupisibilem, sed ad irascibilem, ideoque non opponitur directe ipsi concupiscentiae. Ergo concupiscentia non est passio.

4. Passiones sunt affectus homini, aliisque animalibus connaturales, etiam quatenus deuant à ratione, vt innovit supra quæst. præsertim 4. ab art. 3. Concupiscentia autem diuiduntur à Philosopho in naturales, & non naturales lib. 3. Ethic. cap. 1. & lib. 1. Rhet. cap. 1. Non igitur est de conceptu concupiscentiae, vt sit passio.

5. Repugnat infinito, vt sit præsens; nullusque est motus ad impossibile. Concupiscentia autem aliqua sunt infinita, vt habetur ex Philosopho lib. 1. Polit. c. 6. Ergo non recte dicitur concupiscentiam mouere ex suo conceptu ad presentiam delectabilis.

Art. 1.

Art. 1. Respondetur: Concupiscere est simul, ac coniunctum cupere. Simultas autem, & coniunctio in cupiendo, alia est ex parte obiecti tantum, alia ex parte & obiecti, & subiecti. Quæcumque enim sunt volita alicui tanquam subiecto perfectibili per illa, amantur coniunctum, & per modum compositionis ex parte obiecti, siue ea velit principium in se simplex, vel quoad partem simplicem sui, siue compositum, & quoad omnem partem componentem. Quia de causa dictus est supra quæst. 7. amor concupiscentiae, quicunque vult aliquid, tanquam adiaccens alteri, & quatenus illi prodest. Alia vero sunt, quorum affectus est coniunctius etiam ex parte principij, vt patet in bonis sensibilibus, quæ afficiunt animam simul cum corpore, ideoque terminant affectum, quatenus utriusque coniunctum prodesse possunt. Patet vero maiorem esse rationem concupiscentiae, seu cupiditatis quasi compositiae, vbi intercedit coniunctio, & composition ex parte obiecti, & subiecti simul, quam vbi ex parte obiecti tantum. Bona porro spiritualia pertinent ad solam animam, & solum per redundantiam possunt afficere corpus. At bona sensibilia corpus pariter, & animam afficiunt ex sua natura. Itaque concupiscentia maximè, ac propriissimè dicitur de appetitu sensitivo, qui solùm versatur circa sensibilia directè.

Art. 2. Iam appetitus sensitivus solùm mouetur bono delectabili sensibili, cum non sit capax honesti, vt honestum est; atque utile non habeat vim mouendi appetitum ratione sui, vt utile formaliter est, sed semper, ac necessariò ametur ratione alterius, nempe eius, ad quod est utile, & respectu cuius proinde habet rationem puri medij, de cuius conceptu est, vt sit appetibile tantum ratione alterius. Tum igitur motinum appetitus sensitivi est delectabile secundum sensum. Delectabile porro ipsum, sicut apprehensum secundum se, mouet ad amorem sui, per quem adaptat sibi animal, vt dictum est supra; Ita apprehensum, vt absens, mouet ad affectum intensum præsentia, & exclusum absentia, vt pote nocentis animali, & contradicentis inclinatio- ni amoris presuppositi. Huic autem affectui accommodatum est specialiter nomen concupiscentiae, quamquam sit ex natura rei commune omni affectui appetitus sensitivi, ratione iam dicta. Quia videlicet impressio, ac motio appetibilis, quatenus absens, in appetitum est praeter ceteris manifesta, ac sensibilis, vt notatum est iterum supra, & exponentur magis quæst. 23. Patet igitur, concupiscentiam, maximè, ac propriissimè talem, esse in primis passionem, vt pote existentem in appetitu sensitivo, ac deinde mouere ad præsentiam delectabilis secundum sensum; vt pote conceptam ex motione ipsius delectabilis, vt absens, ac proinde displicentis eas- tenus, & impellentis appetituum ad vitationem, & exclusionem huiusmodi circumstantiae ex se odiose in re amabili secundum se.

Art. 3. Rectè igitur definitur concupiscentia pa- so mouens ad præsentiam delectabilis secundum sensum. Certè in hoc potissimum sensu accipitur in præsenti. Quod tamen non tollit, quo minus fre- quenter confundatur cum desiderio, quod latius patet, & communiter tribuitur appetitui rationali, cuius sphæra patet latius. Hoc autem pote concupiscentia est affectus circa bonum absens, intensius, ac inductius præsentia eius. Observatum nimurum sepius est, ut omnia passionum traduci sèpè ad signi- ficandos affectus rationales, atque vice versa, pro- pter affinitatem, & mutua proportionis rationem utrisque communem: Quod tamen in hac voce concupiscentiae est aliquatenus minus familiare. Quia peculiaris sensibilitas, ac notorietas affectus

R. P. de Espanza Curs. Theol. Tom. I.

sensitivi circa delectabilem absens, notata nuper, efficit, vt nomen concupiscentiae potissimum, & ex usu magis familiari ipsi adhæret, vt etiam effectum est eadem ferè ratione, vt eadem vox accipiatur plerunque in malo, vt obseruatum est supra cum D. Thoma. Atque ex his patet ad 1. Quia in illis locis sumitur concupiscentia in latiori, quam hic sumatur, significatione, & confunditur cum desiderio.

Ad 2. Dicitur similiter, concupiscentiam in latiori significatione, & iuxta suam originem à cupiendo cum similitate, & coniunctione, accommodari posse amori quoque, & gaudio præsertim appetitus sensitivi; sed tamen præsens sumptum congruere soli appetitioni delectabilis secundum sensum, ciùsque absens. Atque hoc modo accipiendo sunt, & Philosophus, & Augustinus, nisi quod Augustinus accipi etiam potest in sensu causalí, quatenus amor est causa concupiscentiae strictè sumptæ, vt dictum est supra.

Ad 3. Patebit responsio infra quæst. 16. Interim Damascenus usurpat timorem in latiori significacione, vt notat D. Thomas quæst. 30. art. 2. ad 3. Quo pacto solet timor, & spes ponit pro omni motu in bonum, & in malum absens. In præsenti autem sumitur concupiscentia strictè, atque eodem pacto exponetur infra timor quæst. 34.

Ad 4. Dum diuidit Philosophus concupiscentias in naturales, & non naturales, nequaquam significat supernaturales, seu superantes virtutem actiua naturæ, nomine non naturalium, sed alio longè diuerso loquitur sensu, vt apparebit infra opportunius quæst. 42. Videri interim potest D. Thomas in præsenti quæst. 30. art. 3. Quapropter non naturalitas, seu præternaturalitas attributa à Philosopho quibusdam concupiscentiis nihil contradicit connaturalitati, qualis à nobis agnita est superius in passionibus vniuersaliter omnibus.

Ad 5. Repugnat quidem infinito, vt fiat cathegoricè præfens, seu secundum omnes suas partes collectiue. Cæterum non repugnat, vt fiat præfens secundum quaslibet suas partes determinatè cum successione alterius post alteram sine fine. Hoc autem solùm secundo modo dicuntur à Philosopho, nec non à D. Thoma art. 4, eiusdem quæstionis concupiscentiae aliqua infinite: Quia, videlicet, habita una parte boni concupiti vt pecuniarum, tendunt vltius ad inducendam præsentiam vltiorem alterius, & alterius partis sine fine.

Q V A E S T I O N E X I V.

Vtrum causa concupiscentiae sit delectabile absens?

Videntur non esse 1. Quia in delectabili, quod sit absens, est malum, & priuatio. Malum autem, & priuatio non est causa concupiscenti, ne quidem partialis, sed magis abominandi, ac fugiendi. Ergo delectabile non est causa concupiscentiae, quatenus affectum absentia.

2. Quilibet affectus prosequitius coniungit affectum subiectum, cui inest cum obiecto, quod est motiuum, & causa illius, idemque obiectum necessariò placet eidem subiecto ex vi eiusdem affectus. Quia omnistius affectus prosequitius participat naturam amoris, vt pote causæ sue eatenus homogeneæ. Amori vero attributa est superius viraque ea vis coniungendi, & complacendi. Impossibile autem est, vt placeat cuiquam delectabile, vt absens, vtque eidem, vt absenti coniungatur quis affectum; cum

omnibus displiceat absentia ipsius delectabilis, omnésque ab ea fugiant, quantum possunt. Repugnat igitur, ut obiectum, & causa concupiscentia, qua est affectus prosequutius, sit delectabile absens.

3. Concupiscentia intendit præsentiam delectabilis, atque, ut eam inducat, operatur, quantum potest. Præsentia igitur potius, quam absentia est conditio requisita in ipso delectabili, quatenus mouente ad concupiscentium.

4. Quod est concupiscentia in appetitu sensibili, hoc est desiderium in rationali. Desiderium autem fertur ad delectabile, etiam ut præsens, iuxta illud 1. Petri 1. 12. In quem desiderant Angeli prospicere. Ergo concupiscentia ferri similiter potest ad delectabile secundum sensum, etiam quatenus præsens.

5. Experientia voluptratis præsentis accedit concupiscentiam similium in posterum voluptatum, ac proinde ipsum frui est causa iterum concupiscentiæ. Quia de causa delectatio dicitur causare sicut, & desiderium sibi, ut docet D. Thomas quæst. 33. art. 2. Eamque in rem adduci solet illud Poëta: *Nec graminarini, Nec cyphiso saturantur apes, nec fronde capella.* Ergo delectabile præsens non minus, vel etiam magis, quam absens, est causa concupiscentiæ. Confirmatur ex Augustino tract. 15. in Ioan. ad illud: *Qui biberit ex hac aqua sicut iterum. Pone ergo, ait, hydriam esse cupiditatem, & aquam de profundo voluptatem. Cum peruererit quisque ad voluptatem facili huinus, cibus est, potus est, spectaculum est, &c. Numquid non iterum sicut?*

6. Nullus effectus excludit vi sua, saltem per se, principium, & causam suam. Concupiscentia autem tota vi in hoc incumbit, ut excludat absentiam delectabili, & inducat eorum præsentiam. Igitur delectabile, ut absens, non est principium concupiscentiæ.

7. Si delectabile esset causa concupiscentiæ, tot essent species concupiscentiarum, quorū sunt species delectabilium. Quia actus appetitus, & sensus multiplicantur specie iuxta multiplicitatē obiectorum formalium, quae sunt causæ mouentes ad illos. Sequitur autem contradicit D. Thom. quæst. 30. art. 2. initio, aliorūque communis consensus ibidem.

8. Quod est causa amoris, quatenus præscindens ab absentia, & præsentia, idem est causa concupiscentiæ, quatenus absens. Dicunt autem est supra, causam amoris esse bonum cognitionis, utique, ut præscindens ab omnibus speciebus boni, præsertim utilis, & delectabilis, seu potius, ut complectens eadem indiscriminatim. Dicendum igitur est, causam concupiscentiæ esse bonum absens cum eadem universalitate, & absque restrictione ad speciem particularem boni delectabili; idque adiuncta cognitione, tanquam causa partiali, siquidem requiritur ad concupiscentium, non minus, aut aliter, quam ad amandum.

Respondetur. Diversitas specifica affectuum dependet ex diversitate specifica obiectorum mouentium ad illos secundum virtutem actiū, quam exercēt circa ipsos. Nemp̄ diversitas obiectorum entitatiā, & quoad naturam ipsorum secundum se, nihil facit pro diversitate actuum, si vis actiua exercita circa ipsos est nihilominus eiusdem prorsus rationis. Quia effectus respicit causam suam præcisè, quatenus agentem, ac influentem, & non quoad prædicata alia, quæ materialiter se habent, quoad modum causalitatis. Patet autem, delectabilia omnia eodem modo afficere, ac mouere appetitum, dum representantur in eodem statu, quantumcumque sint diversa, quoad entitatem. Igitur ex hac sola diversitate, non alia, quam pure materialis diversitas affectuum resultare potest, quod ad esse natu-

rale, & perfectionem physicam ipsorum attinet; tametsi, quoad esse morale multiplex indidem diuersitas specifica prouenire possit, quatenus delectabilia entitatiē diversa possunt eo ipso inducere priuationem multiplicis honestatis specie diuersæ. De quo alibi dictum est. At idem delectabile pro diuerso statu, & sub diuersa consideratione inducit affectus specie diuersos. Quia consideratum secundum se præcise, abstrahendo a præsentia, & absentia, adaptat, & conformat sibi appetitum, & eatenus causat amorem, ut dictum est supra. Consideratum verò, ut absens trahit ad se appetitum, & cogit quodammodo, ut mouetur ad ipsum, & eatenus causat concupiscentiam in appetitu sensitivo, & desiderium in rationali: Sicut consideratum, ut præsens, quietat appetitum, & eatenus causat delectationem. Quos tres motus patet esse valde diuersos inter se formaliter, atque adeo dissidere inter se specie. Causa igitur concupiscentiæ secundum suam rationem specificam, est delectabile, quatenus consideratum, ut absens. Licet enim absens nihil moueat, nihilque causet, cum sit in se nihil; confert tamen, ut bonum, cui adiacet, operetur aliter, atque operatur, idem ut præsens. Quia ipsa præsentia boni est bonum quoddam particulare potens per se ipsam mouere, & agere simil cum bono, quod reddit præsens. Patet autem, amata una causa partiali, alteram partem exercere se sola diuersam actiū, nec sufficere ad eundem effectum specie, ad quem sufficeret simul cum alia concausa. Itaque absentia delectabilis non variat speciem affectus, tanquam causa partialis specialiter influens ratione sui, sed solum tanquam impedimentum cause cuiusdam partialis, qua seclusa, necesse est, ut virtus causatiua, qua superest, inducat effectum specie diuersum, nempe minus essentialiter perfectum, quam possit inducere coniuncta, cum alia concausa partiali. Igitur delectabile absens est causa concupiscentiæ, existente tota vi causatiua penes ipsum delectabile secundum se, penes absentiam verò eiusdem delectabilis, sola vi diminutiu causalitatis, & influxus exhibendi à delectabili, & perfectionis peculiariis, ac maioris communicante affectui. Hinc apparet responsio facilis ad rationes dubitandi, ut vix necesse sit quidquam addere specialiter circa singulas. Maioris igitur tantummodo claritas gratia nonnihil adiicitur.

Ad 1. Concupiscentia est affectus ex sua natura imperfectus, & vexans magis animal, quam delectans. Fatigat enim ipsum, tenetque irquietum, donec perueriat ad præsentiam, & possessionem obiecti delectabili. Quapropter assignare oportuit in causa eius perfectionem obiectuum coniunctam cum imperfectione, eadēque affectum, ac debilitatem. Hæc autem imperfectio est absentia ipsius delectabili, que, minnendo eius vim actiū, est ratio inductiua concupiscentiæ per modum negationis remouentis ab illa peculiarem delectationis perfectionem.

Ad 2. Effectus prosequutius, qua prosequutius est, coniungit quidem appetitum cum suo obiecto: Sed si prosequutio sit imperfecta, coniunctio quoque eaudit pariter imperfecta, & similiter complacentia, estque eatenus coniuncta cum auersione, & displicentiā aliqua, saltem implicite, ac virtualiter. Concupiscentia autem est prosequutio imperfecta, & habet admixtam auersiōnem aliquam. Quia igitur prosequutio est, causatur à delectabili formaliter, ut tali. Quia verò antero est, causatur, seu quasi causatur ab absentia formaliter, ut tali. Atque quoad hoc posterius desciscit ab amore, & participat rationem odij, & includit in se recessum affectuum,

Quæst. XV. Vtrum concupiscentia, &c. 31

affectionum, atque displicentiam. Concupiscentia enim ita placet, & insinuat, atque vnitur delectabile, quæ tale, ut simul displiceat, quæ absens est, atque eatenus recedat ab illo.

Ad 3. Præsentia delectabilis intenditur per concupiscentiam, tanquam finis remotus, ad eum modum, quo per omnes electiones mediiorum intenditur finis, ad quem ordinantur eadem media. Vnusquisque autem affectus specificatur ex fine suo proximo, & non ex remoto, ac extrinseco. Quapropter causa proxima, ac immediata concupiscentia est delectabile absens, quatenus conferens ad inducendam præsentiam sui.

Ad 4. Conceditur proportio concupiscentia strictè talis cum desiderio strictè tali. Sed negatur desiderium strictè tale ferri posse ad bonum præsens, ut præsens, cum hoc sit obiectum proprium gaudij, ut infra dicetur. Est tamen gaudium perfectum assimile, quod aliquid, desiderio: Quod hoc nimirum, ut non satiet, nec generet fastidium aliquod, ac molestiam, ratione cuius contingit in delectationibus imperfectis, ut succedat appetitus eas remouendi, nec perseverandi amplius in eisdem. Quod est contrarium naturæ desiderij, ut pote inhiantis semper ad consequentem boni desiderati, nec permittentis fastidium, aut remotionem, respectu eius. Quia igitur beati incumbunt bono beatico ad modum eatenus desiderantium, propterea dicuntur desiderare, tametsi desiderium strictè, ac propriè tale nullum habeant circa bonum suum substantiale.

Ad 5. Voluptates præcedentes habent vim accendendi, & excitandi concupiscentiam, quatenus habent vim augendi experimentali notitiam cognitionem delectabilium. Et præterea voluptates corporales iam præteritæ ostendunt per eandem experientiam insufficientiam suam ad quietandum, & excludendum appetitum, nisi repetantur sæpius, atque ita augment cognitionem necessitatis querendi alia rursus, atque alia delectabilia. Quapropter delectabile præsens est causa concupiscentiæ, non directè, sed indirectè tantum, ob incrementum notitiae circa delectabilia, vel conuenientiam magnam, vel magnam necessitatem. Verum hoc pæcto possunt ex alio capite delectationes præteritæ valere plurimum ad compescendas concupiscentias in futurum. Quia per eandem earum experientiam innotescit, quæ sint propriae, & quæ causent incommoda aduersus partem superiorem, & sèpè quod bona etiam temporalia salutis, diutinarum, aliorumque eiusmodi. Quam in rem est magni ponderis documentum Philosophi ponderosè observatum à Valerio Maximo lib. 7. cap. 7. *Aristotelis*, inquit, est *vitissimum præceptum*, ut voluptates ab eis consideremus. Quas quidem sic ostendendo minuit. Fessas enim, penitentiaque plenas animis nostris subiecit, quoniam cupide repetantur. Nempe in voluptatibus, quarum experientia præcessit, facilis, & efficacius, atque clarissime deprehenduntur defensus, & incommoda, quibus subiaceant, & ob quæ in posterum vitentur diligenter, atque compescatur concupiscentia demens, quam fouet cognitione delectabilium sensus coniuncta cum ignorantia, & in consideratione nocumentorum, quibus scatent.

Ad 6. Dicatum iam est concupiscentiam non esse effectum absentiae positivæ influentis in ipsam, sed solum ut remouentis perfectionem peculiarem ab eadem. Mirum igitur non est, quod concupiscentia per suum affectum perget ad remotionem eius imperfectionis, & ad substitutionem affectus alterius carentis eadem imperfectione. Notandum præterea est, affectus non existere gratia sui, sed gratia subie-

cti, cui insunt. Interest autem concupiscentis, ut deposita ipsa concupiscentia, perueniat ad delectationem, eaque de causa interponit effectum ex sua natura essentialiter transitorium, nec placentem, nisi in ratione medij ad terminum incompossibilem cum codem.

Ad 7. Sufficit notatio pæmissa in responsione ad quæstionem initio, ex doctrina D. Thomæ codem illo in loco. Ad 8. Amor est affectus præcisus, supra omnes alios affectus, à particularibus omnibus conditionibus appetibilium, eaque propter attributa illi est, tanquam causa, sola ratio boni secundum se. De reliquo, utile, ut utile habet rationem puri medij, ac proinde & obiecti purè materialis, nullam secundum se exercentis causalitatem, & vim motuam in affectus ullos. Hæc igitur de causa, concupiscentia, quæ est affectus non usque adeo universalis, ac præcisius, attribuitur determinatè delectabile, ut causa. Quia videlicet unicum, & ad quantum motuum appetitus sensitivi est ipsum delectabile. Ratio porrè, ob quam non suggeritur explicitè cognitio in expositione causæ concupiscentiæ, est, quia necessitas præcognitionis est uniformiter communis omnibus affectibus, id est, quia exposita semel circa primum, ac universalissimum affectum, non necesse est eam repetere circa singulos alios, sed solum expedit exponere rationem differentiali obiecti motui subintellecta eatenus cognitione ipsius.

QVÆSTIO XV.

Vtrum concupiscentia sit causa actionum solum exteriorum; earumque omnium?

VIdetur, nec earum solum, nec omnium esse causa, 1. Quia concupiscentia, & abominatio, seu fuga comparantur inter se, sicut amor, & odium. Amor autem est causa odij, nec est possibile ullum odium, quod non sit ex aliquo amore. Ergo concupiscentia est similius universalis causa abominationis, seu fugæ, nec est possibilis illa abominatio, seu fuga, quæ non sit ex concupiscentia. Quæ proinde non est causa actionum solum exteriorum.

2. Sicut ad amorem consequitur concupiscentia, si bonum amatum cognoscatur esse absens; ita ad concupiscentiam consequitur gaudium, si bonum concupitum cognoscatur esse præsens. Dicendum igitur est, concupiscentiam esse causam gaudij, seu delectationis, sicut dictum est supra amorem esse causam concupiscentiæ. Confirmatur verbis August. tract. 15. in Ioann. ad illud: *Qui biberit ex hac aqua. Fruuntur, ait, voluptate præcedente, & præmissa cupiditate: nam, qui non præmisit cupiditatem, peruenire non potest ad voluptatem.* Ergo cupiditas est causa interioris quoque affectus.

3. Dicatum est supra quæst. 10. amorem esse causam universalis omnium operationum amantis. Nullarum igitur eiusdem operationum, ne quidem exteriorum causa est concupiscentia.

4. Delectatio est causa aliquarum operationum exteriorum, ut tripudij, & exultationis, ut dicetur infra quæst. 19. Ergo concupiscentia non est causa omnium operationum exteriorum concupiscentis.

Art. 1. Respondeatur. Duo sunt genera effectuum concupiscentiæ, sicut & aliari passionum. Alij namque sunt, qui procedunt ex ipsa per se, & universaliter; ita ut quilibet affectus concupiscentiæ inducat illos ex sua natura in quolibet concupiscente

nisi impediatur per accidens ab extrinseco. Alij è contra procedunt ex concupiscentia per accidens, & absque eiusmodi vniuersalitate; ita vt illos inducat aliqua tantum concupiscentia, & aliquando propter circumstantias per accidens illi superadidas.

Art. 2. Hoc supposito dicendum est, concupiscentiam tantum esse per se causam omnium operationum exteriorum concupiscentis; per accidens vero posse esse causam quorumlibet etiam interiorum affectuum. Ratio est, quia inter concupiscentiam, & delectationem nullus alias affectus interiicit, loquendo per se; cum concupiscentia sit passio mouens ex sua natura ad presentiam delectabilis, ad quam protinus sequitur ipsa delectatio, recedente in eodem instanti affectu concupiscentiae. Quapropter concupiscentie non conuenit vniuersaliter ex sua natura, vt interponat vlos alias affectus interiores, sed vt perget recte ad executionem operationum exteriorum, quae sufficere possunt ad inducendam presentiam delectabilis concupiscenti. Sed neque delectationis causa esse potest concupiscentia, praeter quam dispositiva, ac remota. Quia cum feratur ad delectabile, quatenus cognitum vt absens, non potest perseverare superueniente cognitione delectabilis, vt praesentis, qua cognitione dirigitur delectatio; ac proinde nequit concupiscentia coexistere delectationi, quae sibi correspondet, seu quae fertur ad idem delectabile, quod mouet ad concupiscentium. Patet autem, quod nequit coexistere alicui, non posse, eiusdem esse causam propriè, & strictè talem. Est vero concupiscentia causa dispositiva, & remota delectationis, quatenus inducit praesentiam delectabilis, quod est immediata illius causa, & quatenus memoria praecedentis concupiscentiae, & molestia, ac operosi laboris consequentium ad illam, auget delectationem circa bonum præsens. Iam vero operationes exteriores omnes ordinantur ad delectationem. Nemo enim agit, aut operatur aliquid, nisi vt inde consequatur aliquam delectationem. Ergo affectus tendens ex sua natura ad ipsam delectationem est causa per se omnium operationum exteriorum; itavt nulla sit, aut esse possit operatio exterior, quae non procedat ex aliquo actu concupiscenti, & neque per se, neque per accidens oppositum accidere potest, quoad operationes animaliter exercitas, iuxta notationem præmissam supra quæst. illa 10. initio.

Art. 3. Fieri vero per accidens potest, vt affectus concupiscentiae inducat vi sua alios affectus interiores. Quia nimis fieri potest, vt appareat concupiscenti, alios affectus interiores, cum effectibus eorum propriis, esse opportunos ad consequentem delectabilis; quam cum velit, intendatque efficaciter concupiscentia, non potest non inducere vi sua, quidquid animaduersum fuerit ad illam conferre, similque erit constitutum in potestate concupiscentis in hunc modum inducit concupiscentia amorem, si superueniat cognitione representans aliquem iuare posse ad consequentem, concupiscentiae, maxime vero si insuper representetur, eundem id velle praestare, atque praefiturum, vel simpliciter, vel melius, ac efficacius, interposito amore erga ipsum, codemque eidem manifestato. Similiter inducit unus affectus concupiscentiae alium concupiscentiae affectum circa delectabile aliud, si representetur, hunc alium affectum, aliudque delectabile conferre ad finem intentum.

Art. 4. Imò & delectatio circa aliud delectabile potest eadem ratione induci per concupiscentiam, causalitate immediata propriè tali. Si nimis representetur, interposita delectatione circa dele-

ctabile aliud, ipsòq; delectabili, perueniri posse, aut simpliciter, aut melius ad delectabile absens, cuius concupiscentia præexistit iam, idemque dicitur de aliis quibusvis affectibus, corumque obiectis. Itaque concupiscentia est causa per se, & vniuersaliter omnium operationum exteriorum; per accidens vero, & particulariter affectuum quoque interiorum quorumlibet.

Ad 1. Comparantur quidem vniiformiter quoad oppositionem mutuam amor, & odium; concupiscentia, & abominatione, seu fuga. At quoad mutuam dependentiam non comparantur vniiformiter. Quia nullus potest esse motus agentis circa passum non præsupposita aptitudine eius ad illud. Vnde, cum amor sit aptitudo appetitivi ad appetibile, vt dictum est supra, nullus potest esse motus, aut præsequitio, aut fuga, qui non præsupponat amorem, & ab eodem non procedat. At præsupposita eadem aptitudine sequitur mox quilibet species motus iuxta conditionem obiecti propositi. Quapropter amans aliquid, protinus erumpit in abominationem, & fugam cuiuslibet nocentis amato, tametsi nulla interposita fuerit concupiscentia; sicut etiam resulat immediate delectatio ex amore, si ad hunc immediate subsequatur representatio delectabilis iam præsentis. Non igitur ita prærequiritur concupiscentia per se, & vniuersaliter ad abominationem, seu fugam; sicut amor ad odium.

Ad 2. Conceditur similiter, delectationem subsequi ad concupiscentiam, sicut subsequitur concupiscentia ad amorem, siquidem præter cognitione delectabilis absens ad cognitionem delectabilis præsentis. Sed negatur ita esse necessarium per se, & vniuersaliter, vt procedat, ante cognitionem præsentia, cognitionis absentia, quæ posterior cognitionis est omnino requisita ad concupiscentium, sicut necesse est, vt ante concupiscentiam præeat amor, ad quem sufficit cognitionis boni conuenientis sive coniuncta, sive separata à cognitione absentia, aut præsentia eiusdem boni. Negatur itaque vniuersalitas dependentia delectationis à concupiscentia, qualis conuenit ipsi concupiscentiae, respectu amoris. Nec Augustinus quidquam contradicit: Quia loquitur de voluptate circa res, quarum absentia, & defectus præcesserit, nec asserit ultius esse de conceptu voluptatis, vt præcesserit cognitionis absentia, & defectus delectabilium.

Ad 3. & 4. Amor est causa vniuersalis operationum omnium, quarumdam proxima, quarumdam remota, ac mediata, ideoque operationes exteriores inducere potest, ac inducit mediante concupiscentia. Similiter concupiscentia inducit saltim immediatus effectus exteriorum, resultantes ex delectatione, quando hæc illam præsupponit. Et præterea effectus exteriorum subsequentes ad delectationem ordinantur ad augmentum, & cumulum nondum habitum delectationis præexistentis, ideoque oriuntur immediate ex concupiscentia augmenti eius, & cumuli.

Q V A E S T I O N E XVI.

Vtrum abominatione sit passio contraria concupiscentiae?

Videntur non esse. 1. Quia passio directè opposita concupiscentiae est innominata, vt dicit D. Thomas quæst. 30. art. 2. ad 3. Ergo non recte dicitur abominationem esse passionem contrariam concupiscentiae.

2. Damascene

D. Thomas quæst. 30. art. 2. ad 3. Ergo non rectè dicitur abominationem esse passionem contrariam concupiscentiæ.

2. Damascenus lib. 2. fidei Orth. c. 12. in fine, concupiscentia solùm contraponit timorem. Timor ergo, & non abominatio est passio opposita concupiscentiæ.

3. Non solùm abominamur malum absens, sed etiam, & multò magis malum præsens. Concupiscentia autem est solùm de bono absenti. Igitur abominatio latius patet in genere suo, quām concupiscentia in suo, ac proinde non opponuntur inuicem directè. Nempe directè oppositis eadem omnia, & sola conueniunt proportionaliter, vnicuique iuxta genus suum.

Respondetur. Vbi sunt obiecta inuicem opposita, consequuntur actus pariter inter se oppositi. Sicut autem contingit contristatum esse, & cognosci absens; ita contingit contristatum esse, & cognosci similiiter absens. Datur igitur passio de contristatu absenti perinde contraria passioni circa delectabilem absens; sicut ipsum contristatum absens est contrarium delectabili absenti. Passio autem circa contristatum absens dicitur communiter abominatio, seu fuga, sicut passio circa delectabilem absens dicitur concupiscentia ex communi vñs, tametsi ea vox latius patet ex vi originis sua, vt notatum est in quæstione præcedenti. Conueniunt autem abominationi omnia iis proportionaliter contraria, quæ dicta sunt conuenire concupiscentiæ ad eum modum, quo dictum est suprà de amore, & odio. Nempe seruatis seruandis eadem hic etiam recurrent omnia, nec expedit similia sugerere distinctiū. Tædiosum nimis id est, nec necessarium, aut utile; quando cuius est facilis accommodatio prouersus similiū expositis.

Ad 1. Plures, & passiones, & maximè virtutes dixit in nominatas Philosophus, quibus nihilominus posteri nomina imposuerunt opportūnè, restriktiis communibus ad particularia, aut adinuentis de novo vocibus. Hoc igitur paēto abominatio, & fuga, quæ prius erant communes omnibus affectibus aterfatiuis, restriktæ sunt ad affectum circa contristatum absens.

Ad 2. Parum pro nihilo reputatur, vt vulgo dicitur, & obseruat pro expositione Damasceni D. Thomas in dicta responsione ad 7. Vnde omnis motus in bonum, & malum futurum dicitur frequenter spes, & timor, quæ propriæ sunt de bono arduo, & malo terribili, nec habetur ratio de paruo bono, & paruo malo, de quibus sunt concupiscentia, & abominatio propriæ tales. Quod tamen non tollit, quin pro exacta de affectibus doctrina, distinctè & exponantur, & nominentur passiones prædictæ. Igitur Damascenus sequutus est latiorem significacionem timoris, cūmque posuit pro fuga cuiusvis mali absentiæ, ac imminentis, cūm propriæ, & strictè sit de malo terribili, & spectet earenus non ad concupiscentiæ facultatem, cuius actus est abominatio, sed ad irascibilem, vt infra exponetur.

Ad 3. Sæpius suggerimus, & sæpius necesse est suggerere nomina singularium passionum, & latè utripari frequenter, & strictè, propter affinitatem viisque, & connexionem, ac dependentiam, quam habent multiplicem mutuam à parte rei, cæque prouiter redundant inde ad conceptus, & prouius ad voces, quæ sunt pauciores conceptibus. Abominatio igitur accommodatur malo præsenti, sicut amor bono absenti, vt dictum est suprà pro expositione Augustini, in latiori viisque, minùsque propria significacione, cūm strictè sumpta pertineat ad malum absens. Noto in fine, concupiscentiam, & abo-

minationem exponi per solum delectabile, & contristatum absens, nulla facta expressione possibilis, & imminentia, seu futuritionis. Quia ex quo aliquod bonum cognoscitur ab aliquo, tanquam impossibile, respectu ipsius, non habet amplius rationem delectabilis, respectu eiusdem. Quia quod non potest haberi, eo ipso nec delectare potest, ac proinde nec delectabile est simpliciter, sub eodem respectu. Idem dicitur suo modo de malo, seu contristatu.

Q V A E S T I O X V I I .

Vtrum delectatio sit passio quietativa animalis?

VIdetur non esse. 1. Quia delectatio est operatio, vt habetur ex Philosopho lib. 7. Ethic. c. 12. & 13. & lib. 10. cap. 1. & in sequentibus sèpè. Passio autem non est operatio, vt patet ex contrapositione Damasceni lib. 2. fidei Orth. cap. 22. ante med. Operatio est motus, qui est secundum naturam; passio vero est motus contra naturam. Ergo delectatio non est passio.

2. Delectatio est perfectio. Perficit enim operationem, vt dicitur lib. 10. Ethic. cap. 4. Perfici autem non est pati, aut alterari. Nihil enim patitur, qui perficitur, ex hoc præcisè, quod perficitur. Ergo delectatio non est passio, neque cum passione.

3. Passio est in tempore. Quia est motus, atque de ratione motus est, vt sit in tempore; cùm tempus sit numerus motus ex Philosopho. Præterea passiones sunt omnes vñius generis. Aliquæ autem passiones sunt in tempore. Ergo omnes sunt in tempore. At delectatio est in instanti. Quia est terminus motus; atque terminus motus est in instanti, vt dicit Comment. cum Philosopho 6. phys. tex. 25. Vnde idem Philosoph. lib. 10. Ethic. cap. 4. dicit, quod secundum nullum tempus accipiet quis delectationem.

4. Delectatio, & gaudium sunt idem: Quia sunt de eodem obiecto, nempe de bono præsenti, ac posse, nec fieri potest, vt distinguantur actus, vbi nulla est distinctio obiectorum. Et præterea si gaudium dicitur distinguì à delectatione; similiter dicenda erunt distinctæ ab eadem lætitia, & exultatio, & iucunditas, & hilaritas. Quæ proinde erunt totidem passiones diuersæ: Quod nemo admittit. Gaudium autem non est passio, quia conuenit Deo etiā, & Angelis, qui sunt expertes passionum. Ergo nec delectatio est passio. Eodem recidit, quod delectatio tam est, inquit multo magis in appetitu rationali, quām est in appetitu sensitivo, vt patet in alia ex illo Ps. 36. 4. Delectare in Domino: Deus enim non cadit sub sensum. In appetitu autem rationali nulla est passio, sed solùm in sensitivo, vt dictum est supra. Ergo delectatio præcindit à passione.

5. Passiones ex suo conceptu sunt homini contraries, vt iterum suppositum est nuper ex antea dictis. Delectationes autem aliquæ sunt contra naturam, & ægritudinales, vt habetur ex Philosopho lib. 7. Ethic. capite 12. sub initium. Ergo delectationes non sunt passiones.

6. Passio est motus, & perturbatio, vt conclusum est quæst. 1. art. 5. cum August. Greg. Nyssen. & Damasc. Motus autem opponitur quieti. Quies enim est terminus, & cessatio motus. Opponitur vero multo magis perturbatio. Quia perturbatio est contraria

traria naturæ, & per eam malè habet animal. Quies vero est conformis naturæ, & per eam benè habet animal. Implicat igitur in adiecto, quod dicitur, passio quietatia.

7. Voluptates corporales, quibus solis conuenire potest ratio passionis, non quietant, sed magis irquietam causant sitim, & auditatem. Huc pertinet directè illud Augustini paulò prius memoratum ex tract. 15. in Ioan. *Cum peruenier quisque ad voluptatem seculi huius, cibis est, potus est, spectaculum est, &c. Numquid non iterum sitiet?* Ergo de hac aqua qui biberit, iterum inquit, sitiet. Eodem pertinet vulgaris comparatio voluptatum corporalium, cum hydrope, de qua dicitur: *Quod plus sunt poter, plus sitiuntur aqua.* Accedit voluptates corporales esse maximè nocuas, & plurimorum initia, & causas dolorum. Quod & Philosophi agnouerunt, vt ostendit pluribus eorum testimonis Valentia q. 5. punct. 1. atque illud Plauti est nimis verum: *Voluptas est malorum esca.* Vnde est salutare monitum Horatij. *Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas.* Exprimit autem hanc veritatem multò magis illud Christi Domini Luca 8. 15. *Quod autem in spiritu cecidit, hi sunt, qui audierunt, & à sollicitudinibus, & divitijs, & voluptatibus vita cantes, suffocantur, & non referunt fructum.* Accedit rursus, delectationes corporales se inuicem impedit, vt dicitur lib. 10. Ethic. cap. 5. Causa autem sitis, & sollicitudinis, atque malorum, ac dolorum, & quod est impedimentum delectationis alicuius, non est quies, nec causa quietis. Ergo delectatio non est passio quietatia.

Art. 1. Respondetur. Quocunque peruenit ad finem intentum, quiescit eatenus. Quia finis comparatur centro, ad quod cum peruenit corpus quodlibet, quiescit. Propterea omnis motus ordinatur ad quietem, eatenus ordinatur tanquam medium ad consequtionem finis. Nihil enim mouetur, vt moueatur absque fine vello, & termino motus, atque conatus. Cum igitur dictum sit, concupiscentiam esse motum tendentem ad presentiam delectabilis, necesse est, vt cum hoc fuerit praesens, succedat motui quies, adeoque actus circa idem delectabile erit quietatius in genere causæ formalis, tanquam ipsa quies, seu forma quiescendi. Verum, quia hic actus, quando est circa delectabile proprium sensus, ac proinde pertinens ad appetitum sensituum, necesse inducit transmutationem aliquam corporalem, vt patet ex dictis supra in communis, & manifestabitur magis in particulari quæst. 19. idè delectatio, siquidem est circa delectabile secundum sensum, eatenus praesens, habet rationem passionis, propter dictam transmutationem corporalem sibi necessariò adiunctam; similque habet rationem quietis, eatenus versatur circa finem presentem, vt presentem iam, ac possit. Rechè igitur definitur delectatio, passio quietatia animalis, passione posita loco generis, & quiete loco differentia.

Art. 2. Eodem recedit definitio Philosophi lib. 1. Rhet. extremo cap. 10. Delectatio est *Motus animi quidam, & affectio, tota simul & sensibiliter in naturam proficiens: vel, vt habetur apud D. Thom. q. 31. art. 1. Est quidam motus anima, & constitutio simul tota, & sensibilis in naturam existentem.* Vbi motus, & affectio, necnon sensibilitas ponitur loco generis. Additur vero, tanquam ratio differentialis, similitas totius motus, & quod sit in naturam proficiens, seu constitutio in naturam existentem, hoc est, correspondens exigentia, & naturali inclinationi subiecti, cui inest. Eo namque ipso quiescit unumquodque, quia constituitur in statu sibi connaturali, & consequitur bonum sibi proportionatum,

atque conforme naturæ, & exigentia sua. Vnde D. Thomas ibidem art. 2. ad 1. breuius eadem omnia complexus est dicens, delectationem esse *actum perfecti.* Consequitur enim ad perfectionem iam inexistenter animali, & presupponit mutationem, ac motum, ferturque in ipsum mutatum esse, secundum naturam, idèque non habet ex suo conceptu successionem ullam, quæ solùm datur in ipso opere acquirendi, non vero in ipso acquisitum, ac possit. Patet igitur delectationem ex mente Philosophi, & D. Thomæ, quibus ceteri subscrubunt, esse passionem, eamque quietatiam animalis. Suffragantur præterea expressè huic expositioni verba D. Thomæ quæst. 34. art. 4. c. *Quies autem voluntatis, & cuiuslibet appetitus in bono est delectatio.* Et iterum ad 2. *Omnis delectatio in hoc est uniformis, quod est quies in aliquo bono.* Ac demum quæst. 38. art. 1. c. *Delectatio est quedam quies appetitus in bono conuenienti.*

Ad 1. Delectatio dicitur operatio à Philosopho, non in sensu formalis, sed in sensu causali, quatenus ex operatione consequitur delectatio, vt exponit ipse iisdem illis in locis. Damascenus autem operatioi contraponit passionem, non quidem considerando utramque adæquatè, sed exponendo in passionem rationem differentiam ipsius, quæ passio est, à reliquis operationibus, quæ non sunt passiones. Ceterum non est contra conceptum viuusalem motus, qui est passio, seu coniunctus cum passione, vt præminent in ipso adæquatè considerato ratio quietis, & conformitatis cum natura patientis, seu passi. Rechè autem exponitur quidditas cuiusque rei per id, quod præminent in ipsa. Præminent vero in delectatione ratio quietis, & conformitatis cum natura, rationi motus, & contrarietas cum eadem. Igitur, licet passio exponatur rectè per contrarietatem motus respectu naturæ, exponitur nihilominus etiam rectè delectatio, quæ est passio re ipsa, per qui tem, & conformitatem, cum natura. Quia ea contrarietas est per se respectu passionis, vt passio est. At respectu delectationis, vt delectatio est, è contra est per se conformitas cum natura, & consequitur per accidens motus contra naturam ex conditione organi, dependenter à quo exercetur. Nulla igitur est contradictione, si sumuntur singula in sensu formalis, vti sumere oportet exponentem quidditates.

Ad 2. Est quidem perfectio, delectatio, quæ talis. Sed quæ est sensibilis, habet adiunctam sibi imperfectionem ex natura subiecti, & obiecti, cui inest, & circa quod versatur. Atque hinc sit, vt delectatio sensibilis ita perficiat, vt tamen inducat passionem propriè talem, quæ dimoueat animal ab statu, & dispositione sibi permanenter connaturali. Dicitur ergo delectationem esse perfectionem, non quod sit pura perfectio, sed quia præminent ratio perfectionis, magisque prodest, quæm officiat subiecto per se.

Ad 3. Delectatio secundum se præcise, & ex genere suo non est in tempore. Quia illa dicuntur esse in tempore per se, & ex genere suo, de quorum conceptu est successio partis ad partem. Non est autem huiusmodi delectatio: Quia non constituit in fieri, & motu acquisitiuo, sed in facto esse, & in termino executionis, vt ostendit Philosophus dicto lib. 7. Ethic. cap. 12. aduersus Platонem, qui dicebat delectationem esse generationem, ac proinde consistere in ipso fieri. Accidit nihilominus delectationi sensibili, vt sit in tempore, tum ratione obiecti, tum ratione subiecti: Vtrumque enim est transmutabile. Et quidem ex parte subiecti omnis delectatio sensibilis habet adiunctam transmutationem successiue

successuè existentem, propter diffusionem sanguinis, & dilatationem cordis, quam inducit, ut infra dicetur. Ex parte vero obiecti datur itidem successio, quando delectabile ipsum existit ex sua natura successuè, qualia sunt pleraque delectabili sensus. Bene igitur coherent, quod delectatio sensibilis, quæ delectatio est, sit per se in instanti, & nihilominus sit passio temporis commensurata propter adiunctam transmutationem ex parte subiecti, aut etiam obiecti. Ceterum ubi delectabile fuerit exemplum à transmutatione, atque delectatio habebitur independenter ab organo corporeo, cuiusque imperfectione praesenti, quod erit in patria, delectatio non commensurabitur temporis, nec erit in tempore, sed aeterno, & in aeterno, atque Deus eam habet in instanti aeternitatis.

Ad 4. Differentia inter delectationem, & gaudium est similis differentia superius notata inter concupiscentiam, & desiderium. Nempe delectatio proprie, & strictè talis, & prout distincta à gaudio, est circa bonum sensibile, & dependenter à sensione, atque ab organo corporeo, ideoque est passio. Gaudium vero proprie, & strictè tale est circa bonum intelligibile, aut etiam sensibile, sed prout terminat intellectum, atque inde appetitum independenter à sensione, atque ab organo corporeo, ideoque non est passio. Sapè nihilominus delectatio ponitur pro gaudio, atque ita ponitur apud Psalmistam. Et similiter, licet non ita frequenter, ponitur gaudium pro delectatione. Vnde gaudium non nunquam supponit pro passione, & delectatio pro non passione. Atque hoc secundum contingit frequentius, quam primum. Quia sensibilia sunt nobis notiora, quam intelligibilia, atque ex notioribus prout transferunt nominatio in minus nota. Sed tuncque hoc se habeat, delectatio sumitur in praesenti strictè, proptereaque dicitur passio, eique scribitur obiectum diuersum ab obiecto gaudi strictè itidem sumpti, non quidem in ratione praesentis, ac posselli, quod est utique commune; benè tamen in ratione sensibili, & intelligibili, quæ sunt valde diuersa, vel materialiter, & quoad entitatem, vel certè quoad rationem formalem motuam, ex qua specificantur actus animæ.

Ad 5. Connaturale dicitur dupliciter. Primo pro eo, quod necessariò consequitur ad naturam cuiusque rei. Secundo pro eo, quod inest vnicuique rei permanenter iuxta exigentiam ipsius secundum se præcisè consideratam. Passiones autem priori modo sunt homini connaturales, idque solum ostensum est suprà in communi. At secundo modo sunt præternaturales, & contra naturam, ut inibi expostum est: Præterea Philosophus distinguit in illis locis alio modo delectationes naturales, & innaturales. Delectationes namque naturales dicit, quæ consequuntur ad bonum sensibile congruens naturæ animalis secundum se. Innaturales vero appellat eas, quæ consequuntur ad apprehensionem rationis, quæ proinde dicuntur rationales, vel ad eandem cuiusque animalis naturam prout affectum aliquo accidenti, aut proprietate individuali nomine, respectu eiusdem; quæ proinde sunt naturales secundum quid ex praiaienti apprehensione, aut qualitate naturali defectuosa; innaturales vero simpliciter respectu naturæ animalis secundum se. Quia tamen haec eadem diuersitas æquè, eodemque modo cadit, & in delectationes, & in passiones recte dicitur absolute, quod delectatio sit passio.

Ad 6. Motus dicitur etiam dupliciter. Secundum minorem intentionem, & secundum executionem. Atque delectatio est terminus motus, quod ordinem ex-

equationis: Quia exequatio cessat, ex quo bonum intentum redditur praesens, ac possellum. At secundum ordinem intentionis, delectatio non est cessatio, & terminus motus, sed est motus omnium maximus. Quia delectabile praesens maximè omnium mouet appetitum, ut adharet sibi per actum suum. Quapropter delectatio dicitur quietatua, non purè negatiuè, quasi esset pura cessatio omnis actionis, sed positiva, ut actio præcipua imponens finem ordini exequationis. Quod ad perturbationem attinet, ea adiacet delectationi per accidens ratione organi corporalis, ut dictum est. Oportuit vero, ut exponeretur quidditatem per id, quod est per se, quodque præminet in ipsa. Præminet autem ratione quietis imponens finem ordini exequationis, & labori, atque defatigationi.

Ad 7. Quod voluntates corporales sunt coniunctæ cum siti, & sollicitudine irrequieta vteriorum voluntatum, accedit eis ex natura delectabilium sensus, quæ sunt fugacia, nec singula sufficiunt, sed indigent assidua successione, ac substitutione aliorum post alia: Quapropter sitis, & anxietas non consequitur ad cognitionem boni praesentis, & ad præsentem voluntatem secundum se, sed ratione adiacentis simul cognitionis delectabilium absentium, & necessitatis eorum. Et quia hæc cognitio quoad verumque eadit maior ex experientia vniuersitatis delectationis corporalis, insufficientis ex se ad felicitatem, dicuntur eiusmodi delectationes inducere sitim, & inquietudinem, non in genere causæ formalis, sed tantum obiectuè. Quidditas autem cuiusque formæ consideratur penes id, quod præstat per se ipsam præcisè in genere causæ formalis. Idem dicitur de vi nociva voluptatum, nec non de vi impeditiva cuiusque delectationis, respectu aliorum delectationum. Primum enim accedit ex nimietate, & non ex conceptu, & natura delectationis, ut delectatio est. Secundum vero prouenit ex incompossibilitate mutua delectabilium sensus, cum delectatio, quæ delectatio est, nulla impedit vllam aliam delectationem directè, & ratione sui, sed magis foueant se, atque augeant vicissim delectationes quælibet, quatenus delectationes præcisè sunt.

QVÆSTIO XVIII.

Vtrum causa delectationis sit bonum praesens, ac possellum.

Videntur non esse. 1. Quia possellio boni vnicuique conuenientis est conditio sine qua non, ut ipsum bonum causet delectationem, ad eum utique modum, quo applicatio agentis ad passum est tantum conditio sine qua non, ut agens influat in passu. Ergo bonum solum est causa delectationis, & non etiam præsentia eius, ac possellio. Cuiusmodi itidem argumento nititur Scotus in 3. dist. 15. ut dicat bonum conuenientis esse causam delectationis secundum conceptum absolutum, nempe ratione solum prædicati, quod fundat conuenientiam, & non etiam secundum conceptum relativum conuenientis, qui inde consequitur, sicut causa quælibet efficiens causat, non quatenus effectuia est, sed per eam solum perfectionem, ratione cuius præcontinet in se effectum, & fundat relationem effectuia.

2. Operatio, est vniuersalis causa delectationis, nec vllum bonum independenter ab operatione bona est delectabile. Quia *Delectatio est operatio connaturalis, non impedita*, ut dicit Philol. lib. 7. Ethic. cap. 12. in quo, & in proxime sequenti 13. nec non lib. 10. cap. 4.

cap. 4. & 5. probat pluribus ex professo delectationem omnem in operatione fundari. Multiplex autem bonum sit nobis praesens, atque a nobis possidetur absque villa nostra operatione, vt patet in primis in esse proprio, quod est magnum cuiusque bonum, & habetur, ac possidetur absque propria cuiusque operatione. Similiter est bonum calefieri patienti frigus, & refrigerari aestuanti; & tamen neutrum sit per operationem propriam calefacti, & refrigerati. Eadem est ratio de loco, qui vnicuique est conueniens. Fieri namque potest, vt per operationem tantum alienam constituantur quis in tali loco, & sic de aliis eiusmodi pluribus. Multiplex igitur bonum potest esse praesens, ac possessum, quin villa inde proueniat delectatio, propter defectum operationis connaturalis.

3. Motus est causa delectationis, vt patet experientia; & docetur a Philos. lib. 7. Ethic. cap. 7. & lib. 1. Rhet. cap. 11. idemque delectabiliter demonstrat August. lib. 8. Confess. cap. 3, concludens gaudia viatorum alternantibus defectu, & profectu, offensionibus, & conciliationibus, quod sit per motum, coalescere. Et tamen per motum non sit praesens, nec possidetur ullum bonum. Quia de ratione motus est, vt pars eius adsit, & pars adhuc defit, ideoque non habet rationem praesentis potius, quam absentis. Ergo praesentia, & possessio boni non est causa adaequata, & vniuersalis delectationis.

4. Memoria praeteritorum, & spes futurorum bonorum, ac delectationum, sunt causa delectationis praesentis; vt docet D. Thomas quest. 32. art. 3. alii que communiter ibidem; & probatur ex illo ad Rom. 12. 12. Spe gaudentes, & Psalm. 764. Memor fui Dei, & delectatus sum. Memoria autem, & spes versantur circa obiectum absens. Ergo praesentia boni non est de conceptu causae delectationis.

5. Narratio, & memoria malorum praeteritorum, & eventus funest, atque periculorum, & quibus quis easit incolumis, est delectabilis, vt habetur ex Augustino lib. 22. de Ciuit. cap. 11. Sed, ait, leti tristium meminimus, & sani dolorum sine dolore, & inde amplius lati, & grati sumus; additque lib. 8. Confess. cap. 3. Quanto maius fuit periculum in prolio, tanto maius erit gaudium in triumpho. Imd lacrymæ sunt sœpè delitiosæ, vt appareat in lacrymis audiunt delectabiliter tragædias, & tragicos eventus, quibus eliciuntur lacrymæ. Patet autem nihil horum habere rationem boni praesentis. Ergo.

6. Plures aliorum operations sunt causa delectationis, vt patet ex illo 2. Ioan. 4. Gaudes sum valde, quoniam inueni de filiis tuis ambulantes in veritate. Idemque patet experientia Parentum, & Magistrorum omnis generis, qui plurimum delectantur, cum vident filios, aut discipulos bene operantes, conformiter ad directionem præhabitam. Operations autem aliena soli suis anterioribus sunt praesentes, certe at eisdem solis possidentur, & non a videntibus, aut Parentibus, aut Magistris. Ergo bonum cognitum potest esse causa delectationis, quin possideatur.

7. Largiri, & auxiliari amicis, aut extraneis est delectabilissimum, vt tradit Philosophus lib. 1. Polit. cap. 3. Largitio autem usque adeo non inducit praesentiam, & possessionem boni, respectu largientis, vt potius eum spoliet bono præhabito, transferendo illud in alium. Ergo non sola possessio, sed etiam spoliatio, & amissio boni potest esse causa delectationis. Idem à fortiori conuincit delectatio proueniens frequenter ex documento illato aliis per viatoriam, redargutionem, increpationem, & maximè per punitionem illatam ab irato, quam esse val-

dè delectabilem affirmat Philos. lib. 1. Rhet. cap. 11. Et tamen nihil eorum perficit authorem suum accessione, & praesentia ullius sui boni.

8. Similitudo, & admiratio sunt causa delectationis. Quia similes delectantur similibus, & admirationi tribuit virtutem causatiuam delectationis Philosophus in dicto lib. 1. Rhet. cap. 11. & ex eo D. Thomas in dicta quest. 32. art. 8. Similitudo autem, cum sit pura relatio, ac denominatio extrinseca, nullam speciale rationem boni, praesentis, ac possessi ponit in consimili. Multò verò minus admiratio, & admirabile, quæ admirabile est, inducit bonum aliquod praesens in admirantem. Quia admirari est ignorantis naturæ, vt dicit Damascen. lib. 2. fidei Orth. cap. 22, atque admirabile, quæ admirabile est, consequenter connotat ignorantiam causæ. Ignorantia verò est vacuitas, & absentia boni. Patet igitur delectationem aliunde, quam ex bono praesenti, ac possesso, prouenire posse.

9. Si bonum praesens, ac possessum esset causa delectationis, quo bonum esset maius, eo delectatio inde suborta esset maior: Quia causæ perfectior est effectus. Delectationes autem sunt è conuerso maiores, quæ suboriuntur ex inferiori genere bonorum. Quia delectationes corporales, ac sensibiles, quæ suboriuntur ex infimo bonorum genere, nempe ex rebus temporalibus, ac sensibili bus, sunt maiores, quam delectationes spirituales, ac intelligibiles, quæ consequuntur ad supremum bonorum genus. Plures enim sequuntur delectationes corporales, quam spirituales. Quod non contingat, si corporalium, quam spiritualium vis motitæ, ac allicitatæ maior non esset. Accedit, delectationes corporales transmutare corpus, atque inducere nonnunquam insaniam, vt dicitur lib. 7. Ethic. cap. 3. eaque de causa necesse est temperare, & refrenare vehementiam eiusmodi delectationum. Neutrini autem horum conuenit delectationibus spiritualibus. Sunt igitur fortiores, ac proinde maiores delectationes corporales, quam spirituales. Non est igitur causa delectationis bonum praesens, ac possessum.

10. Inter delectationes sensibiles ea sunt maxime, quæ sunt secundum tactum, vt habetur ex lib. 3. Ethic. cap. 10. & probatur ibidem ex eo, quod omnia animalia reuocent obiecta ceterorum sensuum ad delectationem secundum tactum. Quia canes non gaudent odore leporum, sed comestione, eademque delectatur leo, respectu bouis, & non eius voce, & sic de aliis similibus. Tactus autem tenet infimum locum inter sensus; certè est inferior visu, vt ostendit Philosophus initio metaphysica, & consequenter obiectum tactus est infimum inter omnia sensibilia. Ergo magnitudo delectationis non commensuratur magnitudini boni praesentis, ac possessi; & consequenter hoc non est illius causa, saltem adaequata.

Art. 1. Respondetur. Eadem est causa, & amoris, & concupiscentiæ, & delectationis, cum hac differentia, quod bonum est causa amoris secundum se præcisè, atque independenter a praesentia, & absentia ipsius: concupiscentia verò, quatenus est absens, atque delectationis, quatenus est praesens. Nempe quod cuique est adaptatum, quod sit per amorem, eo ipso placet secundum se. Idemque, si absit, ingerit sollicitudinem sui, quæ pertinet ad effectum concupiscentiæ. Cum autem praesens fuerit, inducit quietem; vt dictum est supra, quod pertinet ad delectationem. Dictum autem fuit causam amoris esse bonum cognitum secundum se; & similiter de bono absenti cognito, respectu concupiscentiæ. Ergo causa delectationis est idem bonum quatenus

quatenus præsens, quod fit per coniunctionem boni, & possellum, quod fit per cognitionem eiusdem boni ut coniuncti. Tria itaque sunt, quæ concurrunt ad delectationem tanquam causæ eius. Bonum scilicet delectabile, præsentia, & coniunctionis eius, atque cognitionis, & possellio eiusdem boni, & coniunctionis. Conuertitur porro possellio cum cognitione boni coniuncti, quia per cognitionem subiicitur bonum appetitum, eidemque subordinatur, tanquam dominanti, nec absque cognitione id ipsum haberi potest vello pacto. Quapropter delectatio existit tribus illis præsuppositis, & deficit ex defectu cuiuslibet eorum. Et similiter crescit, ac defectus iuxta augmentum, & diminutionem eorumdem trium, & cuiuslibet ex iisdem.

Art. 2. Itaque quo bonum præsens, ac possellum fuerit maius, & ceteris paribus delectatio euadet major, & minor, quod idem minùs fuerit. Sed si præsentia, & coniunctionis boni minoris fit intimior, ac major, quam boni majoris, fieri poterit, ut compensetur excessus, aut defectus boni, contrario excessu, ac defectu præsentia, coniunctionis. Eadem est ratio de cognitione comparata cum magnitudine boni, & coniunctionis. Quia paruum bonum perfectè cognitum, simul cum præsentia, & coniunctione sua sapè delectat magis, quam magnum bonum imperfectè cognitum, simul cum sua præsentia, & cognitione. Et sanè cognitio est præcipua causa delectationis augendæ, ac minuendæ. Quia appetitus fertur ad bonum, non ut est in se, sed quatenus appetet in cognitione, idèoque mensura proxima, atque ultimo determinativa delectationis quoad suam magnitudinem, ac paruitatem est cognitio. Ex quo appetet ea omnia, & sola conferre ad inducendam, & remouendam delectationem, quæ & quatenus cōferunt ad perfectam cognitionem bonitatis, & malitia conuenientis vnicuique rei, necnon coniunctionis, & remotionis eiusdem rei. In hunc igitur modum, & cum hac coordinatione mutua formalitatum est causa delectationis bonum præsens, ac possellum.

Art. 3. Obseruate autem oportet, fieri posse, ut idem bonum simultaneè sit aliquatenus præsens, & aliquatenus absens respectu eiusdem, utque cognoscatur, ut tale indiuīsim quoad vtrānque eam conditionem, & consequenter ut simul sit causa delectationis, & concupiscentiæ, imo & doloris, ac tristitiae. Fieri namque potest, ut idem bonum sit præsens in causa contentiva ipsius, aut in imagine sui, seu intentionali, seu physica, similiisque sit absens secundum entitatem; idque per absentiam, vel uitabilem, vel ineuitabilem. In quo euentu idem bonum quatenus aliqualiter præsens, erit causa delectationis, similiisque erit causa vel concupiscentiæ, vel tristitiae, quatenus est absens. Perfecta igitur delectatio respectu cuiusque boni est, quæ consequitur ad perfectam, secundum se, præsentiam, & realem, ac entitatiæ, & intentionalem, ac repræsentatiæ. Imperfecta vero est, & admixta cum concupiscentiæ, aut tristitiae, quæ consequitur ad præsentiam boni tantum in causa, vel in imagine sui. Verum ex his duobus præsentia in causa est potior ad delectandum, quam præsentia in sola imagine. Quia causa boni est sufficiens ad inducendam, & cognitionem repræsentatiæ eius, & eiusdem realem præsentiam. Quod secundum præstare imago, quæ imago præcise est, minimè potest.

Art. 4. Hinc omnis delectatio reuocari facile potest ad operationem vnicuique congruentem, cui vniuersaliter illam deuincent Philolophus, & ex eo D. Thomas in dicta quæst. 2. art. 1. nonnullis plurimum tergiuersantibus circa eam doctrinam.

R. P. de Epparza Curs. Theol. Tom. II.

Rationem autem eius efficax depromittit ex conceptu felicitatis comparato cum conceptu delectationis. Felicitas consistit in operatione, & vnumquodque est propter suam operationem, tanquam propter finem suum, vti positum est cum Philosopher, D. Thoma, aliisque communiter, atque ostensum quæst. 3. de act. hum. ab artic. 4. Rursum omnis delectatio resultat immediate ex fine, ut obtento, ac possesso, vti præsuppositum modo est ex communi consensu. Ergo omnis delectatio est ex operatione congruenti naturæ, eiusdemque perfectiæ, vel naturaliter, vel moraliter, iuxta naturam delectationis, vel pure naturalis, vel moralis; atque cetera omnia eatenus præcise delectare possunt, quatenus conferunt ad ejusmodi operationem, eandemque aut includunt, aut iuuant aliqualiter. Nempe felicitas, quæ habet rationem ultimi finis, sola est, quæ perfectè delectare potest, & cetera omnia eatenus præcise delectare possunt, quatenus illam in se includunt, aut iuuant aliqualiter. Ea scilicet magis, quæ magis iuuant, & minùs, quæ iuuant minùs. Concluditur itaque causam delectationis esse bonum præsens, ac possellum; atque hoc bonum, ut tale esse convertibile cum operatione vnicuique connaturali; perfectè quidem, & proximè cum operatione ipsa secundum se, ut actualiter existente, atque perficiente intrinsecè operantem; imperfectè vero, & inchoatiæ in causa, & requisitis continentibus in se, ac promouentibus sufficientiam ad eandem operationem.

Art. 1. Ad 1. Possessio boni conuenientis est & ipsa bona, & conueniens, atque specialiter perfectiæ possidentis. Quapropter possessio, quæ etiam ipsa possidetur, per se ipsam formaliter, est causa delectationis non minùs, aut aliter, quam bonum conueniens, quod possidetur per possessionem à se distinctam. Non igitur se habet tanquam pura conditio sine qua non. Quia hæc non continet in se perfectionem, aut partem perfectionis peculiaris, quæ inest causa, quæque est transmittenda in effectum. Idem dicitur suo modo de bono conuenienti respectu cuiusque, deque conuenientia eius. Quia ipsa ratio conuenientiæ est per se æstimabilis, & bona respectu subiecti, cui conuenit bonum.

Art. 2. Verum notare oportet, conuenientiam vnius rei respectu alterius non ita distingui ab entitate, quæ conuenit, & cui conuenit, sicut in plerisque rebus distinguitur possessio à possidente, & à bono possesso. Fieri namque potest, ut sanitas Ex. gr. habeatur, & non habeatur, ab animali. At fieri nequam potest, ut eadem sanitas sit, & non sit conueniens eidem animali. Vnde prædicatum absolutum, ratione cuius aliquid alicui conuenit, & conuenientia eiusdem ad idem solum distinguuntur ratione. Quatenus nimurum eadem res modò cognoscitur cognitione comparatiæ eius cum subiecto, cui congruit, modò absente tali comparatione. Ex quibus conceptibus comparatius est posterior, quam non comparatius, seu absolutus, quia simplex in qualibet genere est prius compositio. Inde autem prouenit apparentia quædam fallax, quod itidem à parte rei præcebat realiter prædicatum, per quod conuenit aliquid alicui, rationem conuenientia, seu conuenientiam ipsam; cum obiectu, & ut sunt in se nihil differant omnino. Quapropter controversia, quam instituit Caietanus cum Scoto circa hoc punctum ad quæst. 2. D. Thoma art. 1. in posteriori commentarij parte, meo quidem iudicio, ut cum bona optimorum auctorum venia sincere dicam, est plenè leuis, nulliusque momenti, quod ad rem præsentem attinet.

Art. 2. Conceditur, & admittitur, ut veris-

D sima

fima doctrina illa Philolosphi de delectatione vniuersaliter consistente in operatione connaturali, non impedita, tanquam in motu eius, & causa vniuersali. Sed quia quædam sunt causa operationis in genere efficientis, quædam verò in genere finis, & obiecti; contingit quædam esse causatiua delectationis, quatenus habita præcisè, alia verò quatenus possibilia haberí. Quia causa efficientis nihil agit, nisi quatenus existens. At causa finalis agit per cognitionem sui, etiam dum non existit in se intrinsecè. Hac distinctione occurrit rationibus, & exemplis obiectiōnis. Quia proprium esse in primis, quod habetur per operationem alienam, idèo est delectabile, quia continet in se sufficientiam ad operationes vnicuique connaturales: Quod à posteriori ex eo colligitur clarè, quia quicunque per ægreditinem, aut aliam accidentalem malam dispositionem, vel per violentiam alienam impeditur, quominus operari possit iuxta exigentiam suæ naturæ, eo ipso contristat, & incidit in mortis. Calefactio è contra patientis frigus, & refrigeratio æstuans, ideo causans delectationem, quia inducunt dispositionem, & sufficientiam ad operandum, prout oportet, atque depellunt nimicetatem, aut frigoris, aut caloris impeditiū, aut retardatiū eiusdem operationis. Eadem est ratio delectationis ex loco convenienti. Is namque locus est delectabilis, qui conferit sufficientiam, & expeditionem operandi bene, is verò est contristatiū, qui tollit eandem.

Ad 2. Idem dicitur de rebus omnibus aliis absque vlla exceptione. Omnia namque distincta ab operatione sunt delectabilia, vel acerba, quatenus conserunt ad operationem connaturalem, vel eandem impeditunt; atque cum ventum est ad operationem ipsam executioni mandandam, tunc enim uero resultat delectatio, quam maxima esse potest, vel ex causa efficienti qualibet, vel ex quolibet obiecto potentia cognoscitur, & appetitiua. Pecuniae enim verbi gratia, vel cibus tunc maxime delectant cum existit actualiter eorum usus, qui in operatione consistit formaliter, tunc verò minùs, cum sola in conferunt sufficientiam eius, & spem; tunc minime omnium, ac prorsus nihil, cum eadem sufficientia, & spes ligatur, ac extinguitur penitus. Vnde est illud: *Quo mihi dixit, si non conceditur ut?* Nucleus igitur delectationis rerum omnium est penes solam operationem, plenæ quidem, & perfectæ in unoquoque genere, penes ipsam actu existentem; imperfecta verò, & inchoatiua, penes sufficientiam ad illam, ita ut crescat, aut de crescat delectatio iuxta maiorem, vel minorem propinquitatem ad operationem appetitiū congruentem; cumuleetur verò eadem, vel extinguitur per operationem ipsam actu exercitam; vel per eiusdem impossibilitatem. Quod discursu apparent clarissima conuertibilitas superius obseruata inter delectabile præsens, ac possitum, & inter operationem connaturalem existenter, vel in se, vel in sua causa.

Ad 3. Delectatio perfecta, nullique admixta molestia, ac dolori non potest esse ex motu, sed solum imperfecta, & coniuncta cum aliqua molestia, & dolore, proueniens ex malo nondum totaliter excluso. Quia verò nulla viatorum gaudia sunt undequaque perfecta, & completa, propterea Augustinus optimè statuit ea in transmutatione, vicissitudine, & motu consistere. Motus enim transfert de uno delectabili ad aliud, quod nondum habitum est, & cuius propterea experientia desideratur magis, & de vna parte delectabilis ad aliam eiusdem partem. Quatenus autem reddit præsens delectabile aliquod, aut aliquam eius partem, est causa delectationis; & similiter est causa molestie; ac doloris

quatenus tendit ad delectabile aliud aut aliam eius partem adhuc absente, ut exponit optimè D. Thom. dicta quæst. 32, art. 2. atque à nobis expositum est supra in genere quæst. 3, art. 4. & 5. quod attinet ad peculiarem conditionem delectationum corporalium, quæ dependent ab organo corporeo specialiter indigo motus, ac transitus ab uno ad aliud, atque aliud delectabile.

Ad 4. Memoria delectationis præterita, si secundum se præcisè consideretur, idèo delectat, quia delectationem, & rem delectantem, absentes entitatiu, & secundum se, reddit præsentes intentionaliter, ac repræsentatiu. Quæ repræsentatio, & intentionalis existentia est bonum quoddam præsens, ac possitum, ut per se patet. Non igitur causat delectationem quidquam absens, qua absens est, sed qua nihilominus aliqualiter est præsens, ac possitum. Similiter spes furorum bonorum est delectabilis, quatenus nititur possibilitate eorum, & sufficientia causarum ad illa inducenda, quæ possibilis, & sufficientia sunt bonum quoddam præsens speranti, atque complentur, ac promouentur per ipsam spem, quæ itidem est bonum præsens, ac possitum. Vtrobique igitur vis delectandi est tota penes bonum præsens. Verum spes delectat magis per se, quam sola memoria præteriorum; tum quia spes est necessariò cuniuncta cum intentionalis præficta bonorum, sicut memoria, eique superaddit; tum quia coniunctio boni secundum rem, nec non possibilis, & sufficientia huius coniunctionis præminet coniunctioni secundum similitudinem tantum, & representationem.

Ad 5. Ratio delectationis ex memoria præteriorum malorum, laborum, periculorum hæc traditur à D. Thoma ibidem art. 4. à Dandino, & aliis communiter. Quod scilicet ea memoria est coniuncta cum cognitione præsentis incolumentis à malo, quod præterit. Verum hoc non satisfacit vniuersaliter. Primo quia inde fieret, non esse magis delectabilememoriam proprietatum malorum, & periculorum, quam alienorum, quandoquidem æqualiter potest esse liber ab utrisque, qui meminit eorum. Quod tamen contradicit experientia, & verbis illis Augustini. Deinde quia si quis easit periculum indecenter, ac ignominiosè, ut miles per fugam non est delectabilis memoria talis periculi; tamen si præsens exemptio ab illo perinde adsit, atque si vitatio præcessisset absque labe. Dicendum igitur est, memoriam præteriorum malorum esse delectabilem, quia est coniuncta cum cognitione industria, aut fortitudinis laudabilis, quæ adhuc insunt vel numinis specialiter propitijs, quod adhuc creditur specialiter propitium, adeoque mala præterita delectant indirectè, quatenus testimonium perhibent bono alicui præsenti, cuiusque ut præsentis cognitionem vel augent, vel confirmant, magisque reddunt certam argumentum à posteriori. Narratio verò malorum alienorum delectat, tum propter eandem præsentem incolumentem audientis, tum quia excitant cognitionem oppositorum bonorum, quam dictum nuper est, esse delectabilem per se ipsam, tum propter præsentem cœcinnitatem, aliasque narrationis gratas circumstantias itidem præsentes. Lacrymæ verò, quatenus superadditæ bonitati in modo prænotatae, habent vim delectandi, quia ejectione humoris superfui subleuant caput, & reliquum corpus, tum quia ingerunt cognitionem affectus interioris impensi, qualiter, laudabile est, exercere circa mala proposita. De reliquo lacrymæ saltem ut plurimum sunt effectus tristitiae opprimentis cor, & constringentis alias etiam corporis partes ad emissionem eius humoris, & quia sese

sione

sione sui augere valent cognitionem mali, ex qua procedunt, habent vim ex hac parte augendi tristitiam. Nihil porro est incommodi, quod idem sit causa delectationis, & tristitia secundum diuersa. Inde ita necesse est, ut eueniat in omnibus, quibus inest bonum aliquod præsens, coniunctum cum aliquo malo præsenti.

Ad 6. Operationes aliorum possunt esse delectabiles considerant illas, quadruplici ex capite, ut exponit optime D. Thomas in eadem quest. 32. art. 5. Primi nimirum quia operationes aliorum, sunt beneficæ respectu considerant, vel largitione bonorum temporalium, vel illuminatione intellectus, & instructione morum, atque incitamento ad bene operandum per exempla virtutum. Secundùm quia ex operationibus aliorum laudatius obsequios, gratificatoriis innotescit magis excellentia, & bonitas peculiariis, quæ inest in eis, qui laudatur, qui exhibetur obsequium, & gratia aguntur. Quo etiam ex capite adulatores sunt causa delectationis apud superficialem auscultatorem eorum. Quia gignunt in eo maiorem, estimationem bonorum, & dotum suarum seu naturalium, seu acquisitarum. Sed apud syncerum, & intimum scrutatorem sermonis adulatorijs oritur ididem dolor potius, atque molestia. Quia coniicit, inde se constitui in periculo deceptionis, & arrogantia, quæ sunt magna mala. Tertiò oritur delectatio ex operationibus bonis qualibuscumque eorum, quos diligimus, propter vim unituam amoris, superius expositam q. 9. Inde enim fit, ut perfectio, ac melioratio, accrescens dilectis ex bona operatione, estimetur quasi propria, ideoque delectet, sicut proprium bonum. Quartò sunt similiter delectabiles operationes male inimicorum, quatenus sunt nocuæ, ac deterioratiæ ipsorum, seu naturaliter, seu moraliter. Quia malum inimici reputatur, tanquam bonum propter odiu habentis illum, ut dictum similiter est supra q. 12. Hac de causa dicitur de claritate, quæ est exclusiva inimicitia, 1. ad Corinth. 13. 6. *Charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Ex quibus omnibus appetit, operationes aliorum eantibus esse posse delectabiles respectu cuiusque quatenus ex illis redundat bonum aliquod eius proprium, aut boni proprii præexistentis cognitionis maior aut magis certa.

Ad 7. Beneficentia sèpè exercetur absque ullo beneficiariis notamento, ut cum laudantur, aut instruuntur alij verbo, aut opere; & tunc subsequitur pura delectatio ex perfectione operationis propriae, & ex emolumento beneficiarij dilecti a benefactori, eidemque propterea quasi identificati. Sèpè itidem beneficentia est aliquatenus nocuæ respectu benefactoris, ut cum quis largitur alij pecunias suas, aliisque pecuniis estimabiliæ; & tunc sequitur delectatio mixta dolori. Iactura namque propria inducit per se dolorem, & tristitiam in eo, qui spoliatur bonis suis. At perfectio propria ex operatione benefica, & bonum accrescens beneficiario dilecto, & si adsit spes gratitudinis, delectationem inducunt. Quod si largitio sit prodiga, ac nimia, & plus nocens benefactori, quam profit beneficiario, tristitia subsequens præualeat delectationi, eamque quodammodo absorbet. Sed vice versa præualeat delectatio, & impedit totaliter sensum tristitiae, si nocumentum benefactoris sit ad modum exiguum, maximum verò commodum beneficiarij, accedente præsertim estimatione excellentiæ propriae ex sufficientia respectu sui simili, & aliorum; quam estimationem gignit, vel certè aget, atque confirmat omnis operatio benefica. Apparet igitur hic etiam, delectationem beneficentiae

immediatè prouenire ex bono proprio benefactoris, exque eiusdem boni cognitione. Eadem est proportionaliter ratio de delectatione, quæ resultat ex damno aliis illato. Quia quando infertur per viatoriam, accrescit estimatio excellentiæ propriæ per excessum virium, corporis, aut animi, & fortitudinis, aut industria, ac peritiae. Et similiter effulget in redargitione, increpatione, & punitione, excessus sapientiæ, probitatis, aut potentie. Quod si quid horum fiat ab irato, accrescit præterea specialis delectatio ex depressione iniuriantis, quæ est bona iniuriato, ut dicetur inferius circa iram.

Ad 8. Quod ad similitudinem attinet, dictum est supra circa amorem quest. 8. ad 4. Similitudinem alicuius cum aliquo continere in se specialem bonitatem relatiuam comparatione ipsius. Quapropter delectatio ex similibus non est absque proprio bono cognoscentis similitudinem sui cum aliis. Admiratio autem gignit spem augendi cognitionem rei adhuc occultæ. Dictum autem est, spem esse delectabilem ratione boni alicuius præsentis, licet non sit pura eiusmodi delectatio, quatenus est coniuncta cum absentia boni sperati secundum se. Eodem igitur pacto admiratio est partim delectativa, & partim contristativa, idque plus, vel minus in utramque partem, prout contigerit præualere, vel non præualere spem acquirendæ nouæ cognitionis, cuiusque magnæ, vel paruæ.

Art. 1. Ad 9. Dictum est, delectationem oriri ex bono præsenti, prout posse, seu cognito. Vnde delectatio crescit, & minuitur iuxta augmentum, & diminutionem, tum boni delectabilis, tum cognitionis eius. Bona autem spiritualia, ac intelligibilia sunt maiora, quam bona corporalia. Sed cognitionis rerum spiritualium, & intelligibilium est minor in nobis, quam cognitionis bonorum temporalium. Quapropter delectationes utrinque refulentes sunt disperter æquilibra in diuersis. Et quidem primus asperctus, primæque perceptio sensibilium superat in nobis primum asperctum primamque perceptionem bonorum spiritualium usque adeo, ut excessus prioris cognitionis supra posteriorem, sit maior, quam excessus bonorum spiritualium supra bona sensibilia. Quia sensibilia bona innotescunt sensibus immediate, ideoque manifestantur totaliter sub primo asperctu. Spiritualia vero innotescunt ænigmaticè mediantibus sensibilibus, ideoque sub primo asperctu manifestantur solùm quoad perfectionem affinem perfectioni rerum sensibilium, cum hac differentia, ut illa immediatè, ideoque minus, hæc vero immediate, ideoque magis innotescant. Plerique autem hærent in prima superficiali rerum apprehensione, eiisque ductum prout sequuntur. Ex quo fit, ut plerique magis delectentur sensibilibus, quam spiritualibus bonis, non per se, sed per accidens; quia quatenus eligunt hærente in prima superficie primæque rerum apprehensione; nec volunt attendere meditatione, & discursu accuratori ad indagandam mensuram, & magnitudinem legitimam cuiusque boni.

Art. 2. Sed non sunt excusabiles, qui eligunt ita torpere circa spiritualia. Quia sub primo illo eorum asperctu, licet non appareat explicitè excessus incomparabilis bonitatis, conuenientis ipsis; appareat nihilominus possiblitas proficiendi in cognitione eorum, & dignitas, ut quæatur diligenter istiusmodi profectus. Quod si adhibeat diligenter, qualis decet, peruenit tandem ad cognitionem spiritualium bonorum, quam coniuncta cum reali eorum magnitudine, superat eam coniunctum ex bonis sensibilibus, ipsorumque cognitione; atque delectationes deinde consequentes circa spiritualia euadunt absolute.

maiores, quam quae sunt circa sensibilia. Qua de causa dicebat Apostolus: *Cupio dissolui, & esse cum Christo*; id est carere omni delectatione sensibili, & frui sola spirituali. Iam quod ad transmutationem attinet corporalem, ea prouenit, ex delectatione corporali, non ob eius praestantiam, & magnitudinem, ac fortitudinem maiorem, quam quae conuenit delectationi spirituali, sed ex natura, & debilitate organi corporalis, in quo & dependenter a quo eiusmodi delectatio percipitur; vtque vitetur eius laetatio quando delectatio est vehemens, aut diurna, est necessarium temperare illam, ac refranare. Quod in delectatione spirituali ideo non euenit saltem directe, & per se, quia percepitur absque cooperacione organi corporalis & consequenter absque eius laetione.

Art. 1. ad 10. Inter ea, quae habent rationem finis, quod est magis necessarium, est melius; vt patet in Deo, qui est finis ultimus omnium, idemque est summum necessarium; & sic de ceteris finibus, vt pote subordinatis primò cum imitatione eius, & participatione, qua fines sunt. At inter ea, quae habent rationem medijs, ac instrumenti, quod est magis necessarium, est e conuerso minus bonum, atque ignobilius: quia eo ipso distat magis a fine, quam media minus necessaria. Medium enim, ac instrumentum magis necessarium ad finem, non solum est necessarium ad ipsum finem, sed etiam ad reliqua media minus necessaria. Quapropter inter finem, & medium magis necessarium interiacent haec alia media minus necessaria, quae immediatè, vel certè propinquius inducunt finem: sicut calor, vt ostio ignem, a quo distat magis calor, vt quatuor, magis vero calor, vt duo, & adhuc magis applicatio agentis ad passionem, magis gradatim necessaria ad existentiam noui ignis. Quod autem maximè distat ab optimo, quod est finis, est minimæ bonitatis.

Art. 2. Iam in brutis operationes sensuum, & appetitus sensitui habent rationem puri finis inter ea quae insunt ipsis intrinsecè. Quia nihil est in illis nobilius, ac praestantius, ad quod tanquam, ad veteriorem finem ordinantur operationes eiusmodi. Manus autem est, operationes tactus esse praeceteris omnibus operationibus necessarias ad conservationem indiuidui, & speciei brutorum. Eadem igitur sunt praestantissimæ in brutis, ideoque ad delectationem secundum tactum ordinantur reliqua omnes eorum operationes, tanquam ad finem suum ultimum intrinsecè perfectum, ipsorum, vt rectè constituit Philosophus illo in loco.

Art. 3. At in homine eadem sensuum, & appetitus sensitui operationes habent rationem medijs, potius ac instrumenti. Ordinatur enim ad operationes intellectus, & voluntatis quæ in homine præcllunt reliquis omnibus eius bonis, ideoque habent rationem finis, ad quem reliqua omnia ordinantur, vt media, ac instrumenta. Eadem igitur ratione maioris necessitatis, conuenientis tactui, quam visui, concludit operationes, & delectationes circa tangibilia esse minoris momenti, minorisque aetimationis apud hominem, quam operationes, & delectationes circa visibilia, vt non minus rectè tradit idem Philosophus. Coharent itaque optimè inter se, & cum doctrina, tradita duo illa Philosophi documenta, nec enim repugnat idem respectu eiusdem esse melius, & minus bonum, maius, & minus sub diuersa comparatione, & secundum conceptus diuersos, vt est diuersa comparatio in ratione finium, & in ratione mediorum, ac instrumentorum.

QVÆSTIO XIX.

Verum delectatio fit inductiva dilatationis, & sitis; impeditiva usus rationis, & perfectiva operationis?

Videntur non esse. 1. Quia amor est causa omnium affectuum interiorum, & concupiscentia omnium operationum exteriorum, vt dictum est supra. Nullus igitur superest effectus, cuius delectatio possit esse causa.

2. Dilatatio pertinet potius ad amorem, & concupiscentiam; ad amorem quidem quia Apostolus loquens de dilectione charitatis 2. ad Cor. 6. 11. dicit: *Cor nostrum dilatum est*. Ad concupiscentiam vero, quia hic effectus ordinatur ad recipiendum bonum nondum habitum, ideoque ad ipsum pertinet dilatare, & sic disponere cupientem ad receptionem. Ergo dilatatio non pertinet tanquam effectus, sed solum tanquam prævia dispositio ad delectationem, quae est de bono iam recepto. Imò videtur constructionem potius esse effectum eius. Quia bono iam praesenti adhæremus per voluntatem illud firmiter retinendi. Quod sit constringendo, & non dilatando. Quia dilatatio disponit, vt esfluat bonum habitum, & constrictio, vt retineatur.

3. Sitis, qua metaphora significatur concupiscentia, seu desiderium, opponitur tranquillitati, & quieti, quam dictum est esse propriam delectationis. Nihil autem est causa sui oppositi. Ergo delectatio nequit esse inductiva sitis, seu concupiscentia, ac desiderij. Accedit ad delectationes corporales sæpè subsequi fastidium, vt appareat in cibo, & potu, cum delectauerint usque ad saturitatem. Fastidium autem opponitur siti, & nihil est causa oppositorum.

4. Impossibile est, vt sit impedituum usus rationis, quod confert ad scientiam, & prudentiam. Quies autem animi, quae pertinet ad quidditatem delectationis, confert plurimum ad utramque. Quia 7. physic. text. 20. dicitur, *sedendo, & quiescendo fieri animam scientem, & prudentem*, atque Sap. 8. 16. *Intrans, ait sapiens, in dominum meam, conquiescam cum illa*, nempe sapientia.

5. Usus rationis præit delectationem, tanquam eius causa, vt apparuit superius. Nihil autem impedit per suum effectum. Ergo usus rationis non impeditur per delectationem. Accedit per exercitium alicuius potentia non posse impediti exercitium alterius potentia non subordinata priori potentia. Delectatio autem est in appetitu sensitivo, cui non subordinatur intellectus, seu ratio, sed magis e conuerso, vt dictum est q. 4. Ergo fieri non potest vt vi delectationis corrumpatur usus rationis.

6. Operatio est vniuersalis causa delectationis, vt patet ex quæstione præcedenti. Nihil autem est perfectum suæ cause, vt pote conferentis, ideoque præhabentis in se totam perfectionem effectus. Ergo delectatio non est causa perfectiva operationis. Confirmatur quia si delectatio perficeret operationem, delectationes quererentur, vt fines operationum: Quia in omni genere perfectio habet rationem finis. Operationes autem non sunt propter delectationes, sed e conuerso delectationes instituit, indulsitque natura propter operationes.

7. Perfectio operationum prouenit ex directione rationis, & prudentiae. Repugnat igitur, atque implicat in terminis delectationem simul esse, & impedituum usus rationis, & perfectum operationum.

Art. 1.

Art. 1. Respondetur. Quatuor effectus attribuuntur communiter delectationi cum D. Thoma quæst. 34, nempe, dilatatio, ac ampliatio quædam delectati; & sitis, seu concupiscentia, ac desiderium boni delectantis; perturbatio, ac impeditio, & excæatio ylus rationis; ac demum vis perfectioris operationis. Sed non eodem modo hæc omnia delectationi conueniunt. Primum enim dilatatio & ampliatio attribuitur metaphoricè tantum, ac impropriè delectationi secundum se, & quatenus afficit substantiam animæ; comparatione vero corporis propriæ, & sine metaphora. Ratio metaphoræ, est, quia delectatio est quasi acceptatio boni præsentis, eiusque in animum inductio: Vnde habet similitudinem quandam analogicam cum receptione, ac inductione unius corporis in aliud; Receptione autem dilat corpus recipiens, quantum necesse est, ut subingreditur corpus, quod recipitur. Igitur delectatio se habet in animo ad modum dilatantis plus minus, prout suæ magnitudo boni præsentis, & posselli, ex quo ipsa subicitur. Ratio proprietatis respectu corporis est, quia unusquisque effectus immutat organum corporale, à quo dependet, iuxta naturam, & conditionem suam peculiarem, quæ dependet ex natura apprehensionis præcedentis, qua dirigitur. Delectatio autem subsequitur ad præiunam apprehensionem boni præsentis, & subingredientis in substantiam animæ. Quapropter effectus delectationis operatur in organo transmutationem dilatatiuam, qualis utique est idonea ad recipiendum, & continendum bonum, quod subintragit. Hoc autem præstat diffundendo sanguinem, & spiritus vitales, penes quos est præcipua vis caloris. Calor autem est rarefactius, & dilatatiuus corporis, cui inest ad maius spatiu. Itaque delectatio dilatat re ipsa cor, & reliquias corporis partes, & quasi dilatat, & ampliat animam secundum se, multum quidem si præiunam apprehensionis faciat apparere magnum delectabile, & parum, si eadem apparentia sit parua. Vtraque porro dilatationis ratione, delectatio dicitur lætitia, quasi lætitia quædam.

Art. 2. Sitis, seu concupiscentia, aut desiderium potest sumi, & positiuè, & negatiuè, nempe pro exclusione fastidij, & pro inclusione conatus tendentis ad bonum abfens. Exclusio fastidij conuenit per se delectationi: quia ex sua natura adhæret libenter bono præsenti, tanquam perfectiuo animæ. Accidit nihilominus, ut generet fastidium per accidens ratione organi corporalis labefactati ex affida, nimirumque protracta diffusione sanguinis, & spirituum, ideoque aucta nimium, iuxta expositionem præmissam suprà in communii quæst. 3, art. 4. Eodem pertinet delectatio effusa ad nimirietatem delectabilium. Hinc enim sequitur etiam, vel maxime fastidium circa ipsa delectabilia, ut patet in nimirietate ciborum, & sic de aliis obiectis delectationis corporalis. Quia vero in delectationibus spirituibus nihil eiusmodi reperitur, sitis negatiuæ, & exclusio fastidij inest illis vniuersaliter, loquendo per se, seu præscindendo à redundantia delectationis spiritualis in corpus, quod contingit indirecte vexari, & male habere propter illam, dum est anima vnta corpori corruptibili. Sitis autem positiuam, & concupiscentiam, ac desiderium causat indirecte delectatio, tum per memoriam sui, tum maxime ratione cognitionis repræsentantis simul cum delectabili præsenti absentiam, vel quoad partes eius nondum habitas, vel quoad delectabile aliud; ad quod disponit delectabile præsens, aut cum quo idem est incompensabile. Ex priori consideratione delectationes corporales sunt omnes siti-

bundæ, quia existunt successiù adueniente una parte delectabilis post aliam. Et præterea vnumquodque delectabile corporale est pars tantum delectabilis adæquati, quo indiget animal. Nihil namque vnum est, per quod solum bene habere possit absque vltiori semper progressu ad alia, atque alia delectabilia. Coniunctio autem cognitionis circa partem delectabilis adhuc absens cum cognitione præsentis suavitatis, ac dulcedinis, acutæ appetitum, augætque auditatem concupiscentiæ. Quo pacto dicit Augustinus lib. 4. confessionum cap. 11. audita prima parte versus, eaque delectante, desiderari propterea auditus alteram partem versus, eiusque auditionem, & delectationem audiendi similem delectationi præsenti, ciuiusque completiuam. Ex posteriori consideratione delectationes etiam spirituales causant sitim, ac desiderium, quando adest imperfecta possessio delectabilis spiritualis, & abest adhuc perfecta possessio, ad quam illa disponit. Sic cognitione inchoata veritas cum delectatione imperfecta circa ipsam accedit sitim, ac desiderium cognitionis magis intima, usque ad cumulum totius perfectionis absolutè possibilis. Quo etiam pacto cognitionis, & delectatio viatoris circa Deum accedit sitim, ac desiderium visionis Dei, & delectationis visualis circa ipsum. Itaque sitis, & desiderium consequitur ad delectationem, non ex conceptu eius secundum se, sed ex imperfectione, vel delectabilis, seu successiui, seu insufficientis se solo, vel possessionis, ac præsentia obiecti delectabilis.

Art. 3. Vlus rationis impeditur per delectationes corporales; perficitur vero per spirituales. Perficitur quidem per delectationes spirituales, quia proueniunt ex ipso vlo rationis, vel terminante, atque causante delectationem circa se immediatè, vel proponente delectabile aliud. Delectatio autem applicat animum ad causam, & originem sui, ideoque delectatus vlo rationis, & cognitione veritatis firmatur eo ipso magis in vlo rationis, & attentione rationali ad veritatem, aliaque delectabilia propensa per rationem. At delectationes corporales minuant, & aliquando extinguiunt vsum rationis, vniuersaliter quidem omnes dupli de causa. Primum nimirum, quia delectatio est causa applicacionis animi, & virtutum eius ad obiectum actualiter delectans. Vehemens autem attention, & applicatio animi ad aliquid, minuit vires eius, & attentionem circa reliqua. Vnde vehemens applicatio sensus ad bonum sensibile impedit attentionem rationis ad intelligibilia. Quia vero bonum præsens majori vi pertrahit animum ad se, quam absens, aut præscindens à præsentia, propterea impeditur magis vlo rationis per delectationem, quam per amorem aut concupiscentiam. Secundo delectatio corporalis causat, ut dictum est, transmutationem corporalem, eamque eadem ratione maiorem, quam amor, & concupiscentia. Transmutatio autem corporalis, quæ est perturbatio dimicans ab statu permanenter connaturali partium, & organorum corporalium, officit vlo rationis, quæ exercetur melius organo corporali mediocriter temperato, & consequenter debilitatur, & minuitur, & quandoque extinguitur totaliter, eodem præternaturaliter affecto, ac indisposito, ut patet in delectatione ebrietatis Venereorum, aliorumque eiusmodi. Particulariter vero aliquæ delectationes corporales impediunt vsum rationis prædictæ, quia sunt intrinsecè inhonesta, vel excedunt limites rectæ rationis, ideoque opponuntur eidem & auertunt animum à cōsideratione eorum, quæ fount, ac promouunt principia, & cōclusio nes, quæ perducunt ad reūam operationem, & consequenter eadem delecta-

tones gignunt apparentiam obiectorum contrariam recte rationi. Quia qualis vnsquisque est, & qualis est affectus eius, talis finis videtur ei, vt dicit Philosophus. Vnde idem Philosophus 6. Ethic. cap. 5. docet delectationes corporales, nimis excessivas, ac turpess corrumpere existimationem prudentiae. Ex hoc igitur postremo capite aliqua delectationes impediunt vsum rationis practicae speciali, & maiori quadam vi; vsum vero rationis tam practicae, quam speculativae impediunt omnes vniuersim delectationes dupli illa priori ratione. Vrae vero viget magis, nocetque vehementius in postremo isto delectationum genere, vt pote perturbatiu magis temperamenti naturalis, magisque diuersio virtutis intellectualis.

Art. 4. Perficit nihilominus delectatio operationem, ad quam consequitur, moraliter quidem si sit moderata, & conformis dictamin rationis recte; si minus naturaliter, seu physice, & quoad entitatem. Perficit autem duplenter. Primo, in genere causae formalis, quatenus est ultimum complementum bonitatis conuenientis operationi, & intentae ab operante, dum operatur. Vnumquodque autem perficit per suum complementum, & maximè ultimum, vt pote quietatuum, atque expletuum appetitus. Qua de causa dicit Philosophus 10. Ethic. cap. 4. operationem perfici delectatione non sicut à medico sanum, sed sicut eundem à sanitate. Deinde perficit operationem delectatio in genere causae finalis: quia expertus delectationem redundantem ex operatione incumbit illi vehementius, & perstat in eadem constantius, & auger conatum operandi, vt delectatio subsequatur vberior. Qua de causa dicitur ibidem à Philosopho cap. 5. delectationibus augeri proprias operationes, & impediti extraneas, prout exponet in infra q. 26. art. 6. Vnde natura operationibus bonis adiunxit delectationes puras, nec infectas admixta, aut superueniente mox amaritudine, vt iis tanquam esca traheremus ad operationes bonas absolutæ, atque perfectiua operantis simpliciter, & non tantum secundum quid, cum præponderantia documenti. In hunc igitur modum delectatio est inducta dilatationis, & sitis, seu prosequutionis boni absensis, & impediti vsum rationis, atque perfectiua operationis.

Ad 1. Dictum est superius non semel, quemlibet affectum posse saltem indirecte inducere quamlibet speciem aliorum affectuum circa obiecta alia, quorum accessio iuare potest existentiam, aut conseruationem obiecti, quod est motuum, & causa eiusdem affectus. Quapropter delectatio etiam potest proculdubio inducere hoc paecto, & amorem, & concupiscentiam, & quovis alios affectus. Ceterum directe, & per se, atque ex conceptu suo vniuersali, nullum aut affectum interiore, aut exteriorum effectum inducit delectatio. Quia est terminus, & complementum omnis alterius affectus, & effectus. Qod nec amori conuenit, neque concupiscentiae, vt innotuit supra, atque istud discrimen intentum est inter exponendum conceptum quidditatum delectationis. Verum hoc non tollit, quominus eadem delectatio inducat effectus modò illi attributos ratione, aut organi corporalis, aut peculiaris conditionis conuenientis obiecto ex se insufficienti ad quietandum perfecte, & adæquatè appetitum. Vnde amori, & concupiscentiae conuenit vis activa ex se, exque conceptu suo intrinseco, ac vniuersali; delectationi vero per accidens modo dicitur.

Ad 2. Omnes affectus prosequuntur conuenienter inter se mutua quadam affinitate, & propter ea conuenient aliquatenus quoad vim etiam dilatandi, tum

metaphorice, tum propriè. Verum ea vis præmet in delectatione, idèque ipsi specialiter, ac antonomastice attribuitur. Amor enim dilatat dispositiū tantum, quatenus fertur ad bonum secundum se, nec præsupponit apprehensionem præsentia eiusdem boni. Concupiscentia vero, quia fertur ad bonum, vt coniunctum cum absentia, solùmque præsupponit apprehensionem boni concupit, vt præsentis non secundum se, sed tantum in causa, dilatat parum, vt pote constringente signo prævia apprehensione absentia boni. At delectatio, quia suboritur ad apprehensionem præsentia boni, dilatat perfecte, non quidem inducendo aptitudinem physicam recipiendi, quæ iam præsupponitur exercita, bene tamen affectu informando animum ad modum continentis, plusquam contineret prius, atque inde redundante in corpus effusione, ac dilatatione congruente affectui. Subiungitur porrò nonnunquam constrictio, non ex natura delectationis secundum se, quæ præsupponit bonum receptum, sed ex natura boni delectabilis, quando apprehenditur esse fugax, atque adesse periculum, vt elabatur, & perdatur. Sed tunc delectatio est coniuncta cum superaddita sibi concupiscentia, aut timore, atque ex iis, & non ex ipsa delectatione prouenit constrictio.

Ad 3. Nihil obstat, quominus insit alicui per accidens, & extrinsecus, oppositum eius, quod conuenit sibi per se, & ex sua præcisa natura. Tametsi igitur delectatio sit per se quietatua naturæ appetit, potest nihilominus esse sitibunda, & irrequia ratione obiecti, vel nondum habiti adæquato, & quoad omnes suas partes, vel fugacis, aut insufficientis ex sua natura. Idemque dicitur suo modo circa fastidium, vt patet clare ex dictis ad quæstionem.

Ad 4. Quies perfecta, & non permixta cum inquietudine, nec coniuncta cum perturbatione organi corporalis iuuat vsum rationis, & scientiam, atque de huiusmodi quiete sermo est in textibus obiectio. Neutrum autem conuenit quieti, quæ est propria appetitus sensitui, & passionis, idèque huiusmodi quies impedit indirecte vsum rationis, & nonnunquam etiam directe, vt expositum est superius.

Ad 5. Aliquas delectationes inducit recta ratio, atque per eas non impeditur vsum rationis. Alias vero inducit ratio apprensiva, & fallax, alia sola cognitio sensus, atque per istas contingit impediti vsum rationis, tum practicæ aliquando, tum vniuersalius etiam speculativa, vt distinctum est superius. Nec obstat diuersitas potentiarum, quia eadem animæ substantia concurrit ad omne genus operationum, idèque redditur debilior ad alias operationes per exercitum maximè intensum aliarum. Licet autem intellectus non subordinetur appetitui sensitui per modum imperii, de quo fuit sermo in quæst. illa 4. subordinatur tamen dispositiæ, quatenus intellectus dependet indirecte ab organo corporeo, cuius dispositio alteratur, ac inuertitur per actum appetitus sensitui.

Ad 6. Operatio, & delectatio ad eam consequens, constituant vnum finem adæquatum; ita tamen ut operatio sit finis partialis præcipius, & magis intentus à natura, delectatio vero sit finis secundarius, & minus intentus ab eadem. Vnumquodlibet autem partiale perficitur per coniunctionem cum sua comparte, tametsi ignobiliori. Perficit igitur delectatio operationem. Quia vero operatio, quatenus causatiua delectationis, operatur vitaliter, & ab intrinseco, necesse est, vt operans melius habeat superaddita delectatione: quia operatio immancans est perfecta

perfectiua sua causæ. Neque hinc sequitur operationes esse simpliciter propter delectationes, & non è conuerso: quia in omni genere nobilis, ac præminens habet rationem finis simpliciter; & tandem secundari, atque cum subordinatione, quod est ignobilis. Quo paſto dicitur corpus esse propter animam, & non è conuerso; tametsi corpus etiam perficiat animam, & etenus habeat rationem finis secundarij. Eodem igitur modo delectatio habet rationem finis respectu operationis, & ut talis potest mouere ad operandum.

Ad 7. Perfectio operationis est duplex, alia naturalis, & alia moralis. Perfectionem naturalem adiicit semper operationi quælibet delectatio; moralem vero sola delectatio conformis recte rationi, & regulata per eandem. Vnde obiectio laborat aequatione.

Q V A E S T I O X X .

*Virum delectatio sit mensura bonitatis
verum omnium?*

Viderur non esse. 1. Quia aliquæ delectationes sunt malæ ex sua natura. Imò omnes delectationes sensibiles habent adiunctam sibi aliquam malitiam, tum quia impediunt aliquatenus vsum rationis, ut dictum est in quæstione præcedenti, idque è magis, quòmaiores sunt, ut pater in delectationibus Venereis, quæ sunt maiores reliquæ omnibus corporalibus, proptereaque absorbent penitus, atque suspendunt vsum rationis, ligantque totaliter intellectum, ut dicitur lib. 7. Ethic. cap. 11. tum quia quod prosequitur improbus quisque, & expers rationis, fugit vero compos rationis, idemque probus, ac virtuosus, est malum, quia ut dicit Philosoph. lib. 10. Ethic. cap. 5. *Virtuosus est mensura, & regula humanorum actuum; atque spiritualis iudicat omnia*, ut dicitur 1. ad Corinth. 2. 15. Fugit autem delectationes corporales probus quisque, ac virtuosus, & easdem prosequuntur bestiæ, & pueri, atque improbi quique, & è magis quò sunt deteriores. Impossibile porro est, ut quod est malum, aut habet adiunctam malitiam sit mensura bonitatis.

2. Summum in vnoquoque genere est mensura cæterorum, ut dicitur lib. 10. metaph. text. 3. Delectatio autem non est summum bonum: quia operatio, quæ est causa delectationis, est melior eadem. Deinde summum bonum nulla additione sit maius. Delectatio autem est melior superaddita virtute. Ademnum, quod est summum bonum, est bonum semper, ac vniuersaliter. Non autem omnis delectatio est bona, sed plures sunt malæ tum moraliter, tum etiam naturaliter, utpote nocentes, & animo, & nonnunquam corpori. Ergo delectatio nequit esse vniuersalis mensura, & regula bonitatis.

3. Causa est mensura effectus, & non è conuerso. Operatio autem est causa delectationis, & non è conuerso, ut dictum est quæst. 18. Ergo operatio magis, quam delectatio est mensura bonitatis. Vnde delectationes iudicantur esse bona, vel malæ, quia consequuntur ad operationes bonas, vel malas, & non è conuerso.

4. Amorem, & concupiscentiam non minùs, quam delectationem causat vnumquodque obiectum, maiorem, vel minorem, prout contigerit ipsum esse magis, vel minùs bonum. Et præterea idem affectus amoris, & concupiscentiae, ac desiderij sunt noti vnicuique non minùs, quam delectationes. Licet igitur mensurare bonitatem obiecto-

rum omnium amore, & concupiscentia, seu desiderio non minùs, aut aliter, quam delectatione. Nulla igitur speciali ratione conuenit delectationi; ut sit mensura bonitatis.

Art. 1. Respondetur. Finis est mensura, & regula corum, quæ sunt ad finem. Dictum autem est, delectationem simul cum operatione, ad quam subsequitur, & cum qua facit vnum, velut eius forma, habere rationem finis. Ergo delectatio simul cum operatione, ad quam subsequitur, est mensura, & regula bonitatis cæterorum omnium, tum affectuum, tum etiam obiectorum, respectu vniuersiusque. Quia vero in concreto ex operatione, & delectatione subsequente, delectatio habet rationem quædam speciale finis, quam non habet operatio ipsa, quatenus delectatio est finis etiam tanquam terminus ultimus, ultra quem nullus est progressus agentis circa vnumquodque obiectum; propterea delectatio potissimum attribuitur ratio regulæ, ac mensura bonitatis. Quia de causa Philosophus lib. 7. Ethic. cap. 11. dicit, delectationem esse finem architectum, hoc est principalem, ad quem respicientes, vnumquodque, hoc quidem bonum, hoc autem malum simpliciter dicimus. Atque Augustinus ad illud Psalm. 7. 10. *Scrutans corda, & renes Dens: finis, ait, circa, & cognitionis est delectatio ad quam quis nititur peruenire.* Confirmatur, quia simplicia habent rationem regulæ, & mensuræ respectu mixtorum sui generis. Delectatio autem habet bonitatem simplicissimam, maximèque impermixtam malo. Quia concupiscentia ferrur ad bonum absens, ideoque habet bonitatem infectam malo aliquo, ex absentia boni. Et similiter amori deest aliqua ratio bonitatis quatenus deest ratio præsentia ex parte obiecti, atque eodem modo cæteris affectibus admiscetur ratio mali aliqua, ut patebit in progressu.

Art. 2. Sola delectatio est, quam nulla inficit admixtio malitiae, iuxta tamen modificationem mox adhibendam. Quia est de bono præsenti, ac possesso, ac proinde circa eius obiectum, quæ obiectum eius est, nullus superest locus, aut sollicitudini, & inquietudini concupiscentiae, ac desiderij, aut amaritudini doloris, ac tristitiae. Quia de causa dixit Philosophus lib. 2. Ethic. cap. 2. *Ridiculum esse querere ab aliquo, propter quid velit delectari.* Quia nimis perinde id est, atque querere, propter quid velit purum bonum, purumque volibile. Vnde quoad hoc præminet delectatio operationi, ad quam consequitur. Quia operatio plerumque est labiosa, & habet adiunctam fatigationem, quam inducit, vel difficultatem, cum quæ pugnat, quæcumque superat. Delectatio vero imponit finem toti molestiae, & adiungit cumulum puræ bonitatis, ac iucunditatis. Igitur delectatio est mensura bonitatis reliquorum omnium affectuum, omniisque operationum. Quia vero omnia sensibilia, quæ sensibilia sunt, habent pro fine substantias sensitivas, atque ipsæ substantiae sensitivæ habent rursus pro fine operationem, atque pro fine reliquarum operationum, habent operationem, seu actum præcipuæ, maximeque bonitatis; concluditur delectationem esse finem modo dicto rerum omnium sensibilium, quæ sensibiles sunt. Patet autem eandem esse proportionaliter rationem de bonis intelligibiliis infra Deum, comparatione delectationis spiritualis. Igitur delectatio in genere est regula bonitatis omnium rerum infra Deum, sensibilis quidem sensibilium, intellectualis vero intelligibilium.

Art. 3. Sicut autem delectatio in genere est mensura, & regula bonitatis in omni alio genere: ita summa delectatio est mensura, & regula bonitatis reliquarum omnium delectationum. Quia vero

summa delectatio est de summo bono; Summum autem hominis bonum est Deus; brutorum vero est supremum tangibile iuxta dicta in quæst. 18. ad 7. sequitur mensuram, & regulam humanarum delectationum esse delectationem circa Deum, mensuram vero, & regulam delectationum brutalium esse delectationem contactus mutui brutorum, quatenus summe inuicem congruentum in unaquaque specie. Quapropter delectationes humanæ, quæ impediunt, aut minuunt delectationem circa Deum in patria, eo ipso sunt malæ. Quæ vero conferunt ad eandem sunt bonæ, & physice, & moraliter. Ac demum quæ neque iuuant illam, neque impediunt, aut minuunt sunt tantum physicæ, & naturaliter bonæ absque villa aut bonitate, aut malitia moralis. Idem dicitur proportionaliter de bonitate, & malitia purè naturali, ac physica delectationum brutalium relatiuè ad prædicta delectationem secundum tactum. In hunc igitur modum delectatio est mensura, & regula bonitatis rerum omnium, ut tradit D. Thomas quæst. 34. art. 4. Licet enim non instituerit quæstionem usque adeo vniuersalem, usus tamen est ratione applicabili vniuersaliter, ut à nobis factum est pro modo præsentis instituti, siquidem agitur de delectatione, eiusque bonitate in communali, & quidem magis directe de bonitate naturali quam de morali, ad quam se restrinxit D. Thomas.

Ad 1. Quod aliqua delectationes sint malæ moraliter, atque eò deteriores, quod maiores sunt, intet eas, quæ pertinent ad appetitum sensituum, non tollit quominus eadem sint naturaliter bona, & mensura bonitatis purè naturalis suorum obiectorum. Multò vero minus id ipsum impedit, quod minus delectatio in genere sit mensura, & regula omnis bonitatis tam honestæ, quam utilis, & iucundæ, aut quominus aliqua delectatio sit similiter mensura, & regula bonitatis omnis moralis, ut appareat ex dictis. Neque vero id subtilit, quod assumentur, probum quenque, ac virtuosum vitare omnem delectationem corporalem, absque delectu, & exceptione. Prosequitur enim potius eas delectationes corporales, quibus fouetur honesta aliqua operatio, quæque iuuant ad superandam difficultatem, & incommodum temporale, quod adiacet operationi honestæ. Differentia itaque hominis probi à prauo, & à bruto hac est, quod hi prosequuntur delectationes corporales præcisè ratione sui. At virtuosus admittit easdem cum subordinatione ad delectationem spiritualem, præsertim circa Deum, eademque metitur terminos delectationis circa sensibilia.

Ad 2. Dictum iam est, delectationem in primis facere unum cum operatione, ad quam subsequitur, ac proinde non esse illi contrapondentia: quia ut dicit Philos. lib. 1. Ethic. cap. 8. delectatio non est aliquid extraneum ab operatione virtutis, sed aliquid ipsam concomitans. Dictum deinde est delectationem habere rationem mensura cum proportione, & ordine quodam. Nempe delectatio in genere esse mensuram bonitatis in genere, & sensituum sensibilium bonorum, atque intellectualem intelligibilium. Quæ distinctione occurrit rationi obiectonis, & simul excluditur duplex error, alter Stoicorum dicentium omnes delectationes esse malas, alter Epicureorum dicentium omnes delectationes esse bonas. Epicurei enim confuderunt bonum secundum quid, quod ut minimum inest cuilibet delectationi, cum bono simpliciter, seu cum bono cui non adiaceat ratio mali cum præminentia supra bonitatem. Stoici vero restrinxerunt totum genus delectationis ad delectationem sensibilem,

ac corporalem, eamque qualitatem, ac admissam ratione sui, nec regulatam superiori alia delectatione; nempe ea, quæ est suprema in parte intellectuali. Patet autem ex dictis superius utrōque hallucinatos esse, sed magis Epicureos.

Ad 3. Dicitur iterum operationem facere unum cum delectatione, quam ingerit, ideoque rationem regulæ tribui re ipsa coniunctim utriusque. Verum quia delectatio est ultimum complementum bonitatis conuenientis toti concreto, ideoque habet specialem quandam rationem finis, & termini ultimi; propterea ipsi potissimum adscribitur, & realiter conuenit, ut sit mensura, & regula bonitatis.

Ad 4. Finis amoris, & concupiscentiae est delectatio. Ergo eadem delectatio est mensura bonitatis conuenientis amori, & concupiscentiae, & consequenter eorum etiam, circa quæ versatur uterque hic affectus. Nec enim conuenit ratio mensurae cuiuscumque sufficienti, ut ex eo arguatur, quanta sit bonitas aliquorum aliorum. Sed necesse insuper est, ut illud sit primum, ac notissimum, certissimumque. Licet autem amor, & desiderium sint priores ordine executionis, quam delectatio; sunt tamen posteriores eadem secundum ordinem intentionis; atque hic ordo præminet, quia est fundatus in magnitudine bonitatis singulorum, cum ordo executionis sequatur potius magnitudinem necessitatis singulorum. Deinde magnitudo bonitatis in amore, & concupiscentia est minus nota, minusque certa, quam in delectatione. Quia facilius incidit ignorantia, & fallacia circa absentia, aut præscindentia à præsentia, circa qua sunt amor, & concupiscentia, quam circa præsentia, & atque oculis subiecta fidibus, ut ita dicam, circa quæ est delectatio.

Q VÆ S T I O X X I.

Vtrum tristitia sit passio perturbativa animalis?

Videtur non esse. 1. Quia passio est affectus appetitus sensitui, ut dictum est supra quæst. Dolor autem, qui non distinguitur à tristitia, est in corpore, & consistit in sensione mali, atque contradicit soli appetitui naturali, seu innato. Quod sit in corpore habetur ex Augustino lib. de vera relig. cap. 12. vbi dicit: *Dolorem, qui dicitur corporis, esse corruptionem repentinam salutis obnoxie corruptioni, per peccatum.* Idem Augustinus lib. de natura boni cap. 20. dolorem cum sensione confundit, dicens: *Dolorem in corpore facit sensus resistens corpori poteriori.* Postremum de dolore pertinente ad appetitum naturalem, seu innatum, colligitur ex eodem Augustino lib. 8. super Genes. ad lit. cap. 14. *Nisi aliquod bonum, ait, remansisset in natura, nullius boni amissi esset dolor in pena.* Ergo dolor est ex natura, & non ex appetitu sensitui. Ergo dolor, seu tristitia non est passio.

2. Tristitia est aliquid vniuersalius quam dolor, eodemque superius: quia tristitia est de malo etiam præterito, & de futuro, nec non de malo etiam spirituali, ac demum de malo secundum omnes sensus indiscriminatum. Dolor autem est de solo malo præsenti, coque corporali, ut habetur ex August. lib. 14. de Ciuit. c. 7. & 8. & præterea dicitur de solo malo secundum tactum. Cum ergo dolor sit proculdubio propriissimum passio, oportet tristitiam esse superius, & vniuersalius passione. Non ergo recte dicitur vniuersaliter, quod sit passio.

3. Pertur-

3. Perturbatio est communis omni passione, vt liqueat ex tota q. i. ac sèpè deinceps. Ergo non rectè definitur tristitia, quæ est passio quædam particularis, per solam vim perturbatiuam, quasi hæc esset differentialis ratio eius.

4. Non est perturbatiuum, quod est causatiuum delectationis. Multiplex autem tristitia est causatiua delectationis, vt appareat tum ex illo Matth. 5. 5. Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, tum ex August. 1. 1. 1. atque iterum. Quia lib. 2. Confess. c. 2. & lib. 4. c. 5. Dolor, ait, in spectaculis delectat. Fletus amarares est, & tamen quandoque delectat. Et lib. de ver. & fals. pœnit. c. 13. semper penitens doleat, & de dolore gaudet. Ergo tristitia non est passio perturbatiua. Eodem recidit non esse perturbatiuum quidquam proueniens ex delectatione, quam dictum est & se quietatiuam. Tristitia autem proueniens sèpè ex delectatione. Quia, vt dicit Philos. lib. 9. Ethic. c. 4. Malus dolet de eo, quod delectatus est.

5. Tristitia, quæ est bona, & salutaris, & opponitur delectationi malæ, tollit perturbationes, & inducit in animo serenitatem, & tranquillitatem. Non igitur est de conceptu vniuersali tristitia, vt sit perturbatiua eius, cui inest. Confirmatur, quia delectatio est impeditiua vñus rationis, vt dictum est q. 19. Ergo tristitia, siquidem est contraria delectationi, est expeditiua, ac promotiua vñus rationis. Non autem perturbat, quod expedit, & promouet vñus rationis.

Respondeatur. Eadem ratione, qua dictum est delectationem esse passionem quietatiuam animalis, dicendum est tristitiam esse è contra passionem perturbatiuam animalis. Quia sicut corpus in centro quiescit, atque extra centrum patitur violentiam, & renititur, quantum potest; ita appetituum habito fine, qui appetebatur, nihil molitur amplius, & bene habet, sublato vero eodem fine molitur, quantum potest, vt liberetur ab eo malo, & patitur perturbationem tranquillitati contrariam. Tristitia autem consequitur ad priuationem finis præoptati. Est igitur tristitia ex conceptu suo perturbatiua animalis. Vnde Seneca epist. 8. qui imperturbatus est, inquit, sine tristitia est. Et Bernardus in lib. de inter. domo cap. 52. Tristitia, ait, omnis boni impedimentum est. Nihil autem excogitari potest, quod ad conceptum perturbationis ita pertineat, sicut pertinet impeditio omnis boni, id est dissolutio ordinis, quo vñumquodque ex sua natura tendit ad omne suum bonum. Hinc appetitum passionis vel maximè conuenire tristitiae, quæ est in appetitu sensitui. Quia videlicet inducit transmutationem summi repugnantem dispositioni, & temperamento permanenter connaturali respectu animalis. Inducit namque dispositionem, & temperamentum impeditiuum omnis boni, quantum est de se. Dictum autem est supra in communī quæst. 1. rationem passionis sitam esse in eiusmodi transmutatione, & quo maior illa est, eo rationem passionis esse maiorem, atque passionem esse magis proprie talem. Pater igitur, tristitiam esse passionem in summo gradu, eamque summam, ac purè perturbatiuam animalis, adeoque quidditatem eius per hac exponi legitimè.

Ad 1. Dolor, & tristitia comparantur, sicut dictum est supra, comparari concupiscentiam, & desiderium, delectationem, & gaudium. Quia dolor propriè, & strictè est de malo sensibili, quatenus cognito per sensum, maximè externam. Tristitia verò est de malo intelligibili, vel etiam sensibili, quatenus præconcepto, ac proposito per intellectum. Vnde tristitia patet latius, quam dolor sub stricta eiusmodi significatione; sicut intellectus, pa-

tit latius quam sensus. Tristitia proinde potest esse de omnibus, de quibus potest esse dolor strictè talis; at non è conuerso. Sumitur nihilominus frequenter utraque vox pro eodem, cumque eadem latitudine, ac restrictione; ita vt dolor complectatur auersionem omnis indiscernitam mali praesentis; atque tristitia restringatur ad auersionem mali cogniti per solum sensum. In praesenti autem tam tristitia, quam dolor consideratur directè, quatenus est actus appetitus sensitui. In hoc autem sensu dicitur dolor esse corporis, quia causa doloris est in corpore. Et similiter dicitur dolorem fieri à sensu resistente, quia sensio mali illati à corpore potentior est causa auersionis interioris. Nec aliter verificatur, quod postremo opponitur de dolore pertinente ad appetitum innatum. Quia nimirum dolor proprius animalis, qui est in appetitu, consequitur ex cognitione alicuius repugnantis appetitiū innato, & afferentis aliqua ex parte dispositionem connaturaliter debitam. Omnes itaque illæ sententiae Augustini verificantur, non in sensu formalis, sed tantum causali.

Ad 2. Patet satis ex præmissa modò notatione maioris vniuersalitatis tristitiae, quæ doloris, coniuncte cum familiari nihilominus eius vocis vñi pro auersione propria appetitus sensitui, quomodo accipitur in praesenti. Quod additur de tristitia circa malum tum præteritum, tum futurum, reuocabitur ad malum præsens infra q. 25. Quo tristitia appetitus sensitui apparebit coincidens cum dolore sumpto formaliter pro actu eiusdem appetitus, & non tantum causaliter pro sensione nocimenti sufficientis corpus, & pro renitentia eiusdem corporis purè naturali per appetitum innatum; Quo etiam sensu accipitur nonnunquam dolor. Sed quia ea acceptio est extranea ab instituto præsenti, propterea præscinditur ab illa in istis quæstionibus, solumque consideratur dolor, vt est actus appetitus sensitui; vñdecunque deum evasetur. Nempe vel præsente sensione exteriore mali, vel contrastante sola mali imaginatione absque illa pro tunc sensione exteriori nocimenti. Itaque est aliqua tristitia, item & dolor aliquis, qui non sit passio. Sed præscinditur modò ab eiusmodi vtriusque significatione, & utraque accipitur iuxta significationem uniformem vtriusque pro actu appetitus sensitui circa malum præsens.

Ad 3. Dictum est eodem illo in loco transmutationem, & perturbationem, quatenus est communis omni passione, omnique affectui appetitus sensitui fundari in dependentia eius ab organo corporeo, inque natura eiusdem organi. Tristitia autem hoc habet peculiare, vt sit perturbatiua ipsius animalis secundum se. Quia nimirum est actus proprius existentis extra centrum, & carentis fine suo, propter cæque male habentis, & impediti ab operatione connaturali, seu expedita per se à natura. Præterea eadem tristitia, quatenus afficit organum corporale, inducit transmutationem, non vñcumque dimouentem a dispositione permanenter connaturali, sed maximè omnium repugnantem illi; id est que perturbantem in summo gradu. Optima igitur ratione adscribitur tristitia perturbatio simpliciter, & absolute dicta, tanquam ratio differentialis eius: quia reliqua passiones inducunt perturbationem tantum secundum quid, & coniunctam cum aliqua quiete, & dispositione aliquatenus conuenienti.

Ad 4. Tristitia nunquam est causatiua delectationis per se, & secundum se præcise, sed solum ex adiuncta aliunde cognitione, & amore, aut concupiscentia, seu desiderio alicuius boni. Similiter tristitia oritur ex delectatione per accidens propter adiun-

ctam

Etiam aliunde cognitionem, & odium, aut abominationem alicuius mali. Atque in hoc vtroque sensu verificantur testimonia obiectionis. Quidditas autem cuiusque rei exponitur per id solum, quod conuenit ipsis per se, & ex se praeceps. Demum isticusmodi mutuae connexiones, ac resultantia delectationis, & tristitia innotescunt magis infra, & maximè in questione proximè sequenti.

Ad 5. Tristitia, quæ est in appetitu sensitivo, sive sit moraliter bona, sive mala, conformis dictamini rationis superioris, vel difformis, semper vexat animal, quia animal est, idemque facit male habere sub eadem ratione. Est igitur ex suo conceptu perturbatio, non quidem vniuersaliter respectu hominis, quia homo est, bene tamen respectu eiusdem, quia animal est. Sub qua consideratione procedit directè disquisitio præfens. Obiectio autem loquitur de serenitate, & tranquillitate rationis, & appetitus superioris, seu voluntatis. Quod ad confirmationem attinet, tristitia non opponuntur delectationi secundum rationem mali, quod adiacet eidem delectationi, sed solum secundum rationem boni. Impeditio autem usus rationis pertinet ad malum, ideoque ex tristitia prouenire potest non minus, quam ex delectatione, imo prouenit ex illa multo magis, quam ex ista, ut infra dicetur.

Q V E S T I O X X I I .

Vtrum quælibet tristitia sit contraria cuilibet delectationi?

VIdetur quælibet tristitia esse directè contraria cuilibet delectationi 1. Quia tristitia, & delectatio opponuntur inuicem sicut albedo & nigredo. Sicut enim albedo, & nigredo dividunt rationem coloris, ita delectatio, & tristitia dividunt rationem passionis circa obiectum præsens. Quælibet autem albedo est contraria cuilibet nigredini. Ergo & tristitia quælibet est contraria similiter cuilibet delectationi, nempe directè, & per se. Confirmatur, quia quælibet medicina opponit directè agravitudini, cui medetur. Quælibet autem delectatio habet rationem medicinæ respectu cuiuslibet tristitia, ut habetur ex Philosopho lib. 7. Ethic. c. vii.

2. Quælibet perturbatio, & inquietudo opponit directè cuilibet quieti. Repugnat enim conceptui quietis vniuersaliter inquietudo quælibet, & motio. Dictum autem est delectationem esse quietiam, & perturbatiū tristitiam ex conceptu virtus que vniuersali. Ergo quælibet tristitia est incompossibilis directè cum quælibet delectatione. Confirmatur ex Philosopho dicente ibidem quælibet tristitia impediti quælibet delectationem.

3. Puritati boni opponit directè quælibet malum: Delectatio autem est de puro, ac solo Uno, quatenus habet ultimum complementum boni praesentis & perfectè possessi; tristitia verò est de malo praesenti. Ergo quælibet tristitia opponit directè cuilibet delectationi. Nempe effectus opponuntur inuicem iuxta oppositionem suorum obiectorum.

Art. 1. Respondeatur, Prosecurio, & fuga se habent in appetitu, sicut affirmatio, & negatio in intellectu, ut dicitur lib. 6. Ethic. cap. 2. Affirmatio autem, & negatio ut sic opponuntur inuicem secundum genus suum; Vnde quælibet affirmatio est contraria cuilibet negationi ex genere suo ad eum modum; quo opponuntur inuicem esse, & non esse ut sic. At secundum speciem sola affirmatio, & negatio de eodem secundum idem inuicem opponuntur. Quia

in iis, quæ se habent ad aliud extrinsecum, atque indidem specificantur, oppositio relatorum prouenit ex oppositione terminorum. Patet autem, *esse* cuiusque esse contrarium ipsis non esse eiusdem secundum idem. Eadem ratione affirmatio vnius, & negatio alterius disparatè se habent ad primum non opponuntur inuicem secundum speciem, sed se habent etenim disparatè sicut obiecta, circa quæ versantur. Affirmatio verò alicuius, & negatio oppositi usque ad eum non opponuntur inuicem, ut potius inuicem connectantur, atque altera ad alteram consequtatur, sicut accidit in eiusmodi obiectis secundum se. Ad calorem enim, & albedinem sequitur exclusio frigoris, & nigredinis respectu eiusdem subiecti. Qua de causa eadem est scientia oppositorum. Eodem igitur modo delectatio, & tristitia de eodem sunt contraria etiam secundum speciem; affines verò, & inuicem connexæ, quæ sunt de obiectis inuicem oppositis; & disparatæ, quæ sunt de disparatis. Itaque delectatio de gustabili dulci, & tristitia de eodem sunt contraria, atque omnino incompatibilis in genere, & in specie. At delectatio de dulci, & tristitia de amaro, aut de non dulci sunt affines, & connexæ secundum speciem, solumque contraria secundum genus. Denique delectatio de dulci, & tristitia de diffuso, aut factito, sunt disparatæ secundum speciem; & nihilominus contraria similiter secundum genus.

Art. 2. Hinc apparet qualis sit oppositio delectationis, & tristitiae quoad effectus virtusque. Patet enim effectus procedentes ex delectatione, & tristitia oppositis inuicem secundum speciem esse similiter oppositos inter se. Effectus vero procedentes ex delectatione, & tristitia non oppositis inter se quoad speciem, atque agentibus secundum rationem specificam, nulla consequenter pugnant inter se contrarietate. At si contingat easdem delectationem, & tristitiam, non oppositas inuicem quo ad speciem, inducere aliquos effectus virtute actiua conueniente virtutem secundum suam rationem genericam tantum, cuadent proculdubio effectus inuicem contrarij, non solum secundum genus, sed etiam secundum speciem. Quia videlicet habebunt rationes suas speciales ex causis inuicem oppositis, agentibus secundum eam tantum rationem, secundum quam inuicem opponuntur. Ex oppositis autem, qua opposita sunt, non nisi opposita consequuntur. Habent porro tam delectatio, quam tristitia effectum aliquem correspondentem soli virtutis actiua conuenienti ipsis secundum suum præcise genus. Delectatio enim ex genere suo habet, ut inducat dilatationem organi, dependenter a quo concipiatur, & inde reliquarum etiam partium corporis, ut dictum est quæst. 19. Consequenter tristitia conuenit ex genere suo, ut inducat contractionem contrariam illi dilatationi. Patet autem oppositi specificè dilatationem corporis, & diffusionem sanguinis contractionem corporis, & collectionem, atque constipationem sanguinis, & spirituum vitalium.

Art. 3. Ex his vterius consequitur, quælibet delectationem corporalem minui indirecte per quælibet tristitiam corporalem, tametsi alioquin sit disparata, imo etiam si affinis sit, & connexa respectu eiusdem delectationis. Ratio est, quia dispositio naturalis inducta, per unumquemque affectum in organo, & reliquis corporis partibus fouet eundem affectum, eundemque promonet, & auget, ut dictum est supra quæst. 3. art. 4. Et consequenter contraria dispositio organi, & reliquarum corporis partium nocet eidem affectui, eumque minuit. Quod cum sit vniuersaliter verum, est quodammodo manifeste

manifestius in delectatione, & tristitia ratione prænotatae dilatationis, & contractionis, utique respetuè conuenientis. Quia rarefactis spiritibus vitalibus, & sensorio, necesse est apparentiam boni delectantis fieri maiorem, ac augustinorem, quatenus species obiecti delectantis insidens subiecto rarefacto, necessariò dilatatur & ipsa in maius spatiū, cum omne accidens commenfuretur suo subiecto, & consequenter gignit apparentiam maiorem, quam prius. Delectabile autem eo maiorem inducit delectationem, quo maior est apparentia eius in sensu. Ob rationem igitur contrariam necesse est, ut quælibet tristitia minuat dispositionem organi, & phantasia ad actum cuiuslibet delectationis. Quia constringendo, & constipando sensorium, & spiritus vitales, minuit similiter apparentiam cuiuslibet delectabilis, & consequenter quamlibet delectationem. Quapropter quælibet delectatio iuuat dispositionem, modo dicto, ad inducendam, & augendam quamlibet delectationem, & ad excludendam, aut minuendam quamlibet tristitiam; idemque dicitur suo modo de tristitia quælibet respectu cuiuslibet delectationis retardanda, & fouendæ cuiuslibet tristitiae.

Art. 4. Istud genus indirecti mutui inuaminis, & mutuæ labefactionis delectationum, & tristitiam corporalium non habet locum in delectationibus, & tristitiis intellectuibus secundum se præcisè consideratis; quia affectus intellectuales concipiuntur absque dependentia immediata ab organo corporali. Quapropter delectationes, & tristitia intellectuales nullam habent inter se oppositionem, aut affinitatem, aut vim mutuo se, vel fœundi, vel retardandi, minuendique, nisi quæ prouenit ex oppositione, & affinitate obiectorum, circa quæ versantur. Quapropter delectatio consequens ad obiectum propositum per intellectum non potest aut excludi, aut minui, nisi per tristitiam consequentem ad obiectum oppositum, propositum itidem per intellectum, & quo oppositio obiecti ad obiectum erit maior, vel minor, eo etiam erit maior, vel minor oppositio delectationis, & tristitiae, nec non diminutio alterius per alteram. Quia vero intellectiones, atque contemplationes de obiectis oppositis non sunt inuicem opposita, sed magis sunt affines, & connexæ, propterea delectatio de contemplatione veritatis conuenientis aliqui obiecto nullam habet oppositionem cum delectatione de contemplatione veritatis conuenientis contradictione, aut contrario eiusdem obiecti; sed potius altera ad alteram consequitur delectatio naturaliter. Quare delectationi prouenienti ex intellectione, & contemplatione veritatis sola opponitur tristitia de eadem vera intellectione, & contemplatione, consequens ad delectationem de falsa intellectione, & contemplatione circa eandem rem. Contingit nihilominus ex delectatione de contemplatione veritatis suboriri tristitiam impeditiam, ac retardatiuam, atque exclusiuam illius; quia intellectus in contemplando dependet obiectuè ex phantasia: quam proinde contingit defatigari, & male habere propter vehementiam, aut diurritatem contemplationis, atque inde subsequi tristitiam directè in appetitu sensitivo, & indirectè in rationali, quo patet minui, aut etiam excludi penitus posse præexistentem delectationem fundatam in contemplatione veritatis. Ex his itaque appetitu cum unoquoque appetibili secundum se præcisè considerato, idque solum conuincit ratio obiectioñis. Ceterum non quælibet delectatio est purum bonum simpliciter, & absolutè, id est absque illa admixtione imperfectionis, & limitationis, ac insufficientiæ, vt patet in quælibet circa res creatas delectationibus. Vnde fieri potest, imo necesse est, vt non opponatur directè, & simpliciter cuilibet ex illis quælibet tristitia, sed tantum quæ est de

vel ex parte obiecti tantum, vt in spiritualibus secundum se præcisè consideratis, vel etiam ex parte organi corporalis, vt in corporalibus. Quæ omnia colliguntur ex D. Thoma, & magna ex parte habentur expresse quæst. 35. art. 4. &c 5.

Ad 1. Albedo, & nigredo, aliaque qualitates purè physicæ non opponuntur inter se per habitudinem ad aliquid aliud extra ipsas, ideoque vel totaliter, & secundum omnem rationem opponuntur inter se; vel, siquidem non ita opponantur inter se, nullam habent inquam affinitatem, & connexionem mutuam, quæ sunt opposita secundum genus, nec se inuicem minuant, vel etiam indirectè, sed omnino se habent disparate. At affectus animæ, quia essentialiter referuntur ad obiecta extra se, atque ex eisdem accipiunt speciem, & suam vnuquisque peculiarem conditionem, & præterea dependent mediate quoad magnitudinem intensiōnis, ac remissionis à dispositione naturali corporis, maximè vero sensus exterioris, & phantasia; possunt, simul cum contrarietate quoad genus, habere mutuam affinitatem, & connexionem quoad speciem, nec non peculiarem vim sese inuicem remittendi, ac impediendi. Quia nimirum obiecta, ad quæ referuntur, possunt simul cum contrarietate quoad genus boni, & mali, habere connexionem mutuam secundum speciem, vt accessus ad sanitatem, & recessus ab aegritudine; & similiter dispositio corporalis inducta per tristitiam potest esse contraria dispositioni requisita ad intensiōnem delectationis, atque è conuerso; tametsi alioquin tristitia, & delectatio sint inuicem affines, & connexæ ratione suorum obiectorum, vt expositum est supra. Vnde etiam appareat, quamlibet delectationem habere aliquatenus rationem medicinæ respectu cuiuslibet tristitiae, propter oppositionem genericam vniuersique, & propter oppositionem specificam inde redundantem in effectu naturales dispositiōes corporis, ex quo desumitur ratio genericæ accidentiū, vt aduertit in hanc rem D. Thomas in dicto art. 4. ad 2. ex lib. 8. met. text. 6. Quod tamen non tollit, quin ratio medicinæ omnino efficacis, penitusque sanantis conueniat, respectu vniuersique tristitiae, soli delectationi, quæ opponitur illi secundum speciem, vt pote incompossibili cum illa totaliter, & non solum quoad gradus aliquos intensiōnēs.

Ad 2. Opponitur quidem directè quælibet perturbatio, & inquietudo quieti totali & adæquatæ, non tamen quieti tantum partiali, & quoad aliquid. Vnaquæque autem delectatio corporalis inducit quietem animalis circa determinatum aliquod bonum, idque insufficiens se solo ad excludendum totum appetitum animalis, & ad excludendam omnem eiusdem indigentiam. Non igitur necesse est quamlibet tristitiam cuilibet delectationi esse contraria simpliciter, & directè; tametsi quælibet cuilibet contradicat indirectè, & secundum quid. Quod sufficit ad verificandam sententiam illam Philosophi; qui nihil aliud intendit toto fere illo capite, maximè à medio ad finem usque.

Ad 3. Est quidem purum bonum, saltem naturale, delectatio quælibet sub conceptu comparatio appetitiū cum unoquoque appetibili secundum se præcisè considerato, idque solum conuincit ratio obiectioñis. Ceterum non quælibet delectatio est purum bonum simpliciter, & absolutè, id est absque illa admixtione imperfectionis, & limitationis, ac insufficientiæ, vt patet in quælibet circa res creatas delectationibus. Vnde fieri potest, imo necesse est, vt non opponatur directè, & simpliciter cuilibet ex illis quælibet tristitia, sed tantum quæ est de

codem

codem secundum idem; reliqua vero non nisi secundum quid.

Q V A E S T I O X X I I I .

Virum delectatio quietet magis, quam perturbet tristitia?

VIdetur magis perturbare tristitia, quam quietare delectatio. 1. Quia maior est malitia tristitiae, quam bonitas delectationis, ut patet ex Augustino dicente lib. 83. qq. 36. *Nemo est, qui non magis dolorem fugiat, quam appetat voluptatem.* Quod non fieret, si malum doloris non esset maius, quam bonum delectationis. Maior igitur est vis tristitiae ad inducendam perturbationem, quae habet rationem mali, quam delectatio ad inducendam quietem, quae habet rationem boni; ac proinde perturbatio ex tristitia est maior, quam quies ex delectatione.

2. Actio expugnativa contrarij est intensior, & maior, quam quae non pugnat cum vlo contrario. Hac enim de causa dicit Philosophus lib. 1. Meteor. cap. 2. aquam calidam citius, & fortius congelari. Tristitia autem est affectus repugnans malo, quod est, & quatenus est contrarium animali, atque exclusivum delectabilis. At delectatio consequitur ad bonum conueniens animali secundum se praeceps consideratum, & non quatenus est formaliter exclusivum contristantis. Ergo affectus tristitiae est vehementior ac intensior quam affectus delectationis, ac proinde effectus formalis perturbandi est maior in illo, quam quietandi in isto.

3. Causarum aequalium aequales sunt effectus. Malum autem, quod est causa tristitiae, est aequale bono, quo priuat, quodque est causa delectationis. Quia priuatio centum aureorum est malum aequale bono possessionis eorumdem, & sic de similibus. Semper enim auferunt tantundem per priuationem, atque ponunt per bonum priuationi contrarium. Ergo tristitia, & delectatio directe contrariae sunt semper aequales. Eadem autem ratione necesse est, ut effectus quietis, & perturbationis, utrumque resultantes, euadant aequales.

4. Dolor, & tristitia interior est absolutè maior, quam dolor, & tristitia exterior, seu redundans ex corpore in animam, ut docet Diu. Thomas dicta quæst. 35. artic. 7. Dolor autem exterior superat delectationem tum exteriorem, tum etiam interiorum. Primo, quia dolor exterior, si sit vehementis, sufficit ad inducendam mortem, & sèpè inducit. Et tamen nulla delectatio sine interior, sine exterior sufficit ad inducendam vitam. Deinde quævis vehementis tristitia corporalis impedit, absorbetque omnem delectationem, & experientia liquet. Et igitur potentior ad perturbandum tristitia infimam generis, quam delectatio supremi ad quietandum.

5. Maior est effectus corporalis, qui peruidit ad interiora, quam qui haret in superficie. Effectus autem tristitiae peruidit interius ad medullas usque; cum effectus delectationis sit solum in superficie. Utrumque colligitur ex illo Pro. 17. 22. *Animus gaudens etate floridam facit, quod pertinet ad superficiem: Spiritus tristis exsiccatur ossa;* hoc est intima quæque adurit, perditque. Maior est igitur perturbatio tristitiae, quam quies delectationis.

6. Virtus superatiua majoris difficultatis prouenantis ex passione in opere virtuoso est nobilior. Nobilior autem est fortitudo, qua vincitur fuga do-

loris, quam temperantia, qua vincitur appetitus delectationis. *Fortes enim, & iusti maximè honorantur*, ut dicit Philos. lib. 1. Rhet. cap. 9. Fortior igitur est, ac vehementior fuga doloris, ac tristitiae, quam appetitus delectationis; ac proinde tristitia ipsa præualet delectationi, maiorque est effectus illius in suo genere, quam huius in suo.

Art. 1. Respondet. Eadem ratione, qua dictum est supra, amorem esse maiorem affectum, & intensorem, ac fortiorum, quam odium; dicendum quoque est cum D. Thoma in eadem quæst. 35. art. 6. delectationem esse maiorem affectum, & fortiorum, ac intensorem, quam tristitiam circa unumquodque delectabile, & contristabile. Ratio redit hic eadem, qua ibi proposita est. Primo nimur quia causa delectationis est bonum, cui non repugnat esse purum absque villa mali admixtione. Malum autem, quod est causa tristitiae, nullum potest esse purum, seu cui nulla sit adiuncta bonitas, ut possum est ex Augustino illo in loco. Purum autem in unoquoque genere est potentius, quam quod debilitatur ex admixtione oppositi. Ergo delectatio, cuius causa est bonum, est maior ex genere suo, quam tristitia, cuius causa est malum. Deinde etiam in specie, ac in individuo, quia delectabile appetitur ratione sui; malum vero displace ratione alterius, nempe ratione delectabilis, quo priuat. Malum enim, ut malum est, nulla est actio, nullaque vis motiva; siquidem quatenus malum est, nihil est. Magis autem mouet, quod propter se, quam quod ratione alterius. Magis enim exerit vim unumquodque suam respectu sui, quam respectu cuiusquam alterius. Præualet itaque in affectu delectabile, quatenus voluntum ratione sui, contristabili, quatenus nolito ratione alterius; Eo vel maximè quia ipsum delectabile mouet ad prosequitionem sui secundum se totum, & secundum omnem rationem conuenientiam respectu appetitus, & appetitui. At ad auersionem mali oppositi mouet idem delectabile, præceps secundum rationem contrarietatis, & oppositionis respectu eiusdem mali, seu præceps quatenus ipsum malum est incompensabile cum bono, quo priuat. Patet autem maiorem esse effectum procedentem ab aliquo principio mouente secundum se totum, quam procedentem ab eodem secundum solam aliquam particularem rationem formalem ipsius.

Art. 2. Accedit cognitionem delectabilis quatenus mouentis ad actum delectationis esse maiorem per se, quam cognitionem eiusdem quatenus mouentis ad actum tristitiae: quia ad actum delectationis mouet quatenus est præsens, adeoque quatenus subest cognitioni intuitiua sui. At ad actum tristitiae mouet quatenus est absens, adeoque quatenus terminat cognitionem abstractiua sui. Patet autem cognitionem intuitiua esse per se maiorem, ac meliorem, quam abstractiua. Motio autem obiectorum est maior, vel minor iuxta maiorem, vel minorem cognitionem ipsorum: quia non mouent appetitum, ut sunt in se præceps, sed prout apparent in cognitione; siquidem obiectum appetitus est bonum apparet. Patet igitur affectum delectationis esse per se maiorem, quam affectum tristitiae, circa unumquodque delectabile, & malum directe illi oppositum secundum speciem, ut tradit Diu. Thomas dicta quæst. 35. artic. 6. ex principio Dionysij cap. 4. de diu. nom. part. 4. *Bonum esse fortius, quam malum.* Quia vero effectus formalis cuiusque formæ eo est maior, quod maior est ipsa forma; atque effectus formalis delectationis est quies, tristitia vero perturbatio, ut dictum est supra: concluditur delectationem quietare magis per se, quam

Quæst. XXIII. Vtrum delectatio, &c. 49

quām perturbet tristitia directè, ac immediatè contraria secundūm speciem.

Art. 3. Contingit nihilominus oppositum per accidens triplici de causa, vt obseruat optimè D. Thomas loco indicato. Primo nimirum, quia contingit cognitionem circa bonum amissum esse maiorem, quām circa bonum præsens, impellente, ac determinante ad maiorem considerationem, & circumspectionem boni amissi, quoad omnes conditions eius intrinsecas, & extrinsecas, dolore, & anxietate suborta, ex ipsa amissione boni, quod negligentius consideratur, dum adest, inducit quietem, & quandam quasi soporem considerationis circa se. Quia de causa dicit Augustinus lib. 10. de Trinit. sub finem, *amorem magis sentiri, cum eum gradit indigentia*. Maior autem sensus amoris inducit maiorem sensum cuiusvis affectus procedentis ex ipso, tanquam ex causa vniuersali omnium affectuum. Ex amore porrò coniuncto cum indigentia boni amati procedit tristitia. Hæc igitur est maior per accidens, quām delectatio propter adiunctam maiorem illi, quām huic considerationi boni amati, eiusdemque delectabilis. Sed si cohibeatur maior eiusmodi applicatio, & extensio cognitionis, & antequam eadem inducatur, seu dum solus adest primus aspectus mali, maior è converso est delectatio, quām tristitia, vt dictum est; atque hoc est per se, illud per accidens. Secunda causa tristitiae prævalens per accidens est, quia malum causatiuum tristitiae opponitur bono magis amato, quām sit bonum, de quo delectamur. Quia de causa perturbat magis, magisque contrastat flagellatio, contusio, aut vulneratio, & quidvis simile, quām quietet, atque delectet cibus, & quidvis simile. Quia videlicet, priora illa corrumptunt constitutam corporis naturalem, & tendunt ad interitum, eundemque inducunt, nisi cessent, adeoque opponuntur vitæ ipsi, quæ est maximum bonum, maximèque diligatur inter bona temporalia. Cibus autem, & similia non tantumdem valent ad confundendam, aut etiam conseruandam vitam. Tertia dñique causa est, quia tristitia quælibet inducit perturbationem vniuersalem, nec vnam tantum, sed omnes indiscriminatim delectationes, aut extermint, aut certè debilitat, minuitque. Delectatio verò non ita dissipat, nec usque ad eò minuit, ac debilitat omnes vniuersim tristitias. Quia videlicet, bonum corrumptur ex quocumque defectu; malum verò solo corrumptur bono undeque completo. His igitur modis tristitia, & perturbatio eius prævalit per accidens delectationi, & quieti. Sed quia de vnoquoque dicitur absolute, quod ei convenit per se, & non quod per accidentem tantum; propterea dictum est absolute, delectationem quietare magis, quām perurbet tristitia.

Ad 1. Illa Augustini comparatio prælatuia doloris suprà voluptatem idèo subsistit, quia comparatur dolor de malo tendente ad interitum cum voluptate de bono non æquè sufficiente ad vitam, vt nuper notatum est cum D. Thoma, sicutque iterum obseruat superius. Ceterum si componatur malum oppositum vnicuique delectabili secundum se præcise, & absque ulteriori aliundè progressu ipsius mali ad iacturam maioris alterius boni, magisque delectabilis, quale est vita, delectatio prævalit per se tristitiae, vt dictum est. Nec oppositum intendit Augustinus in illo loco, sed potius repellit, vt expendit ibidem D. Thomas. Addit enim, *inmaximis bestias a maximis voluptatibus* (nimis accidens, & superadditis voluptati, quæ est de ipsa vita) *abstinere dolorum metu, qui contrariatur vita, que maximè amatur, & cōsideretur delectat maximè*.

R.P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

Art. 1. Ad 2. Agens purè naturale agit semper, quantum potest. Repugnat porrò, vt potentia agentis augeatur ex re pententia passi, & ex causa contraria inexistente eidem passo. Quia renitentia, & contrarietas ex parte passi retardat magis, atque debilitat virtutem agentis. Quia de causa dicitur communiter; omne agens agendo repatur; id est minuitur, dum agit circa pastum affectum qualitate, & virtute activa contraria. Vnde quod aqua calida citius, & fortius congeletur, quām frigida, non ex eò prouenit, quod frigidum agat intensius, ac vehementius circa calidam, quām circa frigidam. vt vult D. Thomas dicta quæst. 35. art. 6. ad 2. atque iterum quæst. 37. art. 1. ad 2. Confirmatur, quod non sit ea causa velocioris, & fortioris congelationis, quia aqua calida non transit immediate ad congelationem, sed prius redditur frigida absque congelatione: Ergo si frigidum congelans vehementiorem conatum adhibuisset initio propter inexistenter renitentiam, & contrariatem ex parte aquæ calidæ, necesse esset, vt ante congelationem remitteret iterum conatum, & intentionem actionis. Cum scilicet, aqua ex calida redditia esset iam frigida, & nondum congelata. Ac proinde effectus congelationis cuaderet demum unicolor, ac aequalis, sive præcessisset, sive non præcessisset calor in aqua, quæ congelatur.

Art. 2. Ratio itaque eiusmodi experientia est, quia aqua rarescit per calorem. Calor enim est rarefactius: Frigidum verò induxit congelationis condensatur valde per frigus suum sufficiens ad congelandum. Rarum autem, & densum ita comparantur inter se, vt parum materia sit in magno spatio ratione raritatis; ratione verò densitatis sit è conuerso multum materia in parvo spatio. Quando igitur sibi invicem occurunt aqua calida, & corpus frigidum congelatum, plures partes frigidi agunt conseruare in pauciores partes calidæ, idèoque subsequitur velocior, ac intensior effectus congelationis: sicut sequitur victoria velocior, magisque perfecta ex parte exercitus numerosioris, quia singulis quibusque militibus exercitus minus numerosi correspondent plures milites numerosioris. Accedit prædictum congelationis effectum obseruati, & accidere solere circa aquam calidam manentem immobilem, aut cum parvo, ac lento motu, cum interim frigidum congelans successu illi coexistat per alias, atque alias partes succidentes de novo ad conflitum integris viribus, nihilque labefactatis per calorem aquæ, eiusque renitentiam. Hinc rursus accedit motu alterationis fieri velocius usque ad congelationem, quām fieri possit localis motus condensationis in aqua, ratione frigoris, quod in ipsa succedit calori; idèoque congelationem perfici, antequam partes aquæ condensentur, atque condensatione disponantur ad resistendum congelanti per partes passi æquales numero partibus agentis, quibus cum proportionaliter pugnandum est. Ob hæc igitur videtur negandum assumptum illud obiectionis de augmento intensu conatus, & actionis ex re pententia passi.

Art. 3. Dici deinde potest, transmiso sponte illo principio, malum contrastans repugnare quidem appetitivo secundum se, ut potè nocens naturæ eius; non tamen repugnare eidem, quoad affectum tristitiae. Iuvat enim potius, atque stimulat ad hunc affectum præsentia contrastatiui, idemque affectus est conformis inclinationi naturali animalis, ex suppositione mali iam actu nocentis, vt exponeatur infra quæst. 26. Quapropter malum contrastans non ita comparatur quoad renitentiam cum affectu

E. tristitiae.

tristitia, sicut comparatur calor afficiens aquam cum actione frigesciua, & congelativa: quia calor aqua non solum contrariatur frigido congelenti, sed etiam actioni frigesciua, & congelativa. Quae ferè est responsio Diu Thomæ ad hoc argumentum in prædicto articulo 6. ad 2. Pater igitur non posse, ex hoc capite, affectum tristitia esse maiorem, ac intensiorem affectu delectationis.

Art. 3. Positio, & ablato eiusdem boni sunt proculdubio æquales, quoad magnitudinem, & quantitatem, seu quasi quantitatem boni induxi, & exclusi, seu mali impediti, ac illati; quandoquidem terminus positionis, & ablationis est prorsus idem. Verum, quoad vim actiua, ac motiuam est magna disparitas. Quia bonum quatenus ablatum, ac exclusum, nullam habet actiuitatem, nullamque vim motiuam, cum eatenus nullum habeat esse. Solùm itaque mouere appetitum potest ipsum malum, & priuatum esse per rationem boni oppositi præcisè, quatenus existentis intentionaliter in cognitione abstractiua sui, & rursus præcisè, quatenus incompossibilis cum entitate nocua, eidemque repugnantis. Ex quo dupli capite ostensum est motionem appetitus ad tristitiam esse minorem per se, ceterisque paribus, quā motionem eiusdem ad delectationem. Conceditur itaque vnumquodque malum esse æquale bono, quod priuat, quod ad magnitudinem attinet vtriusque secundum se. Sed negatur eadem æqualitas sub conceptu causalitatis, ac motionis, & formaliter quatenus sunt causæ tristitia, & delectationis.

Ad 4. Distinctio doloris, & tristitia interioris, & exterioris est purè materialis sub conceptu passionis. Quia vterque dolor, ac tristitia perinde existit in solo appetitu interiori, vt aduerit eo in loco D. Thomas. Distinctio igitur formalis solùm est penes principium cognitionis mali. Dolor enim exterior dicitur, qui resultat in appetitu præiente cognitione mali in sensu aliquo externo, eodemque malo afficiente immediatè partem aliquam exteriorum corporis. Dolor vero, & tristitia interior dicitur, qui constingit in appetitu dependenter à cognitione mali concepta per intellectum, aut imaginationem, aut vtrumque, atque dependenter à malo quatenus nocente animæ, atque repugnante formaliter appetitui. Quapropter, cum cognitionis intellectus, necnon imaginationis sit maior, ac perfectior, quā cognitionis sensus exterioris, & similiter malum animæ, & appetitus præualeat per se malo corporis, atque habitudinis exterioris; rectè statuitur à S. Doctore tristitiam interiorum esse per se maiorem exteriori. Sed non rectè subsumitur in obiectione, dolorem exteriorum esse maiorem absolute delectatione, & exteriori, & interiori, cum solùm per accidens, & secundum quid maior esse possit. Ad primam rationem in contrarium dictum iam est, malum dolentis non consistere in dolore ipso, & tristitia, sed in obiecto, ad quod consequitur is affectus, cum huius existentia, & subsecutio sit bona, & perfectiua ex suppositione illius. Dolor itaque exteriori non debet contraponi, & comparari delectatio sive exterior, sive interior, sed malo exteriori, quod tendit, & sepè sufficit, ad interitum, debet contraponi, & comparari bonitas vitæ, de qua dictum est, esse maiorem delectationem per se, quā sit vlla exterior tristitia. Ad alteram rationem, dolor exterior procedit ex malo coniuncto corpori, atque ex tensione eius exteriori, quæ pariter est maximè corporalis, eaque de causa, & non quia est maior per se, quā dolor interior, magis afficit corpus,

magisque nocet eidem, quā dolor interior. Quia vero anima, dum est vnta corpori, dependet, quoad suos actus à dispositione corporali; consequitur perturbatio vniuersalis, & impeditio omnis delectationis ex vehementi dolore exteriori, nisi subueniat cognitio reflexua boni maioris redundantis ex passione mali, & doloris exterioris, vti contigit in Sanctis Martiribus, quorum delectatio ex bono intelligibili erat incomparabiliter maior, quā dolor exterior. Dolor itaque exterior solùm per accidens potest esse maior, quā delectatio interior, modo superiùs explicato, art. 3.

Ad 5. Negatur effectum delectationis hærente in sola superficie, atque tristitiam afficere intimiùs. Vterque enim, & interioris afficit, & exterioris, iuxta qualitatem obiectorum, sed fortius delectatio loquendo per se, vt dictum est. Locus Proverbiorum suffragat potius; quā contradicat huic veritati: Quia ætas florida constituitur per optimam constitutionem totius hominis, quoad interiora, & exteriora, nec flos, seu quasi flos, & prospera hilaritas exterior, subsistere potest absque interiori radice sana, & vigore interiori perfecto. Exsiccatio verò interior ossium est impossibilis cum accidentaliter aliqua bona dispositione exteriori. Non ergo tantumdem nocet per se tristitia, quantum prodest delectatio, si comparatio sit iusta, quoad vnumquodque bonum, & malum contrarium eidem soli secundum se.

Ad 6. Fortitudo non pugnat cum quolibet indiscriminatum dolore, & malo, sed cum eo solùm, quod consistit in periculis mortis, qui ex iisdem laboritur. Temperantia verò soli resistit nimietati delectationis circa cibos, & venerea. Patet itaque comparationem non esse instam, & secundum idem. Contraponitur enim bono, & delectationi tangibilium malum, & dolor interitem. Vnde ea comparatio est abs re, nihilque concludit. Deberet enim ostendi actum fortitudinis esse affectum fortiorum, quā sit amor cuiusque erga se, cui commensuratur delectatio de vita, seu temporali, seu æterna. Id autem est impossibile, vt per se patet.

QVÆSTIO XXIV.

Virūm sint plures species tristitia?

Videntur non esse. 1. Quia delectationes non multiplicantur species, vt dictum est suprà cum D. Thoma. Ergo nec tristitia. Patet consequentia, quia totidem sunt bona, & mala, eademque est diuersitas vtrorūmque inter se, nec potest esse maior ex parte malorum, quā ex parte bonorum.

2. Si quæ daretur diuersitas specifica inter tristias, proueniret necessariò ex sola diuersitate specifica malorum contrariantium, ac proindè tot essent constitutæ tristitia specie diuersa, quorū sunt obiecta contrariantia specie diuersa; Quorum enim in diuersitate specifica diuersitas excurrit proptermodum in infinitum. Nemo autem admittit tantam multiplicatatem specierum tristitia, atque est planè diffsonum, vt admittantur.

Sed contrà est 1. Quia Damasc. lib. 2. fidei orth. cap. 14. & Greg. Nyss. seu Nemes. lib. 4. Philos. cap. 12. assignant quatuor species tristitia communiter ab aliis quaque receptas, anxietatem, aedam, misericordiam, innidiam. Quibus alij adiungunt tres alias differentias, pœnitentiam, nemesis, zelum.

zelum. Dantur igitur ex communi consensu plures species tristitiae.

2. Actus appetitus, sicut & sensus specificantur ex suis obiectis. Obiecta autem de quibus tristitiam, distinguuntur specie multipliciter. Vulnerum enim differt specie à febri, & similiter cæcitas à surditate, necnon sitis à fame, & nimietas frigoris, à nimietate caloris, & sic de similibus. Necesse igitur est tristitias inde subortas, atque indidem specificatas, esse pariter specie diversas.

Art. 1. Respondetur. Certum est, tristitiam, quæ consequitur ad apprehensionem sensitivam mali communem homini cum brutis, dissidere specie ab ea tristitia, quæ consequitur ad apprehensionem intellectualem, seu cogitativam propriam homini, adeoque superiorem apprehensione pure animali, ac brutali. Quia intellectus, & cogitatio fertur ad obiectum sub ratione formalis diversa ab ea, cuius percipiendæ est capax sensus, quæ est pure materialis. Ratio autem formalis diversa ex parte obiecti inducit diversitatem specificam in actus appetitus: qui videlicet feruntur ad obiectum, propter appetens in cognitione, & specificantur ex eodem quatenus ita apparenti. Quæstio itaque solum superest de multiplicitate specifica tristitiae, quæ passio est, & præcisè quatenus est in appetitu sensitivo.

Art. 2. Dicendum autem est cum D. Thoma qu. 35. art. 8. dolores, seu tristitias proprias appetitus sensitivi omnes esse eiusdem infirmæ speciei, sumpta distinctione specifica propriè, & strictè, distinguere vero specie quadrupliciter, sumpta distinctione specifica latè, & cum quadam solum appropriatione. Probatur utraque pars, quia ratio specifica consistit in additione ad genus. Dupliciter autem contingit superaddi aliquid generi. Primum enim potest fieri additio alicuius pertinentis per se ad ipsum genus, quodque virtute, & potentia littere continetur in genere, & per quod proinde perficiatur ratio generica, ad eum modum, quo materia perficitur per formam suam; atque eiusmodi additio, siquidem fiat cum diversitate mutationum, quæ addimur, sufficit ad diversitatem specificam, ut tradit Philos. lib. 8. Metaph. tex. 10. & 11. Si autem additio fiat secundum aliquid extraneum, respectu generis, nec in eo virtualiter contentum, aut perfectum eiusdem secundum suam rationem formalem, cui est secundus superaddendi modus; non sufficit ad diversitatem specificam propriè talem, sed solum ad diversitatem similem diversitati specificæ, adeoque sufficit ad diversitatem specificam solum latè, ac impræcipiè talem.

Art. 3. Iam diversitas inter tristitias, quæ habent rationem passionis, suntque propriæ appetitus sensitivi, nunquam superaddere potest quidquam pertinens per se ad rationem communem tristitiae, atque in eadem ratione communis virtualiter contentum. Quia omnes tristitiae appetitus sensitivi afficiunt animal eodem prorsus modo, atque inducent transmutationem corporalem eiusdem prorsus rationis, ut insinuatum est supra, & apparebit magis ex quæst. 26. solaque potest intercedere diversitas penes magis, & minus eiusdem omnino rationis. Quod diversitatis genus non sufficit ad distinctionem specificam, ut dictum est quæst. 4. de Ang. ad 3. & communiter docetur ab omnibus. Quapropter diversitas specifica obiectorum contristabilium se habet pure materialiter, sicut dictum est supra de delectabilibus, respectu actuorum appetitus sensitivi, quæ passiones sunt. Quia videlicet virtus activa, ac motiva, ex qua sola formaliter dependet unitas, & distinctio specifica effectum, est ni-

hilominus uniformis, ut appareat ex transmutatione corporali, quæ solum differt penes plus, & minus eiusdem rationis, propter diversitatem qualitercumque malorum plus, aut minus contristantium. Patet igitur nullam esse diversitatem specificam propriè talem inter tristitias, quæ passiones sunt.

Art. 4. Diversitas autem quasi specifica, & impræcipiè talis, qualis censetur diversitas specifica ignis in carbone, & flamma, nempe per applicationem rationis communis ad aliquid extraneum diversum diversitate specifica propriè tali, contingit in tristitiae duplice ex capite. Ex parte nimirum obiecti, quod est causa tristitiae, & ex parte effectus consequentis ad eandem. Ex parte quidem obiecti, duplice rursus modo. Quia obiectum tristitiae est malum proprium contristati. Quædam autem tristitia est de malo quidem, sed alieno, & non immediatè proprio contristati, solùmque reputato tanquam proprio propter coniunctionem amoris, aut amicitiae, aut concupiscentiae. Atque per hoc efficitur species peculiaris tristitiae, quæ dicitur misericordia. Quædam vero alia tristitia est, quæ non est immediatè de malo, nec de proprio, seu bono, seu malo, sed de bono alieno, reputato tanquam malo proprio propter odium bene habentis, atque eatenus excellentis contristato, cundemque deprimit comparatione sui. Atque per hoc efficitur peculiaris alia species tristitiae, quæ dicitur inuidia. Ex parte effectus tristitiae duplex similiter existit differentia: quia effectus tristitiae consistit in quadam fuga appetitus, respectu mali contristantis. Tristitia autem aliquando est coniuncta cum impossibilitate fugiendi malum, quod contristat. Atque per hoc efficitur species tristitiae, quæ dicitur anxietas, seu angustia, & græcè achos, nempe affectus aggrauans animum absque ullo aditu refugij, omnique destitutus spè, & possibilitate euadendi. Aliquando vero deest tristitia, non solum ratio, & possibilitas fugæ, sed etiam motus membrorum exteriorum, & possilitas eadem mouendi usque adeò, ut ne vocem quidem emittere possit contristatus. Atque per hoc efficitur species tristitiae, quæ dicitur acedia, cui nec conuenit ratio fugæ, nec secundum suam rationem differentialem est in appetitu, sed in membris exterioribus corporis.

Art. 5. Ita si modi porrò differentiae notantur à Damasceno, & Gregorio, aliisque communiter in tristitiae potius, quam in delectationibus. Quia, ut adiurit D. Thomas in dicto art. 8. ad 1. ex Dionysio cap. 4. de diu. nom. part. 4. bonum, quod pertinet ad delectationem dicitur uno modo, malum vero multifariam. Cuius vltior ratio est, quod dicit idem Dionysius, bonum esse ex integra causa, malum vero ex quocumque defectu. Hinc enim fit circumstantias peculiares mali suffici singulas ad speciale quoddam genus mali; cum proportionales circumstantiae boni seorsim consideratae non similiter sufficiant ad constitendum seorsim bonum quoddam speciale. Quia vero eiusmodi circumstantiae mali præsentis, atque actualiter contristantis reuocantur omnes ad prædictas quatuor differentias, ut patet ex facta sufficienti partium enumeratione, tum ex parte obiecti, tum ex parte effectus tristitiae; propterea merito distinguuntur communiter solæ prædictæ quatuor species. Nempe tres aliae differentiae, quæ assignari solent, penitentia, nemesis, & zelus ex Philos. 2. Rhet. cap. 9. & 11. reuocantur facile ad species iam expositas, cum D. Thoma in dicto art. 2. ad 2. Et quidem penitentia, quatenus est passio, non est tristitia de malo præterito, seu de præterita

R. P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

E 2 mala

mala operatione, nisi præcisè quatenus inde resulat & adest actualiter aliquod malum præsens. Di-ctum namque est supra, malum purè præteritum, & ex quo nulla superest amplius ratio nocimenti præsens, esse potius materiam, & causam delectationis. Igitur peccnitia passio solum differt à tristitia communiter dicta, connotatione merè accidentali, & materialiter se habente ad conceptum tristitiae. Nemesis vero, quæ est de alieno bono temporali, quatenus sufficiens, ac perficiente indigneum, & zelus, qui pariter est de bono alieno, quatenus comparato cum defectu eius in nobis, vix quidquam differunt ab inuidia, ut pater ex præmissa eius explicacione, ideoque comprehenduntur, & sufficienter subintelliguntur sub eadem specie inuidiae, quæ passiones sunt. Atque per hæc pater sufficienter quid dicendum sit ad rationes dubitandi in utramque partem.

QVÆSTIO XXV.

Vtrum solum malum præsens cognitum sit causa tristitiae?

Videntur non esse. 1. Quia quæ non minuunt causam, non minuunt effectum eius necessarium. Plura autem minuunt tristitiam, quæ non minuunt malum præsens, neque quoad malitiam eius, neque quoad præsentialitatem. Tristitia enim minuitur per fletum, per compassionem amicorum, per contemplationem veritatis, per somnum, & balnea, ut docet D. Thomas quæst. 38. ab articulo 2. Nihil autem horum minuit malum, de quo est tristitia. Non quidem fletus: Quia ipsum malum est causa fleti. Nulla vero causa minuitur per suum effectum, sed inuidatur magis, atque perficitur. Similiter compassio amicorum non minuit, sed potius auget malum amici patientis. Non quidem minuit, quia compassio est affectus minimè actius ex suo conceptu vniuersali, atque ut esset actius, sepe compassio est circa malum irremediabile, ac invariabile, ut circa mortem parentis, & familia, & circa tale malum compassio solet esse maior. Auget verò malum eadem compassio, quia vnuisque reputat, tanquam particulare proprium malum, amicos suos tristari, ac perturbari, quod est proprium patientis. Augetur igitur malum patientis per passionem tristitiae inde redundantis in amicos, eosdemque tribulantis. Manifestius porrò videtur contemplationem veritatis nihil valere ad diminutionem mali non consistentis in ignoracione, aut inconsideratione eiusdem veritatis. Quia contemplatio veritatis est propria intellectus speculativi, qui nihil operatur, ideoque nullum malum, nullamque partem mali amoliri potest, præterquam in genere cause formalis, ut habetur ex Philos. lib. 3. de anima tex. 58. Præterea contemplatio veritatis est in intellectu. Malum, vero, de quo est passio tristitiae, inest corpori, ac sensui. Quæ autem sunt in diuersis subiectis non opponuntur inuidem, ideoque neutrum eorum minui potest per alterum. Denique somnus, & balnea non medentur cunctum malo, sed soli indispositioni cūdam corporali; & tamen dicuntur à D. Thoma art. 5. mitigativa tristitiae, tanquam remedium eius vniuersale. Ergo causa vniuersalis, & adæquata tristitiae, non est solum malum præsens, siquidem, hoc minime diminuto, fieri potest multipliciter, ut illa nihilominus minuatur.

2. Plura è conuerso sunt causa doloris, & tristitiae,

quæ non sunt causa ylliū malī præsentis, nec secundum se præcisè habent ullam malī præsentis rationem. Quia concupiscentia, & appetitus unitatis, atque potetas, cui resisti non potest, sunt causa tristitiae, ut tradit D. Thomas quæst. 36. ab art. 2. ex August. dicente, quoad concupiscentiam in Enchir. cap. 24. *Subintrantibus ignorantia agendarum rerum, & concupiscentia noxiarum, comites subinventur error, & dolor, nempe dolor concupiscentiae, sicut error ignorantiae: quoad appetitum verò unitatis lib. 3. de lib. arb. cap. 23. Ex dolore quem bestia sentiunt, satis appetit in regendis, amandisque suis corporibus, quam sint anima appetentes unitatis. Quid enim est aliud dolor, nisi quidam sensus divisionis, vel corruptionis impatiens? ac demum, quoad potestatem prævalentem, lib. de natura boni cap. 20. In animo dolorem facit voluntas resistens potestati maiori. In corpore dolorem facit sensus resistens corpori potentiori.* Nihil autem horum trium habet rationem malī præsentis. Non quidem concupiscentia, & appetitus unitatis: quia utriusque consistit in prosecutione boni, ac proinde utriusque est bona secundum se. Bonum autem, nec est malum, nec pars, aut augmentum mali. Sed neque potetas, cui resisti non potest, habet rationem malī præsentis. Quia solus effectus talis potestatis, & non ipsa potestas secundum se, nocet ei, qui resistere non potest. Ergo vis causativa tristitiae conuenit aliis præter malum præsens.

3. Vnaquæque tristitia, & delectatio illi direcè contraria sunt de eodem, ut appareat ex quæst. 22. Delectatio autem est de bono præsenti, ut dictum est supra. Ergo tristitia est de bono absenti, deque eius absentia immediatè, ac formaliter, & non de malo, per quod excluditur, & fit absens ipsum bonum. Confirmatur ex Augustino lib. de octo quæst. Dulcitij cap. 1. vbi dicit dolorem esse de amissione bonorum temporalium. Confirmatur rursus, quia amor est causa tristitiae, sicut & aliarum omnium passionum, ut dictum est supra. Amor autem est de solo bono. Ergo tristitia est de sola amissione boni.

4. Malum præsens, quod succedit bono præhabito, & de quo delectati sumus, magis contristat, quam quod opponitur bono nondum habito, & de quo nondum vnuquam delectati sumus, ut docent experientia, & D. Thomas quæst. 36. artic. 2. C. fine. *Miserius nempè est perdidisse, quam omnino non accepisse*, ut dicit Tertull. de pœnit. longè post med. Bonum autem, quod opponitur malo præsenti, fuisse, vel non fuisse præhabitus, atque possidit, nihil variat rationem malī præsentis, nec ipsum auget, aut minuit illa ex parte, quia quodvis malum æque privat bono opposito, ac proinde æque nocet in vtrouis euentu, ut per se patet. Pauperies enim æque privat diuiniti, sive præhabitæ illæ fuerint, sive non fuerint, & similiter de infamia, respectu honoris, & bona famæ, deque aliis eiusmodi. Ergo malum præsens non est tota causa, cui commensuratur tristitia, tanquam effectus ipsius secundum se præcisè.

5. Delectatio præterita sepe est causa tristitiae præsentis: quia malus tristatur, quoniam delectatus est, ut dicit Philos. lib. 9. Ethic. cap. 4. Et confirmatur, quia pœnitentia est species quædam tristitiae, ut dictum est in quæstione præcedenti. Pœnitentia autem versatur circa delectationes præteritas. Delectatum autem esse non est malum præsens, sed præteritum: Quia totum malum conueniens malæ delectationi præterit prætereunte ipsa delectatione, cui inest, nec nocet illa delectatio, quando iam non adest, sed solum nocere potuit, quando aderat. Ergo tristitia non est de solo malo præsenti.

6. Iacula

6. *Iacula prævisa minus ferunt*, est axioma communiter receptum cum plausu, cui suffragantur Seneca epist. 77. Plutarch. in lib. de tranquillit. animi, & Cic. lib. 3. Tuscul. Ait enim Seneca: *Prægitatione mali mollis ictus venit*. Plutarchus: *Homerus luculentu admodum exemplo docuisse mihi videtur, quā vulnificentiora sint ea, qua impriso, inopinatoque ferunt*. *Vlysses namque, &c.* Cicero: *præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum*. Atque in hunc sensum sunt plura obvia apud diuersos. Præuidisse autem, vel non præuidisse, nec auget, nec minuit rationem mali, quod accidit, & premit iam præsens. Præuisio enim nihil tollit ex eo, quod præuidetur: alioquin præuisio esset impeditiu, & ablativa sui obiecti, fieretque, quod est impossibile, vt quod præuidetur, eo ipso non accideret, vel ex toto, vel ex parte, adeoque ut catenù non esset præuisibile. Causa igitur tristitiae, & magnitudinis eius est variabilis nulla existente varietate mali præsentis, & magnitudinis eius. Eodem pertinet malum succedens spei præsertim maxime de vitatione eius, deque consequtione boni oppositi, affligere, & contristare multo magis, quā præsentiam eiusdem mali nulla eiusmodi præcunte spe; cum tamen nec spes, nec desperatio præcedens varient natum, & magnitudinem mali.

7. Sæpe contingit tristitias exurgere de nouo in animo, easque immedicabiles, nullo superne- mente mali, quod non prius inesset, quando non inerat tristitia. *Quod præterquam demonstrat satis experientia dicentium, affligi se tristitia, nec tibi apparere vllam eius causam*. Confirmatur verbis Cazziani lib. 9. de instit. cænob. cap. 4. *Tristitia interdum quoque nullis existentibus causis, quibus ad hanc labem corruere prouocemur inimici subtilis insti- tu tanto repente merore deprimimur, vt nec carorum quidem, ac necessariorum nostrorum aduentum solita suscipere affabilitate possimus, & quidquid ab eis compe- tenti fuerit confabulatione prolatum, importunum nobis, ac superfluum iudicetur, nullaque à nobis reddatur eis grata responso, vniuersos cordis nostri recessus felle amaritudinis occupante*. Necesse igitur est fateri, tristitiam aliunde etiam prouenire posse, quā ex in- cursione mali præsentis.

8. Sub conspectu corundem malorum quidam lætantur, & quidam contristantur. Martyres enim lætabantur in conspectu tormentorum, & mortis, de quibus plerique alij maximè contristantur; idque propter solam diversitatem opinionis circa eadem mala. Ergo opinio, & existimatio sola malorum est causa tristitiae potius, quā mala ipsa præsentia, quæ cognoscuntur. Qua de causa Epictetus in Enchir. cap. 10. sapienter prouinciat: *Homines perurbantur non rebus, sed iis, quas de rebus habent, opinionibus*.

Art. 1. Respondetur. *Expectatum malum timo- rem constituit, præsens vero tristitiam*, inquit Damasc. lib. 2. fidei Orth. cap. 12. eique subscrubunt omnes alij. Confirmatur, quia opposita sunt causa oppositorum. Dicatum autem est supra, causam delectationis, cui opponitur tristitia, esse bonum præsens. Ergo causa ipsius tristitiae est similiter malum præsens, quod opponitur bono præsenti. Supponitur vero vtrōque cognitione repræsentans, & bonum, & malum, vt præsens. Quia omnis affectus, omnisque actus appetitus dependet ex obiecto pro- pri repræsentato, & apparenti per cognitionem sui. Tria itaque concurrunt ad tristitiam: ratio mali, quæ est communis omni affectui auersatio, ac fugitio; ratio præsens, quæ specialiter per- tinet ad tristitiam; ac denuo cognitione, quæ præ- cise quatenus repræsentat malum est similiter com-

munis omni affectui fugæ, & auersionis, quatenus vero superaddit circumstantiam præsentialitatis, mouet specialiter ad tristitiam. Quapropter ex augmento cuiuslibet ex his tribus redundat cæteris paribus augmentum proportionale tristitiae; & similiter redundat diminutio eiusdem ex diminu- tione cuiuslibet ex iisdem.

Art. 2. Hinc colligitur, ea omnia esse causatiua tristitiae mediatae, vel immediatae, respectu cuiusque, quæ sunt mala, ac nocua codem modo, quæque sunt inducitiua cognitionis nocimenti; idque eò magis, quod sunt magis nocua, aut inducitiua mai- oris cognitionis nocimenti. Ex quo rursus col- ligitur mala spiritualia esse per se causatiua maioris tristitiae, quam mala temporalia. Quia videlicet illa sunt maiora mala incomparabiliter, vt pote nocen- tia animæ immediate, & eternumque nocentia ex sua, eiusdemque animæ natura, quā ista, vt pote nocentia immediate corpori, & habitura finem intra tempus determinatum. Verum, quia cogni- tio sensibilium est maior in plerisque, quā cogni- tio intelligibilium, ac spiritualium; tristitia in plerisque est maior circa mala temporalia, quā circa spiritualia. Quia videlicet regula proxima, ac im- mediata, iusta mensura cuiusque affectus est cognitio, qua dirigitur. Videantur, & applicentur quæ dicta sunt in simili quæst. 18. ad 9. Indidem po- strem colligitur, quenam sint impeditiu, ac diminutiu tristitiae. Ea nimur omnia, quæ impedi- re, aut minuere valent, vel præsentiam mali, vel eius cognitionem. Maximè vero confert impeditio, ac diminutio cognitionis mali propter rationem modo indicatam. Quia nimur cognitione, & con- sideratio mali est tota vis proxima, & applicatio eiusdem ad inducendam tristitiam, ideoque rebus existentibus iisdem contingit variari affectus de- lectionis, & tristitiae, & vtrumque existere ma- iorem, vel minorem, iuxta naturam existimationis circa qualitatem nocentem, vel proficiam cuiusque obiecti, & iuxta magnitudinem, ac tenuitatem eiusdem existimationis, seu præcognitionis, atque Considerationis. Omne igitur impedimentum, seu, vt dicitur communiter, remedium tristitiae ad hoc demum reuocatur, vt impediatur, aut minuatur cognitio mali præsens, & magnitudinis eius, vti ap- parebit distinctius ex responsiis argumentorum in contrarium præserim primi, & secundi.

Art. 3. Prædicta tristitia causa reuocari potest ad operationem naturalem impeditam; Cum qua nimur, vt impedita, est conuertibile re ipsa omne malum. Eadem namque ratione, qua dictum est superius quæst. illa 18. cum Philosopho, & Diuo Thoma, causam delectationis esse operationem naturalem non impeditam, dicendum quoque est, causam tristitiae esse eandem operatio- nem quartenam impeditam. Quia vero operatio naturalis, seu exigita à natura cuiusque per se, eiusdemque perfectiua, maximè omnium impeditur per oppositam malam operationem, eandemque repugnat. Antem absolute appetitui innato operantis, ipsiusque deterioratiuam; concluditur operatio- nem malam esse per se contristatiuam præ cæteris omnibus, eoque magis, quod deterior ipsa fuerit, ac intensior. Cætera vero catenù sunt contristatiua, quatenus sunt, aut impeditiu operationis bonæ, ac perfectiua, aut insuper inducitiua operationis male; & eò magis, quod propinquius, ac efficacius præstant vtrumque, aut vtrumque. Cum enim finis cuiusque sit operatio eius, vltimus quidem, quæ est perfectissima, immediatus vero, & intermedium, quæ ad illam confert, ac perducit; nec fieri possit, vt quisquam male habeat, vllam patiatur tristitiam,

ni si quatenus dimouetur à fine, & centro suo, atque impeditur, quominus eò perueniat; fieri vtique non potest, vt male quis habeat, vtque tristitur, quin impediatur, & nisi quatenus impeditur, quominus bene operetur iuxta exigentiam naturæ suæ. Causa itaque tristitia est malum præsens cognitum; atque hoc constituitur per impeditiōnem operationis connaturalis, seu bona, ac perfectiæ, respectu cuiusque.

Art. 1. Ad 1. Conceditur quod est manifestum, non posse minui, aut impediti effectum, non impedita, aut diminuta causa eius necessaria. Sed negatur non esse diminutiva mali præsentis, aut cognitionis eius, quæ dicuntur in obiectione, & verè sunt diminutiva tristitia. Atque in primis fletus, & lacrymæ minuunt malum præsens, eis que existimationem. Primi quia per emissionem lacrymarum inducit imaginatio mali exterius emissi, & depulsi, ac dissipati. Secundi quia fletus, & ilacrymatio est operatio conueniens contristato, quatali. Tristitia enim est compressiua corporis, vt infra dicetur, & sicut delectatio dicta est superioris dilatativa eius. Corpus vero abundans humore, quale est humanum, ex naturali sua exigentia illum emitit, dum multum comprimitur. Quælibet autem operatio conueniens est delectabilis operanti, vt dictum est; atque quælibet additio boni, & delectationis est diminutio mali, & tristitia. Tertiū quia fletus, & quælibet alia manifestatio exterior mali interius prægravantis, ac contristantis est inductiva compassionis in aliis, atque adeo remedij aduersus malum præsens, vt mox subinferetur distinctius. Quod autem est inductivum remedij malorum per se ipsum formaliter, est diminutium eorumdem. Quia quælibet accessio ad remedium est aliqualis recessus à malo. Postrem quia contingit electione humoris lacrymosi degravari, ac alleuari cor, & caput. Quod itidem pertinet ad diminutionem mali.

Art. 2. Neque vero hinc sequitur, causam tolli, vel minui per suum effectum, quia causa fletus, & lacrymarum non est ipsum malum contristans secundum se, sicut bonum delectans secundum se est causa risus, & tripudij. Dictum enim est, mali, qua malum est, nullam esse causalitatem, nullamque vim motiuam. Motiuum igitur, & causa, tum immediata tristitia, tum mediatæ fletus, & doloris est bonum delectabile, quatenus repugnans malo præsenti, atque incompossibile cum eodem, & impeditum per idem. Vnde sicut bonum delectans est contrarium malo contristanti, ita tristitia est affectus renitens, ac contradicens eidem malo, atque ab eo refugiens. Mirum igitur non est, effectum fletus, & lacrymarum procedentem immediatæ ex tristitia, quæ repugnat, ac renititur contristabili, contradicere eidem contristabili, ipsumque proinde minuere immediatæ, & consequenter minuere indirectæ, ac mediæ ipsam tristitiam, cum ob contrariam rationem risus, & tripudium argeat è conuerso rationem boni, & consequenter delectationem, ac lætitiam. Nec enim repugnat causam aliquam minui modo dicto indirectè per suum effectum, quando & causa, & effectus sunt conuenientes subiecto, non per se, & absolute, sed tantum ex suppositione, cui absolute repugnat, & contradicit quantum potest ipsum subiectum per omnem suam actionem. Hinc enim sit, vt tristitia ipsa in hoc incubat tota sua vi, vt excludat præsentiam mali, ad quam subsequitur.

Art. 3. Iam compassio amicorum valet, & ipsa ad minuendam tristitiam præcisè, quatenus minuit rationem mali, respectu patientis. Minuit vero pri-

mo, quia affectus compassionis est conueniens amicis ex suppositione mali prementis, ac contristantis amicum. Laudantur enim amici compatientes, & vituperantur, qui non compatiuntur amico. Dictum autem est supra, operationes conuenientes iis, quos quis amat, & vnde illi laudantur esse delectabiles amanti, propter vim vnitiam amoris. Quodlibet porro delectabile, & qualibet delectatio minuit malum, & tristitiam. Secundò sicut vniuersisque per tristitiam de malo proprio disponit, ac stimulatur ad pellendum malum, de quo tristatur; ita compassio, quæ est quædam contristitia, disponit, ac stimulat amicos compatientes, vt operentur quantum possunt ad exclusionem, aut compensationem mali afflignantis amicum. Quod autem sunt plures cause dispositæ, & inclinatæ ad exclusionem mali, aut ad eius compensationem, eò malum reputatur minus. Hinc sit compassionem amicorum tunc valere magis ad minuendam, mitigandamque tristitiam, quando malum, quod contristat, est auferibile, vel compensabile, seu quoquo modo reparabile; idque plus, minus, prout contingit, maiorem esse, vel minorem possibilitem, ac facilitatem oblationis mali, vel compensationis. Quod si malum sit proflus irremediabilis, ac incompensabile, compassio euadit minoris sufficientiæ ad diminutionem tristitiae in amico; sed valet tamen tunc etiam aliquid ad illam, non solum ex priori illo capite, sed etiam ex isto posteriori, quatenus compassio amicorum animaduersa à patiente, gignit in eo apprehensionem, & imaginationem causæ ablative sui mali, quandoquidem compassio ad hoc tendit ex sua natura, & operatur quantum potest in ordine ad idem. Ex his appetet ratio, ob quam compassio amicorum valeat magis ad minuendam, quam ad augendam tristitiam patientis, tametsi negandum non sit eam inidem augeri posse secundum quid. Quia compassio, cum sit tristitia quædam, perturbat compatientes amicos, & eatenus facit illos male habere. Atque hinc resultare potest tristitia aliqua in ipsum patientem, ex compassioni reciproca, atque reflexa, ideoque augeri inde potest secundum quid tristitia præexistens. Verum quia eadem compassio hic, & nunc, & ex suppositione mali, & contristationis afflignantis amicum, est conueniens compatientibus, iidemque sunt inidem laudabiles, & quia eadem compassio est bona, atque utilis patienti, atque in unoquoque præualet affectus ad bonum proprium auersioni mali alieni, ceteris paribus; concluditur vim consolatiuam, ac lenitiuam doloris præualere in compassioni amicorum virtuti contristatiæ, quæ inest eidem. Quia videlicet compassioni inest plus boni, quam mali, respectu patientis.

Art. 4. Valer præterea compassio ad minuendam tristitiam independenter etiam ab eo, quod minuere rationem mali contristantis. Quia nimis in independenter ab hoc gignit imaginationem mali quæ distributi, ac diffusi in alios, ac proinde prementis, & aggrauantis minus ipsum patientem, quā si solus terre deberet totum mali pondus aggrauatiuum cordis, totiusque inde hominis. Quæ est ponderatio D. Thomæ quæst. illa 38. art. 3. ex Philos. lib. 9. Ethic. cap. 11. Ad eandem insuper variationem apprehensionis pertinet, vt aduertit idem cum eodem, quod signa exteriora compassionis sunt indiuisim signa amoris, quo patientem prosequuntur compatientes. Amari autem est delectabile amato, quia est maximum eius bonum, vt dictum est non semel quæst. 8. & 9. atque qualibet noua cognitione boni delectabilis gignit aliquam nouam delectationem, quæ ex genere suo est diminutiva cuiusvis

enius tristitia, ut liquet ex quæst. 22. Itaque compassio amicorum solum est diminutiva tristitia, quia est diminutiva vel mali contristantis, vel cognitionis eius, vel quatenus inducit augmentum cognitionis circa bonum delectabile.

Art. 5. De contemplatione veritatis vix necesse est quidquam dicere. Manifestum siquidem est, contemplationem veritatis esse maximum quoddam bonum contemplantis, eiusdemque maximè perfeccum, ac proinde valde delectabile eidem, & similiter esse præditam vi diversa attentionis ad malum contristans, idèque esse diminutiuam cognitionis circa malum. Dicitum autem est sèpe, qualibet delectatione yndicunque consurgente minui saltē indirectè quamlibet tristitiam; atque operationes eiusdem hominis esse incompossibilis in gradu intenso, quando non sunt inuicem subordinatae, tametsi procedant ex diversis potentijs, seu sicut cooperantibus diversis instrumentis, quatenus anima, qua principaliter vbiique operatur, est eadem, minusque sufficit ad plura, quam ad pauciora, ideoque attenta, ac intensa contemplatione veritatis impeditur quominus multum attentionis impendat malo sensibili. Ergo hic etiam augetur bonum contristans, quod est diminutiuum mali totius præexistentis, & minuitur cognitione mali, quod superest.

Art. 6. Demum somnus, & balnea non sunt remedium, seu quasi remedium vniuersale cuiusvis indiscriminatum tristitia; neque id intendit in illo art. 5. D. Thomas, ut patet ex ratione, qua vñit. Dicit enim per somnum, & balnea reduci naturam ad debitum statum, qua reductio est bona, & delectabilis, & consequenter est diminutiuum mali, & tristitia. Patet autem non reduci naturam ad debitum statum per somnum, & balnea, quandolibet, & in qualibet præexistente dispositione, adhibita. Quia somnus aliquando nocet, ut febricitanti, item & balnea, ut laboranti excessu qualitatis, cuius spondae vim habent eadem balnea. Ergo hæc etiam duo tunc, & eadem præcisè valent ad minuendam, mitigandamque tristitiam, cum, & quatenus valent ad minuendum malum præexistens, aut eius apprehensionem, & cognitionem.

Art. 1. Ad 2. Ratio mali consistit in priuatione boni debiti, ut dictum est quæst. 29. de act. hum. Vnde, quod aliquod bonum est alicui magis debitum, eo eiusdem boni priuatio habet rationem maioris mali, respectu eiusdem subiecti; vt pote eo ipso repugnans magis exigentia, & inclinationi eius, atque dispositioni ad ipsum bonum. Patet autem concupiscentiam boni esse peculiarem quandam bonam dispositionem ad bonum concupitum, atque in illa contineri peculiarem inclinationem, & conatum ad istud. Consequenter appetitus vñitatis continet in se similem dispositionem, inclinationem, & conatum, respectu omnium bonorum appetentis. Quia appetitus vñitatis est concupiscentia vñionis, & coniunctionis cum iis omnibus, ex quibus consurgit perfectio appetentis vñitatem. Concupiscentia igitur, & appetitus vñitatis idè augment tristitiam circa malum præsens, quia augent rationem malitiae, & nocumenti in eo, quod priuat bono concupito, eademque est ratio de spe, necnon de amore.

Art. 2. Iam potentia, cui resisti non potest, ea sola dicitur, qua est illatua nocimenti. Quia, respectu potestatis beneficæ, qua benefica est, nulla est resistentia. Neque quidquam nocet, cui resisti potest. Omne namque nocumentum accidit teniente passo, atque adeò succumbente virtuti cause nocuæ, qua nocua est, tametsi alioquin sit debilis, aut etiam absolute debilior, quam sit patiens. Præsens

autem existentia causa nocuæ, & prævalentis, qua nocua est, est malum quoddam iam præsens. Quia quælibet appropinquatio, & imminentia mali est malum quoddam, sicut quælibet appropinquatio boni, & dispositio quælibet ad illud inducendum, est quoddam bonum præsens. Igitur potestas, cui resisti non potest, eadem est causa tristitia, quatenus per seipsum formaliter est malum quoddam iam præsens, licet nondum nocet, quantum nocet, cum reducitur ad aetum secundum. Itaque concupiscentia, & appetitus vñitatis sunt bona secundum se, sed ratione vñitatis redditur magis mala, magisque displicens priuatio boni appetiti, & concupiti: Potestas vero nocua, eademque irresistibilis est mala respectuè comparatione insufficientis ad resistendum, tametsi ipsi potenti sit bona, eundemque perficiat.

Art. 1. Ad 3. Amissio boni, & præsentia mali nihil differunt re ipsa inter se. Quia omne malum consistit in priuatione boni, ut dictum est. Patet autem priuationem boni non excludere ipsum bonum, quin eadem priuatio adsit; nec fieri posse, ut adsit priuatio mali, quin eo ipso absit, & amittatur bonum. Perinde igitur est, quod ad rem ipsam attinet, ut dicit D. Thomas quæst. 35. art. 1. initio, præsentiam boni esse causam tristitia, atque causam eiusdem esse amissionem boni. Adscribitur nihilominus tristitia præsentia mali potius, quam absentia boni, ut aducit ibidem subtiliter D. Thomas, quia affectus omnes, atque adeò, & tristitia feruntur ad res, & priuationes rerum, non ut sunt in seipsis, sed ut apparent in apprehensione, & cognitione prævia. Malum autem apprehenditur per rationem ad modum cuiusdam habitus, & entitatis distinctæ à pura amissione boni, eaque de causa ipsum malum, ipsaque amissio boni, quatenus sic apprehensa dicitur communiter ens rationis. Cum ergo tristitia sit fuga quædam virtutis appetitivæ propria; fuga autem, & recessus sit propriè respectu mali, ut malum est, ex quo ipsum malum apprehenditur ad modum entis cuiusdam diversi à pura boni amissione; patet tristitiam referri formaliter ad præsentiam mali potius, quam ad amissionem boni. Ratio porro obiectionis, & confirmationes illi superadditæ solam conuincunt realem indistinctionem iam sponte concessam obiecti contristantis ad amissionem boni, atque realem inclusionem priuationis boni in præsentia mali.

Art. 2. Solum hic obitè notari præterea potest bonum, de cuius absentia tristitiamur, & quod si adesset, perficeret intrinsecè, aliquando tolli per aliquid purè extrinsecum contristato aliquando per aliquid incompossibile coniunctum eidem contristato, ipsumque afficiens intrinsecè. Gustus enim cibi dulcis potest auferri, & per gustum cibi amari, & per solam caulfam extrinsecam ablatiua cibi dulcis, quin ingerat amarum. In priori autem euentu tristitia potest adscribi magis mali sub conceptu amissionis boni; in posteriori vero sub conceptu præsentia mali. Quia nimis in posteriori euentu adest maius fundamentum apprehendendi rationem formalem mali ad modum habitus, & entis cuiusdam specialis, quam in euentu priori. Et præterea ratio mali est maior, quando afficit intrinsecè, quam quando denominat priuatum extrinsecè modo dicto. Quia, videlicet, difficilius inducitur bonum, cuius oppositum intrinsecè afficit, quam quod solum auferitur per aliquid extrinsecum. Maior autem remotione à bono, majorque difficultas redditus in ipsum est deterior, ut per se patet; sicutem inde augetur, ac intenditur, seu quasi intenditur priuatio boni, in qua malum consistit.

Ad 4. Quod auget cognitionem boni, auget consequenter cognitionem etiam mali oppositi. Experiencia autem boni præhabiti, & delectationis inde perceptæ perficit cognitionem circa utrumque. Malum igitur succedens possessioni, & experientiæ boni præhabiti, id est contrastat magis, quia est maior per se cognitionis eius, quam si non præcessisset possessionis boni, & delectatio de eodem; tametsi malum ipsum secundum se sit æquale, seu potius idem. Præterea unumquodque bonum ipsa sui præsentia, & possessione fit specialiter proprium habentis, eidemque redditur quodammodo magis debitum, Carentia autem boni eò est deterior respectu cuiusque, quod maior est ratio debiti, & proprietatis, respectu eiusdem; siquidem ratio mali consistit in ratione boni debiti, quatenus debiti, ac proprij. Possidisse igitur bonum id est auget tristitiam circa malum oppositum, quia auget vel eius cognitionem, vel rationem malitia in eo repertæ: variata nempe circumstantia, tametsi substantia maneat eadem, quam solam considerat obiectio, ideoque considerat defectuose.

Ad 5. Pænitentia, sicut & verecundia consequens ad delectationes præteritas turpes, quæ solæ sunt propriæ malorum, qui propterea soli dicuntur a Philosopho tristari, quia delectati sunt, non profiscuntur ex delectatione præterita, quæ præterita præcise est, seu quatenus est pura præterita, ut appareat in Beatis, quos tametsi memoris priorum peccatorum, quæ commiserunt delectationis gratia, perque delectationes turpes, nulla nihil hominis vel levissima angit tristitia, sed potius delectantur de peccatis quatenus deletis, atque de delectationibus illicitis quatenus compensatis per subsequentem pænitentiam, & per opera poenitentia. Delectationes igitur præteritæ solum possunt esse causa tristitiae præsentis, quatenus memoria illarum coniungitur eum cognitione mali alicuius præsentis, vel præsentis imminentiae mali (quæ etiæ ipsa est malum aliquid præsens) resultantium ex delectationibus præteritis, vel causaliter, vel occasionaliter. Sæpè enim abeunte delectatione manent infamia, pauperies, & defectus salutis corporalis per illam inductæ. Manent etiam, idque præcipue, habitus vitiosi, qui sunt maxime nocivi, reatus peccata temporalis, & æternæ, & ira Dei illatia utriusque, nec non ira, aut vindicta hominum indidem concitata. Horum itaque præsentia malorum est causa tristitiae, quæ adscribitur delectationi præteritæ tamquam illorum radici. Vnde prætereunte mala delectatione præterit malum, & vis nociva illi conueniens in genere causæ formalis, non verò quæ conuenit eidem in genere causæ efficientis, ac demeritoria. Quapropter, quæ præterita præcise est, terminat solum odium, tristitiam verò, quatenus manet adhuc in effectu.

Art. 1. Ad 6. Non quælibet iaculorum prævicio, & præmeditatio fūtorum, seu imminentium malorum est idonea, ac sufficiens ad minuendam tristitiam, cum ea euenerint, nec proinde est in consilio sapientum, ut præcogitentur quælibet cumque, & quatenus mala præcise sunt. Nempe hoc modo præconsiderata valeret magis ad augendam tristitiam. Quia de causa reprobatur à Christo Domino eiusmodi præcogitatio malorum, dum dicit Matt. 6.34. *sufficit dies malitia sua.* Ea igitur sola præmeditatio malorum imminentium est utilis ad lenitatem, & diminutionem tristitiae in tempore, per quam simul ponderantur utilitatem, & commoda, quæ ex ipsis malis colligi per prudentiam, aliasque virtutes, & maxime per patientiam possunt, iuxta illud Iacobi 1.2. *Omne gaudium existimat fratres, cum in varias tentationes incideritis.* Eodem

pertinet illud Pauli ad Philipp. 1. 29. *Vobis donatum est pro Christo non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro eo patiamini.* Sæpe etiam contingit, ut ex paruo infortunio prouenant magna commoda etiam temporalia, iuxta illud Senecæ lib. 1. de tranquillit. vita, cap. 9. *Calamitates interdum in remedium cessere, & leuioribus incommodis graniora sanata sunt.* Iuuat similiter ad mitigandam tristitiam præconsideratio malorum coniuncta cum cognitione propriæ dignitatis illa subeundi, necnon malorum anima ex continuata, nunquamque interrupta prosperitate fortuæ, & abundantia delectabilium. Vnde est illud eiusdem Senecæ epist. 86. ex Demetrio: *Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione, atque incusu firmitatem animi tuentes, sed in otio inconcuso iacere non est tranquillitas, sed malitia.* Attalus item Stoicus, subdit præterea, dicere solebat: *Malo me fortuna in castris suis, quam in deliciis habeat.* Et rursum in lib. de prouidentia ante medium ex eodem Demetrio: *Nihil mihi videtur infelicis eo, cui nihil unquam evenit aduersi.* Et iterum paulo post: *Miserum te indico, quod non fuisti miser. Transtisti sine adversario vitam.*

Art. 2. In hunc igitur modum oportet præmediari mala imminentia, iuxta consilium illud diuinum Eccl. 11. 27. *In die bonorum ne immemoris malorum.* Nec aliò respicit grauius illa sententia Ambrosij lib. de Noe, & avca cap. 31. *Sapiens non solum preterita recordatur, sed etiam futura considerat.* sapienter utique, & secundum prædicatam prudentiæ normam. Eiusmodi autem prævicio, & præmeditatio futurorum malorum ideo minuit tristitiam, cum ea euenerint, quia facit, ut apparentia malitia sit minor. Quia scilicet sapiens præmeditatio, quæ præcessit, facit, ut ad accusum mali iam præsentis non sola subsequatur cognitionis malitia secundum se, sed etiam cognitionis bonorum, quæ inde resultare possunt, nec non circumstantiarum, & rationum, ob quas ratio mali, & documenti re ipsa est minor, quam appareat ad sensum, & appareret pariter intellectui, si non esset sapienter præmunitus modo dicto. Falsum igitur est prævicio, & præmeditatio malorum, quæ est utilis ad minuendam tristitiam, non minuit autem ipsa mala, vel quoad circumstantias aliquas obiectivas eorum, vel certe quoad apparentiam eorumdem, penes quam est proxima vis causativa tristitiae.

Art. 3. Confirmatur hic discursus, & ratio diminutionis tristitiae, ex prævicio malorum, per comparationem cum iis, qui mala futura imprudenter considerant, nempe ponderando omnem, & solam, puramque rationem malitia. Hi enim tali malorum præmeditatione augent eum tristitiam, quæ alioquin futura fuisset minor ad præsentiam eorumdem malorum. Eiusmodi hominum ingenium, ac prauum studium exprimit optimè Plutarchus in moralibus, dicens: *Ut musca à laubus locis, veluti speculis, dilabuntur, asperis autem, & canis insident, sic quidam bonorum oblitio, tristium memoriam urgunt, ac premunt; nocenter utique, & cum augmento tristitiae.* Eadem porro ratio est de præmeditatione, & quasi prædivinazione eorumdem tristitiae: Prævicio igitur iaculorum est ex se indifferens ad maiorem, & minorem iustum illorum, solaque determinatur sapienti consideratione præindicata adiacentium bonorum, ut iustum sit minor, ac mollior. Quod attinet ad augmentum tristitiae ex præexistenti spe, eandem habet responsum, cum ea, quæ data est supra ad 2, circa concupiscentiam.

Ad 7. Quandocunque irrepit de novo tristitia, nulla existente novitate mali sensibilis exterioris, irrepit etiam de novo cogitatio aliqua malorum ante præexisten-

præexistentium, quæ prius non aderat, aut non aderat tam intensa. Quod plerunque saltē contingit prævalente, de nouo, aliquo humore, aut dispositione corporali peculiariter nocia, ratione cuius apparentia bonorum, quæ bona sunt, aut extinguitur, aut extenuatur, & contra apparentia malorum, aut inducitur de nouo, aut augetur, propter perturbatam, aut confortatam phantasiam: Cum enim species impressæ materiales bonorum, & malorum insidiant subiecto corporeo, atque hoc sit dilatabile, & constringibile per rarefactionem, & condensationem, & similiter sit transferibile de loco in locum ratione levitatis, & gravitatis sibi adiunctæ de nouo, quarum variatio consequitur necessaria ad variationem raritatis, & densitatis; fieri planè potest, ut tam bona, quam mala sortiantur nouam in phantasia, atque inde in intellectu apparentiam, aut nouum præexistentis apparentiæ augmentum, ac intensiōem, nulla licet superuenient nouitas ipsorum aut bonorum, aut malorum secundum se. Nouam quidem apparentiam propter remotionem, & applicationem, respectu sensoriæ eorum spirituum vitalium, quibus inharent aliae, atque aliae species diuersorum obiectorum. Apparentiam verò maiorem, propter dilatationem, aut constrictiōem nouam corundem spirituum vitalium, ad quas consequitur similis dilatatio, & constrictio earundem specierum impressarum, ac demum apparentia, & cognitionis maior, & minor obiectorum, quorum sunt illæ seu species, seu phantasmatæ. Quia vero huiusmodi variatio cognitionum contingit nonnquam absque vila varia-
tione obiectorum in sensibus exterioribus, & absque vila refexione supra expositam modo variationem, & humorum, & apparentiarum; propterea evenit nonnullos fateri se contristatos de nouo, simulque negare nouam causam contristationis, nouamque, tum existentiam, tum apparentiam mali præsentis, quo contristantur. Cæterum re ipsa semper existit nouum malum cum noua apparentia ipsius, aut saltē noua apparentia, vel intensio apparentiæ mali præsentis, quoties irripit de nouo aliqua tristitia, aut intensio eius, modo, explicato. Quod usque adeo non labefactat, ut confirmet potius sententia illa Cassiani. Dicit enim, quando irruit labes tristitiae, nullis existentibus causis, id fieri inimici subtilis instinctu. Instinctus enim, sicut & suggestio in cognitione totaliter consistit, quam ingredit de nouo idem inimicus per prædictam remotionem, & applicationem, dilatationem, & constrictiōem spirituum, & specierum, atque phantasmatum. De qua illius in corpore, & animo nostro potestate dictum est distinctius qu. 31. de Angelis art. 5. & qu. 32. art. 6. & qu. 9. de gratia.

Ad 8. Qui lantur, & qui contristantur nonnquam eadem omnia considerant, & actu cognoscunt, tametsi fieri possit, ut idem protus vtrisque in sensu exterior malorum, utque eadem mala exteriora afficiant vtrisque. Quia, qui lantur in conspectu tormentorum, aliorumque malorum temporalium, simul considerant bona æterna, eorumque spem, & meritum, quæ sunt bona præsentia. Atque horum præponderantia bonorum facit, ut in eis prævaleat absolute lantia. Qui verò indidem tristantur, atque opprimitur per tristitiam, vel sola cogitant mala eadem sensibilia secundum se, vel simul subsunt mala desperationis, & cognitioni de meriti bonorum æternorum, eaque de causa prævalet in ipsis similiter tristitiae, aut eadem affligit sola absque vila delectationis, & lantia admixtione. Patet igitur semper adesse peculiare bonum, & malum, aut peculiarem cognitionem eorum quibus-

cunque aut lantibus, aut contristatis. Vnde diversitas lantiae, & tristitiae, atque perturbationum tribuitur opinionibus solum tanquam applicationibus opinabilium, & tanquam ultimis determinatiōibus virtutis motiæ, ac perturbatiōibus, quæ conuenit opinatis, seu rebus terminantibus opiniones. Neque enim opinio est, de qua, sed solum mediante qua, lantur, & contristantur de rebus, & bonis, & malis, ad eum utique modum, quo corpus calefit, aut frigescit virtute calidi, aut frigidi sibi applicati, & non etiam applicationis ipsius. Opinio igitur vera, & falsa solum possunt causare ut quod lantiam, & tristitiam, quatenus terminant cognitionem reflexam eiusmodi sui peculiaris conditionis, atque ita transeunt in rationem obiecti præsentis, aut boni, aut mali.

QVÆSTIO XXVI.

Vtrum Passio tristitia sit præ ceteris omniibus mala, ac nocia?

VIdetur non esse. 1. Quia delectatio ex genere suo est affectus maior, ac fortior, quam tristitia, ut liquet ex qu. 23. Ergo delectatio mala nocet magis, quam tristitia, quæ est mala. Patet consequentia, quia ex duobus nocivis illud est nocentius, quod est fortius. Neutra porro nocet quidquam, quando non est mala, ut per se patet.

2. Tristitia, cum sit affectus auersatius, atque in fuga consistat, nititur, quantum potest, ut excludat malum, & consequenter nititur eadem vi indirecte, ut ipsa quoque designat esse. At delectatio, aliquis affectus prosecutiui nituntur è contra ad conseruationem sui obiecti, ac proinde ad permanentiam sui. Minus autem nocet malum tendens ad desitionem sui, id est facilius auferibile, quam quod, & nocet, uti nocent omnes passiones, & nititur conseruare se, ac permanere indesinenter. Omnes igitur affectus prosecutiui, maximè verò delectatio sunt nocentiores ex sua natura, exque suo genere, quam tristitia.

3. Non est nocivum, quod disponit ad sapien-
tiam, atque hominem reddit disciplinabilem, & habilem ad discendum. Tristitia autem est huiusmodi, ut liquet ex illo Eccles. 7. 5. *Cor sapientium, ubi tristitia est, & cor stultorum, ubi latitia.* Idem apparet ex Isaiae 26. 9. *Cum feceris iudicia tua in terra, institiam dicent omnes habitatores orbis.* Et rursus v. 16. *In tribulatione murmuris doctrina tua eis.* Patet autem iudicium Dei, & tribulationem esse contristationem. Idem apparet clarius ex cap. 28. eiusdem Prophetæ v. 9. *Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? Ablatatos à te, aullos ab uberibus, id est destitutos delectationibus, & consequenter inductos in tristitias. Quia videlicet sunt impeditiua delectationum omnium, ut traditur à Philo, lib. 7. Ethic. cap. 14. & clarius apparet ex illo Eccl. 11.*

29. *Malitia hora oblitio nem facit luxuria magna, seu affluentia delectationum.* Ergo tristitia non est nocia, sed est maximæ potius utilitatis.

4. Contrariorum contrarij sunt effectus. Delectatio autem, quæ est contraria tristitiae, est causa impeditiua vissus rationis, ut dictum est supra qu. 19. Ergo tristitia est expeditiua vissus rationis, & iuvat eundem. Ergo tristitia est perfectiua perius, quam nocia.

5. Tristitia confert vigorem ad operandum, omnemque operationem perfectiua contristati promovet efficacissime. Reddi enim hominem sollici-

tum,

tum, eundemque confirmat ad defensionem sui, & ad expugnationem omnium, quia sibi nocere possunt, ut patet ex illo ad Corinth. 2. 7. 11. *Ecce hoc ipsum, contristari vos secundum Deum, quantum in ipsis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, &c.* Sollicitudo enim uero est maximè operativa bonorum, sicut indignatio, atque defensio est expugnativa malorum. Et quidem sollicitudinis eam esse proprietatem docet Apostolus haud obscurè 2. ad Timoth. 2. 15. dicens: *Sollicitate cura te ipsum probabilem exhibere Deo operarium inconfusibilem.* Confirmatur vis hæc actua tristitia propria: quia tristitia causat in multis concupiscentiam, ut tradit Philos. 7. Ethic. cap. 14. Concupiscentia autem est maximè actua, & auget intensiōē operationis, ut apparuit supra qu. 15. Quod autem est maximè actuum, & confert ad operandum intensē, perficit potius, quā noceat. Quia maxima cuiusque perfec-*tiō*, & bonitas in operatione consistit.

6. Non est maximè nocuum, cuius oppositum, seu defectus est dexterius. Dexterius autem haberet, qui premittit præsentia alicuius mali, si non contristaretur. Quia eo ipso defecit ei stimulus, & adiutorium quoddam maximum ad depulsionem mali; quandoquidem tristia est affectus retinens malo præsenti, ac proinde conferens plurimum ad depulsionem eius. Ergo vis nocua tristitia, ut sit aliqua, non tamen est omnium maxima.

7. Maximum malum hominis videtur esse insaniam, ut potè extingens usum rationis, quæ est maximum, & præstantissimum hominis bonum. Vis autem inducīua insaniam tribuitur ira magis, & concupiscentia, quā tristitia, dicens Philosopho lib. 7. Ethic. cap. 3. *Quod ira, & concupiscentia quibusdam insanias faciunt.* Aliæ igitur passiones, & præsertim ira, atque concupiscentia nocent magis, quā tristitia.

8. Non alia de causa diei potest tristitia esse nocua, respectu contristati, quā, quia inducit transmutationem corporalem, per quam animal deuelliuit ab statu dispositionis, & temperamenti sibi permanenter connaturalis. Itiūmodi autem vis transmutativa, atque dimotiva ab statu connaturali est in primis communis omni passioni, ut dictum est sibi pūs à principio harum quæstionum, & deinde eadem vis est major in delectatione, ut potè intensior, ac efficacior, & fortior, quā sit tristitia, ut semel, atque iterum dictum est. Ergo tristitia vel sola conuenit vis nocua uniformiter communis omni passioni, vel certè eadem est minor in ipsa, quā in delectatione. Confirmatur, quia plures ex repentina maxima lætitia mortui sunt. Mori autem est maximum malum naturale.

Art. 1. Respondetur. Vis nocua tristitia traditur significantissimè in sacris litteris magis, quā vis nocua ullius alterius passionis. Dicitur enim Pro. 17. 22. *Animus gaudens, etatem floridam facit; spiritus tristis exsiccat ossa.* Et c. 25. 20. *Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita tristitia viri non est cordis.* Eccl. 8. 19. *A tristitia festina mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flebit cervicem,* & cap. 30. 25. *Multos occidit tristitia, & non est uisitatis in illa.* Ofsum autem exsiccatio est ablatio totius roboris, atque euersio totius fundamenti, & consistentiae animalis. Tinea vero, & vermis perdunt totaliter, redduntque prolsus inutile, & lignum, & vestimentum. Ac demum mors & occisio est pessimum inter mala corporalia, eaque omnia in se includit. Patet igitur vim nocuam tristiae esse summam, atque incomparabiliter maiorem, quā sit in illa alia passione. Confirmatur, quia illud est pessimum, quā magis impeditur, quod est optimum. Optimum autē in uno-

quōque est operatio eius propria, ut dictum est suprà ex Philosopho, & D. Thoma, cānque præ cæteris impedit tristitia, sicut promovet, ac perficit delectatio, ut traditur ex professo lib. 10. Ethic. cap. 5. Præminent igitur vis nocua tristitia, omni passioni reliquarum monumento.

Art. 2. Ut ista tanta vis nocendi propria tristitia claris innoteat, utque simul redigatur ad terminos iustæ, & undeque legitime existimationis de ipsa, expediter cum primis conferre ipsam tristitiam, cum delectatione sibi contraria, quod ea, penes quā differunt, & penes quā sunt similes, ac affines. Different autem quā maximè quatenus transmutatio corporalis, quæ consequitur ad delectationē fouet per se, & secundum speciem suam, iuatque salutem, & vitam corporalem, & solum per accidens, atque ratione superexcrescentia, & excessus eidem obesse, ac repugnare potest. At transmutatio, quæ consequitur ad tristitiam, nocet ē conuerso per se, & secundum speciem suam saluti, ac vita, solumque per accidens, & ex suppositione excessus, quoad dispositionem, & temperamentum contrarium, opitulari illi potest, eandemq; iuare. Ratio est, quia salus, & vita hominis consistit in motu cordis, & in eō, qui ab eodem cordis motu in cætera membra diffunditur, sub determinata quadam mensura. Delectatio autem ex suo conceptu fouet, & auget cum motu, eundemque retardat, & impedit tristitia. Nempe vñusquisque affectus, qui est operatio propria animæ dominantis corpori, inducit in ipsum motionem, affinem, ac proportionatam naturæ eiusdem affectus. Cū ergo delectatio sit affectus prosequitius, & quidem prosequitius præ cæteris omnibus affectibus, atque prosequitio fiat per motum versus id, quod prosequitur; consequens planè est, ut delectatio foueat, ac intendat motum cordis, in quo concipitur, ac residet, utque inde in reliquias corporis partes eundem effectum propaget. Tristitia vero, quia est affectus contrariae rationis, oppositum efficiat necesse est, nempe ut motum cordis ipsi connaturalem, atque inde reliquarum etiam partium corporis motum labefactet, quoniam in opposita fuga, & auersione consistit.

Art. 3. Ex eadem radicē prouenit diffusio sanguinis, & spirituum vitalium ex corde in reliquum corpus, per delectationem; & contractio, atque constipatio eorundem ad centrum cordis ex toto reliquo corpore, per tristitiam; quoniam sanguis, atque spiritus vitales sunt maximè mobiles, idèque maximè omnium sequuntur natura cuiusque affectus, eidemque confirmantur. Hinc fit, ut per delectationem, siquidem moderata sit, alleuietur, cor, utque simul fortificantur, & reddantur vegetiores reliquæ omnēs corporis partes, sanguine, & spiritibus in illas affluis, eademque de causa redditio corde expeditiore ad motum. Per tristitiam verò aggrauetur conuerso cor, atque si multum crescat, absorbet totus eius vigor, iuxta illud 2. ad Corinth. 2. 7. *Ne forte abundantiori tristitia absorbeat, qui est eiusmodi.* Quia de causa Damasc. lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 14. aggrauationem ponit effectum tristitiae, ut etiam D. Thomas quæst. 37. artic. 2. aliquie communiter ibidem. Cū autem illa cordis aggrauatio fiat per nimium sanguinis, & spirituum confluxum in eum locum, necesse est, ut simul & sanguine, & spiritibus destituantur reliquæ corporis partes, idèque debilitent, & reddantur minus habiles ad omnem operationem, & motum. Vnde fit ut tristitia, quando est maxima, inducat in totum corpus rigorem quandam, & stupiditatem, ac immobilitatem, talem, ut nequidem linguam mouere, & loqui sit possibile;

&c

& leuare oculos, qui sunt cæteroquì calidissimi, reddatur difficile. Quia verò anima vnta corpori depender, quoad suas operationes, ex dispositione corporis; consequitur vltius ex dictis, operationes etiam animæ proprias inuari per se ex vi delectationis; atque retardari, & impediri similiter ex vi tristitia, vi docet ibidem art. 3. D. Thomas ex Philosopho, vbi supra,

Art. 4. Manifestum igitur ex his est, tristitiam ex suo conceptu vniuersali, & specifico esse nocuam, respectu corporis præ cæteris omnibus passionibus. Quia id summè nocet corpori, quod summè aduersatur saluti, & vita corporali, vt ostensum est aduersari passionem tristitiae. Manifestum similiter est ex ipsis, tristitiam etiam respectu animæ, totiusque hominis absolutè, & simpliciter esse nocuam præ cæteris omnibus affectibus. Quia bonum hominis maximum, sicut & cuiuslibet alterius rei situm est in operatione, vt dictum est superius. Cum ergo tristitia maximè omnium retardet, ac impedit operationem, eadem procul dubio est maximè nocua, maximèque fugienda vniuersaliter, ac per se. Atque hoc ipsum est, quod docent testimonia scripturaræ initio producta. Ex hac doctrina colligitur vltius cum D. Thoma quæst. 39. art. 1. & 2. tristitiam non esse expetibilem per se, neque prosequutioni, & electioni eius liberæ vllam posse conuenire honestatem, præter quam per accidens, & ex suppositione, atque esse honestum, & laudabile per se vitare tristitiam, ad eum modum, quo est honestum per se, ac laudabile vitare occisionem hominis, in honestam per se, ac turpem, solumque honestam, ac laudabile ex accidenti aliquia suppositione, & circumstantia: Quo exemplo, & paritate exponit, & confirmat conclusio posita Caietanus in dictum art. 1.

Art. 5. Observandum nihilominus est, tristitiam non esse summum absolutè malum, aut spirituale, aut etiam corporale, neque constituere vnitatem cum summo malo, aut corporis, aut anima. Non quidem est summum malum. Quia deterius est id, ad quod ipsa consequitur, & rursus est deterior priuatio tristitiae, quam ipsa tristitia, ex suppositione mali præsentis, ad quod ipsa consequitur. Tristitia enim renitit malo, ex quo procedit, idèoque est cænus bona, & præminentia sua priuationi, supposita præsentia mali. Cum enim exclusio mali sit bona, bonum vtique est, supposito malo, vt adsit exclusio eius, quodque eidem contrariatur, & repugnat. Malum autem cui contrariatur, & repugnat tristitia, non habet ex suo conceptu adiunctam sibi similiter bonitatem, ratione cuius hic, & nunc, omnibusque pensatis sit optabile patienti. Sed neque constituit vnitatem tristitia cum malo, ad quod consequitur, seu cum summo malo; sicut dictum est supra, delectationem constitutre vnitatem cum bono ad quod consequitur, summanque voluptatem cum summo bono creato. Quia delectatio consequitur ad operationem bonam, qua bona est, tanquam proprietas eius, & forma vltimè completiæ finis intenti ab operante, idèoque constituit vnum quoddam vltimum perfectum simul cum ipsa operatione usque adeò, vt teste Philosopho lib. 10. Ethic. cap. 5. post med. an idem cum voluptate operatio sit, ambiguum esse videatur; quanquam te ipsa certissime distinguatur realiter, solaque mutua inseparabilitas, & arctissima mutua copulatio, ex natura vtriusque, apparentiam quandam gignat identitatis, vi dicitur ibidem. At tristitia repugnat, & contradicit, quantum potest, tūm operationi mala, qua mala est, & appetet vt talis, tūm omissioni, omnibusque impedimentis operationis bona, qua

bona est, & appetet vt talis. Nihil autem constituit vnum vnitatis genus cum eo, cui contradicit, ac repugnat quantum potest, & quod tota vi nimirum excludere. Cum igitur bonum omne, & omne malum in operatione consistat bona, & mala, atque in ordine, & aptitudine, aut ineptitudine ad vtrumque respectu; pater tristitiam, nec esse somnum malum, nec partem, aut quasi partem summi mali, tametsi delectatio sit complementum summi boni creati, corporalis quidem, quæ corporalis est, & spiritualis similiter, respectu spiritualis.

Art. 6. Ex notata modo coniunctione, & vnitate delectationis cum operatione, ad quam consequitur, atque ex oppositione, & repugnantia tristitiae, respectu eius, seu operationis malæ, seu omissionis excludentis operationem bonam, deprehenditur discrimen quoddam aliud notatum, & valde ponderatum à Philosopho in dicto cap. 5. sub initium inter delectationem, & tristitiam. Nempe vnaquaque delectatio operationem eam, ad quam consequitur, & cui, vt ibi dicitur, affinitate quadam coniungitur, perficit, ac promouet, atque firmorem, ac diuturniorem reddit; & consequenter impedit operations alias, vel totaliter, vel certè quoad eorum intentionem, & perfectionem, atque constantem diuturnitatem. Quod pluribus exemplis confirmat ibi Philosophus quoad vtrumque partem, & vniuersique est experientia satis manifestum. Quicunque enim aliqua operatione delectatur, vt geometrica consideratione, aut musica, illi tota vi incumbit, & affidet; atque cætera, aut omittit, aut contemptim, & negligenter exequitur. Vnde fit, vt concludit Philosophus, vt cum aliquare vehementer gaudemus, aliud quid non admodum agamus, aut etiam non agamus simpliciter. At tristitia è contra debilitat, & si potest, excludit tandem operationem malam, aut incommodam, ad quam consequitur, necnon impedimenta operationis oppositæ bonæ; vrgit verò, & perficit operationem bonam, aut commodam, quam causalitate sua inducit, vt excludat malum contristans. Vnde fit, prout dicit D. Thomas quæst. 37. art. 3. vt nunquam illud, quod cum tristitia facimus, ita bene faciamus, sicut illud, quod facimus cum delectatione, vel sine tristitia; operemur verò vehementer ea, per qua excluditur contristatum, si adsit simul cum tristitia, spes repellendi causam tristitiae. Ratio vtrobiique est proportionaliter eadem. Quia minimus appetitus, & voluntas est causa omnis operationis animalis, & humanæ, eaque propter necessitatem est, vt ea peragantur efficaciter, & perfectè, ad quæ afficitur appetitus, aut voluntas, quod sit maximè omnium per delectationem, atque cætera, aut omittantur, aut fiant remissæ; vtque è conuerso suspendantur, aut fiant remissæ, & debiliter ea, ad quæ non afficitur, aut male afficitur eadem potentia, quod sit maximè omnium per tristitiam; atque opposita auidè inducantur.

Art. 7. In hunc igitur modum sunt proportionaliter inuicem similes delectatio, & tristitia, nempe similitudine vniiformiter dissimili circa operationes, quarum vtraque est vel effectus, vel causa. Cæterum, quoad vniuersalem operandi dispositionem, opponuntur inuicem totaliter, nec habent similitudinem proportionis. Quia delectatio inducit, immediate in corpus, & sensus omnes, atque mediata in intellectum, & voluntatem dispositionem vegerat, & ad operandum vniuersaliter idoneam, vt dictum est initio, solùmque ratione excessus, & exuberantiae potest inducere laborem impedientium, aut labefactantium operationum. At tristitia per se inducit contrariam operandi indispositionem vniuersalem, solùmque conferre vniuersaliter

ter potest ad operandum, quatenus excludit prædictam delectationis nimietatem, quod maxime præstat tristitia spiritualis, ac salutaris, quæ est secundum Deum, particulariter vero confert ad eas operationes, quibus excluditur malum præsens, quod est causa ipsius tristitiae. Sed si tristitia fuerit excessiva, impedit consequenter operationes omnes multo magis, quam excessiva delectatio, exceptis, respectu virtusque, ijs operationibus, quarum virtus particulariter est principium modo nuper explicato. Cum igitur bonum, & perfectio maxima cuiusque in operatione consistat; patet tristitiam inter omnes passiones, esse maximè nocivam vniuersaliter, & per se; sicut est conuerso delectatio est utilis, & perfectiva vniuersaliter, & per se, solumque nocivatione excessus, aut quatenus est incompossibilis cum delectatione alia meliori, ideoque per se maiori

Ad 1. Est quidem fortior affectus delectatio, quam tristitia. Sed tristitia est causa transmutationis nocivæ per se ex specie sua, adeoque nocentis se tota. Vnde superatè vim nocivam delectationis, vtpotè nocentis solum ratione excessus, cum de reliquo ex specie sua sit propria saluti, ac vita corporali. Non negatur tamen, quin delectatio, qua est mala, atque absolutè innaturalis, sit secundum quid deterior moraliter, quam tristitia. Quia nimis delectatio mala pellitur difficilior ex sua natura, quam tristitia; cum illa foueat ea, ex quibus prouenit; hæc vero destruat, quantum potest, vt dictum est superius. Verum quia cætera non sunt paria, prævalet absolutè vis nociva tristitiae, vt liquet ex ponderatis superius. Ex quo patet etiam ad 2.

Ad 3. Conceditur sponte, tristitiam spiritualem, per quam displicant peccata, & peccatorum causæ, ac occasions, & per quam imponitur modus nimietati delectationum corporalium inducentium ad peccandum, & quæ percipiuntur peccando, conferre plurimum ad sapientiam, omnisque veritatis cognitionem, & acquisitionem, quod tantummodo probant, probant vero manifestè, testimonia obiectio- nis. Sed nihil inde efficitur contra id, quod dictum est circa conceptum vniuersalem tristitiae, præser- tim respectu salutis, & vita corporalis, cuius est præcipua, & maxima consideratio in affectibus, quam passiones præcisæ sunt.

Ad 4. Sicut plures delectationes sunt contrariæ delectationibus alijs indirectè, vt dictum est supra, & nihilominus hoc est omnibus indiscriminatim commune, vt sint impeditiva vsus rationis, vt liquet ex eadem illa quæstione; ita etiam delectatio, & tristitia, tametsi inuicem contrariæ directè, in hoc nihilominus conueniunt, vt ambæ impediant usum rationis. Quia scilicet conueniunt nihilominus, quoad rationem genericam passionis, atque etenim sunt induciæ transmutationis corporalis, neconon peculiari attentionis ad sensibilia, & vtroquo modo impeditur usus rationis. Impeditur vero magis per tristitiam, loquendo vniuersaliter, & per se, & ostensem est supra.

Art. 1. Ad 5. Dicitur sicut ad tertium, in illis testimonijs Apostoli non commendari tristitiam in genere, seu quamlibet indiscriminatim tristitiam, sed solum salutarem, cohibituam nimietatis delectationum, atque auersatiuam peccatorum, quibus quis delectatus ante fuerit. Quia de causa idem Apostolus dicit 2. ad Corinth. 7.7. *Gaudeo non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad peccatum.* Quæ videlicet ea valde sollicita, & efficacissima aduersus peccata, & consequenter induciua bona- num operationum, quibus & delectantur peccata

præterita, & impediantr futura. Cæterum dolor sensibilis, qui est passio, trahit ad se maxima vi attentionem animæ, atque ita impedit attentionem ad spiritualia, tūm practicam, tūm etiam speculatiuam, & consequenter impedit omnem bonam operationem, & voluntatis, & intellectus etiam speculatiuam, maximè quominus diseat aliquid de nouo, quod est opus magnæ attentionis, vt appareat ex illo Proverb. 2.4. *Si quæsieris eam, sapientiam, quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis eam, tunc intelliges disciplinam.* Quia de re videndum est D. Thomas quæst. 37. art. 1. vbi hunc effectum tristitia exponit optimè, atque confirmat.

Art. 2. Quod additur de concupiscentia consequenti sapè ad tristitiam, nihil probat. Quia concupiscentia solum occasionaliter est ex tristitia, cum directe proueniat solum ex cognitione possibilis boni, per quod auferri potest malum contristans, neconon ex cognitione indigentia, & necessitatis, vt adhibeat remedium. Hæc sane causa est, ob quam Philosophus, illo in loco, atrabile affectis, & malacholicis concupiscentias attribuit, & in-temperantiam. *Atrabile inquit, affecti semper medela indigent.* Et mox: *Voluptas autem, & contraria, & quævis, modo sit vehemens, dolorem expellit; ac propterea intemperantes ac prævi euadunt.* Igitur concupiscentia, non tam est ex tristitia, quam ex indigentia contristati, & ex cognitione bonorum, quibus subueniri eidem indigentia potest.

Ad 6. Illa ratio tantum probat, quod superius concessum, & confirmatum est, tristitiam non esse summum malum animæ, aut etiam corporis. Sed non probat eandem tristitiam non esse magis nocivam, quam sit ylla alia passio. Quæ sola comparatio directe instituitur in quæstione præsenti. Iam vis depulsa mali, quæ ibi ponderatur, non conuenit imprimis tristitia ex se præcisæ, & vniuersaliter, sed ex adiacente cognitione boni contrarij mali contristanti, & ex concupiscentia indè suborta. Deinde affectus adhærens bono, qui inest delectationi, prodest non minus, quam affectus renitens mali, qui inest tristitia, & præterea ille affectus est major, & efficacior, quam iste, vt dictum est supra. Sed quidquid sit de hoc, tristitia per se solam habet vim induciuam perturbationis nocentis præceteris omnibus perturbationibus, quæ procedunt ex affectibus. Ex eo igitur, quod præstat vi sua sola, est maximè nociva. Nempe auerio mali, quæ est propria tristitiae, cum ex suo conceptu veretur circa malum præsens, atque præsens, vt præsens sit iam ineuitabile, nihil operatur ex se præcisæ, sed ex adiuncta aliundè prædicta & cognitione, & concupiscentia boni.

Ad 7. Tristitia imprimis habet vim, inducendi infaniam, si nimis exerceat, sicut ira, & concupiscentia. Plures enim incident in maniam, ac de-mentiam ex profunda, ac diuturna tristitia; idque permanenter, & non tantum ad breue tempus, vt accidit in ita, & concupiscentia, saltet vt plurimum. Deinde usus rationis amittitur facilius, quam vita, atque amissio huius est maius malum, vtpotè superaddens iacturæ usus rationis. Ostensum autem est tristitiam ex conceptu suo, & non solum ob excessum, nocere saluti, & vita corporali. Ergo tristitia est induciua mali, & difficilioris, & maioris.

Ad 8. Patet satis ex prænotata, & iterata sæpius differentia transmutationis, quam inducit tristitia, a transmutationibus alijs. Illam nimis esse nocivam se tota, & secundum speciem suam; reliquas vero tantum penes excessum. Quod ad confirmationem attinet,

attinet, lætitia, & delectatio est affectus ex suo conceptu maior, ac fortior, quam tristitia, ut dictum est supra, ideoque repente impetu potest obruerre magis, atque interimere potius, quam tristitia. Verum quia tristitia est naturæ totaliter nocentioris, temporis decursu prosternit magis, quam lætitia, ideoque moriuntur comparabiliter plures ex dissolutione temperamenti naturalis inducta de terius, licet licentius, per tristitiam, quam ex ea, cuius causa est delectatio.

Q VÆST I O XXVII.

Virum spes sit passio mouens ad presentiam delectabilis ardui?

Videtur non esse. 1. Quia passio est actus appetitus, ut dictum est supra. Spes autem est actus potentie cognoscitiva. Quia spes constituit per expectationem, ut appareret ex illo Apostoli ad Roman. 8. 25. *Si, quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.* Expectatio autem est propria virtutis cognoscitiva. Quæ videlicet sola expectat, & inficit, quæ apparent à longè. Confirmatur, quia spes confunditur sèpè cum fiducia, tum in sacris, tum in profanis scripturis, tanquam idem cum ipsa. Fiducia autem eadem ratione est actus cognoscendi, quæ & fides. Confirmatur rursum; quia certitudo attribuitur spei perinde, ac fidei. Vnde illud Apostoli 2. ad Timotheum, 1. 12. *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare; nonnulli accipiunt de spe, alij de fide.* Ergo spes non est passio.

2. Passio est affectus dependens, non ab actu intellectus, sed à sensu, ut dictum est supra in communi. Spes autem dirigitur sola cognitione intellectuali. Primo quia spes fertur ad futurum, ut futurum. Futurum autem non cadit sub sensum, ut potere mobilem per solam presentiam obiectum agentis, & cooperantis per se ipsum immediate. Deinde obiectum spes dicitur bonum possibile sicut bonum impossibile dicitur obiectum desperationis. Possibile autem, & impossibile sunt speciales quædam differentia veri, & falsi, ideoque sunt solum in mente, ut tradit Philosophus lib. 6. metaph. text. 8. quatenus discretio veri, & falsi per solum intellectum fieri potest, & non etiam per sensum. Postremo, quia obiectum spes est compositum ex bono, & malo, utpote contingens in se rationem bonitatis coniunctam cum aliqua ratione malitiae nempe difficultatis, seu arduitatis adipiscendi. Sensus autem non est compositius, sed solus intellectus. Ergo spes non est passio.

3. Passiones sunt affectus communes homini cum brutis. Spes autem non est communis brutis, sed propria solius hominis, & Angelorum. Quia animalia, mouentur visis, ut tradit August. lib. 9. super Gen. cap. 14. Spes autem est de non visis, ut patet ex illo ad Rom. 8. 24. *Nam quod vider quis, quid sperat?* Ergo spes est affectus passio ne superior.

4. Spes non distinguitur à concupiscentia, & desiderio, præterquam quoad circumstantiam, & denominationem purè accidentalem, ac materialem. Affectus enim distinguuntur per distinctionem solam suorum obiectorum, & ad modum eorum. Obiecta autem spes, & concupiscentia, seu desiderij differunt inter se purè accidentaliter, & materia litter, totaque vis activa, ac motiva est in utroque prorsus eadem: quia obiectum spes solam superaddit

objecito concupiscentia, & desiderij rationem possibilis, & arduitatis: quarum neutra habet vim mouendi appetitum, eidemque cooperandi, sed sola ratio bonitatis futuræ, quæ est communis concupiscentia, ac desiderio. Ergo spes non est passio specialis distincta à concupiscentia. Confirmatur, quia bonum paruum, & magnum non diversificant speciem actus. Ergo multò minus variare illam possunt bonum facile, seu præscindens à difficultate, & quod est arduum; idemque dicitur de ratione possibilis, & impossibilis, seu præscindens ab impossibilitate, & possibilitate adipiscendi.

5. Non ponitur specialis passio amoris circa bonum arduum, quatenus præscindens à presenti, & absenti. Ergo neque circa bonum arduum quatenus futurum poni debet specialis passio contradistincta à passione concupiscentia. Patet consequentia, quia affectus concupiscentia fertur ad bonum futurum, eodem prorsus modo, quo fertur affectus amoris ad bonum, ut præscindens à presenti, præterito, & futuro.

Respondetur. Vbi est specialis ratio boni appetibilis per se, ibi est specialis actus appetitus. Datur autem specialis ratio boni futuri appetibilis per se, contradistincta à bono futuro, quod est proprium concupiscentia. Quia concupiscentia fertur ad bonum futurum secundum se, præscindendo à facilitate, & difficultate: possibilitate, & impossibilitate. Manifestum porro est, rationem boni exercere speciale vim mouendi, quatenus cooperatur appetitus ad superandam difficultatem, quæ inest bono appetibili propter arduitatem ipsi specialiter conuenientem, mouetque eundem appetitum ad pugnandum cum eadem arduitate, & difficultate. Motus igitur appetitus ad bonum futurum, cuius consequentio est difficilis, & ardua, propterea reperit appetitum, quatenus difficile, ac arduum est, specialis affectus, diffidetque specie, tum à concupiscentia, & desiderio, tum à reliquis affectibus hucusque expositis, ac exponendis deinceps. Bonum porro arduum & difficile, & tamen possibile, quod obtineatur, cadit sub sensum, quatenus tale est, non minus quam bonum facile, seu quatenus præscindens à facilitate, & difficultate. Quod patet primum ab experientia. Quia bruta cernuntur prosequi delectabile sibi propositum aliquando absque villa hæsitatione, ac trepidatione, aliquando hæsitando, ac trepidando, ideoque interposita mora, & cum in dignitatem particularis incitamenti; antequam aggrediantur opus persequendi, ac consequendi delectabile nondum habitum. Quæ differentia est impossibilis, nisi caderet sub sensum differentia boni possibilis ardui. Contingit deinde arduitatem delectabilis, quod secundum se cadit sub sensum, constitui per aliquid sensibile, ut cum commissibile redditur difficile per comminationem sensibilem mali imminentis aduersus comedentem, & sic ad similibus. Patet igitur dati in appetitu sensitivo affectum speciale circa delectabile arduum, intendens presentiam, ac possessionem eius. Quilibet autem specialis affectus appetitus sensitivus est passio specialis. Datu^o igitur specialis passio circa eiusmodi obiectum, eaque ab omnibus vocatur spes.

Ad 1. Omnis, & quælibet ratio bonitatis terminans sensum, terminat etiam appetitum sensituum. Quia vnaquæque potentia appetitiva est subordinata sua potentia cognoscitiva cum adæquatione ad ipsam, quatenus est perceptiva boni, & mali. Repugnat igitur, ut detur in sensu specialis apprehensio boni ardui, quæ vocatur spes, quin detur in appetitu sensitivo specialis affectus illi

correspondens. *Huic autem affectui attribuitur formaliter, & cum proprietate nomen spei, iuxta communem loquendi modum, nec est ullum aliud nomen illi appropriatum.* Sed propter connexionem mutuam cuiusque affectus cum cognitione, qua dirigitur, attribuuntur nonnunquam affectui, quæ sunt propria cognitionis; atque è conuerso: in sensu videlicet causali, quando, quæ sunt propria affectus, transferuntur ad cognitionem, & in sensu assimilatio, ac imitatio, quando è conuerso transferuntur ad affectum, quæ sunt propria cognitionis. In hunc igitur modum affectus spei quandoque dicitur expectatio, & fiducia, eidemque attribuitur certitudo, translatis ad affectum, quæ sunt propria causæ notioris, quam sit idem effectus. Nempe actus sentiendi innoscit sentienti per seipsum, appetitio verò per solum actum potentia sensitiva. Notius autem est, quod per se, quam quod per aliud innoscit.

Art. 1. Ad 2. Manifestatum iam est, specialem affectum, qui dicitur spes, concipi posse dependenter à sensu. Ad primam rationem in contrarium ex conceptu futuri respondet D. Thomas quæst. 40. art. 3. affectum spei concipi à brutis ex instinctu naturæ; atque dependenter à sola cognitione intellectuali auctoris naturæ, ac proinde admittit affectum spei, quatenus fertur ad futurum, & est in appetitu sensitivo, non esse appetitionem animalem, sed purè naturalem, nempe directam etenim cognitione propria, non ipsius appetentis, sed auctoris naturæ. Verum mihi placet magis distinctionem, quam exponit ibi diligenter Caietanus inter futurum, & id quod erit. Nempe futurum, ut clarius idem exprimatur, dicitur dupliciter. Primo per solam denominationem à causa praesenti disposita iam ad existentiam effectus pro tempore sequenti. Secundo per denominationem ab euentu ipso, qui accidit in tempore sequenti. Quæ duo sunt realiter inter se distincta, atque separabilia inuicem. Fieri namque potest, ut praexistentie causa disposita, & quantum est ex se, vltimò determinata ad existentiam effectus pro tempore sequenti; Suspensatur nihilominus effectus pro eodem tempore, propter impedimentum causæ, seu naturaliter, seu miraculose superueniens; & consequenter ut data futuritione per denominationem à causa praesenti, desit nihilominus futurio per denominationem ab euentu, seu à reali existentia effectus secundum se pro tempore sequenti.

Art. 2. Conceditur itaque futurum, quatenus futurum formaliter per denominationem ab euentu, quæ est futurio totaliter absens, nullamque habens rationem praesentis, non cadere sub sensum, quatenus sensus non poterit primo moueri, seu moueri ad primam perceptionem cuiusquam obiecti, nisi per aliquid praesens. Negatur tamen futurum, quatenus tale per denominationem à causa praesenti, seu quatenus futurum futuritione realiter indistincta à praesenti cause dispositione, ac determinatione ad illud, non cadere sub sensum, quia si causa ipsa, atque talis dispositio eius est sensibilis per se, ut est sèpè, & appetit ex dictis in responsione ad questionem. Huiusmodi autem perceptio futuri sufficit ad affectum spei proprium appetitus sensitui, ut indidem apparet.

Art. 3. Circa secundam rationem ex conceptu possibilis, & impossibilis instituit D. Thomas ibidem ad 2. ex Philosoph. lib. 5. metaph. textu 17. similem distinctionem possibilis per denominationem ab existentia praesenti causæ potentis produce, & possibilis per solam habitudinem, seu consonantiam, ac congruentiam subiecti ad praedica-

tum. Quæ distinctione est eiusdem propterea rationis cum præmissa distinctione futuri; ut mirum planè sit, Angelicum Doctorem approbasse posteriorem istam distinctionem, eique acquieuisse, ut inde satisfaceret difficultati defumpta ex hoc capite; & tamen omisisse distinctionem priorem, nec limititer defendisse motum animalem ad futurum, sicut ad possibile. Dicatur igitur de possibili, sicut dictum est de futuro, nempe appetitum sensituum ferri ad bonum possibilem possibiliter sibi conueniente per denominationem à praesenti existentia causa per se sensibilis, atque realiter indistincta ab eadem; tametsi ferri non possit ad possibiliter constitutam per solam habitudinem, & consonantiam mutuam subiecti, & prædicati, quæ est purè intellectualis. Iam quod vltimo loco additur in obiectione de compositione obiecti spei ex bono, & malo, nullam habet difficultatem. Quia licet sensus non sit compositius plurium per formalem comparationem vnius cum alio, quæ est propria intellectus, est tamen perceptius compositorum, seu constantium ex pluribus partibus constituentibus vnum quoddam, ipsarumque partium, quatenus coalescunt in vnum. Talis autem est compositionis obiecti spei.

Ad 3. Spes est de non visis in seipsum, seu de his, quæ non apparent immediatè secundum se; atque hoc est, quod intendit Paulus in illis verbis. Quia visio dicitur propriè de re, quæ subiicitur inspectioni videntis immediatè per seipsum. At non est de conceptu spei, ut eius obiectum, non appareat, nec videatur in sua causa. Imò necesse est, ut quod speratur futurum præcognoscatur, ut præcontentum in virtute causæ praesentis, & cognitæ ut talis. Quia alioquin posset spes ferri ad bonum nondum apparet possibile. Quod repugnat. Bruta autem cognoscunt, ac vident causas per se sensibiles, in quibus continentur effectus nondum existentes, ut nuper expositum est. Quod igitur animalia moueantur visis, ut dicit Augustinus, nec nisi visis moueri possint, non tollit, quominus ferri possint per spem ad ea bona futura, quorum possibilis, & futurio est indistincta ab existentia praesenti causarum per se sensibilium, quas vident, vel alio quoque sensu, quod perinde est, immediatè percipiunt.

Ad 4. Ad distinctionem realem specificam affectum sufficit distinctione formalis penes rationem obiectivam, quæ mouet appetitum, quatenus cum mouet. Ratio autem motiva est longè diuersa formaliter respectu spei, & desiderij, tametsi utriusque obiecti bonitas realiter eadem. Quia desiderium, & concupiscentiam inducit ratio bonitatis absentis secundum se, absque pugna, & victoria aduersus difficultatem, ac arduitatem. At ad sperandum mouet bonitas non secundum se, sed ut comparata cum arditate consequentis, & quatenus præponderat malo difficultatis, ac arduitatis, & quatenus proinde est digna, ut illi preemineat in affectu, utque per affectum eidem præferatur. Patet autem bonitatem secundum se differre respectu appetitus, non accidentaliter, & materialiter tantum, sed formaliter sub conceptu mouentis, à bonitate pugnaci, & quatenus expugnativa, & superativa difficultatis retardantis à prosequitione ipsius boni; ut exponetur distinctius in questione ipsius boni; ut exponetur distinctius in questione sequenti. Hinc interim patet ad confirmationem: quia paruum, & magnum tunc solum sunt insufficientia ad diuersitatem specificam, quando vtrumque est eiusdem rationis, ut in albedine, aut calore intenso, & remissio. Apparuit autem bonitatem obiecti, prout mouet ad desiderium, &

Quæst. XXVIII. Vtrum causa, &c. 65

& prout mouet ad spem, non esse eiusmodi, sed intercedere maximam diuersitatem formalem in ratione motiu, qua motiu formaliter est.

Ad 5. Eadem ratione, qua negatur specialis passio delectationis circa bonum arduum, negatur itidem specialis passio amoris. Negatur autem specialis passio delectationis circa bonum arduum, quia delectatio versatur circa bonum præsens. Nullum autem bonum, ex quo est iam habitum, ac præsens, est amplius arduum. Cum ergo amor versetur circa bonum, ut præscindens à præsentia, & absentia, necesse est ut simul feratur ad illud, cum præcisione ab arduitate, & facilitate. Nempe bonum dicitur facile, vel difficile, & arduum relatiuè solum ad actionem, & exequitionem, qua ipsum obtinetur. Actionem autem exequitionem boni sola vrget concupiscentia, & desiderium, spes, & audacia; cum delectatio præsupponat illam iam positam à parte rei, amor vero præscindat ab eiusdem positione, & non positione, quantum est ex se præcise.

Q V A E S T I O XXVIII.

Vtrum causa spes sit delectabile absens, difficulter consequibile, cognitum ut tale?

Videntur non esse. 1. Quia absentia boni non est causativa vlli effectus, aut totaliter, aut etiam partialiter, cum sit pura priuatio, & nihil. Ergo ratio absentis non debet apponi, & includi in conceptu causæ, aut spes, aut cuiusquam alterius affectus.

2. Eadem ratione difficultas consequitionis debet à conceptu causæ, imo & maiori ratione: quia difficultas consequitionis, usque adeo non est causa vel etiam partialis, mouens appetitum ad præsequitionem boni, quod est difficile, ut potius retardet appetitum, solumque valeat, quantum est de se, ad impediendam præsequitionem boni.

3. Eò facilius, ac firmius sperat quisque bona sua, dum absunt, quo eorum consequitio est facilius. Quod appetit clarius ex comparatione oppositi. Quia quæ sunt difficillima, difficultate accedente proximè ad totalem impossibilitatem, quæque eidem impossibilitati est valde affinis, vix sperantur, euaditque inde spes admodum exilis, ac remissa. Quando autem absunt totaliter ex parte causæ ex circumstantiæ, quarum augmentum minuit effectum, & quarum diminutio auget eundem effectum, effectus sequitur melius, ac perfectius, nec fieri potest, ut propter defectum aliquius eiusmodi circumstantiæ effectus reddatur impossibilis. Ergo difficultas, & arduitas non est conditio essentialiter requisita ex parte causæ, & motiui spes.

4. Iuuenes sunt bonæ spes, ut dicit Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 12. idemque dicit de ebriis lib. 3. Ethic. cap. 8. Vtique autem habent exiguum cognitionem difficultatum, quæ intercedant in præsequitione, & exequitione bonorum ex se difficultum; iuuenes quidem ob inexperientiam; ebrij vero ob inaduentientiam, & offuscationem rationis. Non igitur est de conceptu boni difficulter consequibilis, ut sit cognitum, quatenus tale.

5. Experientia sapientia repetita operationis difficultis felicitate exequitioni mandata, & consuetudo, ac habitus exequendi inde proueniens, iuuat

R.P. Sparza Curs. Theol. Tom. II.

multum ad sperandum, & auget firmitatem spes, atque constantiam, ut appareat ex Philosopho dicente in eodem illo cap. 8. quod *aliqui sunt bona spes propter multos, & multos viciisse*; id est propter experientiam, & consuetudinem vincendi. Experientia autem, & consuetudo boni exitus tollit difficultatem operis: Cuius enim est facile id agredi, & ad finem perducere, cui prosperè assuevit. Ergo difficultas non est de conceptu obiecti momentis ad sperandum, quodque est causa spes.

Art. 1. Responderetur, Spes est affectus quasi compositus ex concupiscentia, seu desiderio, atque ex opposita abominatione, & æquiualeat simultati vtriusque; præualet tamen in eius conceptu adæquato ratio concupiscentia, seu desiderij. Quia spes fertur ad bonum absens, atque per hoc conuenit cum concupiscentia, & desiderio. Conuenit vero similiter cum abominatione, seu fuga, quatenus fertur ad bonum sub ratione difficultis, & ardui. Quia difficultas, & arduitas in bono est mala, sicut facilitas est bona, & expetibilis. Vnde sperans simul, ac indiuisim ex una parte afficitur ad bonum speratum, & tendit ad coniunctionem cum illo, atque ad eius præsentiam, & possessionem; ex alia vero parte auertitur ab ipsius boni arduitate, & difficultate, cùmque intendit superare, atque funditus euertere per præsentiam boni, ad quam tendit, siquidem inducta præsentia boni, eo ipso cessat, excluditurque tota eius difficultas, ac arduitas. Præualet vero ratio concupiscentia, seu desiderij. Quia ob affectum, & adhæsionem ad bonum contemnitur ratio mali, quod illi adiacet, atque intendit eius victoria, & extirpatione, non per fugam puram malitia constituta per difficultatem, & arduitatem, quod esset proprium puræ abominationis, ac fugæ, sed per congressum cum difficultate, & arduitate, seu cum malitia constituta per illam.

Art. 2. Itaque spes conuenit concupiscentia, & desiderio quatenus tendit ad bonum absens, atque indidem differt ab amore, & multo magis à gaudio, & delectatione. Conuenit vero cum abominatione, & fuga contraria concupiscentia, quatenus tendit ad aliquid difficile, & arduum, quod quatenus tale habet rationem mali, atque indidem differt ab eadem concupiscentia, seu desiderio, quatenus hic affectus præscindit ab hac particulari circumstantia malitiae. Conuenit denique cum desperatione, quatenus vtrique versatur circa bonum difficile. Sed differt ab eadem, quatenus in spe præualet ratio concupiscentia identificata cum ipsa, & consequenter præualet respectu eius ratio bonitatis, quæ consideratur ex parte obiecti, in desperatione vero præualet ratio abominationis, & fugæ identificata similiter cum ipsa, & consequenter præualet respectu eius ratio difficultatis, & malitiae, quæ obicitur, ut afficiens bonum intentum. Dicatum est autem supra, causam concupiscentiæ esse delectabile absens, & causam abominationis esse pariter malum absens, ac imminens. Dicendum igitur consequenter est causam spes esse delectabile absens, prout coniunctum cum hac particulari ratione mali, quæ consistit in difficultate consequitionis, seu in eo, quod idem bonum sit difficulter consequibile. Ex quo proinde imminet malum congreendi cum difficultate, eamque superandi, si quidem intendatur efficaciter ipsum bonum.

Art. 3. Superadditur postea ratio cogniti, quæ quidem est communis omnibus passionibus, ut præmonitum est sapientia, sed indiget peculiari expositione in re præsenti, propter confitum præ-

dictum rationum inuicem oppositarum ex parte obiecti, quod est causa spei. Inde enim sit, ut requiratur cognitio diuersæ longæ rationis ad spem facile, ac intensè concipiendam, & ad eandem diu, ac firmiter retinendam usque ad totalem victoriam difficultatis, & ad inductionem, ac præsentiam boni sperati. Eò nimurum facilius concipitur spes de consequitione boni desiderati, quo maior est apparentia bonitatis, & minor apparentia difficultatis, ac arduitatis, ipsaque bonitas appareat maior, & minor difficultas, ac arduitas. At diuinitas, ac firmitas spei eò est maior è conuerso, quod ad posteriorem partem attinet de difficultate, (nempe quoad bonitatem, & eius apparentiam est eadem utroque ratio) quo apparentia eius maior ab initio fuerit, aut ipsa difficultas apparuerit maior. Ratio est, quia sicut bonitas rei desiderata est ratio formaliter mouens appetitum, ideoque iuans ad prosequitionem eius, & ad perseverantiam prosequitionis, eoque consequenter magis, quo apparet maior, aut apparentia eius maior est; ita difficultas, ac arduitas, quantum est de se retardat, ac impedit appetitum, quominus prosequatur bonum, cui ipsa adiacet, & quominus in prosequitione eius perseveret, & consequenter existente initio parua difficultatis apprehensione facile concipitur spes, sed deponitur deinde pari cum facilitate, quando in ipsa operis exequitione difficultas per experientiam innotescit magis aut maior. At si initio praenit existimatio totius difficultatis, & arduitatis adæquata eidem, iusteque commenurata, spes in operis exequitione erit firmior, & constantius retinetur. Quia videlicet nulla poterit superuenire apprehensio deiiciens à spe concepta, in operis progressu. Et, quod caput est, existente initio adæquata, & clara torius difficultatis apprehensione, aut non concipitur spes, vel concipitur cum maior adhäsione ad bonitatem, quæ proposita erit, quatenus præponderans eidem difficultati, ac arduitati, ut est per se manifestum, quandoquidem spes est affectus comparatius, seu quasi comparatius bonitatis intentæ cum difficultate superanda, atque prælatius illius respectu mali consistentis in difficultate, quæ superanda proponitur. Patet autem maioritatem, & intensionem affectus, & appetitionis circa bonum intentum conferre plurimum ad firmitatem, & constantiam affectus, eandemque labefactari, ac minui ex contraria remissione, minorique appetitione. Spes igitur facilis initio concepta, quam par est absoluē ex natura ipsa rei, amittitur faciliter in progressu, accidente experimentalis notitia difficultatis. Amittitur vero è conuerso difficultius, quæ concepta est cum difficultate proportionaliter tanta, ut minimum, quanta est re ipsa difficultas operis exequendi.

Art. 4. Ex his apparet motuum saltem partiale spei esse causam, ut eius existere potest, & in cuius virtute continetur bonum desideratum: quia possibilis, & futurio boni desiderati, quas dictum est includi in motu spei, constituantur per præsentem existentiam cause, potentis inducere bonum desideratum, atque dispositæ ad illud re ipsa inducendum. Possibilis nimurum boni constituta per solam habitudinem, & consonantiam mutuam prædicati ad subiectum, de qua dictum est paulo prius ex Philosopho, & D. Thoma, nihil facit ex se præcisè ad spem potius, quam ad desperationem concipiendam. Si enim cognita non repugnantia boni secundum sua præcisè prædicta, simul concipiatur nullam existere causam, quæ possit illud inducere, sitque disposita ad inducendum re ipsa, nulla potest concipi spes, sed desperatio po-

tius subsequitur necessario, ut pote nulla existente possibilitate practica, quam virget appetitus per suum imperium, sed sola speculativa, ac metaphysica, quæ secundum se præcisè se habet per accidens in ordine ad opus, & ad realem consequitionem boni, quod proponitur appetitui. Iam si idem bonum cognoscatur ut futurum, non per solam denominationem à præsenti existentia causæ valentis illud indicere, licet difficulter, sed per denominationem ab euentu existentia eiusdem boni pro tempore sequenti, eo ipso tollitur ratio arduitatis requisita in obiecto spei. Qui enim prænoscit iam aliquid ut existens in tempore sequenti, non potest in sensu composito talis existimationis inducere in animum ullam difficultatem, & arduitatem circa eius exequitionem, & positionem à parte rei, id est contingentiam, & possibilitatem aliquam, ut impediatur, & non existat. Possibilitas igitur, & futurio mouens ad sperandum debet esse indistincta ab existentia præsenti causa potentis inducere vi sua bonum desideratum, & dispositæ ad inducendum, idque cum difficultate, & arduitate aliqua; hoc est existente simul aliqua causa renitente aliqualiter causa priori, quominus prodeat in opus, & conferat existentiam bono desiderato. In hunc igitur modum causa spei est delectabile absens, nempe secundum se, licet sit aliquo modo præsens in causa sua, & difficulter consequibile, sub quo conceptu includitur possibilis, & futurio ipsius delectabilis per denominationem ab eadem causa potentis illud inducere, nec tamen inducenda, nisi superata renitentia alicuius alterius causæ sibi contradicentis; ac demum cognitione præferente magnitudinem bonitatis delectabilis, & delectationis magnitudinem difficultatis, & arduitatis superandæ, ut illud habeatur. Quia de causa ratio delectabilis, & consequibilis ponitur in recto in expositione causa sperandæ, difficultas vero aduerbialiter tantum in obliquo.

Ad 1. Plures sunt circumstantiae causarum, quæ secundum se præcisè nullam habent virtutem causatiuam; quarum nihilominus diuersitas reddit causam proximè potentem ad effectus specie diuersos. Huiusmodi porro circumstantia est absentia boni delectabilis, quoad vim motuam eius respectu appetitus. Quia per absentiam tollitur formaliter præsentia delectabilis, quæ si adficeret, adhiberet speciale ratione sui motionem appetitus. Sublata autem, aut impedita aliquatenus virtute actiua, & motucausæ, actiuitas, quæ supereft, inducit necessario effectum diuersum ab eo, quem induceret absque tali impedimentoo, seu totaliter expedita, & vigens quoad omnia sua prædicata effectionia simu, & actiualia.

Ad 2. Idem ferè dicitur, atque ad primum. Nempe difficultas præapprehensa ex parte appetibilis cogit appetitum, ut vel non afficiatur ad illud, sed omittat effectum, & intensionem eius, vel amplectatur illud per affectionem pugnacem, & contentiosam; id est ita appetitionem bonitatis propositæ, ut simul sit contemptua, ac repulsiva, & superativa difficultatis. Exerit igitur hic etiam appetibile, & bonitas ipsi conueniens vim motuam, & actiuitatem specialem respectu appetitus, ratione cuius circumstantia, quæ non est actiua secundum se, sed potius est retardativa aetuitatis causæ, cui adiacet.

Art. 1. Ad 3. Circumstantia, quæ requiritur ex parte causa, non ad quemlibet indiscriminatum effectum eius, sed tantum ad peculiarem aliquam speciem effectus inducibilis per ipsam, confert augmento suo ad augmentum effectus secundum peculiarem illam rationem differentiam, eius &

& similiter confert diminutione sui, tum ad diminutionem effectus secundum eandem rationem differentialem, tum ad augmentum effectus secundum eam ipsius formalitatem, secundum quam eadem circumstantia minime requiritur ex parte causæ. Difficultas autem afficiens rationem delectabilis requiritur, ut idem delectabile inducat in appetitu, non quilibet indiscriminatum effectum, sed solum contentiosum, & pugnacem, nempe appretiatuum bonitatis, & pretiatione sufficientem ad contemptum, & repulsionem, atque victoriam difficultatis adiuncta.

Art. 2. Vnde, crescente difficultate, eiusque apprehensione, si quidem sequatur nihilominus effectus erga delectabile, is euadit necessario magis propterea appretiatius bonitatis, ad quam afficitur, & superatius consequenter maioris difficultatis, quæ est ratio differentialis effectus contentiosus, & pugnacis. Difficultate vero, eiusque apprehensione existente minori, effectus, qui deinde subsequitur, euadit, cæteris paribus, magis intensus quoad rationem communem puræ cōcupiscentiæ, ad quem effectum non requiritur talis circumstantia, similius minus appretiatius, minusque contentiosus, & pugnax, quæ est ratio differentialis effectus, ad quem requiritur circumstantia difficultatis. Demum si totaliter absit difficultas ex parte appetibilis, vis appetitiva relinquitur prompta, & facilis ad prædictum puræ concupiscentiæ effectum, sed simul redditur impossibilis effectus specialiter appretiatius obiecti delectabilis, idemque contentiosus, & pugnax. De cuius videlicet conceptu est, ut sit difficultis, vtque concipi non possit per appetitum, nisi quatenus assurgentem ad expugnationem, & victoriam difficultatis.

Art. 3. Mirum enim uero non est, effectum essentialem difficultatem, ac arduum, pugnacemque reddi proxime impossibilem, sublata penitus apprehensione difficultatis, ac arduitatis, manente interim prompta indidem, atque expedita potentia appetitiva ad aliam speciem effectus, & appetitionis. Itaque obiectio laborat aequiocatione, quatenus confundit rationem communem effectus, cum particuliari eius specie circa bonum absens, nec non augmentum, & diminutionem effectus quoad peculiarem rationem suam differentialem, cum augmentatione, & diminutione quoad rationem communem alij effectui. Quæ sunt attente & perspicaciter consideranda.

Ad 4. Eadem ratione prouidit iuuentuti natura de bona spe, bonaque nutritione. Quia videlicet indiget augmento corporis, ad quod est necessaria magna vis nutritiva, & similiter indiget acquisitione plurimorum bonorum, quibus nascimur spoliati, atque ad illam est similiter necessarium administrum spei magnæ, ac facilis. Vtrumque autem consequita est natura per idem medium, nempe subministrando iuueniis abundantiam caloris maximam. Abundantia enim caloris sicut confert ad digestionem, & nutritionem optimè peragendam, ita etiam confert ad spem facilè, ac intense concipiendam. Confert vero ad hoc secundum dupliciter. Primo quia magnitudo caloris diffusa per totum corpus reddit vegetiores omnes eius partes, meliusque dispositas ad operandum, & ad superandas difficultates intercurrentes in opere. Dictum porro est, ejusmodi dispositionem causæ conferre ad sperandum facile, ac intense. Deinde eadem magnitudo caloris vitalis confert ad maiorem apparentiam bonitatis appetibilium, quatenus, ratiocinatis inde spiritibus vitalibus, & sensorio, species impressæ appetibilium, illis insidentes, diffun-

R. P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

duntur & ipse in maius spatium, ideoque quodammodo augmentur, & conseqüenter reddunt maiorem apparentiam obiectorum suorum, quæ sunt excitativa appetitus, eiusdemque attractiva ad se. Verum quia, eadem de causa, & ob defectum experientia, præt in iuueniis minor apprehensio difficultatum ante operis exequitionem, conseqüenter exurgit in illis facile ante operis aggressionem, & aequa facile euanscitur in ipso opere effectus spei, eiusdemque efficacia, iuxta dicta superioris art. 3. nec non ad argumentum præcedens. Idem dicatur de ebriis ob eandem abundantiam caloris, quam in eos inducit abundantia vini, & eò maiorem, quod potentius hoc est, atque calidius, nisi quod iuuenis aduertit in ipsa operatione difficultatem, quam initio non præcognovit; ebrius vero ne tum quidem aduertit quidquam satis bene. Verum quia in neutrī deest, certe in iuueniis non deest totaliter præcognitio difficultatis ex parte operum, quæ re ipsa sunt difficultia, propterea non deest ratio obiecti sufficiens ad spem propriè talem. Quod si ratione iuuentutis euadat, aut appareat aliquid omnino facile, expersusque penitus arduitatis, eatenus deerit in iuueniis spes propriè talis, eademque erit possibilis ob rationem contrariam in sensibus circa idem, & similiter de ebrio, & non ebrio.

Ad 5. Experientia difficultatum coniuncta cum consuetudine illas superandi, ita auget, ac perficit cognitionem illarum secundum se, vt simul diminuat cognitionem eatundem comparatiuam cum ipso experto. Quia videlicet consuetudo reddit facilitia, qua erant difficultia, rur sum propter administrum consuetudinis, & habitus, tum propter acquisitam sensim industriam modi ad exequendum facilis. Atque hoc solum est, quod docet eo in loco Philosophus & ex eo D. Thomas quæst. 40. art. 5. Si autem experientia difficultatum sit destituta consuetudine illas superandi, & præterea per experientiam, vt plerumque contingit, deprehensa fuerit maior difficultas, quam quæ ab inexperto iudicari potuisset; experientia eadem reddit & difficilem conceptionem spei, & constantem, ac pertinacem permanentiam eius, si quidem nihilominus concipiatur. Propterea senes difficulter incipiunt sperare, & aequa difficulter desistunt, cum cædere semel sperare, iuxta dicta superiorius in illo art. 3. & deinde ad 3. Quod si ex assuetudine tollatur penitus difficultas, tollitur etiam eatenus spes, vt dicitum similiter est in fine præcedentis responsionis.

Q V A E S T I O X X I X.

Vtrum spes sit causa amoris, & delectationis, atque operationum exteriorum?

Videtur non esse. 1. Quia amor est causa reliquarum omnium passionum, vt dictum est supra, ac proinde est causa etiam spei. Nihil autem est causa sue causæ. Ergo spes non est causa amoris.

2. Idem non est causa oppositorum. Delectatio autem, & tristitia opponuntur in primis iuicem. Deinde spes est causa tristitiae. Contristat enim, quod affligit. Affligit vero spes, vt appareat ex illo Proverb. 13. 12. Spes, quæ differtur, affligit animam. Ergo spes non potest simul esse causa delectationis.

3. Nulla causa inducit effectus non participes perfectionis sibi specialiter conuenientis. Amor

F 3 autem,

autem, & delectatio non sunt participes perfectionis, quæ specialiter conuenit spei: quia spes fertur ad bonum mixtum malo, & prout affectum malitia difficultatis, ac arduitatis. Amor vero, & delectatio feruntur ex suo conceptu ad solam rationem bonitatis secundum se, quæ est ratio obiectu penitus diversa à priori obiectu ratione. Cum ergo specialies affectum singulorum conditiones sint conformes specialibus conditionibus suorum obiectorum, ex quibus specificantur; patet perfectionem peculiarem, tum amoris, tum delectationis esse penitus diversam à peculiari perfectione spei, nec ullam huius in illis existere imitationem, seu similitudinem, ac participationem.

4. Si spes esset operativa, eo magis conferret ad operandum, quò esset maior, ac securior, seu certior. Oppositum autem appetet clare per experientiam. Eo enim operarum minus in ordine ad consequitionem boni, redditurque negligenter, quo maior, ac certior affulget nobis spes de illius consequtione; & è conuerso periculum, ne proueniat bonum desideratum, reddit nos diligentes, ac operosos, cum tamen idem periculum, eiusque existimatio diminuat spem, & eo magis, quo maior est. Ergo spes nihil confert ad operandum, nec est causa operationum exteriorum.

5. Desperatio est maximè operativa, vt patet præcipue in professione militari, quæ est vel maximè operativa. Quia nihil est milite, & exercitu desperato formidolosus inimico eius. Quia de causa lib. 2. Reg. 2. 27. exclamat Abner ad Iob: *Num usque ad internectionem tuus mucro desaret? An ignoras, quod periculosa sit desperatio?* Hoc autem non aliunde prouenire potest, quām quia desperatio reddit militem summè actuosum, atque operatum usque ad ultimum potentia. Ergo spes, quæ est opposita desperationi usque adeo nihil confert ad operationem ullam exteriorem, vt retardet illam potius, atque impeditat.

6. Passiones inducunt alias operationes exteriores, mediante transmutatione corporali, quam inducunt immediatè. Spes autem nullam induc transmutationem corporalem. Quia spes versatur circa obiectum compositum ex bono, & malo, vt dictum est. Transmutatio autem proueniens ex affectu circa bonum est opposita transmutationi, quæ prouenit ex affectu circa malum. Ergo affectus, qui versatur circa obiectum compositum ex bono, & malo, nullum omnino causat transmutationem, vt pote impeditus altera ratione sua obiectua, quominus inducat transmutationem aptam prouenire ex altera ratione sua obiectua.

7. Spes nec operationum exteriorum facilium causa esse potest, nec difficultum. Non quidem facilium: quia concupiscentia, seu desiderium, quod presupponit ad spem, est sufficiens earum causa. Sed nec difficultum: quia operationes exteriores difficiles, & arduæ pertinent ad audaciam, vt apparet infra quæst. 31. & 33. Ergo spes nulli operationis exterioris est causa.

Respondeatur. Quælibet intentio finis est inducita, & activa eorum, quæ requiruntur, & conserunt ad consequitionem finis; & quod aliquid est consequitio finis eodem modo est causa delectationis, quæ est de fine iam obtento. Spes autem est intentio boni ardui, quatenus possibilis, & futuri possibilitate, & futuritione indubitate à praesenti existente, & dispositione causa, in qua idem bonum continetur. Ad consequitionem autem boni difficultas ac arduus requiritur sæpe adiutorium, & cooperatio aliorum respectu intendentis illud. Vnde intendens tale bonum per spem, determinatur

per eandem, vt amet eum, cuius indiget ope, & auxilio. Quia videlicet is habet eo ipso rationem specialem bonitatis respectu sperantis, quæ sperans est. Habet enim rationem subuenientis, seu potentiæ subuenire exigentia, & indigentia, & inclinatio inclusæ in affectu, ac intentione spei. Ergo spes est ex hoc capite causativa amoris erga eos, ex quibus prouenire potest bonum speratum, & quorum ope, & auxilio potest superari arduitas eius. Quam in rem inducit opportune D. Thomas verba Glossæ ad illud Matthæi 1. 2. *Abraham genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob: id est, ait Glossa, fides pœm, spes charitatem.* Quæ sententia & series actuum pluribus confirmata est quæst. 37. de Virt. Theol. Eadem ratione confert spes ad operationes exteriores, &que causativa earum. Quia ad consequitionem boni ardui sunt necessariae plures operationes propriæ ipsius sperantis, & similiter necesse est magnam in illis diligentiam adhibere, vt supereretur eadem arduitas finis intenti. Quia de causa dicit Apostolus 1. ad Corinth. 9. 10. *Debet in spes qui erat, arare: & qui triturat in spe fructus percipendi.* Ut scilicet diligenter, ac perseveranter aret, & trituraret. Demum quatenus animus afficitur ad bonum possibile, & futurum possibilitate, & futuritione inditincta à praesenti existentia causa, & bona dispositionis in ipsa ad inducendum bonum intentum, consequitur ad spem delectatio. Quia praesens, & iam existens possibilis, & futuritio boni est quoddam bonum praesens. Delectatio autem consequitur ad quamlibet praesentem existentiam boni. Patet igitur, spem esse causatiuam, & amoris, & delectationis, & plurium operationum exteriorum, nec non diligentia, & peculiari attētio in operando, atque hæc omnia præstari per ipsam efficacius, prout contigerit, eam esse intensiorem.

Ad 1. Non repugnat idem esse effectum unius amoris, & causam alterius amoris. Spes autem est effectus amoris circa bonum speratum, secundum rationem boni præcisæ, neque hunc amorem causat vicissim eadem spes. Causat vero amorem erga eum, vel eos, qui iuare possunt ad superandam arduitatem boni sperati, & ad eius consequitionem, neque hic amor est vicissim causa spei præter quam indirectè. Nempe quatenus amor sperantis erga potentem iuare, potest eum inducere ad redamtionem, atque redamatio specialiter eundem disponit ad opitulandum speranti, qui proinde potest ea de causa erigi ad augmentum spei. Verum hoc augmentum prouenit immediate ex sola prædicta redamtione, cuius causa non fuit tale nouum augmentum spei, sed sola spes remissior, quæ præcessit. Vnde nulla est mutua causalitas individualis, sed solum secundum genus.

Ad 2. Dicitur est superius in obiecto spei præualec rationem boni rationi mali. Ergo in ipsa spe præualec vis inducitur delectationis, quantum est de se, virtuti contristitutæ, ideoque delectat potius, quām contristat. Vnde, quod spei accedit tristitia, est per accidens quoad vim motiuam propriam ipsius spei. Adiungitur enim tristitia propter aliquam circumstantiam nocentem, quæ super inducitur, qualis maximè est dilatio boni sperati. Quia de causa dicitur in illo Proverbiorum loco, spem affliger, non qualemcumque, sed quæ differtur. Dilatio enim ex se præcisæ est purum malum, ideoque contristat, & debilitat consequenter delectationem, cuius spes est causa per se.

Ad 3. Omnis causa æquuoca inducit effectus inadæquatè tantum participes perfectionis specialis, quæ sibi conuenit. Talis autem causa est spes respectu amoris, & delectationis; quia amor conuenit cum

cam spe, quoad prosequutionem eorum, quæ conserunt ad existentiam boni sperati, & similiter delectatio conuenit cum eadem spe, quoad prosequutionem boni præsentis, in quo continetur bonum aliud absens. Conceditur itaque obiectioni perfectionem amoris, & delectationis non congruere perfectioni spei, quo ad conceptum eius adæquatum. Quod nihil nocet conclusioni.

Ad 4. Contingit bonum speratum esse usque adeo propinquum consequutioni, & possessioni eius, ut parum necesse sit operari pro consequitione eius; & tunc spes est magna, & parua operatio, non ex insufficiencia spei, aut inefficacia ad operandum, sed quia non est necesse operari, nisi parum, atque hinc sortitur magna spes apparentiam negligentis, ac parum actus. Ceterum re ipsa eo quisque efficacius, ac intensius incumbit operationi necessariae ad consequitionem finis, quod eius præsentia, & possessio propinquior est, iuxta illud: Motus in fine velocior, nempe ex propinquitate ad terminum motus. Idem dicitur proportionaliter de apparentia maioris actitutatis in spe, cuius obiectum est remotius, & adhuc indigum plurium operationum pro consequitione ipsius; cum re ipsa spes longè diffusa à bono sperato sit per se remissior, minorisque proinde vigoris ad inducendum operationes necessarias pro consequitione finis.

Ad 5. Desperatio alia est totalis, ac vniuersalis, alia partialis de aliquo tantum particulari bono. Desperatio totalis, ac vniuersalis præcedit vires omnes operandi, & impedit omne opus. Quia nemo desperans de fine, quidquam catenus operatur, ut dicit hilosophus, atque ut idem affirmat lib. 2. Rhet. cap. 2. initio: *Nemo enim, qua sibi videntur impossibilia, expetit.* Desperans autem afficitur ad ea, de quibus desperat, tanquam ad impossibilia, ut infra dicetur. At desperatio partialis de aliquo bono, coniuncta cum spe de alio bono, conferre indirecè ad operandum efficaciter in ordine ad bonum, cuius spes adhuc superest. Primo quia suspensa operatione in ordine ad finem, de quo est desperatio, nec non attentione ad ea, quæ illi obtinendo potuissent esse opportuna, reuocatur tota actititas, totaque attentione ad operationes conferentes ad finem adhuc speratum, ideoque eadem operationes intensius, ac fortius exequitioni mandantur ex vi spei, quæ superest expedita ab applicatione, & diversione virium, & attentionis per spem aliam. Deinde ad desperationem eiusmodi partiale consequitur ira aduersus intercludentes additum spei circa bonum desperatum. Ira autem est maximè, ac feruentissime operativa. Hinc prouenit maxima, & formidabilis actititas militum post desperationem fugæ, & incolumentis vita. Ira enim ex hac desperatione debilitatur, aut impeditur penitus operatio ordinata ad fugam, & ad conservationem vite, ut simul accendantur, ira ad vindictam, cuius adhuc superest spes, aduersus hostes auctores tanti mali. Itaque operatio in hoc etiam euentu est ex spe aliqua, eaque sola, atque desperatio tantum se habet, tanquam remouens prohibens, seu diversum, & tanquam excitatiua iræ aduersus nocentes, atque inductiua mali cogentis ad desperandum, ipsiusque desperationis.

Ad 6. Est quidem parua transmutatio corporalis proueniens ex spe, propter contrarietatem ex parte obiecti ponderatam in obiectione. Verum quia ratio boni præualet in obiecto spei, ut dictum est, ideoque spes habet plus de delectatione, quam de tristitia, vel timore, inducit transmutationem aliquam, eamque similem transmutationi, quæ consequitur ad delectationem. Quapropter diffundit

sanguinem, & spiritus vitales per omnes corporis partes, quas prouinde fortificat, & reddit magis idoneas, maiorisque vigoris ad operandum, sicut dictum est supra de delectatione. Præterea affectus appetitus sensitiui habent vim applicandi ad opus immediatè potentias naturales, sicut applicant easdem vi sua immediatè actus voluntatis in ordine ad finem intentum; tametsi nullam inducant, immediate per se, transmutationem corporalem. Quapropter spes, tametsi transmutet parum, potest conferre multum ad operandum.

Ad 7. Operationes exteriore possunt procedere ex spe, sive sint faciles, sive difficiles. Faciles quidem: quia actititas concupiscentiae, seu desiderij, quod præsupponitur ad spem, redditur maior, vigetque magis, accedente spe, & eius cooperacione. Difficiles vero, quia spes est causa audaciae, ut infra dicetur, eidemque cooperatur, quatenus indiget accessione eius ad victoriam terribilium, quoad alias vero operationes sufficit absque admicculo, & adiutorio eiusdem audaciae. Omnes igitur indiscriminatim operationes necessariae ad consequitionem boni sperati prouenire possunt, licet diuersimode, ex virtute causativa spei.

QVÆSTIO XXX.

Vtrum desperatio sit passio remouens ab ardute delectabilis secundum sensum?

Videatur non esse. 1. Quia passio est motus, ut dictum est supra. Desperatio antea non est motus, sed magis pura priuatio motus. Desperans enim redditus immobilis ex vi desperationis, nec quidquam catenus agit vel prosequendo, vel etiam fugiendo. Ergo desperatio non est passio, sed pura priuatio passionis spei. Confirmatur ex ipsa nominis derivatione, quæ est ex sperare, superaddita particula purè exclusiva, ac priuativa; ad eum modum, quo defectus, quod est nomen puræ priuationis, deducitur a facere, cum eadem particula exclusiva. Augetur vis huius rationis, quia passiones omnes aliae oppositæ passionibus, quarum obiectum est aliquid positivum, significantur per voces; non purè exclusivas passionum, quibus opponuntur, sed habentes modum itidem positivum significandi, ut patet in odio, abominatione, tristitia, & timore. Patet igitur desperationem esse puram priuationem, & suspensionem spei, ac proinde non esse passionem.

2. Passio remouens ab aliquo obiecto consistit in fuga. Quia ipsa remotio appetitus ab aliquo est formaliter fuga quedam ab eodem. Desperatio autem non est fuga. Quia obiectum fugæ est malum, cum sit impossibile fugere a bono ut bonum est. Obiectum autem desperationis est bonum. Dicitur enim quæ desperare beatitudinem, victoriam, salutem, vitam; non vero miseriam, oppressionem, aegritudinem, mortem. Ergo desperatione non est passio remouens.

3. Desperatio, si quidem sit passio, est utique passio contraria spei. Est autem de conceptu contrariorum, ut sint circa idem. Desperatio autem, & spes non sunt circa idem; quia spes est prosequitiva boni, ut dictum est, ac proinde fertur ad bonum per se, & tantum per accidens, & purèque materialiter ad malum. At desperatio velatur circa malum. Est enim affectus fugæ, atque insitens formaliter in fuga, & auersione, atque recessu, ut docet D. Thomas quæst. 23. art. 2. & magis ex professo in hac

quaest.40. art.4. Manifestum autem est, fugam omnem, & auersiōnem, atque recessum versari circa malum, quod solum est repulsiū appetitus, solumque per accidens, & purē materialiter posse attingere bonum. Ergo desperatio non est passio contraria spei. Multo verò minus dici potest, quod sit passio disparate se habens respectu eiusdem. Dicendum igitur necessario est, desperationem esse puram priuationem passionis spei; sicut dicitur à D. Thoma, alisque communiter de mansuetudine propria appetitus sensitui, comparatione irae.

4. Omnis passio est actus appetitus sensitui. Desperatio autem pertinet ad voluntatem, vt appareat inter alia ex illo Eccl. 27. 24. *Denudare autem amici mysteria, desperatio est anime infelicitas.* Cognitio enim denudationis mysteriorum amici, & afflito inde proueniens, est propria solius partis intellectus.

Art. 1. Respondetur. Pro intelligentia desperationis, eiusque legitima comparatione, cum spe, & distinctione ab eadem, præmittenda est distinctione duplicitis contrarietatis inter affectus, ex obseruatione D. Thoma in hanc ipsam rem prædicta quaest. 40. art. 4. Altera contrarietas est per tendentiam appetitus ad terminos adæquatè inuicem contrarios; atque hæc oppositio reperitur in solis passionibus, quarum obiectum est simplex, atque uniforme, seu non constans ex partibus, aut formalitatibus sibi inuicem contradicentibus, vt appareat in amore, & odio: concupiscentia, & abominatione: delectatione, & tristitia. Altera contrarietas est per accessum, & recessum respectu eiusdem termini; atque hæc oppositio reperitur in solis passionibus, quarum obiectum est compositum, atque heterogeneum & constans ex partibus, seu formalitatibus inuicem oppositis, nempe ex bonitate aliqua & aliqua malitia, quarum altera mouet ad accessum, altera ad recessum. Vnde uterlibet motus est præmisicè possibilis circa huiusmodi obiectum. Quia verò obiectum passionum pertinuum ad irascibilem est tale; propterea in illis solis adstruitur à D. Thoma, & aliis communiter contrarietas per solum accessum & recessum respectu eiusdem termini. Verum est impossibile, vt terminus, à quo recedit, & ad quem accedit per suum actum appetitus sensitius, sit prorsus idem, vtque nulla intercedat diversitas ex parte obiecti determinantis ultimè ad accessum, & determinantis ultimè ad recessum, vt obseruatum iterum fuit supra quaest. 2. art. 6. & 7. Quia in potentia necessaria, qualis est appetitus sensitius, nequit dari vlla diversitas, & multo minus oppositio actuum, absque pari diversitate, aut oppositio ex parte motu determinantis illum; si quidem in potentia necessaria non datur vlla indifferentia determinabilis per propriam electionem ad utrumlibet oppositorum, aut diverorum, obiecto existente prorsus eodem quoad substantiam, circumstantias.

Art. 2. Itaque affectus spei, qui habet rationem accessus, exurgat in appetitu sensitivo, ratio bonitatis arduæ, ac difficultatis proponitur vt præualens malitia arduitat, ac difficultatis. Deprimitur verò idem appetitus in affectum desperationis, quando è contra malitia arduitat, & difficultatis, seu defectus dispositionis ad inducendum bonum speratum, qui appetit in causa eiusdem boni, præuelaet bonitati, quæ est ardua, seu potius dispositioni, si quæ appetit ex parte eiusdem causa, ad inducendum idem bonum. Eadem nimirum ratione, qua in affectibus pertinibus ad concupiscentib; pro affectu prosecutionis est necessaria prævia propositio boni, & similiter pro affectu fugæ prævia pro-

positio mali; est itidem necessaria in affectibus irascibilis prævia propositio bonitatis præminentis malitiae, vt subsequatur affectus accedendi, seu affectus, in quo præmineat ratio prosequutionis vt verò subsequatur affectus recedendi, seu affectus, in quo præmineat ratio fugæ, est similiter necessaria prævia propositio malitia arduitat, seu mala dispositionis in causa boni sperati, quæ præmineat bonitati rei desideratæ, aut bonæ dispositionis in eadem causa. Cum igitur in affectu spei præmineat ratio concupiscentia, & prosequutionis, vt dictum est supra, & consequenter in desperatione, quæ est contraria spei, præmineat ratio abominationis, & fugæ necessæ vtique est, vt cognitione dirigens affectum desperationis repræsentet arduitatem delectabilis desiderati, vt præponderantem bonitati eiusdem delectabilis, aut dispositioni cause illud præ-continens ad ipsum inducendum. Hoc enim tæto, & non aliter determinari potest appetitus sensitius, vt recedat, per desperationem, a bono desiderato, vtque per eandem superficieat à conatu consequendi idem bonum. Cum ergo eiusmodi præminentia mali sita sit in arduitate ipsius delectabilis, vel propter eius superexcessum, loquitur D. Thomas in dicto art. 4. ad 2. vel propter malam dispositionem causæ ad illud inducendum; recte dicitur, desperationem esse passionem remouentem ab arduitate delectabilis secundum sensum.

Art. 3. Ex his, & ex iis, quæ dicta sunt supra de causa spei, deprehendi facile potest, quænam sint impedimenta, seu remedia, vt dicitur, vt rius suis affectus, tum quoad substantiam, tum quoad solam excessum. Ea namque omnia impediunt, aut minuant spem, quæ impediunt, aut minuant vires causæ, seu causarum valentum inducere bonum desideratum, carumdemque virium apprehensionem & cognitionem præviam, qualis est magnitudo diuinitarum, auctoritatis, roboris in corpore, gratiæ, & amicitiae apud alios, consanguinitatis cum potestibus, & sic de similibus pro qualitate rei desiderata atque magnitudo apprehensionis, & existimationis circa eadem. Contraria verò horum tollant similiter, aut minuant desperationem, nisi quod ad inducendum desperationem sufficit defectus cuiuslibet ex requisitis ad bonum desideratum, ad sperandum verò omnia simul ad illud requisita nec sibi est adesse. Quæ differentia prouenit ex differentia sæpe notata inter malum, quod est ex quo cuncte defectu, & bonum, quod est ex integra causa, iuxta documentum celebre Dionysij. Eadem nempe ratio est quoad præminentiam mali supra bonum, quæ nimirum spes. Inquam verò boni & mali utrobique, non tam ex parte boni sperati, aut desperati, quam ex parte causæ continentis illud. Quia fundatum & mensura spei, & desperationis, non tam est bonitas, aut defectus bonitatis in redescerata, quam bona, aut mala dispositio causæ illam præcontinentis ad inducendum eandem. Possibilitas enim, & futuritio rei desiderata, eiusdemque impossibilitas, & non futuritio, quibus mouentur spes & desperatione sunt indistinctæ ab eadem causa præ-continente in se bonum desideratum, eiusque prævia dispositione repræsentata appetitu, vt dictum est supra circa spem, & consequenter subintelligitur proportionaliter circa desperationem illi contrariam; sicut & subintelligenda similiter sunt opposita reliquorum, quæ dicta fuere de spe.

Ad 1. Dicitur cum D. Thoma in prædicto art. 4. ad 3. desperationem non esse puram priuationem spei, sed esse affectum positivum, quo recedit appetitus à bono desiderato propter præponderantiam arduitatis, & difficultatis, vt illud obtineatur.

Vnde

Vnde quod desperans immobilitur, nihilque tenet, aut agat in ordine ad idem bonum, verificatur de vteriori operationum serie in ordine ad illius consequutionem, non verò ratione carentia omnis affectus circa illud; quandoquidem manifestatum est superius motiuam sufficiens, ut desperans possit concipere, concipiaturque necessariò affectum posituum recedendi, vi cuius suspendatur ea series operationum, & torqueat, hæcque eatenus tota litere desperans. Ratio porrò, ob quam iste potissimum affectus significetur ad modum puræ priuationis, hæc est. Quia nimur spes fertur ad bonum desideratum, aut v.ice, aut certè principaliiter, quatenus dependet à causalitate, & operatione alterius distincti ab ipso operante, vti notabitur, & exponetur in quæstione sequenti. Hinc enim sit, ut desperatio proueniat solum, aut certè principaliiter, ex defectu operationis alienæ, seu potius dispositionis alienæ ad operandum, ideoque in desperante ipso non possit inducere operationem, quævit, ac remoueat malum; à quo recedit, sicuti faciunt alii affectus fugæ ob oppositam rationem priuationis boni quatenus dependentis ab operatione propria.

Ad 2. Quia obiectum desperationis est mixtum ex bono, & malo, exponitur modo relatiuè ad bonum, modo relatiuè ad malum. Verum quia attingit bonum cum præponderantia mali, itavt recedat à bono propter malitiam illi adiacentem, cum excessu supra rationem bonitatis, atque ratio recedendi à bono est ipsa malitia; propterea desperationis absolute dicitur fuga; vtpotè attingens malum per se, & formaliter, bonum verò desideratum per accidens, & materialiter. Ratio porrò, ob quam nihilo minus desperatione denominata sit potissimum per habitudinem, & ordinem ipsius ad bonum desideratum, est illa eadem, ob quam nuper expositum est, eadem desperationem concipi per modum puræ priuationis. Nempe desperatione, respectu boni desiderati, habet rationem puræ priuationis exclusiæ formaliter spem, cuius è contra ratio formalis, & per se est bonitas, ratio verò materialis, & per accidens est malitia. Vnde vim propriam affectus positivi exercet formaliter desperatione circa rationem malitiae. Cum igitur ratio priuationis sit magis conspicua in desperatione, quam ratio affectus positivi; non mirum est, nominatam eam fuisse, & concipi communiter, relatiuè ad bonum, quod desperatur, potius quam relatiuè ad malum, ob quod desperat, quicunque desperat; tametsi causa desperationis sit formaliter ipsa ratio mali.

Ad 3. Sunt quidem circa idem, quæcumque sunt inuicem contraria. Sed ratio contrarioram numquam est eadem, sed similiter contraria. Quapropter spes, & desperatione, inuicem contrariae simpliciter, & directè, sunt circa idem bonum desideratum, cum hoc tamen discrimine, quod spes fertur ad bonum tanquam ad rationem suam formalē, atque motiuum eius est bona dispositio causa ad inducendum bonum desideratum; desperatione verò fertur ad malum, tanquam ad rationem suam formalem, atque motiuum eius est mala dispositio causa, seu defectus bona dispositio ad inducendum idem bonum. Rationes igitur formales spes, & desperationis sunt diversæ. At terminus, ad quem altera accedit, & à quo recedit altera, est prorsus idem. Vnde quod dicit D. Thomas art. illo 4. q. 40. ad 2. desperationem non respicere malum sub ratione mali, atque procedere illam posse ex solo superexcessu boni, accipendum est de puro malo, quale est quod obiicitur odio, abominationi, tristitia; non vero de malo, quatenus confligente, vt

sic dicam, cùm bono sibi adiuncto, & quatenus præponderante ratione boni, quod propterea dimititur per ipsam desperationem. Profectò hæc ratio mali admixti bono, eidēmque prædominantis, non deest in bono, quod desperatur, ac dimititur propter solum superexcessum ipsius, vt loquitur S. Doctor Bonum enim dicitur superexcedens respectu alicuius, non præcisè quia est magnum bonum, cum detur in voluntate spes summi boni, quod est Deus; sed quia superat actuitatem, & vires, tum ipsius desiderantis idem bonum, tum potentiam, aut dispositionem aliarum causarum, quatenus valentium illi opitulari in ordine ad consequutionem talis boni. Manifestum autem est, eiusmodi defecitum, seu cause, seu dispositionis, esse malum respectu desiderantis, atque desiderantem ipsum impediti eo defectu, tanquam malo quodam propriè tali, quo minus speret, quod desiderat. Patet igitur, desperationem esse affectum propriè contrarium affectui spes, atque rationes formales obiectivas utriusque esse pariter oppositas inuicem; tametsi bonum speratum, & desperatum sit idem; neque tenere paritatem ex ira, & mansuetudine, iuxta opinionem communem, quod mansuetudo in appetitu sensitivo sit pura priuatio. De quo infra dicitur aliquid quæst. 41.

Ad 4. Dicatum est sèpè nomina passionum, & effectuum appetitus sensitiui accommodari frequenter actibus voluntatis, propter affinitatem, & similitudinem specialem horum cum illis, quoad particulares utriusque differentias, & combinaciones; tametsi absolute differant inuicem realiter, & genere, & specie. Verum ea ratio affinitatis viget magis in affectibus irascibilis, quatenus hi affectus sunt quodammodo comparatiui, atque compositiui, vt dictum est, & dicetur distinctius circa iram & boni cum malo, & mali cum bono, arque præferentes alteram alteri ex illis rationibus inuicem connexis. Comparatio autem, & compositio, atque prælatio propriè tales pertinent ad intellectum & consequenter ad voluntatem, ideoque actus appetitus sensitiui, participes specialiter illius modi tendendi in obiectum, accedunt propinquius ad actus rationales. Quæ credo, causa est, ob quam multiplicata sunt nomina concupiscentia, & desiderij delectationis, & gaudij; doloris, & tristitiae, ad exprimendos seorsim cum proprietate actus appetitus sensitiui, & voluntatis circa rationes obiectivas inuicem affines utrobique; spes verò & desperatione; audacia, & timor; ita, & mansuetudo accommodentur promiscue actibus appetitus sensitiui, & voluntatis absque simili vocum multiplicitate pro alterutris seorsim exprimendis propriè. In illo itaque loco Ecclesiastici sumitur desperatione pro actu voluntatis, vti & alibi sèpè. Id tamen non impedit, quominus eadem vox & quæ familiariter supponat prædictu appetitus sensitiui. Quapropter ex contextu, aut adiunctis particulis coniici debet, qualitatem in unoquoque loco suppositio.

Q V A E S T I O X X X I.

Vtrum audacia sit passio mouens ad victoriæ terribilium?

Videntur non esse. 1. Quia audacia consistit in prosequutione mali, vt dicit D. Thomas q. 45. art. 1. & maximè 2. Victoria autem est quid posituum, vt per se patet. Ergo audacia non est actus tendens ad victoriæ.

2. Passio

2. *Passio* est motus proueniens à virtute causa, dominantis passo, in quo recipitur idem motus, & vincentis resistantiam eiusdem subiecti, ut dictum est supra quæ quæst. 1. *Audacia* autem est motus cuius subiectum vincit causam ipsi contradicentem. Quia, ut dicit D. Thomas quæst. 45. art. 1. hoc est discriben inter timorem, & audaciam quod *timor refutat nocumentum futurum*, propter eius *victoriam super ipsum timorem*, sed *audacia aggressitur periculum imminens propera victoriam sui supra ipsum periculum*. Eadem igitur ratione, qua timori maximè conuenit ratio passionis, audaciæ conuenire minimè potest.

3. *Audacia* est indistincta à spe. Primo quia Philosophus agit de vtraque indistincte, easdemque causas, & effectus vtrique adscribit eosdem lib. 2. Rhet. cap. 5. versus finem. Deinde timor est passio contraria tum spei, tum audaciæ, ut dicit D. Thomas, quæst. 46. art. 4. ad 2. & in dicta quæst. 45. art. 1. aliquis communiter cum ipso. At timor est unica species passionis, ut appareat ex Philosopho ibidem, nec non ex D. Thoma à quæst. 41. ad 45. In omnibus enim quatuor illis quæstionibus agit de timore secundum totam suam latitudinem, tanquam de unica passione nec ullibi distinguit timorem oppositum spei à timore opposito audaciæ. Vno autem contrariorum non multiplicato specie, nec alterum specie multiplicatur; atque superiorus quæst. 2. dictum est ex communi consensi singulis passionibus, tum concupisibilis, tum irascibilis correspondere singulas passiones contrarias, nisi forte præter iram. Ergo si quidem timor oppositus spei, & oppositus audaciæ, non est alius, & specie; nec audacia est passio distincta specie ab spe. Spe autem non est passio mouens ad victoriam terribilium, sed ad bonum arduum secundum se. Ergo audacia non rectè definitur in ordine ad eandem terribilium victoriam.

Art. 1. Respondetur. Audacia comparatur cum spe, tanquam instrumentum cum sua causa principali. Quia inferunt consequentia boni ardui intenti per spem, superando difficultates, si quæ occurrant terribiles, quibus impeditur consequitio talis boni, quæque eidem contradictant ratione periculi imminentis speranti, ex prosequitione boni, & ex conatu perueniendi ad possessionem eius, & ad delectationem circa ipsum iam posséssum. Est autem instrumentum valde assimile suæ illi cause principali. Quia est commune audaciæ, & spei, ut feratur vtraque ad bonum, & absens, & possibile, & futurum, & difficile, atque in his tota ferè vtriusque essentia, & quidditatiuum conceptus continetur.

Art. 2. Differunt tamen, quia spes fertur ad bonum, quatenus dependens à virtute causa distincte totaliter, vel saltem partialiter à virtute causativa propria sperantis, atque ad rationem differentiam spei pertinet, ut possibilis, & futuritio boni sperati dependeat ab aliquo extrinseco habente vim illud inducendi, aut retardandi, & conatus. Conatus spei est alterius difficultatem, quatenus prouenientem extrinsecus, nec auferibilem per opus solius sperantis proprium. At audacia fertur ad bonum, quatenus dependens à virtute, & causalitate propria ipsius audaciæ; & consequenter ad rationem differentiam audacia pertinet, ut possibilis, & futuritio boni, audacter intenti, immediatè dependeat à virtute, & bona dispositione ipsius audaciæ ad repellendam, & superandam difficultatem in contrarium, utque eadem difficultas sit auferibilis per opus, & conatum eius proprium. Differentia ista spei, & audaciæ appetit in militate congressu cum hoste. Dicitur enim sperare vi-

ctoriam, & non etiam audere ratione sui immediate. Dicitur vero è conuerso audere pugnam, & non dicitur sperare, quod sit pugnaturus. Pugnare autem spectat ad ipsum, qui audet, inque eius operatione consistit; nec dependet ex magnitudine, aut paruitate virutis in hoste. At victoria dependet ex magnitudine virtutis in vincente, & ex eiusdem paruitate in victo. Similiter in nauclero, quod nauget, & dirigit nauem iniqua tempestate, opus ipsius naucleri proprium, idque spectat ad audaciæ. Quod vero perueniat in columis ad portum, & superet vim contrariam ventorum, & fluctuum, quod est obiectum spei, dependet insuper ex magnitudine moderata, seu potius ex paruitate resistantiæ ventorum, & fluctuum, aut inimicorum obstantium, quominus ad portum feliciter perueniat.

Art. 3. Porro difficultas cuiusque operis dicitur terribilis tantum comparatione eius, ad quem pertinet idem opus, & quatenus pertinet ad ipsum. Propterea igitur audacia tribuitur intentio victoriae terribilium; Spe vero præfigitur victoria ardui præscendentis à terribilitate. Quia scilicet spes reflectit difficultatem boni sperati, quæafficit causam extrinsecam, formaliter quatenus eam afficit, ideoque non terret sperantem; audacia vero respicit difficultatem ex periculo, quod imminet & quatenus imminet ipsi audaciæ, ideoque eum terret, seu est apta terrere. Patet itaque audaciæ esse affectum, quo audax mouetur ad victoriam terribilium, atque ideo obiectum eius esse compositum ex bonitate operis vincentis, seu inducitum victoria, & ex malitia periculi, & terribilitatis adiacentium operi; ac demum istam commixtionem proponi audenti cum præponderantia, bonitatis supra malitiam, hoc est propriæ virtutis idoneæ ad vincendum supra virtutem, & vires causa renitentis, quominus perueniat ad finem desideratum, ac speratum. Quod autem hic affectus, quatenus est in appetitu sensitivo, habeat rationem passionis, patet ex vi inducitua transmutationis corporalis, qualis ipsi congruit, sicut de reliquis affectibus dictum est, atque circa istum specialiter exponetur quæst. 33.

Ad 1. Prosequitur quidem malum audacia; sicut dictum est de spe. Sed prosequitur illud materialiter & per accidens tantum. Quia ratio formalis motus est bonitas, & perfectio operationis, quæ est terribilis, & dispositio propriæ virtutis, ac virium ad inducendam eandem operationem, victricem difficultatis terribilis, & inducitum boni sperati, ad eum proportionaliter modum, quo dictum est de spe. Vnusquisque autem affectus exponitur per id potissimum, & in recto, quod se habet formaliter respectu ipsius. Dominatio nihilominus audaciæ respicit præcipue rationem mali terribilis: quia hæc ratio differentialis obiecti adæquati audaciæ magis appetit ad sensum.

Ad 2. Periculum imminentis alicui, tametsi vinclibile sit ab eo, cui imminet, ideoque sit inferius illo, quoad vim inferendi malum physicum contrarium saluti, aut vita; est nihilominus superius eodem, quoad vim inducendi immediatè affectum sibi proportionatum, & mediata transmutationem illi congruentem. Vtrumque enim inducitur irresistibiliter, neque in audaci datur virtus sufficiens ad impediendum istos duos effectus mali imminentis. Priorem superioritatem audaciæ supra periculum adstruit D. Thomas, in illis verbis; Atque posterior inferioritas, quam ille minimè negat, neque negare quicquam potest, sufficit ad rationem passionis.

Ad 3. Philosophus agit indistincte in eo loco de audacia, & de spe, quia audacia est inseparabilis à spe, tanquam à causa sua omnino necessaria, eidemque

démque commensuratur quoad constantiam, & permanentiam suam. Verum quia spes non est simili-
ter connexa cùm audacia; atque ab eadem sepa-
ratur sèpè, est absolutè manifesta realis inter vtrum-
que affectum distinctione, eamque agnoscit Philosophus, vt apparebit in quæstione sequenti. Quod ad
timorem attinet, concedo, alium esse directe con-
trarium spei, & alium specie diuersum, qti dire-
ctè opponitur audacia. Nego verò specificam istam
inter eos duos timores distinctionem non agnouis-
se re ipsa D. Thomam, tametsi non usque adeò dis-
tinctiè de illis egerit. Quæ res tota, & ratio eius
omissionis D. Thom. manifestabitur infra q. 34. iuxta
premissam in hac ipsa quæstione distinctionem dif-
ficultatum, quæ specialiter pertinent & ad spem, &
audaciam. Nempe ratio obiectiōis conuincit effi-
cacer, quantum quidem ego assequor, quoad nec-
cessitate distinctionis specifica timorum, qualis est
distinctione specifica inter spem, & audaciam; quando-
quidem mala, & rationes formales malitiae totidem,
vt minimum modis multiplicantur, quot modis mul-
tiplicantur bona, & rationes formales bonitatis.

Q V A E S T I O X X X I I .

*Vtrum causa audacie sit terribile, quatenus
vitabile per operationem viætri-
cem ipsius?*

VIdetur non esse. 1. Quia quando maior est cat-
sa, sequitur maior effectus. Audacia autem non est maior, quando terribile est magis vitabile, sed potius è conuerso. Eo enim maior est audacia
aggredientis aliquod periculum, quo hoc appetit
difficilius vitabile, seu vitabile minus. Magis nam-
que audet, qui pugnat contra duos volentes eum
occidere, quam si pugnet contra alterum tantum
ex illis. Ergo causa audacie non est terribile, quatenus
vitabile, sed cum præcisione à vitabilitate.

2. Causa audacia est oppositum eius, quod est
causa timoris. Causa autem timoris non est terri-
bile. Quia terribilia occurrentia repente timentur
magis, quam quæ prævisa ante fuere. Et tamen
hæc differentia nihil variavit vitabilitatem; quando-
quidem vires causæ inferentis malum, & subiecti,
cui illud imminet, sunt eadem, nec illa ex parte
variantur propter occursum terribilis, seu repen-
tium, seu ante prævium. Ergo nec causa audacie
est terribile quatenus vitabile.

3. *Ii sunt audacieores qui recte se habent erga diuina, vt dicit Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 5.* Quia
videlicet existimant propterea Deum futurum esse
sibi specialiter propitium in periculis. Quia itidem
de causa addit ibidem, eos qui iniuriam aliquam ac-
ceperunt, audacieores reddi. Quia nimis Deus iniuria
vexatis opitulari creditur. Opinio autem de Deo
propitio, & de protectione potentia eius non pro-
ponit terribile quatenus vitandum per operatio-
nem viætricem illius: quia Deus non pugnat pro-
prie cum terribili, sed is solum, cui illud imminet,
& cui soli resistere potest causa illatiua mali terri-
bilis. Ergo vitabilitas mali, per operationem viætri-
cæ eius, non est de conceptu causæ, ex qua pro-
cedit audacia; sed sufficit pro eius obiecto terribi-
le vtumque vitabile ab eo, cui imminet, siue vi-
tet per se, siue per alios sibi fauentes.

4. *Affectus proprius audaciis viget magis in
principio aggressionis periculi quam in progressu.* Quia
audace prævalentes sunt, & volentes ante pe-
ricula, in ipsis autem periculis discedunt, vt dicit Phi-

losophus ibid. Vitabilitas autem non fuit maior in
principio, quam in progressu, sed magis è conuer-
so. Quia in principio nondum quidquam præsti-
tum erat in ordine ad virationem periculi, ideò
que hæc aberat longius, & erat minor. Ergo vita-
bilitas terribilium non est causa audacie.

5. *Vitabilitas mortis, quam intentat inimicus, est minor, cum iam hic cæpit ferire, ac vulnerare;* quia inde redditur debilior, minusque potens ad re-
sistendum, mortemque vitandam; qui percutiùs iam,
& vulneratus est. At audacia iam vulnerati est ma-
ior, quam nondum vulnerati; quia tunc ira est maior.
*Ira autem est austuum, vt dicit Philosoph. cap. il-
los. 2. Rhet. nec non lib. 3. Ethic. cap. 8. vbi addit,
bestias quoque esse audacieores, cum percutiuntur.* Ergo
magnitudo audacie non est commensurata ma-
gnitudini vitabilitatis, sicut magnitudo effectus
magnitudini sua causæ.

6. *Quo plures adsunt alicui in periculo, cumque iuvant ad illud vitandum, eo redditur audacior, ac confidentior.* Patet autem eo minùs pertinere vi-
tationem periculi ad operationem propriam ipsius,
qui illi subest, & ad quem pertinet vicitur eius.
Ergo vicitur per operationem viætricem non perti-
net ad specificatiuum audacie.

7. *Terribile ineuitabile non est causa timoris, sed tristitia.* Quia vt dicit Philosophus prædicto c. 5. 2.
Rhet, qui sunt damnati ad mortem, & iam decapi-
tanur, non timent videntes sibi necessitatem mortis
imminere. Ergo similiter terribile, quatenus vita-
bile est causa delectationis potius, quam audacie.

Art. 1. Respondetur. Causa audacie potest con-
siderari, tum ex parte subiecti, tum ex parte obie-
cti. Atque ex parte subiecti est rursus duplex, altera
affectiva, & intentionalis, altera naturalis, & physi-
ca. Effectus specialiter causatius audacie est spes,
dicente Philosopho lib. 3. Ethic. cap. 8. eos, qui
sunt bona spei esse audaces, atque D. Thomas q. 45.
art. 2. aliisque communiter dicunt spem esse causam
audacie. Ratio est, quia audacia versatur circa me-
dium utile, & quatenus utile est ad finem inten-
tum per spem. Nec enim est appetibilis per se pe-
riculosus cum terribilis conflictus, sed suscipitur
tantummodo vt medium ad bonum aliquod ama-
tum, desideratum, & speratum prius. Adhæsio au-
tem effectus ad finem est causa adhesionis ad me-
dium, & quo quisque magis afficitur ad finem, eo
magis afficitur deinde ad medium. Spes igitur est
causa specialis, ac immediata audacie, & quo maior
illa præiuerit, eo cæteris paribus hæc subsequetur
maior, nec fieri potest, vt audeat, qui non sperat
bonum, quod natum est proueniare ex operatione
audaci. Iam causa naturalis, & physica audacie, iti-
dem ex parte subiecti sunt vires eius ad superandam
causam mali terribilis. Impossibile namque est, vt
audeat, qui nullam habet existimationem, quod sibi
in se sufficientia aliqua ad operationem vim causæ la-
tissimæ, & eo quisque redditur audentior, quo magis
credit se viribus præpollere aduersus causam ean-
dem. Et quidem ad hanc ipsam sufficientiam virium
confert rursus spes, quatenus participat rationem
aliquam delectationis, ideoque diffundit sanguinem,
& spiritus vitales in totum corpus, quo ipsum
reditur validius, maiorumque virium, vt expositum
est superius circa actitatem operosam, tum
delectationis, tum spesi.

Art. 2. Verum nihil horum pertinet ad specifi-
catiuum proprium, & peculiare audacie, nec est
specialis causa, & mensura perfectionis, quæ ipsi
peculiariter conuenit, nisi trahat, & præcise quas-
tenus transit in rationem obiecti eius. Quia affectus
specificantur ex suis obiectis, vt sèpè dictum est.

Obiectum

Obiectum autem audaciæ oportet esse compositum ex bono, & malo, sicut dictum est supra de spe. Quia circa bonum simplex, & simplex malum, omninoque utriusque differentias specificas assignatae sunt superius aliae species affectuum. Conveniunt porro spes, & audacia, ex parte sui obiecti, quoad compositionem bonitatis, quam respiciunt, cum malitia constituta per difficultatem perueniendi ad bonum desideratum. Sed haec difficultas est diuera rationis respectu utriusque. Quia ad spem pertinet ratio ardui cum præcisione à terribilitate; ad audaciam vero ratio ardui consistens in terribilitate; dicente D. Thoma quæst. 45. art. 2. audaciam esse prosequutionem mali terribilis. Terribile autem est, quod est corruptuum, aut valde doloriferum, iuxta expositionem Philosophi dicto cap. 5. initio, vbi distinguit malum, quod est obiectum timoris, qui est oppositus audaciæ, ab aliis timoribus his verbis. *Non enim cuncta timemus mala, ut si erit iniustus, aut tardus, sed quocunque vel magnos dolores, vel corruptiones adducunt. Et iterum: Si ergo id timor est, necesse est, ea terribilia, timendaque esse, quocunque ingentes videntur habere vires corrumpendi, aut ita nocendi, ut nocumentum ad ingentem tendat dolorem.* Agit vero utrobique de solo timore opposito audaciæ, cum alioquin certum, ac manifestum sit, quodlibet cuiuslibet generis malum, propè imminentis esse causatum alicuius timoris, omniisque indiscriminatim mala imminentia timeri posse aliquo timore. Vnde consequenter dolorem usurpat, non pro qualibet indiscriminatim tristitia, sed pro ea solidam, quæ est ex laetione corporis, & consequitur ad sensum tactus circa laetitiam corporis. In hoc igitur eodem sensu terribile est obiectum audaciæ. Sed quia idem terribile est obiectum etiam timoris, ut appetet directè ex verbis relatis Philosophi, oportet aliquid superaddere pro specifica differentia obiecti audaciæ.

Art. 3. Hoc autem speciale est vitabilitas terribilis imminentis. Verum quia terribile multipliciter vitari potest, nec quilibet vitandi modus pertinet ad audaciam, aliquid præterea superaddere necesse est. Et quidem non esse auctiæ propriam quamlibet vitationem terribilium, palam est. Quia si quis vitauerit mortem intentatam sibi ab inimico, per fugam, aut preces supplices, quibus vel ille placetur, vel eidem opponantur amici potentiores, aut clauso ostio, aut alio simili modo, nemo dixerit audacter id factum esse, sed magis timide. Vitabilitas igitur pertinens ad audaciam est, quæ nimirum virtute ipsius, cui imminent terribile, quatenus sufficiente ad repellendum, aut sustinendum, atque utruius modo vincendum terribile imminent. Ita videlicet ut possibilis vitandi, & futurito vitationis sit indistincta, saltem partialiter, à virtute, & activitate ipsius audaciæ, quatenus apta vincere; ad eum utique modum, quo superius dictum est possibiliter & futuritatem boni sperati, quæ nimirum spes, esse indistinctam à virtute causa potentis illud inducere. Demum quia fieri potest, ut existente in aliquo virtute absolute sufficiens ad vincendum terribile, sequatur nihilominus affectus timoris, & non affectus audaciæ, oportet, ut pro determinatione appetitus ad audendum adsit existimatio virtutis ad vincendum, quatenus præponderant, & sperant, comparatione mali, & periculi, quod imminent. Nempe in iis, quibus inest mixtio ex bono, & malo attenditur ratio præponderantia, vel bonitatis, vel malitiae, ut determinetur appetitus, vel ad prosequutionem, vel ad fugam. Nec enim appetitus sensitius prosequitur malum, nisi quia appetit præponderantia boni coniuncti cum eodem

malo; sicut nec refugit à bono, nisi quia representatur simul malum præponderans illi coniunctum, ut colligatur ex D. Thom. quæst. 45. art. 2. Cum igitur audacia consistat in prosequutione mali terribilis, ut relatum est superius ex eodem D. Thoma, timor vero in fuga, & dimissione boni, necesse est, ut in obiecto audaciæ appareat præponderantia vitabilitatis, quæ est bona, supra terribilitatem, quæ est mala, utque ipsa vitabilitas, per operationem utique viætricem, ut dictum est, determinet ratione sua præponderantia, & excessus, ad effectum audaciæ. Apparet itaque causam audaciæ esse terribile, quatenus vitabile per operationem viætricem ipsius, adeoque niti, tanquam motu suo proprio, virtute, & activitate ipsius audaciæ, quatenus præualente, seu existimata præualere aduersus causam illatiuum mali terribilis, vincendo illam, & non solum impediendo utrumque, per operationem propriam. Ex quo præterea apparet, effectum audaciæ eo esse maiorem cæteris paribus, quoad intensiōnem quidem, quo excessus propriæ virtutis maior fuerit supra vim inductiū mali terribilis, quod appretiatiōnē verò, quo maius fuerit, vel malum imminent, vel vis causa, ex qua illud imminent, iuxta dicta superius in simili circa spem. Est enim quoad hoc eadem proportionaliter ratio utrobique.

Ad 1. Patet satis ex animaduersa modo distinctione inter intensiōnem, & appretiatiōnem. Maior namque est intensio effectus in audaciæ, quod apparet vitabilitatis est maior, seu potius quo virtus apparet facilior, & malum, quod imminent, apparet minus. At adhesio appretiatiua ad virtutem aptam vincere, & ad bonitatem operationis viætricis eo è conuerso est maior, quo maius est malum imminent, maioresque vis causa, ex qua illud imminent. Verum audaces dicuntur magis vel minus tales iuxta augmentum, vel diminutionem appretiatiōnē in effectu. Quia appretiatio ipsa boni plūris fit, quam intensio effectus sola circa idem bonum.

Ad 2. Sicut terribilia occurrentia repente timentur magis ita superantur audentius, & audentius eisdem resistuntur. Quia occursum repentinus confert ad maiorem apparentiam mali, minoremque apparentiam vitationis. Quæ enim præudentur, ipsa sui prævisione stimulant ad querenda remedia, disponendamque vitationem, atque per istiusmodi prouidentiam vitabilitas redditur maior, vel ipsum malum apparet minus, propter adiunctam considerationem circumstantiarum, quibus minuitur ratio malitiae, & quarum nulla potest esse consideratio in assulito repentinio terribilium. Conceditur itaque ratio proportionis inter audaciæ, & timorem contrarium. Sed negatur, causam timoris non esse inenitabilitatem mali, nec eum augeri ex augmento mali, & difficultatis, ut vitetur.

Ad 3. Dua illæ sententia Philosophi sunt verisimiles, & dignissimæ, quæ præ oculis habeantur, & altè insidient animo, pro eo firmissime stabiliendo aduersus terribilia omnia. Existimatio enim diuinæ potentia nobis propriæ, atque dispositæ ad protectionem nostram est firmissimum animi munimen ad audendum, sicut & ad sperandum iuxta illud Psalm. 26. 1. *Dominus protector via mea à quo trepidabo?* & Psalm. 124. 1. *Qui confidant in Domino, sicut mons Sion. Non commonebuntur in aeternum, qui habitat in Hierusalem.* Verum Deus duplicit opertulatur nobis potest. Primum nimis impediendo, & auertendo, per se solum, mala imminentia nobis. Atque si hoc modo existimatur propitius nobis quoad aliquid, non sequitur eatenus affectus audaciæ, sed solius spei. Secundò opitulari nobis potest exigendo cooperationem, & confitum nostrum cum

cum causa nocua, atque illatua mali terribilis. In quo euentu datur locus audaciae, quia datur locus operationi propriæ victorie mali. Eò autem audacia erit, sub eiusmodi existimatione, maior; quo ad intensiōnem quidem, quominus, existimatū fuit, nostro conatu relictum esse à Deo; quo ad appretiationem verò, quo è conuerso existimatū fuit, plus à nobis, nostraque virtute, & resistētia exigere Deum, iuxta expositionem premiſam circa primum argumentum.

Ad 4. Omnes affectus appetitus sensitivi, ac proinde & audacia diriguntur cognitione sensus. Sensus autem apprehendit minus, quæ distant, quām quæ adsunt coram. Vnde periculum, & malum, cuius illud est, apparent minus in principio aggrēsionis, quām in ipso conflictu, & pugna cum malo, seu cum causa illatua eius. Itaque licet realis vitabilitas mali non sit maior in principio, quām in progressu pugnae, apparentia tamen vitabilitatis est maior ob rationem dictam. Affectus autem feruntur ad obiecta, & specificantur ex illis non vt sunt in se, sed quatenus apparent, vt premonitum est sapè, idque subintelligitur semper in assignatione obiecti, & causæ obiectuæ, respectu cuiusque affectus. Ea igitur minor apparentia periculi in principio, quām in progressu, est causa maioris facilitatis in aggrediendo, maiorisque difficultatis in persistendo. Quod si accedente majori cognitione periculi in progressu, persistat nihilominus affectus audaciae, nec ei succedat timor succumbens apprehensioni periculi, affectus audaciae euadet eo ipso maior appretiatio, quām initio fuisse, ob rationem nuper assignatam.

Ad 5. Dicendum similiter est, accepto iam vulnera reddi difficultorem permanentiam affectus audaciae, quām fuerit inchoatio eius, idque continet solum ratio obiectionis. Sed si nihilominus peruerteret idem affectus audaciae, eo ipso euadet appretiatio maior, quia virtus pugnandi, & bonitas operationis resistentis præferetur per affectum audacem malo, & periculo maiori, maiorique eius apprehensioni. Quin &c, ob superadditam indidem iram, apprehensio bonitatis in opere pugnandi, & expugnandi euadit maior. Quia eo ipso opus pugnandi, & expugnandi apprehenditur, quatenus subueniens non solum appetitū, & inclinationi naturali, respectu vitæ, sed etiam appetitū elicito, & inclinationi iræ ad vindictam. Quo duplicatur ratio bonitatis, & estimabilitatis in eodem opere, atque in propria virtute, & actiuitate quatenus sufficiunt ad illud, & apprehensa vt præualente aduersus vim causæ nocivæ. Crescit itaque audacia ex percussione, & vulnere. Quia licet inde decrecat vitabilitas extremi mali, crescit nihilominus indidem estimatio vitationis, atque actiuitatis, & operis, quibus vitabile est idem extrellum malum, eaque confert ad augmentum affectus audaciae, quo ad appretiationem boni, quo nimirum, & mouetur animal ad audendum.

Ad 6. Dicitur, sicut ad præcedentia, affectum audaciae & spem, seu confidentiam victorie esse maiorem, quoad intensiōnem, maioremque similiiter esse facilitatem concipiendi vtrumque affectum, quo plura, & validiora adsunt præsidia ei, qui constitutus est in periculo. Verum indidem redditur minor, & spes, & audacia, quoad appretiationem. Quæ pluris habetur in affectibus, quām intensio, utpote præferens bonum, ad quod afficitur, & quo mouetur, maiori malo. Pertinet igitur ad specificatiuum audaciae operatio ipsius audacis, quatenus victrix eoque coadit præstabilior audacia, quod ratio victoris magis in illa eminet, magisque

splendet, tametsi intensio audaciae aliundè formaliter proueniat.

Ad 7. Dicatum est, affectus irascibilis, inter quos sunt audacia, & timor illi contrarius, esse pugnae, & ferri ad obiectum compositum ex bono, & malo. Quando autem proponitur terribile vt omnino inceutabile, prout accidit in casu illo Philosophi, eo ipso proponitur vt purum malum, idque nullus relinquitur locus timori, sed loco eius succedit tristitia, utpote circa malum reputatum iam omnino præsens. Sed similiter deest audacia, eiusque loco succedit delectatio, quando proponitur terribile, tanquam omnino impossibile, quod eueniat de facto. Vtrobique igitur est vniiformiter necessaria contingentia aliqua, & vitationis, & incursum mali, cum excessu vitabilitatis pro audacia, periculi verò, & non evasione pro timore. Videantur quæ dicta sunt in simili circa spem, & desperationem.

QVÆSTIO XXXIII.

vtrum audacia sit maximè operativa?

VIdetur non esse, sed potius esse impeditiua operationum 1. Quia auſuri tremunt in principio, vt dicit Philosoph. sc̄t. 27. Problem. 3. Tremor autem reddit corpus ineptum ad operandum, vt pater ex timore, qui ea de causa est impeditiua operationum. Et ratio est, quia tremor est motus in contraria partes, idque trepidantes consilere nequeunt. Pater autem, parter corporis, nec consistentes, nec manentes firmiter in uno loco esse eatenus ineptas ad operationem, quæ fieri debet in loco determinato, propterea que requirit firmam in suo principio consistentiam. Ergo audacia est impeditiua potius operationum.

2. Inexperti periculorum, & iniusta passi sunt audaciores, vt dicit Philosophus, de inexpertiis in illo cap. 5. lib. 2. Rhet. & de passis iniusta lib. 3. Ethic. cap. 8. Vtrique autem sunt inepti ad operandum. Inexperti quidem; tūm quia carent notitia perfecta modi operandi, quæ est directrix operationum, earundemque præcipua causa; tūm quia carent consuetudine operandi, & superandi difficultates, quæ itidem consuetudo confert plurimum ad operandum, estque inimica ignorantie. Iij verò, qui iniusta passi sunt, quia inde deicuntur in tristitiam, quam dictum est supra esse impeditiua operationum. Præterea pati iniustum est quidam defectus, omnis autem defectus est impeditiua operationis conuenientis, ad quam, videlicet, ordinantur, & conserunt reliquæ omnes perfectiones vniuersitatis, vt dictum est supra quæst. 18. & 20. & consequenter omnes alij defectus ordinantur ex se ad defectum operationis. Ergo qui sunt audaciores, sunt minus operatiui.

3. Vinolentos, seu amatores vini dicit audaces Philosophus sc̄t. illa 27. Problem. 4. Vinolentia autem, & ebrietas reddit vel maximè ineptum ad operandum, tūm propter perturbationem rationis, & sensus, tūm propter inconsistentiam corporis. Ergo audacia cohæret ex sua natura ineptitudini ad operandum, & vtraque augetur ex eodem principio.

Respondetur. Audacia potest considerari, & quoad dispositionem, quam suæ natura præsupponit in suo subiecto, & quoad eam, quam ipsa inducit per subsequentem transmutationem, & quo ad eam, quam præstat in genere cause formalis. Ex omnibus autem hisce tribus capitibus audaces sunt

maximè operatiū, & maximæ, efficacissimæ quoctuitatis. Ex primo quidem dispositionis naturaliter præsupposta: quia audacia procedit ex abundantia caloris in corde. Quia de causa dicit Ph. los. lib. 3. de part. animal. cap. 4. animalia prædicta corde secundum quantitatē paruo esse audacia; ignava verò ac timida, quorum cor est magnum secundum quantitatē, ut patet in lepore, ceruio, & alijs eiusmodi, quorum cor est magnæ quantitatē, respectu proportionis cum reliquis corporis partibus. Quia, videlicet, calor naturalis non ita sufficit ad calefaciendum cor magnum, sicut parvum, ad eum modum, quo ignis non ita facilè, nec usq[ue] ad calefacit magnam, quam parvam dominum. Similiter in dicto Problem. 4. tradit habentes magnum pulmonem sanguineum esse audaciores propter abundantiam sanguinis, & caloris inde redundantem in cor. Abundantia autem sanguinis, & caloris in corde, quod est principium vitæ, & omnis operationis, confert plurimum ad operandum. Quia inde fortificantur, ac proinde redditunt instrumenta ad operandum idonea, exteriore corporis partes, refuso in eas ex corde, tanquam ex fonte, sanguine, & calore, penes quem est præcipue totus corporis vigor. Similiter dispositio corporalis inducta per transmutationem, quæ consequitur ad effectum audacia, confert ad operandum. Quia cum audacia nitatur viribus audentis, earundemque præponderantia supra terribile, atque etenim participet rationem delectationis circa bonum præsens, ut præminens malo imminenti, inducit transmutationem dilatatiuam cordis, atque diffusiuam sanguinis, & spirituum per totum corpus, sicut dictum est supra de delectatione; tametsi remissius, quam delectatio, inducat hunc effectum audacia, propter adiunctum respectum ipsius ad malum. Ergo audacia hinc etiam confert specialiter, & disponit ad operandum, licet minus quam delectatio, & quam etiam spes. Quæ, videlicet, non retardatur, ac repescit apprehensione tanti mali ex genere suo, quantum obiicitur audacia. Demum hic effectus disponit agregiè ad operandum in genere causæ formalis. Quia, ex quo quis contemnit terribilia, uti contemnit, qui audet, eo ipso est optimè dispositus, ut nihili faciat alias difficultates, quæ contradicunt operationi, utpote minores incomparabiliter ex genere suo. Patet igitur audaces esse maximè operatiuos, atque effectum audacia superaddere optimam dispositionem ad operandum.

Art. 1. Ad 1. Apprehensio terribilis imminentis, à quo refugit naturaliter animal, est causa renocandi sanguinem ab exterioribus partibus ad cor, tanquam fugiat, & ipse idem terrible iuxta naturam effectus existentis in vi appetitua, cui obsequitur præ cæteris, & conformatur motus sanguinis, & spirituum, ut prenotatum est superius. Renocato autem sanguine, & calore ab exterioribus ad interiora, frigent partes exteriore, eoque magis, quod plus distant a corde. Frigus autem est cæmefactum: unde manus præsertim tremere ea de causa solent, atque etiam pedes. Tremit etiam indidem labrum inferius, dum quia est minus calidum, quam labrum superius, quod est propinquius oculis, quorum est maximus calor, tum quia idem labrum inferius teneat sursum vi caloris, idèo que concidit facile diminuto sanguine, & calore, cum labrum superius suo ipso pondere teneatur firmiter in loco connaturali.

Art. 2. Verum existit magnum discrimen inter renocationem sanguinis ad interiora, quam inducit audacia, & quam timor. Quia timor, etenim succumbit malo, idque fugit totaliter, sanguinem,

quem primò renocat ad cor, deject deinde ad inferiores partes. Audacia verò, quia è contra præuælt aduersus malum, eique renitit, & perstet firmiter aduersus vim eius, continet sanguinem, & spiritus in superiori cordis parte, atque in idem refundit illum iterum ad superiores omnes partes, ad pectus, ad cerebrum. Vnde sit, ut tremor, & ineptitudo operandi illi coniuncta, quæ præuent in principio operis audacis, citè committitur in firmitatem operi peridoneam, affectu audacia præuælente in progressu aduersus impressionem terribilis, quæ præuælet, usq[ue] dum affectus ardacia prouenient ex meliori consideratione propriæ virtutis illi infringat, ac repellat.

Art. 3. Contingit etiam tremores, & firmitatem corporis stabilem sibi invicem succedere per intervalla in opere audendi. Quia cum audax respiciat ad duas virtutes activas, alteram causæ nocivæ, cui resistit, alteram propriæ virtutis, qua resistitur, quæque apprehenditur, ut præuælens prior, contingit modò considerati solum, aut præcipue alteram ex illis, modò alteram, atque ita existere quasdam per intervalla vicissitudines mutuas timoris, & audacia; cum sit difficile respicere simul constanter, ac uniformiter ad complexionem utriusque causæ, atque ad præminentiam unius supra alteram. Hinc igitur prouenit etiam tremor prædictus, ob deficientem pro tunc effectum audacia, aut non satis adhuc validum, atque eodem deinde invalescente sicutur tremor, & inducitur asserta operandi aptitudo.

Ad 2. Defectus experientæ periculorum confert ad audaciam, tanquam remouens prohibens, quia aufert notitiam perfectam magnitudinis periculorum, propriæ debilitatis, quæ manifestatur per experientiam. Perpessio verò iniustitia patit audaciam, quia acuit itam, ut dictum est superius. Neutrū autem est etenim impeditium, operationis, sed potius promotium, quia in experitus habet consequenter magnam apprehensionem propriæ virtutis, & parvam circa vim causæ laetivæ, & utrinque impellit ad opus. Perpessio verò iniustitia, quæ reddit audacem, nec deject in tristitiam, quia eo ipso est coniuncta cum spe vindictæ, & vicitoria, nec minuit vires physicæ operandi, quin non consistit in subtractione huius boni, sed eius tantum, cuius praesentia inducitur fuisset delectationem. Audacia autem non disponit immediatè ad opus delectationis, sed solum ad operationes exteriore.

Ad 3. Vinum confert ad audaciam propter abundantiam caloris, quam impertitur corpori. Patet autem abundantiam caloris conferre ad vigorem operandi. Perturbatio verò rationis, quæ sequitur ad ebrietatem, impedit quidem virtuosam operationem propriam fortitudinis, non tamen impedit audaciam, quia est actus appetitus sensitui directi immediatè, non ratione, sed sensu. Iam quod corpus consistere firmiter consummatam, cui nec Philosophus, nec ullus alius audaciam adscribit, sed soli abundantia vini, quæ eousque non processerit. Nempe nimetas caloris in corpore, & præsertim vaporum calidorum in cerebro resolut corpus, omnemque peruerit operationem, idèo que nec audaciam fouet.

QVÆST.

QVÆSTIO XXXIV.

Virùm Timor, alius sit directè contrariùs spei, alius specie diuersus directè contrarius audacia?

Videntur specificam istam distinctionem timorum admittendam nequaquam esse. 1. Quia nequè Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 5. nequè D. Thomas quæst. 41. ac deinceps, vbi agunt de timore ex professo, vñam eiusmodi distinctionem instituunt, sed vnum, eundemque timorem, & spei, & audacia contraponunt, solamque admittunt differentiam formalem, quoad modum, quo opponitur virtus, ut appareret præcipue, quoad D. Thomas quæst. 45. art. 1. ad 2. vbi sic habet: *Passiones irascibilis habent duplícem contrarietatem, vnam secundum oppositionem boni, & mali, & sic timor contrariatur spei; aliam secundum oppositionem accessus, & recessus, & sic timori contrariatur audacia, spei vero desperatio.* Ergo timor oppositus spei, & oppositus audacia est prorsus idem secundum entitatem, & speciem suam, atque diuersitatem oppositionis, respectu virtusque, habet, non ex diuersitate sui, sed ex mutua diuersitate spei, & audacia, quibus opponitur.

2. Omnis timor est circa malum futurum, quatenus difficile, quod vitetur, & cui resisti non potest aut vix potest ut dicit D. Thomas quæst. illa 41. art. 2. omne autem malum, ex quo est ineuitabile, aut vix evitati potest, est terrible. Ut autem daretur distinctio specifica timoris contrarij spei, à timore contrario audacia, oportet alterum esse circa terrible, & alterum non. Confirmatur ex verbis Philosophi iterum inductis superius: *Non enim, ait, crux et timemus, ut si erit iniustus, aut tardus, sed quacunque vel magno dolore, vel corruptione adducunt; id est sola terribilia mala.* Nullus igitur est timor specialiter oppositus spei absque speciali oppositione cum audacia.

3. Vnum vni est contrarium. Ergo spei sola est contraria desperatio, & audacia solus timor, solique.

Art. 1. Responderur. Distinctio specifica passionum dependet ex distinctione specifica obiectorum, eademque mensuratur, ut assumit, D. Thomas in præcedentibus sapere, tum specialiter in hac ipsa quæst. 41. de natura timoris art. 2. c. Malum autem difficulter vitabile, seu vix vitabile, quod est obiectum timoris secundum suum conceptum vñiversalissimum, ut ponit ibidem D. Thomas, aliique communiter, duplìcì differentia continetur. Sicut enim bonum arduum, seu difficulter consequibile, qui est conceptus communis obiecto spei, & audacia, aliud consideratur, quatenus consequibile per actionem cause, vel causarum distinctorum à desiderante idem bonum; atque ut sic est obiectum spei; aliud verò est, & consideratur quatenus consequibile dependenter ab operatione ipsius desiderantis viætrici periculi terribilis, quod imminet eidem; atque ut sic est obiectum audacia, iuxta dicta superius circa vñtramque istam passionem: Ita malum difficulter vitabile, aliud est vitabile per alias causas distinctas ab abominante idem malum, seu ab eo, cui illud imminet, aliud verò vitabile per operationem propriam ipsius abominantis malum, eamque viætricem terribilitatis, quæ illi opponitur ex parte causæ nocivæ, atque terrentis, quantum est de se. Eadem igitur ratione,

D. de Marinis in III. Part. Sum. S. Th.

qua dictum est, spem, & audaciam esse duas passiones specie distinctas; dicendum quoque proculdubio est, timorem contrarium spei, & cuius obiectum est malum primi generis, distinguiri specie à timore, qui est directè contrarius audacia, & cuius obiectum est malum generis posterioris. Negari nimirum nullo pacto potest dari prædictam malorum, & vñtationis ipsorum diuersitatem. Qui enim existit intra domum ruinosa, timet mortem imminentem sibi ex eius ruina, nec potest eam vitare opponendo suum conatum aduersus impetum dominus ruentis. Idem dicitur de eo, qui periclitatur in mari, aut periculo veneni, insidiatum, & sic de similibus. At is, quem aggreditur, & vult occidere hostis, aut inimicus, potest vitare necesse sibi imminentem, pugnando cum illo, & subeundo periculum pugnæ, seu operationis suæ impugnantis inimicum. Sicut igitur vñtationis iste modus, atque imminentia mali, est diuersus, ita necesse est, esse diuersum timorem, quo quis despendet animo in occurso prioris, & posterioris mali.

Art. 2. Confirmatur primo. Quia vbi datur specialis virtus moralis ad se, necesse est, ut datur specialis passio, cui specialiter imponat modum eadem virtus. Quia virtutes morales ad se versantur directè circa passiones, sicut virtutes morales ad alium, versantur directè circa operationes, iuxta celebrem, & communis consensu receptam diuisionem, & diuersitatem vñtrarumque virtutum, quæ exposita, ac defensa videri potest quæst. 10. de Iustit. Ergo sicut necesse est dari operationi specie distinctam ab operationibus alijs, ut datur specialis virtus moralis ad alium, ita necessaria est passio distincta specie ab alijs passionibus, ut datur specialis virtus moralis ad se. Datur autem specialis virtus moralis, quæ ponit modum, & medium rationis in timoribus, non qualibuscumque, sed in ijs solis, qui impediunt operationem viætricem malorum terribilium, seu operationem periculose pugnantem cum eo, qui minatur, ac intentat mortem. Talis namque virtus est fortitudo, ut docet ex professo D. Thomas 2. 2. quæst. 123. art. 5. & 6. ex sententia Philosophi, quem ipse sequitur, & sequuntur cæteri vñanimi consensu. Necesse igitur est fateri timorem terribilium, quatenus difficulter vitabilium pet operationem viætricem illorum propriam ipsius, cal imminet malum terrible, distinguiri specie ab omni alio timore, ac proinde ab eo, qui directè opponitur spei.

Art. 3. Confirmatur rursus. Quia omnis timor est componsibilis cum spe, immo omnis timor dependet essentialiter ab aliqua spe, dicente D. Thomas quæst. 42. art. 2. c. sub finem: *Ad hoc, quod aliquis timeat, oportet adesse aliquam spem salutis.* Timor autem contrarius audacia est totaliter incompossibilis cum ipsa audacia, non minus, aut aliter, quam desperatio cum spe. Tam enim impossibile est, ut timeat, qui audet, timore directè opposito audacia, quam est impossibile, ut quis desperet aliquid bonum, dum illud sperat. Timor igitur directè oppositus audacia est diuersus à timore directè opposito spei, estque oppositionis modus omnino diuersus vñtrabile, ut mox apparebit clarius. Augetur vis huius comparationis: quia fieri potest, ut in ordine ad eundem finem adsit eidem maxima spes, & minima audacia; atque è conuerso, ut audacia sit maxima, & spes minima. Miles enim, qui est pars exercitus iam congressuri cum exercitu minus numeroso, minus disciplinato, constituto in deteriori loco, & cuius causa est iniqua, aut minus æqua, naturaliter concipit spem maximam vñtrorū; & tamen, si quidem pugnat simul cum socijs,

G 2 audaciæ

audacia pugnandi, eadem de causa erit minima. Si vero exercitus contrarius sit oppositæ per omnia conditionis, spes victoriae erit è conuerso minima, & audacia militis nihilominus pugnantis erit maxima. Vbi autem spes est maxima, timor directè contrarius spei est minimus, aut nullus; atque è conuerso idem timor est maximus, vbi spes est minima. Audacia autem, quandocunque adest, repellit timorem sibi contrarium, saltè iuxta gradum augmenti sui. Pater autem affectus, quorum alter crescere potest, altero diminuit, aut penitus sublato, esse inter se diversos. Ergo timor directè oppositus spei est planè diversus ab eo, qui directè opponitur audacia. Accedit fieri insuper posse, ut existente in predicto militi maxima spe victoriae, ideoque excluso totaliter, aut ferè timore amissionis victoriae, succumbat nihilominus timori impeditivo audacia; itaut, tametsi securus valde sit de consequitione victoriae, si pugnauerit, subsistat nihilominus, atque occulter se, nolitque pugnare, & subire periculum pugnandi, quia est præoccupatus, ac vietus timore pericolosæ actionis pugnandi. Timor igitur oppositus audacia potest adest, & dominari animo totaliter, quando nullus, aut vix ullus est timor oppositus spei, nihilque, aut vix quicquam eam labefactat. Quis igitur dubitet istiusmodi timores esse inuicem diuersos, atque distinctos specie?

Art. 4. Dici autem possunt, timor quidem directè oppositus spei, timor diffidens, seu timor diffidentiae; timor vero directè oppositus audacia, timor ignatus, seu timor ignitiae, siquidem carent apud auctores nomine simplici, quo inuicem discernantur. Pro maiori diversitatis inter utriusque timorem claritate conferet plurimum, si exponatur ratio, ob quam timor directè oppositus spei est aliquatenus comparsibilis cum eadem spe, incomparsibilis vero totaliter cum audacia, qui est directè oppositus ipsi. Ratio autem est, quia spes respicit causas extrinsecas sperati, earumque dispositionem ad subueniendum sibi, quoad consequitionem boni desiderati: Fieri vero potest, ut existente favoreabilitate, optimèque disposita aliqua ex eiusmodi causis, & præcognito consequenter idoneo ad sperandum carente motu, alia ex ijsdem causis existat simul iniquè, pessimèque disposita, & consequenter præcognoscatur sufficiens ad timendum carente motuum. Idemque dicitur de causa vnicæ boni desiderati, partim bene disposita, & partim disposita, & partim disposita male, seu cui creditur inesse aliquid inclinans ad opitulandum desideranti, & aliquid aliud resistens, quominus opituletur. Fieri igitur potest, ut quis fidat vni causa, & dispositioni, respectu boni desiderati, atque carente illud speret, utque simul diffidat alij causa, aut dispositioni, atque carente timeat infelicem exitum sui desiderij. Cuiusmodi profectò istorum affectuum combinatio existit in ijs, qui vulgo dicuntur esse inter omnes, & metum circa vnum aliquod bonum desideratum. At audacia respicit vnicæ virtutem actiuanam plus auditis propriam, eamque solam applicat ad opus periculosa plenum aleæ, prout est a parte rei, & secundum omnes conditiones, que insunt illi, re ipsa. Vnde fieri non potest, ut partim fidat motu audendi, atque adhæreat illi per affectum audacia; simulque diffidat eidem, atque ab eodem recedat per timorem aliquem. Componi igitur potest cum spe timor aliquis diffidentia; timor vero ignitiae nullus potest componi cum fiducia circa idem sperabile, idemque opus superatum terribilium; tametsi affectus ipse audacitatem possit esse & major, & minor, tum appetitiam, tum intensiù, ut dictum est supra.

Art. 5. Adiungo comparationi huic utriusque timoris cum affectibus prosequiuis directè sibi contrarijs comparationem aliam, similiter discretiuvam utriusque, cum desperatione, respectu cuius opposito modo se habent. Dixerat D. Thomas quæst. 25. art. 3. desperationem esse priorem timore, eiusdemque causam. At in præsenti quæst. 45. art. 2. dicit è conuerso timorem esse priorem desperationem, eiusdemque causam. Concordia harum duarum propositionum, quæ à S. Doctore docentur expresse, angit non parum Caïetanū ad eum art. 2. Dicit in summa timore, & desperatione posse dupliciter considerari, nempe ex parte obiecti, & ex parte modi attingendi obiectū; atque timore esse desperationem priorem ex parte modi attingendi obiectum; ex parte vero ipsius obiecti desperationem esse è contra priorem timore. Quia nimis obiectum timoris est malum, desperationis bonum. Bonum autem est natura sua prius malo. Iam vero ex modo tendendi timor attingit malum, & ab eo fugit per se; cum desperatione non fugiat à suo obiecto, quod est bonum, nisi per accidens, & materialiter tantum. Quod autem est per accidens, est natura posterius eò, quod est per se, atque ab eodem dependet ex sua natura. Verum hæc subtilitas, præterquam non subsistit plenè, & planè, ut sonat, quoad suppositionem de obiecto utriusque affectus, ut appareret ex dictis supra circa desperationem, satisfacere nequaquam potest. Quia distinctio formalitatum, & consideratio earum, quoad diuersa, seu relate ad diuersa, numquam efficit, ut idem eodem sit prius, & posterius realiter à parte rei, utque idem sit, & realis causa, & realis effectus eiusdem. Quia quod est prius, & causa realis à parte rei, quodque similiter est posterius, se toto, & quoad omnia sua prædicata realia, & non solùm quoad formalitatem aliquam, & aliquam habitudinem, est prius, & posterius. Doctor autem Angelicus utroque loquitur de prioritate, & causalitate reali.

Art. 5. Vera igitur, & solida concordia ratio consistit in præasserta distinctione specifica timorum. Quia timor diffidentiae disponit ad desperationem, & tendit, quantum est ex se, ad eam inducendam, cum reali prioritate, respectu ipsius. Nempe timor diffidentiae, iuxta premissam eius expositionem, est desperatio quedam partialis, & inchoatiua. Qui enim diffidit alicui causa in ordine ad euentum desideratum, desperat eundem euentum, quantum est ex vi talis causa, & impedit spem rei desideratæ, quod attinet ad eandem causam, perinde omnino atque desperatio completa, & simpliciter talis impedit, excluditque totaliter spem eandem; itaut desperatio nihil sit aliud, quam vniuersalis timor diffidentiae relatæ ad omnes causas rei desideratæ, omnesque earum dispositiones; timor vero diffidentiae nihil sit aliud, quam desperatio quedam partialis, & inchoata relatæ solum ad aliquam causam, vel dispositionem. Patet autem inchoationem esse priorem inchoato, & partem toto, ordine executionis, & causalitatis. Ergo timor diffidentiae est prior desperatione, estque causa eiusdem, & nullo pacto est effectus desperationis, eademque posterior realiter. Desperatio vero è contra est causa timoris ignitiae, eodemque natura prior. Quia nemo desperans de fine operatur, neque quisquam de ijs consulti, de quibus desperat, ut habetur ex Philosopho lib. 2. Rhet. cap. 5. Quapropter desperatione victoriae, & boni desiderati cohibetur audacia, & inducitur timor remouens ab operatione ardua, & periculosa. Nec fieri potest, ut desperatio presupponat è conuerso hunc timorem,

Quæst. XXXV. Vtrum causa, &c. 77

timorem, qui videlicet est circa medium ordinatum ad finem, à quo desperatio recedit, ut patet ex dictis circa spem, & audaciam, deque huius ad illam subordinationem. Apparet igitur ex hac etiam comparatione necessitas distinguendi timorem diffidentiae à timore ignaviae.

Art. 6. Postremum specificæ inter vtrumque eum timorem diuersitatis indicium sumitur ex communi quadam diuersitate loquendi circa denominations ab vtrumque prouenientes, seu conceptas relatæ ad vtrumque. Dicuntur nimis rūm quidam natura audaces, quidam natura timidi, timore contrario audacia magis, quam dicantur natura speratiui, & natura timidi, timore contrario spei. Quæ diuersitas locutionis inualuit usque adeò apud omnes, ut, cum quis dicitur timidus absolute, & simpliciter, accipiatur ab omnibus de timore ignaviae exclusio audacia, & non etiam de timore diffidentiae exclusio spei, ad eum modum, quo circa fortitudinem dicit D. Thom. 2. 2. qu. 1 2 3. art. 4. ad 1. Non tamen ex toleratione quorumlibet aduersorum reputatur homo simpliciter fortis, sed solum ex hoc, quod bene tolerat etiam maxima mala; ex alio autem dicitur fortis secundum quid. Ratio eius differentiae est, quia audax principaliter nititur ad audendum magnitudine propriae virtutis, & sufficientiae ad superandum terribilia per operationem propriam, virtutem illorum. At spes nimirum principaliter virtute aliarum causarum propria, respectu sperantis in ordine ad bonum desideratum, ut expositum est supra, circa vtrumque affectum. Magnitudo autem propriæ virtutis, & sufficientiae inest vnicuique ex sua indiuiduatione, & dispositione temperamenti, qua permanenter efficitur, quæque propterea dicitur natura cuiusque indiuidui. Quod vero causa, vnicuique extrinseca, sicut ei propitiæ, & sufficientes ad subueniendum ipsi, est per accidens, respectu indiuiduationis intrinseca, seu naturæ indiuidualis, ut per se patet. Quia de causa fieri potest, ut qui est natura audacissimus, ideoque difficilis, qui succumbat timori ignaviae, propter cognitionem optimæ dispositionis intrinsecae ad pugnandum, & vincendum, circumueniatur nihilominus facile multiplicitate diffidentiae, eique subiaceat frequenter, propter experientiam, & cognitionem idem recurrentem causarum extrinsecarum minime sibi propitiatum, aut non sufficientium ad subueniendum sibi. Hinc insuper procedit, quod probro maximo habetur, si quis dicatur ignave timidus, minimè auctus, magis quam si dicatur diffidenter timidus, minimè speratiui. Quia, scilicet, primum est ex imperfectione potissimum intrinseca, secundum ex infelicitate, vel vnicè, vel principaliter. Ex his itaque omnibus manifestum est, istos duos timores, alterum directè oppositum spei, alterum audacia, esse specie inter se diuersos non minus aut aliter, quam spem, & audaciam.

Ad 1. Philosophus institutus principaliter sermonem de solo timore, relatè ad quem dicitur quis simpliciter, & ex sua natura timidus, atque obiter solum, & promiscue exposuit timorem diffidentiae, qui ad eiusmodi denominationem minus pertinet, aut omnino non pertinet, iuxta annotationem, ac discretionem nupèr præmissam. Frequens nimirum Philosopho est, ut nomina abstractorum usurpet pro concretis, solumque consideret earum significata in concreto, eoque simpliciter, & absolute tali, vel tali. Cæterum agnouit re ipsa distinctionem specificam mutuam inter vtrumque timorem, quandoquidem fortitudinem alterius tantum moderationi deuinxit, ut relatum est superius art. 2. Iam D. Thomas sequitur ubique circa res philosophicas phrasim, & sensum Philosophi, ideoque locutus est, sicut ille, de vtrōque timore promiscue, intenta tamen principaliter expositione timoris ignaviae. Quod autem agnouerit distinctionem intentam alterius ab altero timore, apparet inter alia clarè ex illis ipsis verbis relatis in obiectione. Nec enim fieri potest, ut timor qui contrariatur audacia secundum oppositionem accessus, & recessus, sit idem cum timore, qui dicitur contrarius spei per oppositionem boni, & mali; quandoquidem obiectorum diuersitas agnita ibi, & expressa manifestè inducit necessariò tantundem diuersitatis inter affectus.

Ad 2. Imprimitur non omne malum difficulter, aut vix evitabile, est eo ipso terribile, sed solum, quod præterea est corruptium, aut valde doloriferum, ut positum est superius ex Philosopho. Deinde utrumque id habeat, terribile vix evitabile potest considerari ut tale, vel relatè ad actionem viætricem illius propriam ipsius timentis, atque hoc pacto specificat timorem longè diuersum ab eo, quem specificat, prout consideratur relatè ad alias causas extrinsecas, earumque sufficientiam, & virtutem. Verba Philosophi, quæ producuntur in confirmatione, confirmant, quod nupèr præmissum est, ipsum egisse principaliter de solo timore probroso, ratione cuius, seu obnoxietatis ad eundem, dicitur quis absolutè timidus. De reliquo enim indubitatum est, omne malum imminent, & vitabile, sed admodum difficulter, ac nominativum iniustitiam, & morosam tarditatem, cum imminent quasi ineuitabiles, timeri timore aliquo propriè tali, & opposito aliquatenus spei boni desiderati.

Art. 3. Vnum vni est contrarium simpliciter secundum eandem rationem. Sed secundum quid plura possunt esse contraria eidem. Exemplum est in vita, cui simpliciter opponitur sola mors. At secundum quid opponuntur eidem aresatio, aut putrefactio cuiuslibet membra, surditas, cæcitas, vultus, ægritudo. Hoc igitur pacto spei est contraria simpliciter sola desperatio, & audacia solus timor ignaviae. At spei opponitur præterea secundum quid multiplex timor diffidentiae, propter dependentiam ipsius spei à pluribus causis, & causarum circumstantiis, ex quarum singulariter, & seorsim sumptuarum defectu exurgit timor aliquis diffidentiae, per quem debilitatur spes directè, & indirectè audacia, quin propterea necesse sit spem totalliter, & quoad substantiam impediti. Data porro est superius art. 4. ratio discriminis, ob quam dari non potest, respectu audacia, affectus similiter contrarius directè, tantum secundum quid.

QVÆSTIO XXXV.

Vtrum causa timoris ignaviae sit terribile vix difficile per operationem viætricem ipsius?

Videntur non esse. Quia vnumquodque malum èo est terribilissimum, quod est minus vitabile, & tunc maximè omnium, cum vitari nullo pacto potest. Ergo si terribile esset causa timoris, terribile prorsus ineuitabile esset causa timoris summi. Non autem est causa timoris summi, inquit quatenus tale, nullius est causa timoris, sed solius tristitia, ut dictum est supra ex Philosopho, & confirmatum exemplo eorum, qui jam decapitantur. Ergo terribile non est causa timoris.

2. Magis timentur, qui sunt astuti, & tardi ad iram, quam qui sunt iracundi, seu iræ præcipitis, ut dicit G. 3. Philos.

Philos. lib. 2. Rhet. cap. 5. ad medium. Eadémque est ratio, ex eodem ibidem de iis, qui læsere, & qui passi sunt. Timentur enim magis, qui læsere, quam qui passi sunt, ceteris paribus, vt & Cornelius Tacitus alicubi obseruauit. Sunt autem terribiliores, quorum est ira præcepis, & qui passi sunt, quam qui sunt mites, & astuti, quique læsere. Quia iracundia incitat vehementer, additque vires ad nocendum, & qui passus est, acceptæ iniurie stimulis accenditur similiter ad vindictam. Ergo terribilitas non est mensura, & causa timoris.

3. Magis itidem timentur terribilia, quæ occurrunt repente, quam quæ præuisa fuere, dicente August. lib. 2. confess. cap. 6. *Timor insolita, & repentina exborrescit, rebus, quæ amantur aduersantia, dum præcauet securitati.* Similiter timentur magis mala, quorum, si euenerint, nullum est remedium ideoque sunt diurna. Non autem est maius malum, magisque terrible, quod repente occurrit, quodque est inauspice, postquam euenerit, quam quod præuisum est, aut auferibile est. Quia idem prorsus malum, & repente, & cum prætulione accidere potest. Similiter idem malum potest esse, tum diurnum, tum breve, propter defectum, aut copiam remediorum; & neutrum facit, vt malum ipsum sit diuersum, & consequenter neque vt sit maius, vel minus. Confirmatur ex Philosopho dicente lib. 1. Ethic. cap. 6. ad med. *Non est magis bonum, quod est diurnius eo, quod est unius diei; neque quod est perpetuum eo, quod non est perpetuum.* Ergo neque malum est maius, aut magis terrible propter diurnitatem, aut perpetuitatem, defectumque remedij. Ergo magnitudo mali terrible non est causa saltem adæquata magnitudinis in timore, ac proinde neque malum ipsum terrible est causa saltem adæquata timoris.

4. Mors est malum inter omnia corporalia terribilissimum ex Philos. lib. 3. Ethic. cap. 6. eaque imminet omnibus, & semper. Et tamen non omnes, & semper aut etiam plerunque illam timent, vt tradit D. Thomas ex eodem Philosopho quart. 42. artic. 2. Similiter peccatum est terribilissimum omnium absolute, quia priuat beatitudine æterna, addicique æternis suppliciis. Imminet vero omnibus, dum sunt in vita mortali: & tamen secundum se præcisè consideratum non est obiectum, & causa timoris, vt docet D. Thomas ibidem artic. 3. Ergo non omne terrible imminens, & difficulter vitabile, est causa timoris.

5. E conuerso timor ipse non est malum terrible, quandoquidem est voluntarius, & per se ipsum placet timenti. Hoc enim est commune omni affectui, vt per se ipsum sit volitus aliquo tandem modo ab eo, cuius inest. Et tamen timor ipse timeri potest, tamenque futurus potest esse obiectum, & causa timoris praesens, vt tradit ibidem D. Thomas art. 4.

Art. 1. Respondetur. Vix quidquam necesse est superaddere re ipsa iis, quæ dicta sunt in quæstione proximè præcedenti, circa naturam & obiectum timoris diffidentiæ, & timoris ignauia, nec non iis, quæ præmissa ante fuere circa obiectum, & causam tum spēi, tum audaciam, quandoquidem contrariis contraria omnia proportionaliter conueniunt. Nihilominus maioris claritatis gratia præmititur primò timorem esse fugam quandam virtutis appetitiæ. Fuga autem est mali, sicut profugitio boni. Deinde malum dupliciter considerari potest, nempe & secundum se præcisè, seu vt est purum malum, & prout est coniunctum cum aliqua ratione bonitatis, atque apprehenditur vt contingens adhuc, & vitabile. Quod si malum consideretur secundum se præcisè, terminat fugam pro-

priam appetitus concupisibilis, nempe vel odium, vel abominationem, vel tristitiam. Si autem consideretur prout coniunctum cum bono continget, & vitabilitatis, inducit fugam propriam appetitus irascibilis, siquidem vitatio sit difficultis, & ardua. Si enim vitatio sit omnino facilis, non variat rationem mali secundum se, atque adeo pro eo repellendo perinde sufficit sola simplex abominatione. Malum denique difficulter vitabile, si bonum vitabilitatis præpondere malo difficultatis, & arduitatis, pertinet ad spem, vel audaciam, vt dictum est suprà. Si autem è conuerso præponderet malum difficultatis bono vitabilitatis, seu possibilis vitandi, pertinet consequenter vel ad timorem diffidentia directè oppositum spci, vel ad timorem ignauia directè oppositum audaciæ. Præponderat autem ratio illa mali, quando malum ipsum principale, quod imminet, apparet admodum difficulter vitabile, seu vix vitabile; itavt appareat probabilitas, non esse vitandum, quam esse vitandum, tametsi fiat, quidquid fieri potest in ordine ad vitationem.

Art. 2. Quod si malum difficulter eo modo vitabile apprehendatur, quatenus sic vitabile per causas extrinsecas, vel etiam per propriam operationem minime periculosam, nec terribile secundum se, pertinebit utique ad timorem diffidentiæ, sicut pertinet ad spem vitatio mali, cuius vitabilitas præpondere difficultatit vitandi, iuxta dicta superius. Si vero malum apprehendatur quatenus eodem difficultatis præpondentis modo vitabile per operationem propriam ipsius, cui malum imminet, eamque periculofam, seu pugnantem periculosè cum causa instinctiva mali, eiusdemque vetricem, pertinebit utique ad timorem ignauia, eundemque inducit, tanquam specialis, & propria causa ipsius. Eadem profectò ratione, qua dictum est superius, pertinere ad audaciam, eiisque causam existere terrible vitabile per operationem vetricem ipsius, quando bonum vitabilitatis representatur vt præponderans malo arduitatis, & difficultatis vitandi. Malum minime iunctum bono determinat ad prosequutionem, vel fugam propriam appetitus irascibilis, iuxta præpondentiam mali supra bonum, vel boni supra malum, idque totidem modis, perque totidem species affectuum in utramque partem, quod sunt modi, & species arduitatis, & difficultatis; sicut bonum, & malum simplex determinant ad prosequutionem, & fugam propriam partis concupisibilis. Pater itaque obiectum proprium, & causam obiectivam timoris ignauia esse malum terrible vix vitabile, seu in quo apparente vitabilitatis est minor, quam inequitabilitatis, idque per operationem pugnacem, & vetricem causam intentant malum terrible, edendam ab ipso, cui imminet idem malum.

Art. 3. Supponitur porro, quod circa alios quoque affectus animaduersum semper est, vim causatiuam mali, respectu timoris, considerari secundum apparentiam eius in prævia apprehensione sensus, & non vt est in se, seu in sua causa à parte rei. Quia affectus specificantur ex bono, & malo apprehenso, non ab eo, quod re ipsa datur, nisi etiam appareat, quale est in se. Qua de causa definit optimè Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 5. initio, *timorem esse ex imaginatione futuri mali corrupten, ac dolorem inferentis, perturbationem quandam, ant tristitiam.* Eademque de causa Seneca Epist. 13. Plura, inquit, sunt, quæ nos terrent, quam quæ premunt. Et sepius opinione, quam re laboramus; nempe re, quæ datur solum in apprehensione, quam re, quæ datur etiam in se ipsa, vel in causa sua reali. Quod etiam vel maximè pertinet, quod dicitur Ps. 13. 15. *Illi*

Ilic trepidauerunt timore ubi non erat timor. Omnia igitur, quæ augent apparentiam, & apprehensionem excessus mali, quod est in periculo, & difficultate pugnandi, ac vincendi, supra bonum virtutis, & consequibilitatis victoriae, valent in eodem prorsus gradu ad augmentum timoris. Idemque dicitur, quoad diminutionem, de causa apprehensionis opposita, vti clarius apparebit in solutionibus argumentorum.

Ad 1. Terrible, quatenus apprehenditur ut omnino inquietabile, non est malum mixtum bono, sed est purum malum, ideoque non est causa timoris, cuius obiectum est malum adhuc contingens absolu-
tè, sed est causa tristitiae, cuius obiectum est malum præsens, vel in se, vel quod perinde est, in sua causa penitus inimpedibili. Propterea, causa timoris dicitur terrible, non utcumque consideratum, sed quatenus est vitabile adhuc, licet vix vitabile sit.

Art. 1. Ad 2. Iracundi sunt manifesti ex sua natura, produntque vultu, & alijs indicijs malum, quod ex ipsis imminet, & cui, & quando imminet, proptereaque præuideri facile potest, & vi præuisionis aut vitari, aut minui, prouisus opportunè remedij, ut aduertit Philosophus illo ipso in loco. At astuti, & lentioris iræ, sunt occulti ex sua natura, nec manifestant, cui, & quando documentum illaturi sunt; proptereaque præuideri minimè potest malum, quod ex eis imminet, ac proinde vitari, aut minui remedij opportunis minus potest. Itaque iracundi sunt magis timendi, quam astuti, ac lenti, respectu inconsiderati, & sistentis in prima rerum superficie: quia spontanea prima apparentia mali est maior ex illis, quam ex ipsis. At absolute, & respectu iusti, ac profundi, & adæquati estimatoris rerum sunt è conuerso terribiores lenti, & astuti, quam qui sunt ira præcipiti feroce: quia malum ex illis imminens est magis irreparabile, ideoque maius absolu-
tè, quam quod imminet ex ipsis. Eodem pertinet lento, ac astutis esse ira diuturnioris, quia sunt magis terrei; iram verò iracundorum natura citius evanescere, quia sunt magis ignei; atque ignis est mobilior, terra stabilior.

Art. 2. Quod attinet ad alteram comparationem lædientium, & læsorum, hoc est manifestum, utrumque reddi terribiliorem, quia læsit, & quia passus est, quam foret antecedenter, ut appareat ex ratione obiectionis. Quia nimis, qui intulit iniuriam, inde specialiter stimulatur, ut perget ulterius nocere, quoque opprimat, sin minus debilitet patientem, ne possit tribuere vindictam. Qui verò accedit iniuriam, inde specialiter incitatur ad vindictam, & ne detur ulterior regressus vindictæ, incitatur insuper ad opprimendum, sin minus ad debilitandum semper læsorem. Vter autem reddatur absolute terribilior ex eiusmodi suppositione, ambiguum est. Sensus vulgaris, & ordinarius hominum videtur esse, possum iniuriam esse terribiliorem, quam lædientem, vti manifestat versiculus communis approbatione receptus: *Pulnere, qui ladi, scribit sed marmore latus.* Sed Tacitus terribiliorem facit lædientem, eodemque propendere videtur Philosophus.

Art. 3. Videtur autem componi controversiam posse distinctione iræ naturalis, seu purè sensitivæ, & innaturalis, seu rationalis, iuxta expositionem tradendam infra quæst. 42. Ira enim dependens ex apprehensione mali propria potentia sensitivæ secundum se præcisè, est maior in læso, quam in lædente. Quia ille habet obiectum sensibile, quo irritatur ad vindictam, hic non habet; ideoque læsus, est etenim terribilior, quam lædens. Ceterum idem lædens est minus placabilis attento discursu intelle-

ctuali circa malum sibi imminens. Quia conscientia iniuria illata, & reatus inde contracti, premit ipsum assiduè ex vna parte, & ex alia, cum maneat superior læso, ex quo læsit, naturaliter inclinatur ad operandum, ne decidat à superioritate, & excessu, quem iam possidet supra iniuriatum, cumque obtineri hoc non possit, nisi oppresso penitus, aut indesinenter depresso iniuriato, pergit porrò ad nocendum quantum potest atque ad id vehementer incitatur ex vtraque ea apprehensione. At qui passus est iniuriam, nec conscientiam gerit grauata reatu vltionis, nec superioritatem possidet, respectu lædientis, quòd potius est etenim inferior, faciliusque dimittitur bonum nondum possessum, quam quod præhabitum iam est, vi dictum est superius. Est igitur placabilior, qui passus est, si cætera sint paria, quod attinet ad iram rationalem.

Artic. 4. Verum quia plures sequuntur sensum, quam intellectum, vti pluries notatum est cum D. Thoma, propterea apud vulgus communiter inuuluit prior illa opinio, & verificatur in plerisque. Posterior verò præualuit apud paucos intimores inspectores motuum intellectualium, & in paucis quibusdam verificatur, de quibus proinde dici potest: *Pulnere, qui latus, scribit, sed marmore latus.* Vel annexatur præindicato vulgari versiculo hic aliis pro non vulgariter nequam: *Marmore, qui latus latus tamen are profundus.* Proportionale quid contingit in beneficio, & beneficiario magis ad sensum, magisque intellectualiter operantibus. Utcumque res habeat, semper timor est maior ex maiori apprehensione terribilis imminentis, & magnitudinis eius, siue sensitiva ea sit, siue intellectualis. Atque ex his patet satis ad rationes obiectionis, eatumque præponderantiam omnibus pensatis.

Ad 3. Tertibia repentina tunc maiorem incutunt timorem, quam quæ præuisa ante fuere, quando præuiso coniuncta fuit cum practica remediorum meditatione, & præparatione, necnon cum ponderatione circumstantiarum, ratione quarum unumquodque terribile est minus nocium. Quia vtrouis modo minuitur, aut malum ipsum, aut apprehensio mali, ut dictum est in simili circa tristitiam quæst. 25. ad 6. Ceterum si præuiso terribilium non sit eo modo prouida, ac prudens, confert potius ad augmentum timoris, quia inducit augmentum apprehensionis circa terribile diutius præmeditatum, ideoque manifestatum magis animo. Huc pertinet sapiens Seneca consilium in dicta epist. 13. *Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tempus, cum illa, que velut imminentia expansisti, fortasse nunquam ventura sint; certè nondum venerunt.* Quamdam enim nos magis torquent, quam debeat; quedam ante torquent, quam debeat; quædam autem torquent, cum omnino non debent. Pertinet item ad priorem illam præuisionem prouidam, & prudentem malorum, quod idem auctor suggerit epist. 24. *Quod accidit pueris, hoc quoque nobis maiusculis pueris evenit, Illi, quos amant, quibus affuerunt, cum quibus ludunt, si personatos vident expauscum.* Non autem hominibus tantum, sed & rebus demanda persona est, & reddenda sua facies. *Quid mibi gladios, & ignes ostendis, &c.* nempe incusuros magnum timorem, nisi detrahatur persona, præmeditando bona, quæ inde redundare possunt. De altera parte obiectionis circa diuturnitatem mali per defectum remediorum, nihil necesse est dicere, cum sit manifestum, malum quodvis diuturnitate, & defectu remediorum reddi maius. *Ea enī,* ut dicit D. Thomas qu. 47. art. 6. que sunt in tempore, secundum durationem temporis quodammodo mensurantur. *Vnde si pati* aliquid

aliquid in tempore tanto, est malum, pati idem in duplo tempore apprehenditur, ut duplatum, Ratio autem obiectoris procedit de magnitudine mali praeceps secundum suam substantiam, & non attenta circumstantia augente vel apprehensionem mali, vel permanentiam eius. Similiter Philosophus loquitur de magnitudine per se, & secundum speciem, quam non variat permanentia, aut breuitas accidentaliter eveniens.

Ad 4. Quæ valde longè sunt, non timentur, ut dicit Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 5. post initium. Quia malum, quod longè abest, apprehenditur ut non futurum, propterea non angit, nec timerur. Ita autem apprehenditur plerunque mors naturalis, in qua propteræ exemplificat Philosophus sententiam suam; eaque de causa plerunque non timerur, sed est obiectum solius abominationis, & pura fugæ. Peccatum verò, idèo secundum se præcisè, non timeret, quia dependet direcione ex propria voluntate, atque est vitabile absque operatione villa periculosa, & quicunque vult vineere, vincit certissimè absque villa iactura, & cum maximo lucro, omnibus consideratis. Quod, si peccatum vitari aliquando non possit, nisi per operationem periculose viciæ causæ extrinsecæ inducentis ad peccandum, timeri profectò eatenus potest peccatum, debetque timeri timore omnium maximo, atque ita docet eodem illo in loco D. Thomas. Sub utraque porrò consideratione peccatum, cum euenerit, est causa tristitia. Quia tristitia est de omni malo præsenti; timor verò de solo malo futuro arduo, quatenus arduo, ut expositum est superiùs.

Ad 5. Quæ sunt mala absolute, & bona solum ex suppositione, possunt timeri, & displicere, antequam fiat talis suppositione, tametsi placat, & delecent facta eadem suppositione. Eiusmodi autem est timor. Quia cum sit partialiter impeditius, ac priuationis speci, atque inductius desperationis timor diffidentia; timor verò ignamus sit exclusius audacia, & aggressionis generosa, ut dictum est: & uterque sit insuper causa transmutationis corporalis valde incommoda; uterque est absolute nocivus. At facta suppositione imminentia mali, utlitera surgit affectus timoris, qui propteræ placet per se ipsum timenti, & per quem simul eidem displicet ipsum malum, eiusque imminentia, & stimulat ad quarendum remedia, vel compensationem, & lenimentum. Bendigitur componitur, quod timor mali imminentis, dum præuidetur imminentia, adhuc præsens, placeatque ei, cui iam proximè imminent malum; & nihilominus idem timor, cuiusdemque necessitas, cum nondum adest, & præuidetur imminentia, timeatur, atque displicat, & impeditur, quantum fieri potest per alium timorem interim præsentem. Quæ est distinctio D. Thomas illo in loco, & responsio ad rationes, ob quas videtur Augustinus censuisse, non posse timeri timorem.

QVÆSTIO XXXVI.

Vtrum diuisio timoris communiter recepta in sex alias differentias sit bona?

Eiusmodi differentiae sunt segnities, erubescientia, verecundia, admiratio, stupor, agonia, quas dicit species timoris Damascenus lib. 2. Fidei orth. cap. 15. & ex eo communiter alij cum D. Thoma quæst. 41. art. 4. Videtur autem diuisiōnem istam non esse bonam 1. Quia speci, & audacia, quibus opponitur timor, nullæ assignantur differentiae. Ergo nec timo-

ris assignati debent villa differentiae. Patet consequentia, quia differentiae malorum in nullo genere possunt esse plures, quam differentiae bonorum, in quorum priuatione cōceptus malorum consistit adæquatè.

2. Obiectum timoris, & tristitia est prorsus idem quod substantiam, cum sola diversitate accidentali penes præsentiam, & absentiam, dicente Philosopho lib. 2. Rhet. cap. 5. timorem esse de malo contristatio. Tristitia autem quatuor tantum assignantur differentiae, ut dictum est supra quæst. 24. Ergo quotidie solūm differentiae timoris esse possunt.

3. Quod est in potestate cuiusque præcisè quatenus illi subest, non est obiectum timoris, ut dictum est supra. Obiectum autem segnities, erubescientia, & verecundia, est propria cuiusque operatio, quatenus propria. Ergo his tribus affectibus non conuenit ratio timoris.

4. Timor ex suo conceptu vniuersali est de malo futuro, & adhuc potest absolute esse, & non esse. Verecundia autem est de malo præterito, tempore de operatione mala iam exequutioni mandata. Ergo verecundia non est timor.

5. Admiratio, & stupor sunt ex se indifferentes ad bonum, & malum. Quia quodlibet magnum, & insolitum occurrens repente, sive bonum sit, sive malum, est causa tūm admirationis, tūm stuporis, iuxta differentiam magnitudinis rei insolitæ. Timor autem versatur vniuersaliter circa solūm malum. Ergo neuter ex illis affectibus continetur sub conceptu vniuersaliter timoris. Nec enim species aliqua potest esse indifferens ad id, ad quod genus eius est vniuersaliter determinatum.

6. Non possunt coincidere in idem ea, quorū effectus, & causalitates sunt inuicem oppositi. Effectus autem, quos causant admiratio, & timor sunt inuicem oppositi. Quia timor mouet ad fugiendum, ut dictum est, admiratio verò ad inquirendum, ut dicit Philosophus in principio metaphysicæ, quorum alterum sit, inhaerendo, alterum recedendo. Ergo admiratio, & timor non possunt inuicem identificari, sicut species, & genus.

7. Transmutatio corporalis, quam causat verecundia, est contraria transmutationi, que consequitur ad timorem. Quia verecundia effundit sanguinem in faciem, timor verò contrahit eundem ad interiora. Ergo verecundia non est timor, sed est contraria natura vtriusque.

Art. 1. Respondetur. Quot, & quales sunt differentiae mali difficulter vitabilis cum apparenti exceptu difficultatis supra vires; tot, & tales sunt differentiae timoris, ut potest habentis pro obiecto, & causa sua propria malum eiusmodi, ut dictum est. Malum autem eiusmodi potest considerari vel in operatione cuiusque propria, vel in rebus aliis, ut distribuit optimè D. Thomas in illo art. 4. In operatione ipsa duplex tale malum occurtere potest. Alterum est purè physicum ex apprehensione laboris gravantis naturam, & excedentis vires operantis, atque hinc subiicit segnities, quæ refugit opus propter eiusmodi malam circumstantiam nimis defatigationis, & laboris. Alterum est intentionale, & proprium hominis, quæ intellectus est, & consistit in periculo, ac imminentia læsionis, famæ, & opinio-nis bonæ ex operatione turpi. Si tale periculum imminent ex operatione turpi iam facta, solumque præsente in memoria sui timor indè subsequens de iactura famæ dicitur verecundia. Dicitur verò erubescientia timor similis ex operatione turpi nondum executioni mandata, adeoque futura secundum se, solumque præsente in actuali designatione animi in ordine ad illam.

Art. 2.

Quæst. XXXVII. Vtrum timor sit, &c. 81

Art. 2. Mala alia exteriora, præter operationem turpem, si secundum se præcise, & purè physicè considerentur, nullam habent differentiam formalē, quoad vim motivam appetitus, vltra duas illas expositas supra quæst. 34. At si considerentur relatè ad intellectum, sotientur triplicem differentiam formalē, quoad vim eandem mouendi appetitum, mediante triplici differentia formalē mouendi intellectum, & eo rursus mediante appetitum. Si enim occurrat considerandum tam magnum malum, cuius quidem natura perspecta habeatur, sed exitus considerari, & coniuci non possit; sequitur admiratio, non illa curiosa, & indagatrix principij, quæ est origo sciendi, sed timida, quæ retrahit à difficultate indagandi exitum, propter excessum eius difficultatis supra vires intellectus. Si verò malum occurrentis intellectui sit insolitum, atque ex eo capite gignat imaginationem, & apparentiam magni mali; sequitur stupor, qui est timor retrahens applicationem intellectus ad considerandam naturalis mali. Si denique occurrat malum, cui prouidere, & cuius inuenire, & excogitare remedia, appareat similiter difficile, cum prædicto super excessu difficultatis; sequitur agonia, quæ est timor retrahens ab applicatione intellectus ad prouidendum de remedijs.

Art. 3. Patet igitur opportunitas, & cum fundamento ex parte obiecti assignari sex prædictas differentias timoris. Pertinent autem omnes ad timorem diffidentiæ, tanquam ad rationem genericam illis omnibus communem, quatenus labefactant spem bonæ operationis, sive corporalis, sive intellectualis, necontra reuinenda fama, & honoris absque latrone, in quibus nulla intercedit ratio terribilitatis superius exposita, quatenus pertinentis ad timorem ignavum propriè talem; quanquam reductiù ad eum etiam pertineant, præsertim segnites, admiratio, stupor, & agonia, quæ sunt circa operationem propriam viætricem difficultatis specialis. Specialitas poterit in singulis prædictis differentijs exposita, talis tantaque est, ut sufficiat ad specificam eorum differentiam, vti docet etiam D. Thomas loco indicato.

Ad 1. Est quidem una vnius formalis priuationis cuiusque boni, contradictriorē illi opposita. Contraria tamen mala, seu entitatis positivæ continentur in se eandem priuationem, possunt esse plures, & numero, & specie, respectu vniuersiusque boni. Patet hoc inter alia in vita corporali, cuius vnicum contradictriorum est mors, cum contraria, vt agricultudines, aliaque priuationis vita, sive quamplurima, & quampluribus remedijs specie diuersis impedibili. Similiter ergo, respectu boni desiderati, & operationis, viætricis mali imminentis, possunt esse plura mala specie diuersa, quæ illis contrariantur, & aduersus quos indigent animal pluribus remedijs specie diuersis. Affectus autem auersatiui malorum sunt præcipua animalis remedia, ac minima contra mala sibi imminentia. Quapropter huiusmodi affectus possunt multiplicari specie, absque simili multiplicitate affectuum prosequutionis circa bona, idque patuit satis pro re præsenti ex superiori malorum specie diuersorum enumeratione.

Ad 2. Diuersitas differentiarum tristitia considerata est eo in loco penes diuersos effectus, & circumstantias. Diuersitas autem timorum considerata, & illata est, ex diuersitate malorum, quæ illis obiectiuntur. Vnde non necesse est, vt numerus differentiarum alter alteri iuste correspondeat. Nec sanè fieri id potest, quia in malo iam præsenti, quod vnde est obiectum tristitia, nulla superest ratio adiutatis, aut multiplicis, aut uniformis. Quæ

tamen ipsa multipliciter inesse potest malo imminenti.

Ad 3. Operationi, quæ secundum se est in nostra potestate, potest inesse circumstantia difficultatis, aut alterius incommodi, secundum quam, possit terminare timorem, atque, ita accidit, respectu segnitiei, erubescientia, & verecundiæ, vt dictum est, sicut etiam operationi iam præsenti, aut etiam præterita potest inesse vis induciva mali de futuro, atque etenim potest terminare, & causare speciem particularem timoris, quæ dicitur verecundia. Ex quo patet ad 4.

Ad 4. Non solum malum, sed etiam quod secundum se est magnum bonum, potest habere rationem mali comparatione intellectus, quatenus propter magnitudinem, & insolitam apparentiam redditur difficultis intellectui consideratio illius. Atque ex hoc capite potest causare timorem, solum admiratum, tunc stupidum. Sicut enim operatio exterior secundum se bona, potest causare segnitiem, quæ est difficultas exequituronis, quæ est mala circumstantia; ita obiectum interius occurrentis potest causare vtrumque eum timorem, quæ est difficultas considerationis, alio, atque alio modo. Est enim pars, & assimilis utrobique ratio. Vnde eadem operatio exterior, quatenus est difficile meditari, & prospicere quid, quando, & quomodo agendum sit, potest inducere aliam speciem timoris, qui dicitur socordia, sed communiter includitur sub segnitie, atque ad eam reducitur, propter similitudinem difficultatis adiacentis operationi exteriori.

Ad 5. Admiratio potest esse coniuncta cum excessu apparenti potestatis ad inueniendam totam veritatem, quæ latet, supra difficultatem indagandi eandem, atque etenim est principium sciendi, & coniungitur cum spe scientiæ, eiusdemque prosequitione, nec habet rationem timoris. Potest itidem admiratio esse coniuncta cum contrario excessu difficultatis inueniendi exitum, supra vires intellectus, atque etenim inducit timorem, & fugam. Hoc autem secundo modo accipitur admiratio in præsenti, & coincidit cum timore, & fuga.

Ad 6. Dicitur est timorem, alium esse naturale, & aliud rationale. Timor naturalis, cum sit de terribili corruptio corporis reuocat sanguinem ad interiora, sicut facit mors, quando naturaliter imminet, vti exponetur in quæstione sequenti. At timor rationalis, qualis est verecundia, quia non est de malo corporis, sed de malo animæ, seu contradicente soli appetitu, quasi contrahit, non corpus, sed animam ipsam, atque ita eam disponit magis ad motionem spirituum, & caloris, atque ad diffusionem eorum in partes exteriorum. Ratio igitur obiectiū solum probat, verecundiam esse timorem diuersæ naturæ à timore simpliciter dicto, non verò alterum esse timorem, & alterum non.

QVÆSTIO XXXVII.

Virum timor sit impeditius operationum?

Videntur non esse. 1. Quia timor reuocat spiritus, & calorem ad interiora. Vnde necesse est, vt ex vi timoris cor abander spiritibus, & calore, atque ita dilatetur, & quodammodo amplificetur. Dilatatio autem, & amplificatio cordis per abundantiam caloris, & spirituum confert ad audiendum, & operandum fortiter, vnde dictum est circa audaciam. Ergo timor iuvat prius ad operandum.

2. Verecundia, quam dictum est esse speciem timoris, diffundit sanguinem in partes exteriorum,

vt pater in rubore faciei eorum, qui verecundantur, ex obseruatione Cic. quæst. 4. Tuscul. & Philos. lib. 4. Ethic. cap. vlt. Sanguis autem diffusus in partes exteriores fortificat eas, & reddit magis idoneas ad operationes exteriores, vt dictum est circa delectationem, spem, & audaciam. Ergo timor confert ad perfectionem earum operationum.

3. Abundantiae caloris in partibus exterioribus, ex vi timoris, plura indicia suffragantur. Primum enim timentes solent fuisse, & maximè quando timor est maximus, vt appareret in ijs, qui ducuntur ad mortem. Sitis autem prouenit ex abundantia caloris, deponens humidum. Deinde emissionem superfluitatum inducit ars medica per medicinas laxatiuas, quæ sunt calidæ, eademque emissio impeditur per appositionem frigidorum, quæ occludunt poros, alioque meatus. Timor autem inducit emissionem superfluitatum, quia quando est maximus, soluitur venter, & effluit urina, quin detineri possit, sive transpiratio magna, ac vehemens, vt dicit Philosophus sect. 27. Probl. 11. Manifestum porrò est, calorem esse maximè aetiuum, & consequenter per abundantiam eius in partibus exterioribus ipsas reddi ad operandum specialiter idoneas.

4. Timor facit consiliatiuos, vt dicit Philos. lib. 2. Rhet. cap. 5. Quod autem inducit ad consultationem, iuvat vtique ad operationem perfectam, cuius causa est diligens consultatio. Ergo timor est causa perfectionis in opere. Confirmatur validè ex illo Apostoli ad Philip. 2. 12. *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini.* Hoc enim dici non posset, nisi timor, & tremor essent causa perfectionis in opere.

5. Sicut spes, & audacia prosequuntur bonum, & tendunt ad eius consequitionem; ita timor diffidentia, & timor ignavia illis oppositi fugiunt à malo, & tendunt ad vitationem eius. Tam autem necessaria est diligens, & multiplex operatio ad arcendum malum, atque ad obtinendum bonum. Eadem igitur ratione, quæ dictum est supra, spem, & audaciam esse operatiuas, dicendum etiam est timorem esse operarium.

Art. 1. Respondeatur. In timore potest considerari, & transmutatio corporalis, quam inducit in genere causæ efficientis, & applicatio virium animæ, quam præstat in genere causæ formalis. Ratio transmutationis corporalis timor est impeditus operationum, quarum membra corporis sunt causæ instrumentales. At ratione applicationis virium animæ, ex qua dependet applicatio virium corporis, timor propriam iuvat operationem, & impedit extraneas, ad eum modum, quo dictum est supra circa delectationem. Ratio, quoad priorem partem est, quia affectus proueniens ex apprehensione terribilis imminentis habet vim motuum corporis similem illi, quam habet malum ipsum corruptuum, cum afficit physicè corpus. Nempe præsentia intentionalis mali imitatur præsentiam eius physicam, & consequenter affectus consequens ad præsentiam intentionalem mali euadit similis, in operatione sua reali præsentia eiusdem mali. Malum autem corruptuum salutis, & vita, ad instar cuius mali apprehendit sensus omne aliud malum, cum omne malum sentientis quæ sentiens præcise est, reuocetur ad malum secundum tactum, quod ex genere suo est corruptuum salutis; ad eum vtique modum, eaque ratione, quibus dictum est supra, omne bonum animalis, quæ animal est, reuocari ad tactum, atque adeo pertinere ad conseruationem salutis, & vita. Malum inquam corruptuum, cum adest, retrahit spiritus, & sanguinem ab exterioribus ad interiora, vt patet in moribundis, quibus

frigent partes omnes exteriores corporis. Similiter ergo affectus consequens ad apprehensionem, ac imaginationem mali imminentis reuocat spiritus, & sanguinem ab exterioribus ad interiora. Vnde partes exteriores corporis destituta calore sanguinis, & spirituum ideoque contractæ, rigentes, ac trementes, redduntur inhabiles ad operandum.

Art. 2. Verum est notanda cum D. Thomæ quæst. 44. art. 1. ad 1. ex Philosopho loco nuper indicato, differentia reuocationis spirituum, & sanguinis ad interiora, quam inducit timor ab ea, quam inducunt spes, & audacia. Timor enim, quia est ex apprehensione mali excedentis vites, fugit sine termino, quantum potest, nec subsistit ad resistendum, ideoque sanguis, vi eius reuocatus ad interiora, non consistit in corde, quod est quasi arx animalis, sed eo deseru, truditur ad partes inferiores, ac ignobiliores; Idque absque ordine, & directione idonea ad opus aliquod defensuum animalis, & reiectuum mali imminentis. Quia omnis eiusmodi ordo, ac directio prouenit ex corde, & cerebro, quæ iam supponuntur destituta calore, & vigore, vt conuenienter agant per se, & conuenienter applicent reliquas partes. Quapropter ex timoris excessu patiuntur magis, quam agant, solùmque redduntur habiles partes inferiores, ad effluxum, & electionem: ad quam nimis dum sufficit dilatatio earum partium, vt cumque inordinata, quam causat abundantia sanguinis, & caloris distributi, & excurrentis inferius inordinatè. At spes, & audacia, quia è conuerso oriuntur ex apprehensione virtutis excedentis vim mali, retrahunt quidem sanguinem ad interiora sed sustinunt eum in corde, vt inde iterum resiliat, nouiter instauratus ex influenti ipsius cordis, ad partes exteriores, & ad opus resistendi mali. Eadem igitur ratione, qua dictum est supra, transmutationem corporalem propriam spes, & audacia, conferre universaliter ad operationes exteriores, concluditur easdem impediti per transmutationem corporalem, cuius causa est timor, tūm diffidentia, tūm maximè ignavia, qui est maior timor, vt potè proueniens ex terribili maiori mali.

Art. 3. At applicatio virium animæ, de qua erat posterior pars conclusionis, & quam præstat idem timor in genere causæ formalis, confert plurimum ad operationes impeditinas mali, quod imminet, dummodò timor sit moderatus, ac mediocris. Quia, videlicet, timor consistit in fuga, & abominatione mali, ideoque applicat animum necessariò ad diminutionem, & vitationem eius, quantum potest. Potest verò plurimum, dum est moderatus. At si immoderatus sit, nimisque vehemens, impedit omnem operationem: quia perturbat rationem, eiusdemque, & sensus etiam communis attentionem ad alia obiecta, præter id, quod usque adeo angit, uti sepius notatum est superius circa nimietatem aliorum quoque affectuum. Verum timor, etiam cum moderatus est, non virget, certè non exequitur tam bene operationes circa suum obiectum, sicut virgent, & exequuntur circa suum spes, & audacia. Quia anima dependet ex corporis temperamento, quod dictum est, reddi inidoneum universaliter ad operationes ex vi timoris, idoneum verò ex vi spes, & audacia. Est denique commune timori cum delectatione, alioque affectibus, vt impedit operationes extraneas, seu non utiles ad vitandum malum, quod est eius causa, tūm ex applicatione virium ad operationes impeditinas eius mali, tūm quia facile prætermittantur operationes, ex qua omisso nūl timet malum. Ob haec igitur

igitur omnia, passio timoris dicenda est absolutè impeditiva operationum; operativa vero cum limitatione, iam exposita.

Art. 1. Ad 1. Notatum iam est discrimen timoris, & audaciae, quoad vim reuocandi spiritus, & calorem ab exterioribus ad interiora; nempe audaciam reuocare ad cor, atque inde iterum refundere cum maiori vigore superaddito ex naturali cordis activitate ad partes præsertim superiores; vi autem timoris, præsertim ignavi, demitti sanguinem inordinatè infra cor ad partes inferiores. Hinc sit, ut ad timorem sequatur contractio partium superiorum simul cum corde, atque inde tremor ibidem, qui sunt effectus frigoris: In partibus vero inferioribus sequatur dilatatio, & laxatio, atque inde plura ibidem transpiratio, emissioque excrementorum, qui sunt effectus caloris præsertim distributi inordinatè. Existit præterea specialis differentia inter audaciam, & timorem, quoad vim inductiæ contractiæ, & tremoris. Ex vi namque audaciae sequitur hic effectus solam in principio aggressionis, & deinde succedit contraria firmitas, & vigor rediuius. At ex vi timoris crescit potius idem effectus in progressu.

Art. 2. Ratio est, quia obiectum audaciae est compositum ex bono futuro, & malo partialiter saltem, & inchoatiuè presenti cum præponderantia boni, ut dictum est. Quapropter audacia nata est inducere transmutationes inuicem contrarias, & quia non potest utrasque simul inducere, inducit successiæ. Inducit vero primæ transmutationem contractiæ, & tremulam, quæ est ex apprehensione mali. Quia ratio mali, quæ sibi obiectum est præsens, utpote contenta in præsenti cause nocivæ, & minantis malum. Ratio vero boni, quæ principaliter consistit in victoria, est absens, magisque remota in principio aggressionis, quam in progressu. Hac igitur de causa existit initio in audaci transmutatio, quæ est ex malo, ac deinde subinducitur ea, quæ est ex bono, eademque posterior transmutatio crescit sensim, vigerque magis, quod maior sit appropinquatio ad victoriæ, per promotionem operationis vicitricis. At, respectu timoris, adest ex parte obiecti præponderantia mali, partim præsens in causa nocivæ, partim futuri in effectu eius, cuius propinquitas est maior in progressu, quam in principio. Vnde contractio, & tremor, & reliqua transmutatio existens ex vi timoris est uniformis, atque maior in progressu, quam in principio.

Ad 2. Verecundia est timor rationalis, ut dictum est supra, & prouenit ex timore mali, non contradicentis naturæ, vitaque hominis, sed soli appetiti, atque pertinentis directè ad animam. Vnde inducit quandam contractionis modum in solam animam, quasi veller se occultare, ne pateret infamia imminentia, idèque obtundit sanguinem, quasi velum quoddam, in partem magis prominentem, ac conspicuum, quæ est facies. At timor simpliciter dictus est de terribili corruptiō naturæ, illique cedens agit in fugam ignobilem, sanguinem, & spiritus, eosque demittit inordinatè ad partes inferiores. Hæc igitur causa est, cur is timor corruptat operationes exteriores, ex intemperie debilitante partes corporis exteriores præcipuas, quæ sunt instrumenta ad illas; verecundia vero id non efficiat, multoque minùs spes, & audacia, de quibus nuper dictum est op̄positum.

Ad 3. Indicia obseruata in obiectione probant assertam caloris abundantiam in solis partibus inferioribus. Sitis enim vexat timore correptos, post tempus

aliquod, quia calor demissus inferius consumit humidum existens in nutritiua, atque inde subsequitur fitis. Augent præterea eandem transpirationes copiosas & copiose emissiones humoris excrementiæ, quæ sunt in ipsis partibus inferioribus, ut dictum est. Calor autem est actus in animali, quatenus afficit partes eius præcipuas, maximè cor, & cerebrum, unde est principium, & vigor, atque directio operationum omnium, & non quatenus abundat inordinatè in partibus inferioribus.

Ad 4. Ea ratio probat activitatem timoris, penes id solum, quod præstat in genere causæ formalis, applicando vires animi ad vitationem mali, quod timetur, & ad impeditiōnem causæ, ex qua timetur. Hinc enim sicutur accurata consultationis diligentia. At aduersus transmutationem noxiuam ex sua natura, atque inertem, nihil inde concluditur. Verba Apostoli non sunt ad propositum. Quia non agit de timore, qui est passio, & existit in appetitu sensitivo; sed de spirituali, purèque intellectuali timore Dei, qui, cum non sit nocenter transmutatiuus corporis, ut est timor sensitivus, est tamen sicut iste, & multò magis applicatiuus virium animæ ad præcauendum malum, quod fugit, ac timet, nempe ad vitandas occasionses peccatorum, quarum vitatio hominem facit verè felicem, ac solidè, & permanenter hilarem. Quia de causa dicitur Pro. 28.14. *Beatus homo, qui semper est pauidus.* & ps. 2. 12. *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Vbi apparent coniunctæ beatitudi cum pauro, & exultatio latet, cum seruitute timente, ac tremente, nempe spiritualiter, purèque intellectualiter, conformiter ad dictamen, & mensuram rationis rectæ.

Ad 5. Pater satis ex dictis superius de conuenientia spei, & audacia cum timore, quoad applicationem virium animæ, simul cum discrimine, quoad transmutationem corporalem utrumque prouenientem.

QVÆSTIO XXXVIII.

Vtrum ira sit passio retributiva mali?

Videtur non esse. 1. Quia cuiilibet passioni speciali est contraria specialis alia passio, ut patet ex inductione aliarum omnium passionum, quæ expositæ hucusque sunt; tūm à priori, quia quilibet ratio boni, & mali sensibilis, & cuiuslibet complexiōis ex utroque, potest adesse, & abesse, cum nihil sensibilium sit necessarium simpliciter, atque permanens invariabiliter. Quælibet autem ratio obiectiva causat effectus inuicem contrarios in appetitu, dum abest, & dum adest. Ira autem nulla alia passio est contraria, ut possum est. superius quæst. 2. ex D. Thoma quæst. 23. art. 3. & in præsenti quæst. 46. art. 1. ad 2. Ergo ira non est passio.

2. Nulla vna passio constituitur per confluxum plurium passionum. Quia vna passio dicitur unus effectus in se simplex, proptius appetitus sensitivus. Ira autem includit confluxum plurium passionum, nempe spei, delectationis, & tristitiae, ut habeatur ex Philosopho lib. 2. Rhetor. cap. 2. & 3. Ergo ira non est vna aliqua specialis passio.

3. De ratione passionis est, ut dependeat ex cognitione potentiae sensitivæ, eademque sola dirigatur, ac inducatur immediatè, ut dictum est superius. Impossibile autem est, ut effectus retributivus mali dirigatur, ac inducatur cognitione potentiae sensitivæ. Quia potentia sensitiva non est compo-

compositiua, & comparatiua, atque commensuratiua viuius obiecti cum alio. Affectus autem retributiuus mali essentialiter presupponit comparationem, & commensurationem mali inflicti, ac suscepti cum mali inferendo, ac retribuendo. Ergo ira non est passio, aut affectus pertinens ad appetitum sensituum, sed est opus solius rationis, & intellectus. Qua de causa dicitur ps. 4.5. *Ira scimi, & nolite peccare.* Quia videlicet ira pertinet ad voluntatem, sicut peccatum.

4. Retributio mali est purum bonum, sicut ablato ægritudinis, & sanatio vulneris, & restitutio rei ablatæ. Obiectum autem passionum pertinencium ad potentiam irascibilem, qua denominatur talis ex affectu iræ, est compositum ex bono, & malo. Ex hac enim solùm mixtione differunt affectus irascibilis ad affectibus concupisibilis. Ergo passio iræ non rectè exponitur, ac definitur relata ad solam retributionem mali.

5. Retributio mali pertinet ad odium. Qui enim læst aliquem, redditur illi odibilis, ratione læsionis, atque læsus vi odij inclinatur ad regendum malum, & ad vexandum læsorem, præcisè, quia læst. Ergo differentialis ratio iræ non consistit in retributione mali.

6. Ira non solum insurgit aduersus causam cum cognitione, & ratione nocentem, sed etiam aduersus res rationis, omnisque cognitionis expertes, vt cum pescator proiecit cannam, aut pennam scriptor, & sic de alijs similiter iratis aduersus inanimata sibi displicentia, vt patet maximè in cane mordente, ex affectu iræ, lapidem iactum aduersus ipsum. Retributio autem mali non dicitur propriè, nisi respectu cognoscientis malum, quod sibi regeritur, idèo que dolentis. Ergo ad iram non spectat retributione mali, certè non ea sola ad ipsam pertinet, tanquam ratio differentialis adæquata.

7. Ira est naturalior, quam concupiscentia, vt dicit Philos. lib. 7. Ethic. cap. 6. & ex eo D. Thomas quæst. 46. art. 5. Retributio autem mali est minus naturalis, quam acquisitionis, & conservatio boni. Quia hoc conuenit per se; illud verò tantum per accidens, & supposita passione mali. Patet verò, naturalius esse, quod conuenit per se, quam quod per accidens, & ex suppositione tantum. Ergo expositio iræ per retributionem mali non est legitima.

Art. 1. Respondet. Ira definitur à Philos. lib. 2. Rhet. cap. 2. appetitus vltionis cum dolore, propter apparentem immeritò vel in se, vel in suis contemptum. Ex quibus patet passionem iræ esse aliquo modo participem reliquarum ferè omnium passionum, tanquam effectum, ex earum confluxu redundantem, idèoque habere in ratione effectus quandam vniuersalitatem intra suum genus, virtualliter scilicet, & participativè, vt aduertit D. Thomas quæst. 46. art. 1. Ad eum vtque modum, quo amor habet vniuersalitatem in ratione causæ efficientis, & delectatio in genere causæ finalis. Quia sicut mot est principium, & radix, vnde procedunt reliqua omnes appetitiones, tanquam adaptans appetitum ad illas, atque delectatio est veluti centrum, ad quod tendit appetitus per omnes alios suis effectus; ita ad iram pari ferè cum vniuersalitate concurreunt dispositiù, & efficienter reliqua passiones. Necessarius namque est imprimis ad iram influxus amoris, quatenus ira dicitur appetitus quidam specialis. Requiritur itidem causalitas desiderij, quatenus ira est appetitus vltionis, id est boni nondum habiti, atque futuri. Quia verò vltio dicitur appetitus per iram cum dolore, appetit concurrere præterea tristitiam de mali præsenti, cuius compensatio, &

redintegratio queritur per vltionem. Id, quod expressius manifestatur per subsequentes illas particulas definitionis; propter apparentem immeritò vel in se, vel in suis contemptum. Hæc enim apparentia prævia mali, vsque adeò pungentis ex sua natura, necessariò parit tristitiam, quæ deinde stimulet ad affectum iræ propulsarium eiusdem mali. Quia verò nemo mouetur ad impossibile, necesse præterea est, vt iram præcedat spes vltionis, vt dicit Philos. sub initium illius cap. 2. Qua de causa si is, qui læst, sit valde excellens comparatione patientis, non sequitur ira in ipso paciente, sed sola tristitia properter defecum spei circa vltionem, vt concludit D. Thomas loco indicato ex Aucenna. Dicatum porrè est superiùs spem ex sua natura esse coniunctam cum delectatione aliqua: vnde delectatio etiam concurrit specialiter ad iram. Quo pertinet prouerbium iam olim vulgare, cuius meminit Philos. plus eodem in loco; Quod nimis ira multò dulcior melle diffillante in pictoribus virorum gliscit. Ex his itaque patet, iram esse vniuersaliter participem reliquarum passionum, tanquam effectum ex illis omnibus resultantem.

Art. 2. Maximè tamen omnium participat rationem odij, & audacia, Odij quidem; quia continet in se auersionem ab eo, de quo intendit sumere vindictam, ac proindè fertur ad duplum rationem mali, sicut odium, vt observat D. Thomas dicta quæst. 46. art. 6. Aueritur enim iratus ab eo, qui se læst, tanquam à malo, respectu sui, eidemque intendit inferre malum, per cuius illationem vltio persicitur. Quo eodem modo dictum est supra, intendi malum malo per affectum odij. Commune similiter est iræ cum audacia, non solum quod vtraque requirit in suo obiecto difficultatem, & arduitatem aliquam, cum circa ea quæ sunt levia, & facilia, non concitetur ira, vt aduertit Philos. lib. 2. Rhet. cap. 2. & ex eo D. Thomas 46. art. 3. quod est commune omnibus passionibus irascibilis; sed etiam quod ira respicit malum sibi illatum, tanquam repellendum per operationem propriam, vel physique, vel saltu moraliter, eamque arduam aliquatenus, ac difficilem, sicuti dictum est superiùs de audacia. Vnde necesse est vt iram præcedat affectus audaciarum superatiuum mali terribilis, aut quasi terribilis. Nec enim fieri poterit, vt irascatur, qui timet laidentem. Quia, subdiente animo per timorem, fieri non poterit, vt erigatur ad affectum regendi vltionem. Differt nihilominus ira ab vtrorumque eo affectu.

Art. 3. Differt verò maximè ab odio quinque de causis. Primo, quia ira intendit compensationem mali, quod passus est iratus. Odium verò præscindit à compensatione, & tendit ad interitum, & exclusionem mali, quod inest alteri, siquidem sit odium abominationis; ipsius verò odio habiti, si sit odium inimicitie; iuxta dicta superiùs de vtrorumque odio. Secundo, consequenter ira respicit malum alteri inferendum tanquam ablatium mali, quod inest irato, cum impetus odij nihil curet de ablatione, seu quasi ablatione ciui malo, sed de sola illatione mali secundum se, atque de destructione rei, seu personæ odio habita. Differt tertio per obseruatam iam rationem ardui, ac difficilis, quæ requiritur in obiecto iræ, & non requiritur in obiecto odij. Quarta differentia notabilis est, quia ira ex suo conceptu fertur determinatè ad aliquod, vel aliqua individualia; cum odium ad speciem etiam, & genus aliquod totum ferri possit. Nempe, vt dicit Philos. prædicto cap. 2. *Ira semper in singulos*, vt Socratem, Galliam. Odium verò etiam in genere. Omnes namque calumniam, & furem oderunt. Ratio est, quia ira mouetur

monetur ex actione læsia irati, & fertur ad lædē-
tem, quatenus est auctor eius actionis. Actiones au-
tem sunt singulorum, & notantur ad vindictam illi
determinate, qui læserē. At motuum odij est qualita-
tas disdiscens quatenus afficiens subiectum odio ha-
bitum, ac proinde odiens fertur indiscriminatim ad
quosvis affectos eiusmodi qualitate, nec obseruat, ex
suo conceptu vniuersali, quibus determinatē indiu-
dus illa insit. Postremā differentia, cādēmque radix,
& causa reliqua dissimilitudinis est, quia ira p̄ficit
sibi certos, ac determinatos limites mali inferendi
alteri. At odium def̄uit absque vlo limite usque ad
exterminium odio habiti. Quia ira tendit ad com-
pensationem mali, quod passus est iratus, & cūm eō
peruenit, cessat. Odium verō intendit illationem
mali secundum se, utque malus māl habeat. Quia de
causa D. Thom. q. illa 46. art. 6. docet cum Philoso-
pho, & Augustino affectum odij esse absoluē gra-
uiorem, ac nocentiorē, quām affectum irā. Quia
odiens fertur ad malum secundum se, sicut auarus ad
dūtias, ideoque neuter vñquam satiatū. Quia quæ
appetuntur secundum se, appetuntur sine vlla men-
sura, & limite, vt dicit Philosophus circa auarum
lib. 1. Polit. cap. 6. Per hanc differentiam verificatur
quod dicit idem Philosophus p̄dicto lib. 2. Rhet. c. 4
sub finem. *Iratus, si sunt multa, miserebitur: odiens
autem, pro nullis.* Quæ secunda pars exprimitur, Ecles. 12. 16. *Inimicus, si inuenierit tempus, non satiabitur
sanguine.* Satiatur autem iratus, cūm peruenit ad
equalitatem.

Art. 4. Iam discrimen irā ab audacia ex iis ipsis
apparet satis, quia nimirū audacia non p̄supponit
ex suo conceptu malum illatum ipsi audaci, vt
dictum est, p̄supponi ab ira. Consequenter auda-
cia non intendit bonum compensationis, & retribu-
tionem mali prius illati, prout intendit ira. Denique
audacia respicit terribilitatem propriè talem, cūm
ita dari possit secula terribilitate propriè tali, cūm
ex quæstione sequenti.

Art. 5. Ex his omnibus deprehenduntur tria quæ-
dam p̄cipua p̄dicata propria irā. Primum est
vehementia, & efficacitas eius supra omnes alios af-
fectus. Quam huius affectus conditionem explicat
optimè Cicero 4. Tuscul. *An est, ait, quidquam similius
infantia, quam ira.* Quam bene Ennius initium
dixit *infantia.* Color, vox, oculi, spiritus, impotentia dicto-
rū, atque factorum quam partem habent sanitatis? Et rursus: *Quid est enim, quō non progeredit ira, quā
furor?* Itaque iratos proprie dicimus exiisse de potesta-
te, id est de consilio, de ratione, de mente. Tanta est
huius affectus vehementia, iuxta illa Proverb. 27. 4.
*Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor, &
impetum concitati ferre quis poterit?* Ratio est quia
omnes alij certè plerique alij affectus p̄eunt ante
iram, cāmque inducunt coniunctis viribus impe-
tuosissimam, sicut multi fluuij minores confluentes
in vnum, decurrunt deinde impetu longè maximo,
quia vires omnium colliguntur in vnum. Accedit
humorem cholericum, qui disponit ad iram, esse ma-
ximè actuum, maximèque impetuosum, vtpote
igneum. Vnde ira, quoad impetum, & velocitatem, ac
efficaciam superat odium, sicut & alios singulos
quosvis affectus, licet omnibus consideratis odium
sit gravius, magisque nocuum, vt adiurit D. Thom.
in illo art. 6. p̄fertim ad 1. Alterum speciale p̄di-
catum irā est, quod est imitatiua iustitiæ vindica-
tiæ, vt docet D. Thom. q. 46. art. 7. Quia ad iusti-
tiam vindicatiuam pertinet inferre vindictam com-
pensatiuam læsionis; sicut ladere innocentem per-
tinet ad iniustitiam. Conuenit igitur ira cum iusti-
tia vindicatiua, tum ex parte mali illati iniquè,

R. P. de Esparza Curs. Theol. Tom. II.

quod vtraque p̄supponit, tum ex parte mali pro-
pterea retribuendi, quod vtraque similiter infert.
Tertium denique p̄dicatum p̄cipuum irā est,
quod hic affectus p̄r cāteris omnibus pertinenti-
bus ad appetitum sensitiuum, est quodammodo rationalis,
& dependens à ratione, vel ab estimatiua,
qua hāc est maximè affinis rationi, vt tradit D. Th.
in eadem quæst. art. 4. cum Philosopho lib. 7. Ethic.
cap. 6. Proprium nimirū rationis est, atque supra
facultatem sensus, conferre vnum cum alio, atque
alterum alteri commensurare. Dictum autem est ob-
iectum irā adæquatum consurgere ex malo, cui iam
subest iratus, & ex eo, quod intendit inferre iniuri-
anti, atque alterum alteri commensurare hunc af-
fectum ad eum modum, quo iustitia inducit æquilitatem
inter eiusmodi extrema. Confert p̄terea
cognitio directua irā, vires irati cum viribus eius
cui irascimur, nec inducit affectum irā, nisi proponat
excessum virtutis propriæ supraalienam; ita vt
insit spes victoriae, vti suppositum est ex Philoso-
pho. Propter istas igitur tot, & tales comparatio-
nes, ira est p̄r cāteris affectibus rationalis. Est ta-
men rationalis imperfētē: quia dirigitur ratione,
non tanquam p̄cipiente, sed tanquam mani-
festante iniuriā, eiusque compensabilitatem, &
anteuolat perfectam directionem rationis, insurgitque
ad opus vindictæ antequam concludatur quantum,
& quando, & qualiter expedit irasci, & exequi, vti
adiurit optimè Philos. sect. 28. Problem. 3. & in illo
cap. 6. lib. 7. Ethic.

Art. 6. Sunt nihilominus capacia irā animalia
etiam bruta, nec non homo ante omnem actum rationis
proprium. Quia licet potentia sensitiua non
possit comparare perfectē vnum cum alio, potest
nihilominus apprehendere rationem bonitatis, &
conuenientiæ, quæ reperitur in depressione lædenti-
s, & in redemptione, seu quasi redēptione iniuri-
æ, & læsionis. Ad eum vñque modum, quo superius
circa spem, & audaciam, atque timorem dictum
est, sensum posse, licet imperfētē, apprehendere
rationem futuri, & possibilis, & ardui. Vnde quod
dicit Diuus Thomas in dicto art. 4. ad 1. animalia
bruta concipere iram ex solo instinctu naturali in-
dito ipsis per auctorem naturæ, p̄rque eius ratio-
nem, atque inde esse capacia imitandi affectibus
suis motus interiores, & exteriores similes motibus
rationis propriè, & strictè talis. Hoc inquam non
ita accipendum est, quasi voluerit D. Thomas iram
brutorum esse inclinationem quandam purè natura-
lem, ac physicam, nec dependere vllatenus à p̄co-
gnitione propria ipsius bruti quoad rationem dif-
ferentiale vñtimam talis seu inclinationis, seu af-
fectus. Hoc enim est prorsus absurdum nec fieri
potest, vt in eandem entitatem coēant ratio af-
fectus intentionalis, & ratio inclinationis, ac de-
terminationis purè naturalis, & physica respectu
eiusdem obiecti, eiusdēmque operis. Certè Diuus
Thomas agnoscit clarissimè rationem affectus in-
tentionalis in ira, quam attribuit brutis, idque
quoqā rationem differentialem propriam ipsius,
atque hoc ipsum confirmat ratio instinctus; quo
dicit dirigi iram brutorum. Quia instinctus ex pro-
prio conceptu consistit in cognitione, & sensione,
ideoque sunt expertia, prorsusque incapacia instinctus
propriè talis inanimata, & insensibilia omnia.
Intentio itaque D. Thomæ, & legitima veritatis ex-
pressio est, Deum vi sapientiæ suæ dedisse brutis
potentiam appetitiuam, quæ cognitione imperfē-
cta, & incapaci comparationis propriè talis, moue-
ri posset ad actus & operationes exteriores similes
iis, quibus exercetur homo per rationem perfectē
comparatiuam obiectorum inuicem commensura-

H bilium,

bilium. In hunc igitur modum ira est passio specialis retributiva mali.

Ad 1. Inductio ex aliis passionibus, quoad contrarietatem earum, nihil conuincit respectu irae pro simili necessitate passionis ipsi contrariae. Quia nulla alia passio est composita, seu quasi compolita ex passionibus contrariis, nec inducitur per passiones inuicem contrarias, quantum dictum est de ira. Quae autem coalescunt ex contrariis non habent ullum contrarium, ut obseruat D. Thomas quæst. 46. art. 1. ad 2. & confirmat exemplo colorum, qui dicuntur medij, quibus nullus color est contrarius, eademque est ratio de aqua tepida, de que aliis eiusmodi. Vnde ex hoc capite non concluditur necessitas passionis positiva, quæ sit directe contraria iræ. Deinde nec ratio illa à priori conuincit. Quia quod sensibilia omnia possint adesse, & abesse, solum efficit affectum quoque iræ posse adesse, & abesse. An autem possit abesse per puram sui priuationem, an per affectum positum contrarium, ex ea ratione constare minimè potest. An verò aliud est constet absolute, mansuetudinem esse passionem specialem positivam contraria iræ, apparebit infra quæst. 41.

Ad 2. Constat ex dictis, iram constitui per confluum plurium passionum, non formaliter, sed participatiæ tantum, & virtualiter, sicut alij effectus dependentes ex pluribus causis partialibus inuicem diuersis, cæque est intentio Philosophi in eo loco, ut expositum est superius ex professo.

Ad 3. Constat similiter ex nuper præmissis art. 6. adesse in brutis; nec non in homine, qua sensitius præcisè est, cognitionem imperfectè comparatiuam, cāmque sufficere ad affectum iræ imperfetum quidem, sed propriè talem. Sensus enim potest simultaneè percipere malum inflictum animali, & vim eiusdem ad infligendum lædenti aequalē malum, necnon conuenientiam infligendi illud, atque ita repellendi proprium malum. Quod est opus præstandum per iram. Iam in verbis illis psalmi non est sermo de ira secundum se, sed de modo iræ pertinenti ad virtutem. Sub qua videlicet sola ratione potest ira pertinere ad consilium, vel præceptum.

Ad 4. Esto retributio mali sit purum bonum, præsupponit tamen essentialiter malum, cui, seu ratione cuius retribuitur, ideoque affectus retribuentis ferrut ad utrumque indiuisum, ad alterum tanquam ad terminum à quo, ad alterum tanquam ad terminum ad quem, sicut etiam affectus medicantis & sanantis. Obiectum igitur iræ adæquatam est compositum ex contrariis ex hoc ipso, quod est affectus retributivus mali.

Ad 5. Quod regeneratur malum lædenti, tam potest fieri per odium, quam per iram. Sed ira retribuit præcisè, nec ultra progrederit. Odium verò non præscribit sibi eam limites, ut expositum est superius art. 3.

Ad 6. Cum affectus indignationis, quo scriptor proicit pennam, pescator cauam, & sic de similibus, sit ineptissimus manifestè, ac valde ridiculus, & de quo erubescere merito possit, ac debeat, qui ita operatur, si reflectat, nec respondere quidquam possit, præterquam per stolidam aspirationem, interroganti, quid enim mali fecit? Cum, inquam, hoc ita habeat; clarissimè appetet, cognitionem directiū talis indignationis esse valde distortam, atque omnino dissonantem naturam rei, circa quam versatur. Apprehendit nimurum rem inanimatam ad modum inanimatæ, & sentientis, atque illudentis domino suo cum contemptu eius. Affectus autem sequuntur naturam rei, non qualis est in se, sed qua-

lis appetet in cognitione, siue sit ea propria, & iusta, siue impropria, ac deficiens, ut saepius dictum est. Quia itidem de causa solent mitescere & quiescere pueri pulsato pariete, in quem impingere, tanquam reo læsionis, ob quam plorabant. Ineptitudo itaque eiusmodi indignationum solam probat ineptitudinem cognitionis præiuxæ, non verò defecum affectus intendentis retributionem mali, vnde August. lib. 14. de Ciu. c. 15. loquens de iracunda stylis collisione, & fratione calami, concludit sic: *Venrum & ista licet irrationabilior, tamen quadam vlejfcendi libido est, & nescio quo, ut ita dixerim, quasi vmbra retributionis, ut qui mala faciunt, mala patiantur.*

Art. 2. Ad 7. Ira est aliquatenus naturalior quam concupiscentia, & aliquatenus est minus naturalis, ut exponit optimè D. Thom. in illo ipso loco. Est quidem naturalior concupiscentia, tum ex parte obiecti, ob rationem, quæ proponitur in obiectione; tum ex parte subiecti considerati secundum rationem suam genericam animalis, quatenus omne animal inclinatur per se ad bonum suæ conseruationis, quod pertinet ad concupiscentiam. Est autem è conuerso naturalior ira, quam concupiscentia, ex parte subiecti, respectu hominis considerati secundum suam rationem specificam, maximè verò si consideratur secundum indiuiduationem propriam iracundi. Verum hæc consideratio est bipartita, neim & quoad complexionem temperamenti, quæ se tenet ex parte corporis, & quoad rationalitatem, quæ est propria animæ.

Art. 2. Complexio temperamenti conuenit homini secundum suam speciem æquilibrata, & absque excessu notabili alicuius ex primis, aut secundis qualitatibus. Quo differt homo à brutis. Quia singulæ species brutorum sub sunt speciali excessu alicuius eiusmodi qualitatis, propterea quæ exsistit in illis prædominium dispositionis ad speciales passiones, ut in leone ad audaciam, in cane ad iram, in lepore ad timorem, & sic de reliquis. Hac igitur consideratione est naturalior speciei hominæ concupiscentia, quæ non requirit prædominium alicuius qualitatis, quam ira, quæ requirit, eaque de causa homo dicitur communiter animal mansuetum natura. At si eadem complexio consideretur in indiuiduo, naturalior est è conuerso ira respectu hominis naturaliter iracundi, quam concupiscentia respectu specialiter dispositi ad concupiscentium. Quia dispositio indiuidualis ad iram fundatur in præminentia, & excessu complexionis cholérica. Motus autem cholera est velocior, & fortior, quam motus proueniens à quolibet alio humore, quatenus humor cholericus est igneus, ideoque est facile, ac velociter mobilis, & maximè actius. Quapropter iracundus facilis ac vehementer mouetur ad iram, ceteris paribus, quam ad concupiscentiam, quia est ex sua complexione specialiter ad illam dispositus. Quia eadem ratione dicit Philos. lib. 7. Ethic. cap. 6. Iras magis traduci à parentibus in filios, quam concupiscentiam.

Art. 3. Demum considerata specie hominis, qua rationalis est, ira est ipsi naturalior, quam concupiscentia. Quia rationalitas pertinet ad naturam hominis. Dictum autem est, iram, secundum perfectam, & omnino complerat rationem suam differentiam, esse cum ratione, concupiscentiam verò minimè. Est igitur naturalior homini, qua rationalis est, ira, quam concupiscentia, atque ad hanc considerationem pertinet, quod dicit Philosophus lib. 4. Ethic. cap. 5. Humanius esse punire, quod pertinet ad iram, quam mansuetum esse. Quia verò in unoquoque præminet ratio specifica rationi generice,

genericæ, atque in hominem præminent similiter rationalitas, quæ est penes animam, complexioni, quæ est penes corpus; absolute dicitur cum Philosopho, & D. Thoma locis indicatis in obiectione, iram esse homini naturaliorem, quam concupiscentiam.

Q V A E S T I O XXXIX.

Virum causa iræ sit sola paruipensio, seu contemptus proprius, quatenus vindicabilis difficulter.

VIdetur non esse. 1. Quia quælibet iniuria est causa iræ, dicente Damasc. libro 2. Fidei Orth. cap. 16. iniuriam passos, vel æstimantes pati, irasci propterea. Est autem multiplex iniuria, seu iniustitia genus præter paruipensionem, & despectum, ut patet in latrocínio, aliusque eiusmodi. Ergo non sola paruipensio est causa iræ.

2. Animalia bruta sibi inuicem irascuntur, tum natura, ut canis feli, tum propter incommodum, seu obstaculum delectationis, & commodi, ut canes inuicem circa cibum promiscue oblatum, tum propter vulnus, quo maxime prouocantur ad iram omnia animalia, ut dicit Philosophus lib. 3. Ethic. cap. 8. Et tamen bruta sunt incapacia sentiendæ paruipensionis & contemptus, sicut & honoris æstimandi, ac cupiendi. Ergo causa iræ est vñquersalior paruipensione, & contemptu.

3. Oblivio amicorum, & consanguineorum, exultatio, & hilaritas quorumlibet aliorum in fortunis propriis, prompta denunciatio euentus cuique improsperi, quodiuscun denique impedimentum explendi desiderium sunt prouocatiua iræ, ut dicit, & cum pluribus aliis causis iræ connumerat Philosophus lib. 1. Rhet. cap. 2. Omnia autem eiusmodi præscindunt à paruipensione, possuntque fieri indiscriminatum per contemptum, & sine contemptu, ino plerunque sunt absque animo contemnendi. Ergo plura alia præter paruipensionem, & contemptum sunt prouocatiua iræ.

4. Qui sunt minus expositi paruipensioni, sunt magis expositi iræ, eamque, cæteris paribus concipiunt maiorem, Quia quicunque excellunt in aliquo genere, sunt eatenus remotiores à contemptu, cum excellentia quælibet conferat magis ad venerationem, & honorationem. Excellentes autem sunt magis proni ad iram, & irascuntur vehementius cæteris paribus, dicente Philosopho lib. 2. Rhet. c. 9. *Homines propter excellentiam indignantur.* Ergo ira non est proportionata paruipensioni, sicut necesse est, effectum proportionari sua cause.

5. Eo ratio contemptus est minor in paruipensione cuiusque, quo is maioribus subest defectibus, quibus vilescat, & minoris merito æstimari possit. Contingit autem indidem facilius accendi iram. Quia egentes & infirmi, & quicunque quomodo libet male habent, siisque parent, quæ concupiscent, irascuntur facilius, & magis, ut tradit Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 2. Vnde similiter appetit, iram non esse proportionalem paruipensioni, quoad magnitudinem suam, & facilitatem.

6. Magis prouocat ad iram amicus contemnens, quam inimicus, tametsi dictum, aut factum contemptuum sit idem, ideoque paruipensione sit æqualis, ut patet ex illo Psalmi 54. 13. *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuisset vixque, id est contumissum facile iram.* Ergo ira non est ex sola paruipensione.

R.P. Esparza Curs. Theol. Tom. II.

7. *Delectationes impediunt iram*, ut dicit Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 3. Non autem impediunt paruipensionem, ut per se patet, cum proueniat ab aliis. Ergo ira aliunde etiam est, quam ex paruipensione, nepe ex quibusuis impeditibus delectationem.

8. In quolibet exurgit facile ira aduersus iniurias amicorum, aliorumque quorumlibet sibi specialiter deuinctorum. Similiter contingit facile, & vehementer irasci aduersus eos, qui despiciunt attem, aut alia quælibet, ad quæ quisque maxime afficitur, quæque magni facit, ut obseruat Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 2. Ergo non solus contemptus cuiusque proprius est causa iræ.

9. Sepe Domini irascuntur in seruos, nec non parentes in filios parulos; cum tamen utrisque sit facillima vindicatio, seu punitio. Ergo non est de conceptu ita, ut vindicta, quam intendit, sit difficultis, & ardua.

10. Non potest dari differentia ex parte effectus absque differentia ex parte causæ. Tres autem assignantur differentia iræ à Damasceno lib. 2. Orth. Fidei, à Gregorio Nyss. seu Nemesio lib. 4. Philosopho, & à Diuo Thoma quæst. 46. art. 8. aliusque communiter; nempe fel, mania, & furot, id est ira velox, ira diuturna, & ira impetuosa. Continget vero tres istas differentias iræ existere in diuersis propter eundem paruipensionis modum, ut experientia docet, & supponit Philosophus lib. 4. Ethic. cap. 5. Ergo non est causa, saltem adæquata, ira sola paruipensio.

Art. 1. Respondeatur. Causa iræ ex parte subiecti sunt passiones omnes alia, ex quarum influxu, & motione, dictum est superius, illam prouenire. Vnde cæteris paribus magis irascitur, qui magis tristatur de noctu hibi illato, qui magis amat, & concupiscit bonum oppositum, qui magis sperat retributionem iniuria, qui magis audet configere cum iniuriante. Consequenter temperamentum naturale conferens directè ad eiusmodi passiones, confert eo ipso indirectè ad affectum iræ: Confert vero directè ad eundem humor cholericus ex consensu omnium, quia est igneus, ideoque iuuat ad ignitam, ac impetuosa actiuitatem iræ. Verum specificatio iræ non prouenit ex his. Quæritur vero præcipue causa iræ quoad rationem eius specificam, ac differentialem, & ex qua conceptus eius specificus desumitur. Quæ causa se tenet ex parte obiecti. Ex cuius videlicet specie, propriaque differentia prouenit omnis specifica differentia affectuum, ut possum est superius in communi.

Art. 2. Circa obiectum porro iræ duo sunt manifesta. Alterum est, affectum iræ concipi non posse absque apprehensione alicuius nocturni illati, aut intentati irascenti. Nemo enim irascitur, dum nemo sibi nocet, aut intendit nocere, aut contradicere sua voluntati. Alterum est, non omne nocturnum esse causatum ira, sed solum, quod est iniustum, aut apparente tale. Quia ut dicit Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 3. Non sit ira ad iustum, nec irascuntur homines, cum putauerint se iuste passos esse. Omnis autem iniustitia continet in se aliquam paruipensionem iniquam eius, qui illam patitur. Quicunque enim infert iniuriam alteri, præfert se illi circa rem suam ipsius, hoc est præfert se alteri circa rem, in qua idem alter excellit te ipsa. Quia rem esse alicuius conuertitur cum excessu, & præminentia eius supra omnes alios circa eandem rem, ut dictum est quæst. 2. de Iustitia. Manifestum autem est iniquè paruipendi, qui posthabetur in eo, in quo excellit. Contingit vero dupliciter, ut

H 2 quis

quis despiciatur, ac paruipendatur. Primo indirecte, ac materialiter. Quando nimurum, qui paruipendit: commodum præcipue intendit suum, quatenus distinctum ab incommodo, ac displicentia alterius, quem lædit, quæsturus idem, tametsi nihil alteri noceret, aut etiam libentius quæsturus: absque læsione alterius; vt qui furatur, quia indiget pecuniis, ueste, aut cibo. Secundo despicitur quis directe, quando nocumentum illi infertur infusè ex intentione nocendi ipsi, & absque alio emolumenio nocentis, vt cum is comburit segetes alterius, aut impingit illi alapam, eidemque conuictiatur. In huiusmodi namque iniustitia intenditur, directe depressione patientis, atque in eius vilificatione bonum, voluptatemque suam constituit, qui lædit, non facturus idem, nisi displiceret patienti, iisque inde redderetur vilius, & minoris estimationis. Ira autem est maior aduersus despiciunt, & paruipensionem directam, quam aduersus indirectam. Quia vt dicit Philos. lib. 2. Rhet. cap. 3. his, qui properant aliquid fecerunt, aut non irascimur, aut minus irascimur. Non enim propter paruipensionem videntur egisse: idemque dicit de læsione, tum ex ignorantia, tum ex alia quavis passione præterquam directe prælativa sui respectu alterius. Consequenter lib. 5. Ethic. cap. 5. addit, maximè vnumquemque irasci contra illos, quos putat ex industria sibi nocuisse. Indidem prouenit maiorem esse iram aduersus eos, qui coram, quam qui clam, & in absentiâ nocent in diuitiis, aut honore, cum odium est conuerso aduersus clancularios sit maius. Patet igitur obiectum iræ esse læsionem iniustam, quatenus continent in se paruipensionem, & despiciunt; ita vt magnitudo motionis ad iram mensuretur, non tam magnitudine nocumenti iniusti, quam magnitudine paruipensionis & despiciunt; cuius patiens non est dignus.

Art. 3. Ea itaque omnia augent iram, quæ augent paruipensionem, & contemptum. Augent autem contemptum vilitas contemnitatis, & dignitas, ac excellentia eius, qui contemnitur, idque circa materiam propriam contemptus. Vnde præminentia iuristiæ, diuites, fortes, ingenui, præstantes in Scientia, vel arte, tunc maximè irascuntur, cum despiciuntur in iis ipsis, in quibus eminent, nisi tanta sit excellentia, & usque ad eum apud omnes manifesta, vt nihil videatur nocuisse despiciunt. Similiter crescit ira ex opposita despiciens conditione. Ratio est, quia quo quis excellit magis, eo patitur maiorem iacturam honoris & estimationis, dum deprimitur ad aliquem usque determinatum gradum. Et similiter est maior iactura patientis, quo est inferior conditio lædantis. Quia qui paruipendit, eatenus postponit sibi paruipensionem. Patet autem eo esse maiorem demissionem, ac depressionem, quo is subitus quem detruditur, est in humiliori loco constitutus. Quod tamen est intelligendum de vilitate despiciens, quæ antecedit despiciunt, adeoque humum informat tanquam principium, & causa eius. Humiliatio namque, atque vilificatione iniuriantis, maxime si voluntaria sit, minuit iram, iuxta illud Proverb. 15. 1. *Responso mollis frangit iram.* Eademque de causa dicit Philosophus vbi supra, minorem esse iram minorum aduersus seruos, qui læsere, & pœnitent, agnoscunt culpam, & silenter, nec ægre ferunt obiurgationem. Quia eatenus ostendunt se magnificare Dominos, eisdemque se submittunt tanquam indignos. Eadem est proportionaliter ratio de rustico, aut insipiente despiciente nobilem, vel sapientem, ac deinde humiliat, & pœnitente, & sic de reliquis. Nempe sicut vilitas antecedens actum despiciendi auget despiciunt, & consequenter iram; ita humili-

latio, & pœnitentia subsequens auget honorationem despicii prius, & consequenter minuit, aut extinguit iram, prout contigerit, tantundem honorationis reponi, quantus fuerat despiciunt, & ex eo iactura honoris, aut eò propinquius, vel remotius accedere humiliationem subsequentem. In hunc igitur modum crescit, ac decrescit ira ex parte obiecti quo est causa eius.

Art. 4. Requiritur autem ad inducendum affectum iræ, vt paruipendio appareat vindicabilis à paciente ipso, idque cum aliqua arduitate, ac difficultate. Quia si vindicta, id est compensatione paruipensionis, quoad vim læsiuam paruipensi, appareat impossibilis, hoc est superans vires ipsius paruipensi, non exurgit ira, sed mansuetudo coniuncta cum tristitia. Quia nemo intendit, quod videtur impossibile sibi, suasque vires excedens. Intendit autem ira vindictam, & compensationem, tanquam exequutioni mandamus ab ipso irato. Inquam vero ab ipso irato, ipsoque paruipenso. Quia ira tendit ad hoc, vt reponat excessum irati supra iniuriantem, loco excessus intenti ab iniuriante supra iratum, ac paruipensem; ita modus reparationis correspondeat, iuste modo paruipensionis. Quia alioquin non appetet facta compensatione, nec videtur paruipensus emergere totaliter à vilitate contracta, quidquid aliunde fiat ad depressionem iniuriantis. Quia si nihilominus manet comparatiuè superior, dum non deprimitur ab illo ipso, quem deprecessit, & sicut deprecessit. Haec causa est, ob quam duellatores nullis vñquam legibus comprimi potuere, nullisque quiescent suppliciis eorum, per quos paruipensi fuere. Quia videlicet quidquid fecerit Magistratus, semper manet integer excessus comparatiuè iniuriantis, vt iniuriantis, dum is non deprimitur ab illo ipso qui paruipensus est, ideoque nulla aliunde humana compensatione, aut ratione quiescere potest, sed sola ad Deum submissione per virtutem, iuxta illud ad Rom. 12. 19. *Mibi vindicta; ego retribuam.* Quod dictum denique est de arduitate vindictæ, est commune obiecto iræ cum obiectis aliarum passionum pertinentium ad partem irascibilem, vt dictum est saepius ex Philosopho, ac D. Thoma. Quia facultas irascibilis inferuit concupisibili ad victoriam difficultatum, quæ obstant bono concupiscono, ac delectabili, atque vbi deest arduitas, ac difficultas, sufficit simplex affectus concupiscentia. Quare obiectum causatiuum iræ est compositum ex bono vindictæ, ac victoria, & ex duplice malo, altero paruipensionis, quæ præcessit, altero difficultatis perueniendi ad compensationem illius per depressionem proportionaliter aequali paruipendit. Constat igitur ex his motiuum, & causam specificatiuum iræ esse solam paruipensionem, & despiciunt proprium irascientis, quatenus vindicabilem ab eodem, cum arduitate, & difficultate aliqua, modo, & sensu hucusque explicato quoad singula.

Ad 1. Sententia illa Damasceni, quod quælibet iniustitia sit prouocativa iræ, est verissima. Sed ostensum est iam supra art. 2. qua ratione quælibet iniustitia contineat in se aliquam paruipensionem eius, aduersus quem committitur. Quia tamen in plerisque iniustitiis ratio paruipensionis se habet materialiter, nec intenditur directe, propterea plerunque ex illis subsequitur parua ira, quando abest formalis despiciunt modo inibi explicato.

Ad 2. Animalia bruta tametsi honorem formaliter apprehendere non possint, nec despiciunt, amant tamen excellere, & ægre ferunt, quod deiciantur indignè ab excellentiæ gradu, qui appetunt conueniens respectu cuiusque, ideoque irascuntur aduersus

aduersus deppressorem sui, vt dicit D. Thom. q.47. art.2. ad 2. Ut mirum profectò sit, D. Thomam simul eum Philosopho contemni, ac reici, quoad hanc partem doctrinæ, à quodam moderno propter istud tantummodo argumentum petitum ex triuio, quin quidquam opposuerit responsioni D. Thomas, qua est vñque adeo manifesta. Quod est signum clarum, impugnatum ab eo fuisse D. Thomam, quin eum legeret, nec consideraret eiusdem, aut Philosophi contextum. Quod etiam alias in eo auctore notare licet.

Ad 3. Obliuiio in primis amicorum, & consanguineorum reputatur iniuriosa, quatenus opposita memoria eorum censetur debita, ideoque ea obliuio participat rationem paruipensionis iuxta prænotata de iniustitia, & quasi iniustitia in genere. Deinde eadem obliuio est præterea signum speciale paruipensionis, ad quam plerunque consequitur. Quia difficulter obliuiscimur eorum, quos magnificimus. Similiter est indicatiua despectus exultatio hilaris in infortunio alterius, idemque dicitur de denunciatione infortuniorum. Quia nihil horum fit, aut fit difficulter circa eos, quos plurimum reueremur. In illis igitur omnibus, inque aliis similibus, aut præsupponitur, & indicatur, aut etiam exercetur despectus, tametsi aliquando non intendatur directè. Nec enim ad iram requiritur formalis intentio despiciendi. Sufficit enim noluisse vitare despectum, & animaduertisse actioni exercitæ circa aliquem inesse re ipsa despicientiam eius, nec pensi id habuisse.

Ad 4. Illa ratio probat excellentibus rarius occurrere occasiones iræ, quia rarius paruipenduntur. At quando accidit paruipensio eorum, ira est maior. Quia cæteris paribus iactura honoris, & depressione excellentiæ est maior, ac indignior, vt dictum est supra.

Ad 5. Quod viles, & male habentes facile irascuntur, non prouenit ex magnitudine motionis ad iram, conuenientis despectui eorum, sed ex dispositione subiecti, seu physica penes temperamentum corporis, seu intentionalí per affectum tristitia, cui subsumt, & quam dictum est disponere specialiter ad iram. Deinde qui iniquiori subsumt fortunæ facilis apprehendunt exprobriari illam sibi, sèque proinde contemni directè, sibique contradicere ex contemptu formalí. Quod dictum est valere plurimum ad iram ex parte obiecti sui. Atque in istas duas causas reuocat ibi Philosophus iram facilem, & nonnunquam acrem vilium, ac debilium.

Ad 6. Eo maior est iniuria quævis, quo magis contradicit rationi debiti. Major autem est obligatio amici ad honorandum amicum, quam aliorum, cæteris paribus. Vnde eadem actio materialis iniuriativa, aut partuipensia magis prouocat ad iram aduersus amicum authorem eius, quam aduersus non amicum, idque exprimitur in illis verbis à Psalmista.

Ad 7. Delectatio impedit iram, sicut dictum est eandem foueri tristitia. Nempe quia delectatio quælibet impedit aliqualiter quamlibet tristitiam, sensimque doloris, vt superius dictum est in loco, ideoque valet impeditre iram ex parte subiecti. Quod nihil probat aduersus assertam rationem obiecti iræ.

Ad 8. Amor est vñtriuus, vt dictum est supra quæst. 9. Vnde iniuria illata personis dilectis causat iram iuxta gradum dilectionis. Quia iniuria illis irrogata, & paruipensio inclusa in iniuria estimatur tanquam propria. Et similiter despectus artis, cui quis est deditus, & quam magnificat, reputatur

R. P. de Epparza Curs. Theol. Tom. II.

tanquam nocumentum redundans in ipsum profectorem artis, eiusdemque estimatorem, & sic de similibus ab unoquoque vel concupitis, vel magni habitis.

Ad 9. Facilitas pulsandi, ac verberandi seruos, aut filios, aut alios debiles despectores opponitur arduiti, quæ est propria operi audacis, ideoque ira aduersus eiusmodi paruipensores deest formalis ratio audacia, quæ reperiatur in ira aduersus validos, quorum impugnatio est difficilis, ac periculosa. Cæterum non semper est facile compensare æqualiter iniuriam irrogatam à seruo, aut filio, aut quouis alio, qui resistere non possit. Quia continet eosdem nihilominus esse pertinaces, ac sèpè recidivos in offensione, ac paruipensione, sive directa, sive indirecta suorum maiorum. Vnde est difficile tam inducere vindictam, quæ iniurias, ac paruipensionibus finem imponat, spemque faciat vindicanti de sua imposterum indemnitatem quoad decus, & reuerentiam sibi debitam. Qua de causa pœnitentibus, ac ostendentibus bonam animi dispositionem, firmamque in futurum, facilius ignoscitur. Imò nullus infurgit iræ impetus, si pœnitentia, & humiliatio appareat æqualis, atque omnino proportionata magnitudini iniuriae, & priori promitati ad iniuriandum, vt aduertit Philosophus illo 3 lib. 2. Rhet. Eiusmodi igitur est arduitas, & difficultas, quam vniuersaliter respiciunt omnes actus iræ, cum non nisi aliqui eorum ferantur ad arduitatem periculosa.

Ad 10. Diuiso illa iræ coincidit cum ira acuta, amara, ac difficile. Vnde Philosophus cap. illo 5. iracundos, alios dicit acutos, alios amaros, alios difficiles; estque diuiso purè materialis non diuersificans speciem iræ, sed solam sequens differentiam eius accidentalem ex parte subiecti. Ira enim dicitur acuta, & iracundus acutus, ex abundantia humoris choletici, qui quia est igneus facit, vt facile, ac citissimè accendatur ira, vñque eadem sit manifesta. Dicitur verò amara, propter memoriam paruipensionis diu, ac pertinaciter inhærentem animo, propteræque propagatiuam iræ ad multum tempus, nullis, ac paruis interim existentibus indiciis eius, quoisque tempus opportunum vindictæ superueniat. Quod prouenit ex prædominio complexionis terrea. Vnde non contingit eosdem esse acutos simum, & amaros, quia abundantia humoris ignei, quæ confert ad velocitatem iræ, & ad subitam, ac efficacem operationem eius, simili est impeditua diuturnæ memoriae. Quia videlicet mobilitas illi agnata circumagit plurimum spiritus vitales, eorundemque inducit transpirationem copiosam, & vñroque modo impedit permanentiam vñiformem specierum impressarum, & phantasmatum per longum tempus, vt non possit vigere diu memoria paruipensionis præterita. Ira demum difficilis dicitur ex intentione magna, quæ concupiscitur vindicta, & ratione cuius nequit vlo pacto quiescere, aut ad alia diuerti, qui passus est iniuriam. Patet igitur eiusmodi diuisionem iræ nihil facere pro necessitate vñlii differentie ex parte cauæ obiecti, cum tota sit materialis, & ex parte subiecti; atque hæc est expositio D. Thomæ in eo loco:

Q V A E S T I O X L.

Vtrum ira sit causa delectationis?

V idetur non esse. 1. Quia ira est cum tristitia, ac dolore, vt patet ex definitione Philosophi superius præmissa, & ex his eiusdem verbis lib. 7. Ethic.

Ethic. cap. 6. *Omnis, qui facit aliquid propter iram, facit tristitiam.* Opposita autem non sunt simul, nec tristitia potest esse inducita delectationis. Ergo ira non est causa delectationis.

2. Tunc tandem delectatur iratus quando vindicta est iam perfecta. Tunc autem cessat ira. Ergo ira numquam coniungitur cum delectatione; cum tamen necesse sit causam cuiusque effectus esse coniungibilem cum ipso.

3. Ira impeditur per delectationes, ut dictum est superioris ex Philosopho cap. illo 3. lib. 2. Rhet. Nulla autem causa impeditur per suum effectum. Ergo.

4. Delectatio est quietia animalis, sicut tristitia est perturbatio eiusdem, ut dictum est superioris circa utramque quæst. 17. & 21. Ira autem inquietum est contra maximopere reddit animal. Quia inducit furorem sanguinis circa cor, ut tradit ex Damasco. D. Thomas quæst. 48. art. 2. Vnde & palpitatem cordis, & corporis tremorem ulterius inducit, ut tradit Gregor. Mag. lib. 5. Moral. cap. 31. Impossibile autem est, ut in eundem affectum concurrent simul vires induciæ effectum usque adeo inuicem oppositorum. Impossibile igitur est iram esse delectatiuum.

5. Per delectationem disponitur optimè animal ad operationes sibi conuenientes, ut dictum est supra quæst. 19. Ira autem est conuerso impedit operationes usque adeo, ut iratus, præsertim si ira sit magna, ac valde vehemens, ne quidem mouere linguam possit, ut dicit Gregorius ibidem, & confirmatur ex tremore irati proprio, ut nuper notatum est. Tremens enim nihil exequitur bene. Non est igitur ira coniuncta cum delectatione, sed est eidem protinus contraria.

Art. 1. Respondetur. Dictum est, iram ex multiplici passione prouenire, esseque proinde intrinsecè partipem plurium passionum. Quia de causa dicit Philosophus lib. 4. Ethic. cap. 5. sub initium, *iram esse effectum, quem quo efficiunt sunt multa, & diversa.* Hinc prouenit, effectus iræ, quoad transmutationem corporalem, & formalem animi dispositionem, non esse semper uniformes, sicut in aliis passionibus, sed valde inter se diuersos, prout contingit, participationem huius, vel illius passionis in ipsa præminere supra participationem rationum formalium specialiter pertinentium ad passiones alias. Aliquando enim præminent ratio tristitiae propter maiorem apparentiam iniuriæ irrogatae, quam vindictæ irrogandæ. Aliquando præminent ratio spei propter magnam apparentiam futuritionis vindictæ, sufficiens perfectè ad obruendam iacturam paruipensionis. Aliquando præminent ratio audacie propter rationem proportionatiter similem, & sic de aliis eiusmodi. In hunc igitur modum necesse est esse multipliciter varie effectus iræ, propter multiplicem diuersitatem ipsius, tum ex parte subiecti, tum ex parte obiecti.

Art. 2. Vniuersaliter tamen inest ira delectatio, ut liquet ex proverbio Philosophi superiori indicato, quod ira gliscat in pectoribus virorum multo dulcior melle distillante. Vis ista delectandi inest principaliter iræ, quatenus subuenit, veluti medicina, & remedium efficax, dolori, qui ex sua natura est maximus. Subuenit enim dolori de iactura excellentiæ, cuius amor est maximus in omnibus. Quia ex aliis omnibus nostris bonis aliquam excellentiam querimus, ut dicit Philosophus lib. 2. Rhet. cap. 2. ideoque excellentia est veluti apex, & medulla reliquo omnium bonorum, atque hæc sunt veluti cortex illius, & fulcrum. Summus igitur amor est circa excellentiam, & consequenter dolor subsequens ad eius iacturam est pariter sum-

mus. Quod autem medetur summo dolori non potest non esse valde delectatum. Ergo ira ex suo conceptu vniuersali est valde delectativa, atque illa ipsa, quæ nuper dicta est amara, est talis, non respectu sui subiecti, sed solum relatiæ ad eos, aduersus quos insurget.

Art. 3. Hæc nihilominus delectatio est imperfecta, dum perseuerat effectus iræ; completeretur vero, ac perficitur, quando cessat operatio iræ, ipsaque ira definit propter vindictam iam totaliter exequutioni mandatam. Quia videlicet eo usque perseuerat malum paruipensionis, cuiusque realis præsentia, coniuncta cum defectu compensationis, ingredit molestiam, ac dolorem, quo minuitur, ac debilitatur delectatio ex vindicta intentionaliter tantum interim præsenti, nempe in cognitione eius, & spe, ac intentione. At peracta vindicta, & cessante proinde ira, succedit delectatio perfecta, eaque magna ex genere suo, propter exclusionem mali summè doloriferi, ut dictum est. Itaque delectatio magna, sed imperfecta est comes iræ, eidemque inest partim intrinsecè, partim concomitante; perfecta vero subsequitur ad ipsam, tanquam ad causam suam mediatam, ac dispositiua. Reliqui effectus iræ, conuenientes ipsi iuxta gradum participationis aliarum passionum, ut prænotatum est, non indigent peculiari expositione, quia facile deprehenduntur ex dictis superioris circa singulas alias passiones, debentque applicari iræ proportione seruata.

Ad 1. Illa ratio probat delectationem coniunctam cum ira non esse perfectam, vi concessum, ac expositum modo est. Cæterum præualeat delectatio dolori, saltem ut plurimum, in pectori irati. Quia præualeat spes vindictæ, ideoque consideratur malum præexistens, tanquam protinus repellendum, ac defitum, ideoque iratus gaudet, sicut ægratus in fine accessionis, seu propæ finem existens. Non autem repugnat, delectationem imperfectam, ac præualentem coexistere tristitiae itidem imperfectæ, ac iam remittenti, & properanti ad defitionem.

Hinc etiam patet ad 2. & 3. Quia utrumque procedit, & verificatur de sola delectatione completa, quæ est post iram, tanquam post causam suam mediatam, & simul cum vindicta, tanquam cum causa sua immediata.

Ad 4. Delectatio imperfecta quietat imperfectè, & inchoatiæ tantum. Quapropter cum delectatio coexistens iræ sit imperfecta, quietat interim imperfectè tantum, & minuit perurbationem, quæ futura esset, existente pura tristitia absque spe, & intentione vindictæ. Quod autem est reliquum de tristitia, est coniunctum in affectu iræ cum participatione audacie, ut dictum est supra, ideoque reuocat sanguinem ad cor, sub primum impetu, ac deinde eundem refundit auctum calore, & vigore ex corde, in partes exteriæ, sicut dictum est de audacia, nisi quod, propter prædominium humoris cholerici in ira, existit maior, ac violentior motus sanguinis in irato, quam in audaci. Vnde est palpitatio, & tremor in illo maior. Varietas igitur, & contrarietas successiva transmutationum in irato existit, modo dicto, ex multiplici compositione viruali ipsius iræ.

Ad 5. Ineptitudo irati ad operationes exteriæ consequitur ad iram, quando in ipsa præualeat multum ratio tristitiae, aut timoris, & quando appetitus vindictæ in eadem est nimium vehemens. Ex priori enim capite præualentis tristitiae, aut doloris resultat transmutatio affinis transmutationi propriæ utriusque eius passionis, quam dictum est esse impeditiua operationum, quæst. 26. & 27. Ex

Ex posteriori autem capite vindictæ nimis vehementer concupita exundant spiritus vitales, totusque sanguis in partes superiores in tanta copia, & usque adeo inordinate, ut non solum tollatur potestas perfecta deliberandi per rationem, sicut in ebris, sed etiam impedian tur membra corporis, & inter alia etiam lingua, quominus moueantur, atque operentur conuenienter. Cæterum sublati his excessibus ita moderata, aut non extremitate immoderata, est maxima, ac vehementis actiuitatis propter rationes superius propositas.

Q V A E S T I O X L I.

Virum mansuetudo sit passio contraria iræ.

VIdetur non esse passio, sed pura priuatio passionis iræ. 1. Quia nullum obiectum est specialiter contrarium obiecto iræ, quod possit esse motiuum mansuetudinis. Malo enim præfenti, quod est obiectum iræ, solum opponitur bonum præfens, aut possellum, quod non est obiectum mansuetudinis, sed elelationis. Repugnat autem specialis passio absque obiecto speciali, ut patet ex quæst. 2. Ergo mansuetudo non est specialis passio.

2. Apparente malo difficultate in iacentem, ac præsente, quod dictum est, esse obiectum iræ, necesse est, appetitum, vel succumbere malo, & hoc sit per tristitiam vel inuidem, vel leque expugnare causam laesiam, & hoc pertinet ad iram. Neque enim est nullum medium inter hæc extrema, quia est impossibile appetitum, ut velit fugere tale malum, siquidem ponitur iam adesse, ac inesse. Ergo nullus positius motus appetitus est contrarius directe, ac formaliter motui iræ, vel secundum accessum, & recessum, ut patet ex hac ratione, vel secundum præsequitionem, & fugam ut patet ex ratione præcedenti. Accedit his rationibus auctoritas D. Thomæ, qui illis virtutur coniunctim pro hac parte, quæst. 23. art. 3.

3. Stoliditas est pura priuatio. Ergo & mansuetudo. Patet consequentia, quia effectus non potest esse in plus, quam causa. Stoliditas autem est unica causa mansuetudinis in appetitu sensitivo secundum se dicente Philos. lib. 4. Ethic. cap. 5. sub initium: *Qui, & ob quæ oportet, & sicut oportet, & quando, & in quos oportet, non irascuntur, hi profecto esse stolidi videntur.* Et probat immediatè: *Qui enim non irascat, neque videatur senire, neque dolore affici, neque esse idoneus ad vicesendum.* Quæ omnia sunt purè priuatiua.

4. Colores mediij nullum habent contrarium præter extrema, ex quorum mixtione coalescunt, ut dicit in hanc ipsam rem D. Thomas quæst. 40. art. 1. ad 2. eademque est ratio de tepido, deque aliis qualitatibus perfectæ medietatis. Ira autem est passio composita, seu quasi composita ex passionibus inuicem contraria, ut dictum est quæst. 38. Ergo ira nullam habet passionem specialiter sibi contrariam.

Respondetur. Eadem, credo ratione visum est D. Thomæ, ac deinde aliis mansuetudinem esse puram priuationem in appetitu sensitivo, qua non nullis aliis ante D. Thomam visum fuit desperationem esse puram priuationem spei, ut innuit idem D. Thomas quæst. 40. artic. 4. Quia videlicet mansuetudo, sicut etiam desperatio, nullam inducit per se operationem exteriorem, sed solum suspedit operationem, qua futura fuisset mouente spe, aut ira, atque effectus inferiores metimur plerumque operationibus ipsorum exterioribus. Cæterum considerata attente natura motui, propter quod quis

irascitur, & mansuescit, probabilius appetit, mansuetudinem in appetitu etiam sensitivo esse effectum positiuum directe contrarium iræ, secundum accessum, & recessum, ad eum modum, quo dictum est superius de spe, desperatione, de audacia, & timore ignauo. Certe Philosophus eodem modo astruit contrarietatem in illis, atque in ipsis. Dicit enim lib. 2. Rhet. cap. 3. *Verum quoniam irasci, & mansuetum esse, contraria sunt, & ira mansuetudini contrarium.* Et licet lib. 4. Ethic. cap. 5. post initium videatur dubitare de hoc puncto, dum dicit: *At defectus (nempe iræ,) sine ira vacuitas quedam sit, sine quipiam alind, vituperatur.* Quia tamen ibidem, & maximè in indicato loco Rhetorica assignat ex professò motiuum, & causam positiuam speciale mansuetudinis perinde, atque aliarum passionum, idque discussiendum proponat in illos cap. 3. dum præmitit: *Dicendum nunc est quomodo se habentes mansueti sunt, & quibus, & quas ob res: dubitari minimè potest, quin Philosophus mansuetudinem censuerit esse effectum positiuum, sicut desperationem, & timorem.* Ratio est quia motiuum iræ non est malum præfens secundum se, sed quatenus vindicabile difficulter, ut ostensum est supra quæst. 39. Sicut ergo insurgit effectus iræ apparente excessu virtutis proprie ad vindicandum supra vim causæ laesiae, & apparente præterea magnitudine mali paruipensionis cum præponderantia supra malum arduitatis in opere vindicandi: ita etiam subsequitur effectus mansuetudinis apparente excessu contrario secundum alterutram, vel utramque eam comparationem. Tam nimis idoneum motiuum est ad nolendum opus vindicativum, quod causa laesiae appareat maiorum virium, quam ut expugnetur à patiente, vel quod iurineat maius malum ex impugnatione, seu conatu expugnandi eandem causam laesiam, quam malum inflictum per ipsam; quam est idoneum motiuum ad volendum vindictam contrarius excessus utrobique apparet, ut præminens absolutè quoad utramlibet partem. Datur igitur motiuum speciale ad effectum positiuum mansuetudinis, seu nolitionis vindictæ, non secus quam ad effectum positiuum iræ, seu intentionis vindictæ. Eadem profecto ratione, qua idem proportionaliter dictum est superius de desperatione, & timore. Dictum nempe est superius vniuersaliter quæst. 2. effectus irascibilis ferri ad obiectum compositum ex bono & malo, atque apud eum sensituum determinari ad præsequitionem, & fugam, seu potius ad accessum, & recessum, secundum præponderantiam bonitatis supra malitiam sibi adiunctam, vel malitia supra bonitatem, cui adiacet. Cum ergo bonum intentum per iram sit coniunctum cum malo arduitatis, & difficultatis afficiens opus vindicativum, fierique possit, ut hæc ratio malitia appareat præponderans illi bonitati, fieri utique potest, ut appetitus sensitivus determinetur per effectum positiuum ad recessendum ab opere vindicandi. Atque in hoc ratio malitiae etudinis consistit. Dicendum igitur potius videtur, mansuetudinem esse effectum positiuum, & passionem directe contrarium iræ & non puram priuationem. Necesse porro nequaquam est quidquam addere specialiter pro expositione huius effectus. Sufficit namque monere, illi conuenire opposita omnia eorum, quæ dicta sunt de ira.

Ad 1. & 2. patet sufficiens ex dictis. Supponitur enim in utraque ea ratione motiuum iræ esse malum inflictum irato, secundum se consideratum, nec attenditur ad gradum vindicabilitatis, seu potentia ad vindicandum, & conuenientia operandi in ordine ad vindicatam. Quod tamen est speciale in ira, & discretuum eius à tristitia. Idemque est

capax determinandi appetitum ad accessum, & ad recessum, iuxta explicatum præponderantia modum.

Art. 1. Ad 3. Non tribuit Philosophus stoliditati quamlibet cessationem iræ, & mansuetudinem qualitercumque contingentem, sed solum cessationem iræ, quando, & ob quæ &c. oportet irasci. Quod quidem quia virtuosum, ac defectuosum est, necesse est, in priuatione catenus situm esse. De reliquo Philosophus laudat ibidem, laudantque omnes mansuetudinem, quando adeo ratio sufficiens, qualis nuper exposita est, omittendi opus vindicatum. Vnde mansuetudo catenus est affectus positus.

Art. 2. Nota hic obiter mansuetudinem esse difficultem, & facilem, minusque placabilem iram in iis in quibus ratio, & discursus est debilis, ac imperfectus. Quia de causa mulieres sunt maximè iracundæ, minimèque placabiles, iuxta illud Eccl. 25. 23. *Non est ira super iram mulieris.* Dictum námque est supra ex Philosopho, iram esse cum ratione, sed imperfecta, nempe nunciantem malum, & instigante ad vindictam, & nondum præcipiente modum eius. Præuerit enim ira ultimum, & perfectum dictamen rationis, sicut famuli præcipitanter obsequiosi præuerunt nonnunquam ultimam determinacionem, & expressionem domini præcipientis. Quo exemplo, & canis custodis domus aut gregis exponit rem hanc Philos. lib. 7. Ethic. cap. 6. initio. Quapropter quorum est imperfecta ratio, vti est maximè in faminis; nec non in extremis atavibus viorum, atque in principio ebrietatis ira est facilius, maior, ac diuturnior. Quia habent discursum, quantum sufficit ad irascendum, & non habent, quantum suffici ad perfectam comparationem eorum, quæ interueniunt in ira. Sed in iis, qui sunt valde stupidi, ac hebetes, deest insuper ratio, quanta sufficit ad estimandum honorem, & iacturam illatam per patuipensionem, ideoque vel omittunt iram, per param eius priuationem, vel concipiunt affectum mansuetudinis stultum, minimèque proportionatum naturæ mali, cui subsunt, sicut iij, qui sunt multum ebrii. Quo pertinet posterior pars testimonij, quo vtitur obiectione ex Philosopho.

Ad 4. Exempla obiectionis petuntur ex iis, in quibus nulla est præminentia ullius contrariorum confluentium in unum, ideoque nihil conuincunt circa iram. Quæ videlicet concipi non potest, quin præpondonet ratio bonitatis, quam prosequitur, difficultati, per quam illa redditur ardua. Vnde existente præponderantia contraria difficultatis, sequitur recessus ab eadem bonitate. Quod sit per affectum mansuetudinis, quæ ob eam rationem omittit opus vindictæ, atque ad hanc omissionem subsequitur deinde noua tristitia de malo inuindicationis. Videatur quæst. 2. ab art. 6.

QVÆSTIO XLII.

Vtrum omnes species passionum diuidantur in innaturales, & naturales; finitas, & infinitas?

VIdetur neutra diuisio subfistere posse 1. Quia passiones omnes sunt affectus intentionales, ac animales. Naturale autem contraponitur intentionali, ac animali. Ergo nulla passio dñi potest naturalis.

2. Si quæ essent passiones non naturales, eo ipso essent rationales, ac intellectuales: quia ratio contraponitur naturæ, & contra naturam diuiditur, vt

habetur ex lib. 2. Physic. sub initium, & textu 19. Repugnat autem passiones aliquas esse rationales, intellectuales: quia de conceptu passionis est, vt sit actus appetitus sensitivi, vti positum est quæst. 1. Repugnat autem actui appetitus sensitivi, vt dirigatur ratione, seu cognitione propria intellectus, ac proinde vt sit rationalis, ac intellectualis. Omnis enim virtus appetitiva commensuratur adæquatè cognitiuæ sui generis, nec eius limites prætergredi potest, atque adeo appetitus sensitivus solo sensu dirigi, mouerique potest. Ergo nulla sunt passiones non naturales.

3. Omnis diuersitas passionum dependet ex obiectorum diuersitate secundum virtutem motiuam appetitus, vt patet ex quæst. 2. Diuersitas autem obiectorum appetitus, naturalium, & non naturalium, seu quæ apprehenduntur per sensum, quæque per intellectum, est purè materialis. Quia virtus motiuam obiecti, ex cuius sola diuersitate specifica oritur diuersitas specifica affectuum, vt dictum est superius non semel cum D. Thoma, est eadem, eodemque modo mouet, siue proponatur per sensum, siue per intellectum. Ergo diuisio passionum in naturales, & non naturales, est purè materialis, ac propterea ad considerationem scientificam nequaquam pertinet.

4. Omnes aliae passiones terminantur ad affectum delectationis tanquam ad finem suum, & centrum. Vnde si aliquæ aliae species passionum diuidentur in naturales, & non naturales, delectationum quoque aliae forent naturales, & aliae non naturales. Repugnat autem delectatio non naturalis. Primum quia delectatio est passio quietatia animalis, vt dictum est quæst. 17. Repugnat autem esse quietatium, quod non est naturale: quia unumquodque quiescit in eo solum, quod est sibi connaturale, sicut corpora in solo loco sibi connaturali quiescent. Secundo quia quod non est naturale, est violentum. Omne autem violentum est contristatum potius, quam delectatum, vt habetur ex Philos. lib. 1. Rhet. cap. 11. sub initio. Demum quia illud solum est delectabile, quod constituit secundum naturam, vt dictum est in eadem quæstione ex Philosopho. Quidquid autem constituit secundum naturam, est naturale.

5. Ij solum motus dicuntur naturales, ad quos inclinat natura. Sunt autem aliquæ species passionum, seu affectuum, ad quos non inclinat natura. Nec enim inclinat natura ad timorem, & dolorem, seu tristitiam, neque ad spem, audaciam, & iram. Quia priores duo affectus sunt circa obiectum, cui repugnat natura. Postiores vero, propter necessariam comparationem multiplicis rationis obiectuæ, transcedunt limites appetitus naturalis, seu innati. Ergo non omnes passionum species diuiduntur in naturales, & non naturales, sed aliquæ ex suo conceptu vniuersali sunt nonnaturales, seu supra naturam, & excedentes appetitum innatum.

6. Omnis affectus est prosequutius boni conuenientis, vel reiecius mali inconuenientis. Neutrum autem procedit in infinitum. Et quidem nullum conueniens finito, qualis est appetitus sensitivus potest esse infinitum: quia omne conueniens est proportionatum subiecto, cui conuenit, eidemque congruit. Infinitum autem nullum est proportionatum, & congruens finito. Iam inconueniens, cum sit priuatum conuenientis, eisdem cum ipso limitibus continetur. Nullus igitur affectus, siue naturalis sit, siue non naturalis, potest esse infinitus.

7. Delectatio est terminus omnium aliorum affectuum; ita ut omnis affectus, vel sit delectatio, vel tendat ad delectationem. Nulla autem delectatio est infinita;

infinita; tum quia nullum delectabile secundum sensum est infinitum, atque natura, & ratio cuiusque affectus sumitur ex natura & ratione sui obiecti; tum quia delectatio prouenit ex consequentia finis, qui repugnat infinito. Nullus igitur affectus dici potest infinitus.

Art. 1. Respondetur. Expositis iam singulis seorsim speciebus omnium passionum; commodius, ac intiuimis percipi poterunt, quam si præmissæ initio, aut interiectæ deinde fuissent quinque ipsarum comparationes, quæ supersunt pro integra carum notitia. Prima comparatio est quoad naturalitatem, & innaturalitatem, finitatem, & infinitatem, quæ differentiæ saluantur in qualibet specie passionum secundum se præcisæ. Secunda comparatio, de ordine causalitatibus, & dignitatibus passionum, componit singulas earum species cum reliquis omnibus speciebus. Tertia affectus appetitus sensituum cum affectibus voluntatis, quoad magnitudinem utrumque. Quarta, eosdem affectus appetitus sensituum, & naturales dispositiones ad ipsos, comparat cum ultimo fine. Quinta denique cum mediis ad ultimum finem, in ordine ad quem reliqua omnia considerat Theologia. Quod ad primam partem prime comparationis attinet, omnes in primis passionum species dici possunt quodam sensu naturales, & quodam alio innaturales. Naturales quidem, quia natura cuiusque, atque appetitus innatus identificatus cum ipsa inclinat ad omne bonum sibi convenientem, & fugit ab omni disconvenienti. Affectus autem omnes hoc ipsum vniuersaliter præstant, vt vel prosequantur, quod appetit conueniens, & fugiant à quocunque appreheenso inconvenienti. Vide etenim sunt omnes conformati naturæ, & appetitu naturali, ac proinde naturales dici possunt. Innaturales vero cum simili vniuersalitate dici similiter possunt, quatenus naturale nonnumquam usurpat, quatenus distinctum ab intentionali, & à cognitione, atque ab iis, quæ cognitioni consentanea sunt, atque ab eadem dependent ex sua natura immediate. Patet enim affectus omnes esse motus intentionales, atque dirigi immediate cognitione inexistente ipsi appetenti. Quæ tamen innaturalitas, secundum eiusmodi præcisæ conceptum, dicitur, non per oppositionem, sed tantum per additionem, idque quoad solum modum; quandoquidem nulla etenim differentia adhuc existit, aut consideratur inter utrumque appetitum ex parte bonorum, & malorum, ad quæ referuntur.

Art. 2. Verum quia sensus latius patet, quam natura, & rursus intellectus latius, quam sensus; ideoque quæ sensitiva sunt, eo ipso sunt capacia plurium bonorum, & consequenter inclinationum, quam insensibilia; & similiter intellectuia, quam pure sensitiva, ac irrationalia, plures affectus sunt innaturales per excessum comparatione inclinationis naturalis, seu appetitus innati. Ita videlicet, vt quæcumque appetuntur appetitu innato, sint quaque appetibilis appetitu animali, ac elicito, non vero è conuerso: & similiter quæcumque sunt appetibilia per appetitum sensituum, & dependenter à solo sensu, sint quoque appetibilia per voluntatem, & dependenter à cognitione intellectuali; non vero è conuerso. Hinc fit, vt affectus quidam dicantur specialiter naturales, alij vero innaturales, seu potius ultra naturales. Affectus enim circa cibum, & potum, aliaque similia, quibus indiget animal ad conseruationem sui, aut sua specie, dicuntur naturales, quia eadem bona cadunt sub appetitum quoque naturalem, ac innatum, & propter conformitatem cum ipso dicuntur specialiter naturales. Quia videlicet continent in se inclinationem,

quæ formaliter, vel certè proportionaliter est communis omnibus naturis, seu sentientibus, seu non sentientibus, quæque reperitur in animalibus ipsis independenter etiam ab omni sensione. Affectus vero, qui versantur circa bonum, & malum præcise, quatenus apprehensum per sensum, quales sunt præterim, qui feruntur ad bonum, vel malum futurum, vt futurum formaliter, sunt præternaturales, quia excedunt limites appetitus innati. Quia appetitus innatus nequit moueri, nisi per bonum, & malum sibi actualiter præsens, quæ præsens est, vel certè qua præscindit ab absentia, & futuritione. Huiusmodi igitur affectus dicuntur ea ratione præternaturales, eodemque modo præternaturales dicuntur affectus, qui feruntur ad obiectum compositum ex bono, & malo inuicem permixtis, quia appetitus purè naturalis, ac innatus ne imperfectè quidem est comparativus, & compositius diuersorum, sicut sensus, & consequenter appetitus sensitius.

Art. 3. Isteusmodi tamen excessus conuenit affectibus multò magis dependenter ab intellectu. Quia intellectus est capax ad inueniendum, & ex cogitandum plures rationes bonitatis, & malitiae, quæ dependenter ab eius propositione placere possint, displicere appetitu, quin ad eadem extendi vlo pacto posset immediate appetitus innatus. Esse enim adorabile, & honorabile, ac diligibile, est appetibile dependenter ab appreheensione intellectus, nec nisi ipso prælucente potest appeti per naturam, vel etiam per appetitum sensituum. Similiter consonantæ vocum, & musicæ, atque proportiones picturatum sunt perceptibles per solum intellectum, & sic de similibus. Affectus igitur, qui sunt circa eiusmodi bona sunt præternaturales per excessum, dicunturque propterea innaturales à Philosopho lib. 1. Rhet. c. 11. Consequenter priores affectus excitabiles per solum sensum independenter ab intellectu sunt communes homini cum cæteris animalibus; posteriores vero soli homini conueniunt. Quia de causa Philosophus in eodem cap. 11. priores affectus dicit communes, & necessarios; posteriores vero humanos, a rationalibus. Sub hac consideratione omnes vniuersaliter affectus pertinentes ad irascibilem, si considerentur secundum suum conceptum omnino perfectum, ac adæquatum, dici possunt humani, ac rationales; animales vero, & irrationalis solum secundum conceptum imperfæctum, confusum, ac inadæquatum. Quia obiectum spei, audacie, & iræ cum suis contrariis, compositum ex bono, & malo, & mouet secundum præminentiam alterius supra alterum, & includit præterea in suo conceptu possibiliter, & futuritionem, atque insuper ira commensurationem vindictæ cum læsione. Quæ omnia patet non nisi imperfectè atque confuse apprehendi posse per sensum; perfectè vero, atque distinctè per intellectum solum, vt obiectus notatus est de singulis eiusmodi passionibus in loco. In hunc igitur modum passiones omnes vniuersaliter, & præterim quæ pertinent ad irascibilem, intellectuales, ac rationales dicuntur cum diuersitate, etenim non exigua ab iis, quas naturales diximus, ac irrationalis.

Art. 4. Inter istas duas passionum classes superest aliud vterius discrimen. Nempe quod passiones naturales, ac irrationalis sunt uniformes, quantum est ex parte obiecti in omnibus tum brutis, tum hominibus: quia sequuntur dictum, & impetum naturæ: qui semper, & in omnibus est uniformis, quatenus dirigunt dictamine sapientiae diuinæ, quæ est incommutabilis, ac invariabilis, atque ideo omnibus uniformiter disponit, quæcumque ipsis congruunt.

gruunt; solamque admitit diuersitatem materialem inter ea, quae singulis congruant. Dicatum autem est supra diuersitatem materialem obiectorum non sufficere ad diuersitatem formalem affectuum, dummodo virtus eorum motus sit nihilominus uniformis. At affectus rationales sortiuntur multiplicem in aliis, atque aliis diuersitatem. Quia diuersi diuersimode ratiocinantur, ideoque diuersi in diuersis affectus insurgunt, qui propterea propriis, nempe hominum, ut homines sunt appositi hoc est superadditi singulorum affectus etenus dicuntur a Philosopho lib. 3. Ethic. cap. 11. Ex eadem amplitudine intellectus, & rationis, alia præterea resultat diuisio affectuum in infinitos, & finitos, quæ erat altera pars comparationis. Ratio est, quia intellectus est quodammodo omnia, ideoque est capax, ut apprehendat rationem bonitatis sine fine, & consequenter ut affectum excite illimitatum, ac infinitum. Quæ de causa dicit Philosoph. lib. 1. Polit. cap. 6. quod *in infinito concupiscentia existentes homines infinita desiderant*. Vnde avarus desiderat diuitias sine fine, & quocunque eorum cumulo iam posse, pergit ulterius augere sine vlo fine, & sine vlla vnguam appetitus requie. Quia videlicet illas amat propter se, & tanquam finem. Quæ autem appetuntur tanquam finis, & propter se, appetuntur absque vlo limite. Semper enim placet augmentum eius, quod placet propter se. Quia enim sanitas appetitur propter se, maior sanitas appetitur magis absque vlo limite, & sic de similibus omnibus volitis propter se. Quæ autem appetuntur ut media, non procedunt similiter in infinitum, sed cum ventum fuerit ad finem, aut ad sufficientiam illum habendi, quiescit appetitus. Qui enim vult diuitias non secundum se, sed præcisè quatenus necessarias ad conseruationem vitæ, gerit affectum erga eas omnino finitum, ut dicit Philosophus eodem in loco, & sic de similibus. Quia vero natura appetit omnia in ordine ad conseruationem sui, siveque speciei, affectus naturales, ac irrationales, atque conformes appetitui innato, & communes homini cum brutis sunt omnes finiti, & habitis iis, quæ ad prædictum finem sufficiunt, nihil conantur amplius, aut moliuntur. Paret igitur per hæc principium, ac fundamentum diuidendi affectus in innaturales, & naturales; infinitos, & finitos.

Art. 5. Exposita hucusque vtriusque huius diuisionis ratio desumitur ex parte obiecti. Sed superest alia ratio diuidendi ex parte subiecti, eaque rursus est bipartita, quoad naturalitatem, & innaturalitatem. Infinitas namque vno tantum contingit modo ex parte subiecti, nempe successiue, & in potentia. Cum enim sensibilia bona permanentia nequaquam sint, nec sufficientia singula se solis, quolibet eorum habito manet adhuc in animali naturalis vltioris indigentia pro tempore sequenti, ideoque sumpto cibo, aut potu exurgit, inde nouus affectus comedendi, ac bibendi pro tempore sequenti, propter superstitem adhuc indigentiam, iuxta illud Christi Domini Ioan. 4. 13. *Omnis, qui bibit ex aqua hac, fit iterum.* At in actu semper est finita appetitio naturalis, quia est commensurata naturæ, quæ fertur ad certum aliquid, atque omnino determinatum, finitumque. Innaturalitas affectus ex parte subiecti, alia est physica, & alia intentionalis. Physica prouenit ex defectuosa temperamenti naturalis dispositione, quæ quatenus exorbitat ab exigentia cuiusque naturæ secundum se, impellit at appetendum quædam, quæ non sunt appetibilia per se, & ex vi naturæ secundum se; atque affectus etenus euadit innaturalis. Hoc pacto quibusdam, ratione ægritudinis, dulcia videntur amara, & displicent; quibus-

dam aliis ex complexione individuali placet comedio terræ, & carbonum, & sic de similibus. Intentionalis dispositio simpliciter innaturalis constituitur per habitum ex sinistra obiectorum apprehensione, vel ex accidentalí aliqua suppositione, atque opportunitate subortum, ratione cuius trahitur quis ad effectus naturæ secundum se minimè congruentes. Hoc pacto quidam afficiuntur ad comedendos homines, ad coitum bestiarum, aut masculorum, & sic de similibus, quæ non congruant naturæ humanæ secundum se. Vtique igitur hoc modo aliqui affectus sunt innaturales respectu substantiæ secundum se, & nihilominus naturales respectu huius, vel illius individui. Quia videlicet complexio individualis propter inseparabilitatem communeratur natura: quia inexistit semper, sicut natura. Et similiter habitus, seu consuetudo vulgo dicitur altera natura: Quia ut dicit Philosoph. lib. 1. Rhet. cap. 11. sub initium: *Quod visitatum est, quasi iam innatum est, gignitur. Nam cum sapè ipsum ipsi semper propinquum sit, & ipsius quidem semper natura sit, ipsius vero sapè consuetudo; natura consuetudo similis est.* Similia autem confunduntur frequenter sub eadem voce. Tot igitur modis, & rationibus dicuntur affectus alij naturales, alij innaturales; alij finiti, alij infiniti.

Art. 6. Pater porro consideranti, quæ dicta sunt, vtramque diuisionem vagari aequaliter re ipsa per omnes indiscriminatum species affectuum: quia differentiae assignatae, tum ex parte obiecti, tum ex parte subiecti, perinde dari possunt respectu obiecti præscindens ab absentia, & præsentia, absentis, & præsentis, & sic de aliis quibusvis aliorum affectuum obiectis peculiaribus. Excipitur tamen delectatio quoad infinitatem, præterquam successiua: quia bonum sensibile præsens semper est finitum, & propter præsentiam non potest apparet, nisi vt finitum, & quale est. Neque quoad hoc est eadem proportionalis ratio de tristitia. Quia tristitia concipitur de absentia, & priuatione omnis boni concupiti. Possunt autem abesse simul omnes diuitia, omnes honores, omnésque voluptates desideratae, possuntque perinde apprehendi postquam superuenit impedimentum eorum, atque dum apprehendebantur ut futuræ. Hinc prouenit, magnitudinem delectationis sapè non correspondere magnitudini concupiscentiæ, ac desideri, cùm adest, quantum potest, bonum concupitum, seu desideratum, tristitiam verò eidem concupiscentiæ, seu desiderio semper correspondere iuste, cùm impeditur, ac excluditur idem bonum. Itaque tristitia eodem prorsus modo conuenit esse finitam, quo amori, desiderio, spei, &c. delectationi verò, & voluptati nequaquam. Semper enim, & omni modo hæc est finita, præterquam successiue. Igitur diuisio passionum in innaturales, & naturales; infinitas, & finitas est legitima modo explicata.

Ad 1. Illud ipsum, quod appetitur appetitu in nato independenter ab eius apprehensione, appetentis propria, terminat appetitum animalem, & elicitum, quando proponit per sensum, aut rationem. Appetitus autem animalis congruens eomo do appetitui innato, dicitur naturalis, non prout natura, & naturale contraponuntur intentioni, & intentionali, sed quatenus contraponuntur iis, quæ repugnant naturæ, quæque exorbitant ab eadem.

Ad 2. Conceditur, passiones innaturales, ex parte obiecti tantum, esse rationales, seu intellectuales. Sed negatur, affectus appetitus sensitivus proprios hominis non posse dependere ab intellectu. Quia intellectus non solum cognoscit spiritualia, sed etiam sensibilia bona, eaque non solum in com muni,

muni, sed etiam in particulari, atque etenim potest mouere non solum voluntatem, sed etiam appetitum sensitum, qui radicatur in eadem anima rationalis substantia. Præterea intellectu apprehendente sensibilia vniuersaliter, atque ind. hinc potest induci, atque inducitur s. p. in sensu imaginatio particularis proponens appetitum imperfectum ad modum suum, quod ratio modo suo particulari proponit voluntati. Vtique igitur modo dari potest in appetitu sensituo affectus, quadratus rationalis, seu intellectualis, propter dependentiam specialem mediatam, vel immediatam ab intellectu.

Ad 3. Obiectum appetitus est bonum apprehensum, ideoque diversificatur iuxta diversitatem apprehensionis, quatenus proponentis diuersas rationes formales obiectivas. Dicitur autem est, per rationem, & intellectum innotescere in rebus etiam sensibilibus plures rationes formales obiectivas, prædictas speciali virtute motiva appetitus, quas non potest assequi sensus, neque illo modo imaginari ex se præcisè. Vnde passiones, quæ dictæ sunt rationales, & propriæ hominum, aut omnium, aut aliquorum, dissident specie à passionibus naturalibus, quæque sunt communes homini cum brutis.

Ad 4. Conceditur sequela de innaturalitate delectationibus quoque communi, iuxta præmissam innaturalitatem intelligentiam, ex qua patet ad rationes in contrarium. Primum enim homini est naturale, non solum quod secundum sensum, sed etiam & maximè, quod secundum rationem, licet hoc posterius dicatur innaturale relatiue ad naturam, quatenus communem omni animali, idque per excessum ad ipsam. Deinde quod est innaturale solum per excessum, non est violentum, sed quod est innaturale per contrarietatem, & repugnantiam respectu naturæ. Non sunt autem huius posterioris rationis affectus, qui dicti sunt innaturales. Deum quod constituit secundum naturam rationalem est delectabile, vt patet, & tamen est innaturale per excessum modicè.

Ad 5. Sunt quidem maximè omnium naturales affectus prosequutionis pertinentes ad concupiscentiam propter rationem obiectiōnis. Sed non propter sunt omnibus modis innaturales affectus fuge. Quia facta suppositione mali imminentis, aut præsentis est omnino conformis naturæ fuga ab illo. Sed neque affectus pertinentes ad irascibilis sunt omnes vniuersaliter, omnibusque modis innaturales. Quia natura inclinat ex se ad rationem bonitatis, quæ præminet in iis eiusmodi affectibus, qui sunt prosequutiui, & similiter abhorret à ratione malitiae, quæ præminet in auersatiuis; tametsi extēdi non possit per se, & absque adminiculo apprehensionis, ad compositionem, & comparationem boni, & mali. Vnde quia aliqui affectus irascibilis feruntur ad præminentem rationem, & bonitatem, & malitiam, quæ non nisi per rationem manifestari possunt, conuenienter ij. etiam affectus diuini sunt in innaturales, & naturales, seu rationales, & irrationales.

Ad 6. Infinitum dicitur duplicitate. Primo per præcisionem à fine, & syncategorematice. Secundo categorematice, & positivè, seu quasi positivè. Conceditur, passiones nullas possit esse infinitas categorematice, ac positivè, quod solum concludit obiectio. Ceterum præcisus, & syncategorematice possunt esse infinitæ dependentes ab intellectu. Quia intellectus potest apprehendere diuinitas, & similia, quin præfigat ullum illis finem, ac certum terminum, & consequenter appetitus potest ferri ad eadem simili modo.

Ad 7. Exempta iam est nuper art. 6. ab infinitate

delectatio, præterquam successiū, ibidemque ostensa est peculiaris quoad id ratio de delectatione, de que aliis affectibus. Nec obstat, reliquos affectus tendere ad delectationem, vt ad centrum. Quia continentur eam iudicare, quantum possunt, iuxta naturam apprehensionis præcedentis, & non etiam eius, quæ subsequitur ad præsentiam boni, quæque est immediatè directua delectationis.

Q V A E S T I O X L I I I .

Vtrum prima passio sit amor; præcipua vero sit delectatio?

V Idetur, nec amor esse prima passio ordine causalitatis, nec delectatio ordine dignitatis. Quia quod est maioris perfectionis, est maioris causalitatis, & virtutis effectuæ. Omne enim bonum est communicatum sui, & eo magis, quo melius est. Repugnat igitur, aliam passionem esse primam ordine causalitatis, & aliam, ordine dignitatis. Quæ enim est prima ordine dignitatis, atque adeo est optima, eadem necessario est prima ordine quoque causalitatem, seu quoad virtutem causalitatum, eiusque vniuersalitatem.

2. Passiones irascibilis sunt maioris perfectionis ex genere suo, quæque passiones concupisibilis; tunc quia feruntur ad bonum arduum, atque ad superrandam eius difficultatem ordinantur, quod patet, ad peculiarem quandam præstantiam pericinere; tum quia secundum suum conceptum perfectum, & completum dependent specialiter ab intellectu, & ratione, vt s. p. notatum est superius, præsertim circa iram. Delectatio autem pertinet ad concupiscentiam. Igitur delectatio dici non potest passio præcipua, seu prima ordine dignitatis.

3. Amor est debilissimæ entitatis inter omnes passiones. Quia habet rationem puræ dispositio- nis, & coaptationis ad reliquos affectus, vt dictum est quæst. 6. Repugnat autem esse primum, ac præcipuum quoad causalitatem, quod est debilissimæ, ac infimæ entitatis. Ergo amor non est prima passio ordine causalitatis.

4. Inter virtutes ea est maximæ & causalitatis, & perfectionis simul, quæ est amatua. Charitas enim, ad quam pertinet dilectio, est maxima omnium virtutum. Ergo similiter inter passiones, quæ est amatua, est prima non solum ordine causalitatis, sed etiam ordine dignitatis, & perfectionis.

5. Quilibet passio potest esse causa cuiuslibet alterius passionis. Quia odium circa aliquod malum potest esse causa amoris circa bonum exclusum talis mali, & similiter desperatio, aut timor circa unum, potest esse causa audiendi circa aliud; vt superius dictum est in loco, ea. Imque est ratio de quibusvis aliis passionibus, & quidem à fortiori quoad plerique, vt pote nallam similiter habentes oppositionem inter se. Nullus igitur ordo causalitatis determinatus constitui potest inter passiones, penes conceptum specificum ipsarum.

6. Quod est causa præsentia obiecti delectabilis est præstantius delectatione. Quia ipsum delectabile præsens præstat delectationi. Est enim causa eius aquiuoca, atque causa aquiuoca præminet suo effectui. Eadem verò ratione necessaria est, vt præcellat delectatio præsenti, quod est causa præsentiæ eius. Omnes autem alia passiones præter delectationem habent rationem causæ respectu præsentiæ delectabilis, quia omnes intrinsecè ordinantur ad illam inducendam. Omnes igitur reliquæ passiones

passiones præstant delectationi, suntque perfectiores eadē.

7. Quod est maximè vnitum cum bono, est optimum. Passio autem amoris est maximè vnitum cum bono, ut dictum est supra quest. 9. Ergo amor potius, quam delectatio, dici debet prima passio ordine dignitatis, & perfectionis.

8. Si delectatio esset perfectissima inter passiones, tristitia, quæ est illi opposita, esset consequenter infima passionum omnium. Et similiter audacia, & ira, quæ sunt propinquiores delectationi, quam spes, essent nobiliores eadem spe. Hæc autem, & alia similia, quæ consequuntur ad eandem positionem, repugnant sententiæ communi dicenti cum D. Thoma quest. 25. art. 4. quatuor principales passiones esse gaudium, & tristitiam, spem, & timorem, iuxta illud Boët. de consol. metr. vlt. *Gaudia pelle, pelle timorem: Spemque fugato, nec dolor adsit,* quibus principales passiones exprimere voluit. Ergo delectatio non est passio præcipua.

Art. 1. Respondetur. Quod est primum in intentione, esse vltimum in exequitione; & consequenter quod est primum in exequitione, esse vice versa vltimum in intentione, vulgare, & verissimum est axioma ex Philosopho. Manifestum autem est, quod est primum in intentione, primumque tenet locum in affectu, & appretiatione, esse præcipuum & optimum; infimum vero minimaque bonitatis esse, quod est vltimum in intentione, & postrem locum tenet in affectu, & appretiatione. Manifestum rursus est, delectationem esse & primam in intentione, & vltimam in exequitione. De exequitione res est clara quia delectatio est affectus quietatius, in quo velut in centro suo quiescit appetitus; itavt eo habitu nihil vltius moliatur circa obiectum eiusdem affectus, ut dictum est supra quest. 17. Hinc patet altera pars de intentione, quia id necesse est, ut primo, ac præcipue intendatur, quod maximè explet, & quietat appetitum. Manifestum similiter est, amorem esse primum in exequitione, & vltimum in intentione. De exequitione nihil necesse est addere iis, quæ dicta sunt supra quest. 6. Inde enim constat amorem esse affectum dispositiū, & coaptatiū amantis respectu omnium conuenientium sibi. Nulla autem operatio præcedere potest in vlo genere dispositiū, & coaptatiū vniuersalem intra idem genus. Hinc deducitur altera pars de intentione: quia dispositio ad aliquid habet rationem medij, & instrumentum ad illud, idque non tanti fit, nec tantum intenditur, quam hoc aliud. Patet igitur primam passionem ordine causalitatis efficientis, & exequitionis, eandemque vltimam ordine causalitatis finalis, & intentionis, esse amorem, & delectationem vice versa esse præcipuum, ac primam ordine causalitatis finalis, ac intentionis: postremam vero ordine causalitatis efficientis, & exequitionis. Affectus igitur perfectissimus omnium ex genere suo est delectatio; primæ vero, ac vltissimæ causalitatis efficientis affectus est amor.

Art. 2. Hinc desumi potest ordo perfectionis, & causalitatis inter reliquias passiones. Quia quæ sunt propinquiora primo in aliquo genere, sunt priora intra idem genus; posteriora vero, quæ sunt remotiora ab eodem. Dicuntur potrò propinquiora primo, quæ sunt illi magis similia, & remotiora, quæ sunt magis dissimilia. Patet autem, delectationi, quæ est maximæ perfectionis esse similiores affectus prosequutiū, nec non eos, in quibus prævaleret ratio prosequutionis, quæ affectus consistentes in auersione & fuga, necnon eos, in quibus prævaleret ratio auersionis, & fugæ. Quia delecta-

tio est pura prosequutio boni, & quidem vltimo completi in genere suo, atque constituti in statu perfectissimo, nempe boni præsentis, & possessi. Deinde inter affectus prosequutiū, & præminentis prosequutione, iij sunt similiores delectationi, quorum est maior adhæsio ad bonum, atque ad maiorem rationem bonitatis: quia delectationi conuenit plena adhæsio ad completam rationem bonitatis, ut dictum est. Quapropter affectus irascibilis, in quibus prævaleret ratio prosequutionis, nempe spes, audacia, & ira, sunt majoris perfectionis, quam alij affectus prosequutiū concupisibilis, nempe quam amor, & desiderium, seu concupiscentia. Quia videlicet priores affectus feruntur ad rationem boni, quatenus superatū difficultatum, eisdemque præponderant, ac proinde continent in se maiorem appretiationem boni, quam posteriores affectus, quibus deest specialis eiusmodi appretiatio boni, atque cætera sunt paria. Eadem ratione ira est perfectior, quam audacia, & hæc, quam spes. Quia audacia præfert rationem bonitatis, ad quam afficitur, maiori difficultati, nempe terribilibus aduersus salutem, & vitam, a quibus præscindit spes. Ira vero afficitur ad rationem honoris, & excellentiæ, quæ præfertur reliquis temporalibus bonis, eamque præfert & contraponit quibusvis indiscriminatim malis occurribus in contrarium, idque præcellit & spēi, & audacia. Iam concupiscentia comparata cum amore facile apparet eo præstantior: quia concupiscentia continet in se prænatū determinatum ad præsentiam boni, qua fruatur delectatio. At amor contentus simplici complacentia in bono præscindit ab absentia, & præsentia boni, neque est determinatus ex se præcise ad præsentiam potius, quam ad absentiam boni, vel inducendam, vel repellendam, idque minimè omnium, atque debilissimè participat de conceptu delectationis inter affectus prosequutiū. Quorum proinde series, & gradus, quoad perfectionem attinet, est talis delectatio, ira, audacia, spes, concupiscentia, amor.

Art. 3. Inter affectus consistentes in auersione, & fuga, ordo imperfectionis, seu recessus, & dissimilitudinis respectu delectationis hic est: tristitia, seu timor, mansuetudo, timor ignarus, desperatio, timor dissidentia, abominatio, seu fuga, odium. Quia videlicet tristitia directe, & totaliter opponitur delectationi, eisdemque est summè dissimilis, ut pote specificata ex malo præsenti, ut præsenti. Mansuetudo vero opponitur similiter ira, quam dicta est supremæ perfectionis post delectationem, & consequenter despicit honorem lassum præ incommodo occurrente in eius reparatione, tametsi præponatur ut superabile absolutè. Quo autem est maior, ac præstantior ratio bonitatis neglecta, eo est maior vilitas affectus. Succedit mox timor ignarus, qui similiter contemnit viatoriam terribilium, quæ est præstantior, quam victoria aliarum difficultatum, quibus solum ex parte cedit timor dissidentia, desperatio vero totaliter; cum de reliquo utriusque huic affectui commune sit, ut negligat eodem modo viatoriam eiusmodi minorum difficultatum, idque minus præstantem, quam sit victoria negligens per timorem ignarus. Est igitur maioris imperfectionis desperatio, quam timor dissidentia, & maioris adhuc timor ignarus. Redit igitur ordinati sunt iij affectus omnes quoad imperfectionem, & recessum, seu dissimilitudinem respectu delectationis.

Art. 4. Ordo causalitatis efficientis, seu exequitionis constituendus est similiter per propinquitatem, & similitudinem respectu amoris, quem di-

ctum

etum est esse primum in exequatione. Maxima autem similitudo cum amore conuenit desiderio, seu concupiscentia. Quia solum differt ab amore per rationem boni absentis, ad quod fertur cum præcisione à reliquis omnibus, à quibus & amor præscindit. Succedit deinde spes, quæ superaddit bono absenti rationem ardui, qua sola circumstantia auget dissimilitudinem concupiscentia respectu amoris. Post spem sequitur audacia, quæ similiter superaddit terribilitatem difficultati, ratione cuius differt spes à desiderio, & specialiter ab amore. Exequatio iræ est eodem modo posterior his aliis affectibus. Quia complectitur in suo obiecto indiuisim rationes differentiales eorum omnium, & præterea superaddit commensurationem mali inficti cum infligendo, atque in ea commensuratione constituit rationem bonitatis specialis, ad quam afficiuntur. Postremum denique exequationis locum tenet delectatio inter affectus prosequutios: quia est summe inter eosdem dissimilis amoris, utpote terminata ad præsentiam, & possessionem boni, quæ est summe difficilis præcisioni ab absentia, & præsentia boni, tam in se, quam in sua causa, id est à futuritione etiam, & non futuritione, à possibilitate, & impossibilitate.

Art. 5. Effectus auersatiu eodem modo; eademque proportionali ratione ordinantur inuicem, atque effectus prosequutui, quibus opponuntur. Ita nimirum ut odium præcedat timorem diffidentia, qui deinde inducat desperationem, & hæc rursus timorem ignauum, post quem succedit mansuetudo, & post hanc postremo tristitia. Idem autem effectus auersatiu cum iis solum affectibus prosequutius comparari possunt, quibus ex suo conceptu coexistunt. Atque sub hac comparatione odium malorum bono amato procedit primitus ab amore eius boni. Quia est simillimum amoris, propter præcisionem similem ab absentia, & præsenti, alisque specialibus circumstantiis mali, quod odit. Sequitur deinde spes vitandi malum odio habitum, propter circumstantiam arduitudinis, quæ superadditur malo, quatenus terminat spem suæ vitationis. Similiter desperatio circa aliquod seu bonum, seu malum cooperatur ad actum audacie circa bonum, aut malum aliquod, cuius, seu obtinendi, seu vitanadi spes simul adest cum eadem desperatione. Eadem est ratio de mansuetudine circa vnam iniuriam, respectu iræ circa iniuriam aliam, cuius vindicandæ spes coexistit, necnon audacia ad vindicandum sufficiens. Demum tristitia de laetione honoris, seu excellentiæ, si adhuc, simul iudicetur effectus; cooperatur illis ad actum iræ ad quem dictum est consequi delectationem. Talis igitur est vniuersaliter, & particulariter ordo inter passiones, tam intentionis, quam exequationis, & perfectionis, atque imperfectionis, atque in genere causæ tum finalis, tum efficientis: tenetque primum locum dignitatis delectatio, causalitatis vero efficientis amor; atque per propinquitatem, & distantiam ad hæc duo extrema constituitur series, & ordo uterque inter reliquias passiones, intercessit semper in medio passionum concupisibilis iis, quæ pertinent ad irascibilem, modo explicato, qui est conformis D. Thom. quæst. 25.

Ad 1. Passiones sunt causæ instrumentales animalis, quibus vtitur ad bonum suum. Ex instrumentis autem prius adhentur, quæ sunt minus perfectæ, ac deinde quæ sunt perfectiora. Vnde ratio obiectiæ valet potius ad oppositum in subiecta materia, atque principium, quod assumit, verificatur de causis non subordinatis inuicem per modum instrumenti.

R. P. de Esperanza Curs. Theol. Tom. II.

Ad 2. Dicitur similiter, passiones irascibilis habere perfectionem solum instrumentariam in ordine ad finem intentum ab animali, qui est delectatio, ideoque sunt minoris perfectionis, quam ipsa. Quod verò cædem passiones, secundum suum conceptum omnino perfectum, sint specialiter participes rationis, solum conuincit, delectationem, quæ suboritur illis præsentibus, esse maiorem ceteris paribus. Quod est verum, quia delectationi de bono obtinet superadditur eo ipso delectatio specialis de via difficultatis, quæ habet specialem bonitatem, eo maiorem, quo difficultas fuit maior.

Ad 3. Natura incipit ab operatione imperfecta, eaque iuuante, procedit deinde ad aliam, atque aliam perfectiorem. Hoc igitur modo amor, qui est minima perfectionis, exercetur per se immediatè circa effectum minima itidem post ipsum perfectionis, nempe circa desiderium, & deinde fit progressus ad affectus perfectiores. Quapropter amor dicitur esse primus secundum ordinem causalitatis efficientis, non propter præstantiam sive actionis immediatæ, sed propter vniuersalem solum dependentiam immediatam, vel immediatam reliquarum omnium passionum ab ipso.

Ad 4. Virtutes non multiplicantur, sicut passiones secundum diuersitatem statuum, & conditionum peculiarium, quibus contingit diuersimodè affici obiectum quoad rationem bonitatis physice. Quia specificatum peculiare cuiusque virtutis est sola ratio specialis honestatis, quæ non est diuersa propter absentiam, & præsentiam, difficultatem, & facilitatem, secundum se. Quapropter charitas adharet summo bono propter se, tum absenti, tum præsenti, ac posse; tum etiam cum præcisione ab utraque ea circumstantia, ut dictum est in quæstionibus de hac virtute. At passio amoris dependet intrinsecè ab eadem præcisione, eaque propter non potest habere ullum actum circa bonum, ut præsens. Nulla igitur est pars ex perfectione charitatis, quæ est determinata ad sumnum bonum, super omnes alias virtutes, pro simili excessu amoris, qui est passio, super omnes alias passiones.

Ad 5. Quæstiones scientifice instituuntur de iis, quæ sunt per se, quæque conueniunt singulis ex suo conceptu specifico. Atque hoc pacto datur ordo certus, ac determinatus inter passiones omnes, tam quoad exequationem, quam quoad intentionem, & perfectionem. Quod autem odium aliquod sit causa alicuius amoris, & aliqua desperatio alicuius audacia, & sic de similibus est per accidens, & ex suppositione, non per se, & ex conceptu specifico; cum è conuerso omne odium ex conceptu suo specifico præsupponat amorem, & audaciam spem, & sic de similibus iuxta dicta. Quam differentiæ, quæ est valde notabilis in processu doctrinali, nonnulli non obseruant, & ideo negligunt ordinem passionum præscriptum à D. Thom. aliisque communiter. Sed hoc non indiget vltiori impugnatione, cum abunde sufficiat insinuatio crassa, & quicunque.

Ad 6. Quidquid fit de comparatione delectationis cum suo obiecto quoad magnitudinem, & excessum bonitatis, manifestum est ex dictis, eandem delectationem præeminere ex genere suo reliquis omnibus passionibus, tametsi omnes in hoc vnum incumbant, ut inducant obiectum delectationis, tanquam causæ proximæ, & remotæ eiusdem obiecti. Quia nimirum huiusmodi causalitatem exercunt in genere causæ instrumentalis, ut dictum est, atque obsequuntur delectationi, tanquam fini suo influenti in eadem omnes in genere causæ finalis, quæ est potissima causalum.

Ad 7. Amor est vniuersaliter bono intentione

liter tantum, & affectiuè. At delectatio vnit cum eodem bono, & affectiuè, & realiter, quæ est, duplo maior vnio, vti notatum est superius in loco. Ergo delectatio est nobilior ex hoc etiam capite.

Ad 8. Gaudium, & tristitia; spes, & timor dicuntur à D. Thoma, & aliis communiter passiones principales, non propter excessum perfectionis super omnes alias passiones, vt aduerit Caetanus cum D. Thoma illo ipso in loco; sed quia habent singuli ex illis affectibus specialem quandam rationem termini ultimi, atque inde specialem quandam conspicuitatem, & apparentiam maiorem. Delectatio enim, seu gaudium est ultima quies in bono, & similiter tristitia est ultima inquietudo, ac perturbatio in malo. Item spes est motus quodammodo ultimus ad bonum, & similiter timor est motus quodammodo ultimus à malo, nempe modo sufficienti ad prædictam specialem apparentiam maiorem. Cæterum hoc qualemque sit, nihil refert ad intelligentiam numeri, aut ordinis realis passionum.

QVÆSTIO XLIV.

Virūm affectus appetitus sensitivi sint in una quaque specie maiores, quam affectus intellectuales?

Videntur esse maiores. 1. Quia quorum cognitione est melior, appetitio quoque est maior. Virtus enim appetitiva est perfectè subordinata virtuti apprehensioni. Est autem melior in nobis cognitione sensibilium, & bonorum, & malorum; quia sensibilia cognoscimus immediate, ac intuituè, intelligibilia vero solùm mediata, ac abstractuè. Cognoscitur vero melius, quod cognoscitur immediate, & ratione sui, quam quod mediata tantum, & ratione alterius: sicut diligitur magis, quod diligitur immediate, & propter se, quam quod mediata tantum, & propter aliud, iuxta illud vulgare; propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Affectus igitur circa sensibilia, quorum est appetitus sensitivus, sunt in nobis maiores, quam circa intelligibilia, quorum est voluntas.

2. Ad ea, & aduersus ea minus afficiuntur, quæ prosequimur difficultius, & à quibus difficultius auertimur. Quia difficultas agendi remoratur causam, eiusque conatum infringit, ac minuit. Difficilius autem prosequimur bona intelligibilia, quam sensibilia. Quod colligitur aperte à posteriori: quia plerique prosequuntur bona sensibilia contemptis intelligibilibus, & pati admodum prosequuntur intelligibilia contemptis sensibilibus. Ea autem sunt faciliora, quæ frequentius eueniunt, & difficiliora, quæ raro. Karitatem enim electionis in iis, quæ sèpè occurunt, sola potest inducere difficultas eligendi, solaque facilitas frequentiam. Pateretur difficultorem esse respectu nostri prosequitionem bonorum intelligibilium, quam sensibilium. Consequenter fuga etiam, & auersio malorum intelligibilium est difficultior: quia fuga, & auersio cuiusque malorum fundatur in prosequitione boni oppositi, & in adhäsione ad ipsum; atque hæc prosequitio, & adhäsio est mensura fuga illius, & auersioni. Prosequitio igitur, & auersio bonorum, malorumque intelligibilium, quæ spectant ad voluntatem, est minor in nobis quam sensibilium, quæ spectant ad appetitum sensitivum.

3. Quorum effectus sunt maiores, & in quibus contingit esse excessum, sunt maiora, quam quibus conueniunt opposita. Manifestum autem in primis est, in affectibus appetitus sensitivi accidere sèpè

excessum, quem temperare, ac refranare oporteat; cundémque esse impossibilem in affectibus spirituibus, quos potius oportet promouere semper in maius. Deinde affectus appetitus sensitivi inducunt transmutationem corporalem, cámque nonnunquam vehementem usque ad eum, vt auferat totaliter visum rationis, in modo & ad interitum perducat, vt dictum est supra circa delectationes præfertim, ac tristitias. Affectus autem circa spiritualia nihil eiusmodi efficiunt, aut efficere sufficiunt. Ergo.

4. Ad eum modum comparatur vis sensitiva tota ad intellectum, quo tactus ad visum: quia visus est magis, vniuersaliusque cognoscitius, quam tactus, sicut intellectus, quam sensus. Affectus autem circa tangibilia sunt maiores, quam circa visibilia: quia affectus circa sensibilia per visum ordinatur ad affectum circa sensibilia per tactum, atque hæc sunt illorum finis, vt dictum est supra ex Philosopho. Ergo affectus circa sensibilia sunt similiter maiores, quam circa intelligibilia.

Art. 1. Respondetur. Magnitudo affectus dependet ex magnitudine obiecti motiui, & cognitionis; qua idem motiuum proponitur. Potest autem duplex affectuum genus considerari, tum in appetitu sensitivo, tum in voluntate. Alij namque sunt affectus reflexi circa operationes proprias vtriusque potentie; alijs directi circa obiecta alia. Et quidem affectus reflexi sunt proculdubio maiores circa operationes intellectus, & voluntatis, quam circa operationes sensus, & appetitus sensitivi. Quia intellectus, & voluntas sunt perfectiores, quam sensus, & appetitus sensitivi, ac proinde operationes vtriusque illius potentie sunt perfectiores, maiorisque bonitatis, quam operationes vtriusque potentie posterioris. Et præterea eadem operationes intellectus, & voluntatis cognoscuntur melius, quam operationes sensus, & appetitus sensitivi. Quia intellectus vniuersaliter est magis cognoscitius, idemque est perfectè reflexius; sensus vero reflectit imperfectè, in modo vix reflectit, præterquam implicitè, & virtualiter supra suos actus.

Accedit actus appetitus sensitivi non posse permanere diu, tum propter fluxum, ac refluxum irrequietum obiectorum sensibilium, tum propter agnatam illis transmutationem corporalem, cuius diuturna uniformis permanentia est valde nociva, ac intolerabilis; vti ponderatum est supra in communione quæst. 3. Operationes vero intellectuales sunt maioris permanentiae propter rationem vtrobiisque contrariam. Afficit autem magis bonum maioris permanentiae, quam quod citè transit, ceteris etiam paribus. Affectus igitur reflexi sunt certissime maiores, & per se, & respectu nostri, in voluntate, quam in appetitu sensitivo, vti obseruat Dius Thomas quæst. 31. art. 5. circa delectationes, quare tamen, & reliquorum affectuum est eadem proportionalis ratio, vt patet ex discursu præmisso, nisi quod facilius interuenit aequiuocatio, & fallentia in cognitionibus dirigentibus alias species affectuum, quam in iis, quibus diriguntur delectationes, quatenus posteriores istæ cognitiones sunt de obiecto præsenti vt præsenti, quod patet innotescere magis, accertius.

Art. 2. Circa affectus directos distinguendum est, quod est per se, ab eo, quod est per accidens. Fieri namque potest, vt quod ex sua natura, & per se est magis, efficaciusque motiuum potentie appetitiva, atque adeo aptum ad gignendos affectus maiores afficiat nihilominus inefficacius, ac remissius in actu secundo, & de facto propter defect cognitionis, aut propter inexistenter habitum ad opus positum; & similiiter fieri potest è conuerso, vt quod est

est minùs motuum, minusque appetibile per se, moueat nihilominùs, afficiatque magis per accidens, propter rationem contrariam. Certum est bona intelligibilia esse maiora, ac proinde induciua maioris affectus, loquendo per se. Qod confirmari inter alia potest ex contemptu reliquorum bonorum corporalium comparatione honoris, quod est bonum intelligibile. Prodigunt enim homines diuitias, & vitam quoque ipsam propter incolumentem honoris. Verum maxima huius rei probatio est, quia homo, quod rationalis, ac intellectualis est, præminet incomparabiliter brutis, & consequenter sibi quod sensitiuus præcise est. Consequens namque est, bona intelligibilia, quorum est capax rationalitas, ac intellectualitas præminere itidem in comparabiliter sensibilibus omnibus. Sed & cognitio intelligibile est perfectior, ac maior, quam sensibilium, quod sensibilia præcise sunt. Quia intellectus scrutatur intimius suum obiectum, & comprehendit magis, quam sensus suum: quia sensus hæret in exterioribus accidentibus rei, nec percipit substantialiam eius, præterquam mediæ, ac denominariæ. At intellectus peruidit ad quidditatem usque rei: quia obiectum intellectus est quod quid est, ut dicit Philosophus. Quia de cœlo, nemo est, qui non præligat carere visu corporali, quam visu intellectuali, sicut carent bestie, & homines stulti, ut dicit August. lib. 14. de Trinit. cap. 14. Sunt igitur maiores per se, & ex sua natura affectus intellectuales in omni genere, quam qui sunt proprii appetitus sensitiui.

Art. 3. Affectus nihilominùs appetitus sensitiui sunt in plerisque maiores per accidens, quam affectus voluntatis circa bona spiritualia. Idque primum, ac principaliter, quia bona intelligibilia innotescunt nobis mediantibus sensibilibus. Plerique autem hærent in prima ista superficie, nec applicant intellectum, ut attenta consideratione, ac meditatione enibiles bona spiritualia, quæ faciunt appetitum perfectum. Quia nullus est, qui recognitet corde, ut dicitur Ierem. 12. 11. atque corpus quod corrumptitur, aggranat animam, & terrena inhabitatione deprimit sensum multa cogitantes, ut habetur Sap. 9. 15. Accedit deinde affectus appetitus sensitiui esse coniunctus cum transmutatione corporali, ratione cuius innotescunt magis, & percipiuntur clarius, & ratione eiusdem queruntur sœpe tanquam remedia, & medicinæ aduersus affectus alios, & dispositiones corporales illatiuus molestiæ, & quasi ægritudinales, ideoque queruntur audiens, atque appetitus incumbit eisdem intentiis, majorique prorsus impetu. Nihil autem huiusmodi intercedit in affectibus pure intellectualibus. Affectus igitur appetitus sensitiui sunt per accidens maiores respectu nostri, quam affectus pure intellectuales, licet per se isti potius præualeant, ut dictum est, atque dominentur appetitu sensitiui, ut expositum est supra q. 4.

Ad 1. Non concludit illa ratio vniuersaliter, sed solum de eo, quod est per accidens, & plerunque euenit. Quia fieri absolutè potest, debetque ab omnibus fieri, & sit a nonnullis, ut intellectus per discursum, & meditationem circa spiritualia bona superer primam spontaneam apparentiam sensibilium ad sensum. Potentia enim perfectior, qualis est intellectus, potest intimius scrutari, ac manifestare obiecta, quæ apprehendit mediante sensu, quam sensus ea, quæ percipit immediatè, unde illud de maiori perfectione attingentia immediata, quam mediata procedit tantum respectu eiusdem potentie, non vero respectu diuersarum, earumque valde imparium. Paritas de dilectione immediata, & media, seu propter se, & propter aliud, ideo nihil conuincit, quia potentia appetitiva inferior non ita

R.P. Esparza Curs. Theol. Tom. II.

iuuat, ac manuducit potentiam appetitivam superiorem, sicut cognoscitua cognoscituum, sed vinaquaque potentia appetitiva determinatur per intentionem sui finis, ad prosequutionem suorum mediorum.

Ad 2. Difficultas prosequutionis, aut fugæ potest fundari, tum in exiguitate bonitatis, aut malitiae, tum in magnitudine vtriusvis. In exiguitate quidem, quia parua bonitas, & malitia habent paruam vim mouendi appetitum, ideoque difficulter illum ducuntur ad se, dum est intentus ad alia, præsertim longè maiora, ac præstantiora. Hoc modo est difficultum viris sanctis, ut afficiantur ad aliquid temporale. Similiter est difficile potentia appetitiva ignobili, aut ignobiliter dispositæ, ut afficiatur ad maximum, & præstantissimum bonum: quia non habet parem bonitati obiecti cognitionem, aut comprincipium aliud necessarium. Hoc pacto est difficultis dilectio Dei peccatori, & cuius valde intento bonis temporalibus, aut non præuento auxiliis gratiæ Dei sibi congruentibus. Primum difficultatis genus valet ad debitandum, minuendumque affectum. Auget vero eundem posterius difficultatis genus. Quia difficultas amplectendi magnum bonum non superatur nisi per affectum saltem appetitiæ magnum erga magnam bonitatem, eidemque proportionatum. Necesse namque est ut potentia appetitiva adhibeat magnum conatum ad superandum magnam difficultatem, & ad eliciendum affectum proportionatum magno bono. Iam difficultas nostra in prosequutione bonorum spiritualium est posterioris huius generis, ut pater ex dictis, ideoque raritas prosequendi est vera, non vero paritas prosequutionis, saltem vniuersaliter. Idem dicitur de fuga seruatis seruandis.

Ad 3. Nimetas, & excessus in affectibus appetitus sensitiui accidit propter paruitatem obiectorum, circa quæ versatur, quæ propterea non sunt digna magnitudine illimitata affectus, sicuti sunt bona spiritualia, respectu quorum proinde potest affectus esse multo maior omni affectu sensitiui, quin sit excessivus. Similiter quod affectus appetitus sensitiui transmutent corpus etiam extremè usque ad interitum, & nihil tale efficere possunt affectus vlli spiritualia, non prouenit ex paruitate horum, & magnitudine illorum, sed ex dependentia appetitus sensitiui, & independentia voluntatis ab organo corporeo, ut dictum est iterum supra.

Ad 4. Obiectum tactus adest intimius tangenti, quam visum videnti, ideoque mouet fortius; cum aliunde vtrique potentia sit materialis, eidemque proinde rationis, cum sola extensione maiori visus, quam tactus. Intellectus vero est potentia alterius generis, ut pote spiritualis, ideoque incomparabiliter perfectior, quam sensus. Vnde paritas non tenet quoad propositum.

Q V A E S T I O X L V.

Vtrum omnes complexiones individuales passionum sint in omnibus hominibus aquales relativæ ad finem ultimum?

Videntur esse inæquales. 1. Quia vnumquodque dicitur bonum, vel malum, aut minus bonum, prout est aptum, vel ineptum, aut minus aptum ad finem suum. Quidam autem homines dicuntur habere ex sua individuatione, animam bonam, & bonam indolem; quidam vero malam, ut pater inter alia ex illo Solomonis Sap. 19. Puer

I 2 autem

autem eram ingeniosus & fortis sum animam bonam. Vbi clare datur intelligi, quibusdam inesse perinde, ex sua individuatione speciale anima bonitatem, qua carent alij, atque inest quibusdam ex eadem individuatione specialis vis ingenij, qua carent alij; Ergo quidam naturaliter, ac individualiter sunt animae, ac indolis bona, alij verò mala, seu non tam bona, ac proinde quidam sunt natura boni, alij natura mali, seu non tam boni. Confirmatur ex communi consensu constitutae eiusmodi differentiam in pueris etiam ante usum rationis, necnon dum usus rationis vix quidquam praeualeat supra inclinationem naturalem, ac individualis. Quidam enim ex tunc dicuntur boni, alij nequam, proptereaque illi diliguntur, hi verò vitantur magis. Istiusmodi autem discrimen non aliud prouenire potest, quā ex dispari in diversis complexione passionum, & remotè ex dispari temperamento. Quid verò manifestius esse potest, quā non esse inuicem aequales relatiū ad finem hominis eas complexiones passionum, ratione quarum alij euadunt boni, seu indolis, & animae bona, alij è contra?

2. Certum est, quae sunt specie diuersa, esse inuicem inaequalia, seu prædicta inaequali bonitate. Certum rufus est, inter ea, quae sunt inaequalis bonitatis, illa esse similia Deo, quae sunt meliora. Quae duo stabilita sunt quæst. 44. de Deo ad 7. art. 2. Certum denique est, complexiones passionum esse in diversis diuersas specie. In quibusdam enim præualeat irascibilis, in aliis concupisibilis; quidam sunt audaces, quidam timidi; in quibusdam est maior propensio ad amorem, in quibusdam ad odium, & sic de similibus. Cum igitur homines propter diuersas complexiones passionum euadant inaequaliter similes Deo, ex sua individuatione, vt appareat ex principiis positis; dubitari minimè potest, quin ratione earundem complexiorum euadant iudicium inaequaliter idonei ad consequitionem, & fruitionem sui ultimi finis, qui est Deus. Impossibile nimirum est, vt qui est similius Deo, non congruat eo ipso magis coniunctioni cum Deo. Igitur complexiones passionum non sunt omnes inuicem aequales relatiū ad ultimum finem.

3. Videtur, ita se habere complexione, & temperamentum passionum ad salutem animae, & ad operationes honestas, ac in honestas, sicut se habet temperamentum physicum qualitatum naturalium ad salutem corporalem, & ad operationes eidem utiles, vel nocentes. Complexiones autem qualitatum naturalium non sunt omnes in omnibus aequales respectu salutis corporalis, & operationum naturalium, vt patet. Ergo nec omnes passionum complexiones sunt in omnibus aequales respectu salutis spiritualis, & operationum moralium, à quibus dependet finis ultimus.

4. Peccata sunt inaequalia, & alia aliis peiora, namque impeditiua vita æterna. Vnde fit, vt plures damnentur propter quasdam species peccatorum, quām propter ultimam aliam speciem. Qua de re nequam dubitant Theologi in genere; sed supposita ea veritate vt certa, dissentunt solum quoad determinationem, ac assignationem eiusmodi speciei, dicentibus Cardinali Toletto, & aliis, plures esse in inferno propter peccata contra septimum præceptum, quām propter peccata contra ultimum aliud præceptum; aliis verò communiter tradentibus maiorem esse numerum reproborum propter peccata contra sextum præceptum. Singulæ autem passiones habent speciale vim inducendi singulas determinatas species peccatorum, atque in quibusdam præminent passio inducere furti, & rapinæ, in

aliis passio inducitu peccatorum luxuriæ. Ergo iuxta inaequalitatem eiusmodi præminentia diuersarum passionum contingit, nonnullos naturaliter esse constitutos in maiori periculo damnationis, quām alios.

5. Indoles quorundam talis est, quæ sponte faciat spem laudabilis, ac permanentis profectus in operibus spiritualibus, & ad Ecclesiasticæ disciplinæ obseruantiam pertinentibus. Quod clare supponit Conc. Trid. sess. 23. de reformatione cap. 18. sub initium, dum præcipit, vt pro Collegiis, seu Seminariis Ecclesiasticis fiat delectus eorum puerorum, quorum indoles, & voluntas spem afferat eos Ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservit. Eodem significans pertinet, quod tradit sacerdoti Augustinus, indolem quorundam esse talem, quæ diuinæ vocationi facile obsequatur, atque illustrationi, & delectationi gratiæ Dei, ita congruat, vt opus salutare, ipsamque conuersiōnem ad fidem, quæ est salutis initium, ac fundamentum, inducat de facto. Audiatur lib. 2. ad Simplic. quæst. 2. circa medium: *Quamvis multi uno modo vocati sint; tamen quia non omnes uno modo affecti sunt; illi soli sequuntur vocationem, quæ ei capienda reperiuntur idonei.* Et clarius c. 14. de bono perseuerantia: *Ex quo appetere habere aliquos diuinum naturaliter munus intelligentia, quo mouentur ad fidem, si congrua suis mentibus, vel auidant verba, vel signa conspiciant.* Huiusmodi autem usque adeò inaequalis diuersitas indolis, quatenus afferens spem bona frugis, & constituens idoneitatem, & coaptationem speciale respectu vocationis, & gratiæ diuinæ; tota demum reuocatur proxime, ac immediatè ad speciale complexione passionum & affectuum naturalium specialiter prædominantium in uno quoque. Non est igitur ea aequalis in omnibus relatione ad negotium salutis, & vita æterna.

6. Nonnulli ex impulsu prædominantis passionis, propendunt ad militiam, alij ad mercaturam, alij ad vitam solitariam, alij ad socialem, alij ad celibatum, alij ad coniugium, aliquique alter modo aptitudinum, ac propensionum usque adeo disparibus, vt sint etiam nonnulli natura domini, alij natura serui, ex doctrina Philosophi lib. 1. Polit. c. 3. Nemo autem dixerit, omnes eiusmodi status, & modos viuendi esse aequi opportunos, vt quis tuò ac feliciter pertingat ad ultimum suum finem. Alioquin nulla esset instituenda consultatio de eligendo determinato statu, ac modo viuendi, quæ tamen est longè maximū morienti. Ergo nec omnes passionum complexiones, quarum inter se diuersitas hanc aliam diuersitatem inducit ex sua natura, sunt aequales sub eadem consideratione.

7. Mansueti, & quorum passiones sunt moderatae, atque inuicem aequilibra, seu temperata ad pondus, vt dicitur, sunt meliores, quām feri, & prædominio specialis passionis præcipites, dicente Philosopho codem in loco: *In homine, & aliis animalibus codem modo, mansueti a quidem meliora sunt, quām feri.* Qua de causa religionum, aliorūque præsides cætum, pro eligendis, aggregandisque de nouo, diligenter inquirunt de indole cuiusque, & de temperamento passionum, eosque præferunt, qui mansueti magis sunt, & quos nullius specialiter passionis vehementia, ac prædominium reddit minus tractabiles, minique dociles. Meliores autem dici non possunt, aut aptiores instituto religioso, maiorēque præferentes spem profectus spiritualis, qui non sunt magis indidem idonei ad suum ultimum finem. Inest igitur, quibusdam passionum complexione, maior ad illam aptitudo, quām aliis.

8. Dubitari minimè potest, quin educatio bona

bona magnam vim adiiciat ad rectam animæ directionem, & ad consequitionem vitæ æternæ, vt est notū apud omnes, & habetur ex prædicta less. 23. cap. 18. Conc. Trident. ex Conc. Tolet. 4. cap. 23. ex Aquisgr. cap. 135. ex Later. sub Leone X. less. 9. de Reformatione, maximè verò ex cap. 30. Ecclesiastici à verl. 9. Indoles autem bona, & æquabilis passionum temperies æquiparatur, si non & præualet educationi vt cunque bonæ reformanti indolem non bonam: quia, quorum indoles est bona, tales sponte sunt ante educationis adminiculum, quales evadunt beneficio educationis bonæ, qui non sunt prædicti indole bona, atque illa coheret tenacius. Vnde est illud Seneca epist. 96. *Quidam ex hominibus, egregiam sortiti indolem in ea, que tradi solent, peruenient sine longo magisterio, & honesta complectiuntur, cùm primum audierint.* Ergo dubitari minus etiam potest, quin bona indoles, id est bona passionum complexio, magnam pariter vim adiiciat ad rectam animæ directionem, & ad consequitionem vita æternæ.

9. Cætera animalia ex peculiari cuiusque individuatione, exque dispari qua itatum naturalium, & inde passionum temperamento, evadunt inæqualiter idonei ad suas operationes, & ad finem unum quodque suum, vt canis ad custodiam, aut venationem, equus ad portandum, aut pugnandum. Ergo etiam in hominibus existit indidem similis inæqualitas aptitudinis ad operationes, & finem proprium ipsorum. Patet consequentia, quia homines non minus, quæ cætera animalia, disponuntur, ac afficiuntur diuersimodo per dispares complexiones qualitatum naturalium, ac passionum; & quæ determinant ultimo bruta, hominem quoque, si non similiter determinant, saltē inclinant, redduntque specialiter propensum ad hoc, vel illud operationum genus.

10. Si nulla esset disparitas hominum, ex disparitate indolis, & passionum, relatiuè ad operationes bonas, & malas; conferentes, & non conferentes ad ultimum finem; nullus esset locus conjecturis Astrologorum circa homines, nulliusque esset momenti, qualis cuique contigilset astrorum aspectus. Quod tamen contradicit, non solum experientia, sed etiam Doctrinæ D. Thom. tum alibi non semel, tum maximè lib. 3. contra gent. cap. 9. vbi sic habet: *Quamvis Deus solus directè ad electionem hominis operetur; tamen actio Angeli operatur aliquid ad electionem hominis per modum persuadentis; actio verò corporis caelestis per modum disponentis, in quantum corporales caelestium corporum impressiones, in corpora nostra, disponunt ad quasdam electiones.* Ex quo principio approbat ibidem Doctrinam Philosophi dicentis lib. 2. magn. moral. cap. 8. *Natura namque fortunatus est, qui sine ratione ad bona impellitur, & quæ consequitur.* Et lib. 7. Polit. c. 13. *Quod igitur bene vivere, ac felices esse omnes cupiunt, manifestum est.* Sed alii potestas est adipiscendi, alii non, propter fortunam aliquam, vel naturam. Opus est enim adiumentis quibusdam ad bene vivendum; minoribus quidem, illis qui melius dispositi sunt, maioribus autem, qui peius. Quibus iterum conponat, quod scribit idem D. Tho. 1. p. q. 115. art. 4. ad 3. *Plures hominum sequuntur passiones, quæ sunt motus appetitus sensitivi, ad quos cooperari possunt corpora caelestia.* Pauci autem sunt sapientes, qui huiusmodi passionibus resistant. Et ideo Astrologi, vt in pluribus, vera possunt predicere, & maximè in communis, non autem in speciali. Negari igitur non potest, quin quædam passionum complexio, & specialis modus coordinationis, atque contemporationis eorum conferat magis ad honestatem morum, & ad felicitatem etiam summam.

11. Eiusdem rationis videntur esse intellectus be-
R. P. de Espanza Curs. Theol. Tom. II.

nè dispositus ad percipiendam, indagandam, firmiterque retinendam veritatem, & voluntas bene disposita ad prosequendum honesta, & ad adhærendum constanter vero bono. Et rursus, sicut comparantur cum intellectu sensus exteriores, & imaginativa, æstimativa, ac memorativa, ita comparantur cum voluntate appetitus sensitivus, & passiones, seu affectus naturaliter in eo exurgentes. Sicut ergo intellectus disponitur inæqualiter ad veritatem, quæ est eius centrum, ex disparti sensuum exterrorum, ac internorum, subtilitate, & hebetudine, ita etiam voluntas disponitur inæqualiter ad purum bonum, quod pariter est eius centrum, & finis ultimus totius hominis, ex disparti coagulatione passionum, seu affectuum partis sensitivæ.

12. Plurimum refert ad salutem animæ, quæ cuique obiecta exterius occurrant. Si enim occurrant, quæ spiritualiter delectent, & ad pietatem permeant, iuuant plurimum ad salutem, eaque propter vt talia occurrant; frequenter ab Augustino attribuitur speciali gratiæ Dei; sin minus nocent tantum, atque eorum occursus pertinet ad permissionem diuinæ iustitiae. Fieri autem potest, vt quis ita sit affectus, ac dispositus in utramlibet partem ex individuali suo impedimento, & ex qualitate passionis permanenter inexistentis, seu facile & crebro recurrentis; qualiter afficitur ac disponitur per occursum eorum obiectorum. Quæ videlicet, sensibilita cum sint, non aliter permouere, ac inclinare possunt voluntatem, quam sic, vel sic excitando immediate appetitum sensitivum, cuius quolibet inclinandi summa potestas est penes naturale cuiusque temperamentum. Ergo in istiusmodi temperamento, quod est radix, & mensura passionum uniuicuque inexistentium, repositum est pondus vt minimum æquale ad salutem animæ, evaditque dispar, iuxta disparitatem illius.

13. Angeli Custodes hominum sunt omnes inæquales specificè ex sententia D. Thomæ, & plurium aliorum; idque ita oportuisse, suadet idem S. Doctor 1. part. quæst. 113. art. 2. ad 2. ratione speciali custodie hominum dissidentium inter se, quasi specificè ex sua individuatione. Et rursus inæqualitas naturalis Angelorum, quoad substantiam, inducit per se inæqualitatem quoad ultimum finem, & quoad gloria gradum consequibilem ab unoquoque, vt cum eodem D. Thoma traditum à me est quæst. 24. de Angelis. Ergo & homines, ex sua individuatione, id est ex sua peculiari cuiusque complexione passionum, sunt inuicem inæquales relatiuè ad eundem ultimum finem. Patet consequentia. Quia perperam adhicerentur custodes inter se dispari relatiuè ad ultimum finem clientibus inuicem paribus sub eadem consideratione.

14. Plerique coniugati fideles, ac pīj affiduas ad Deum fundunt preces, vt prolem bonæ indolis, quæ in bona passionum, affectuumque naturalium complexione sita est, consequantur. Oratio autem est clarissima testificatio gratiæ Dei ex August. epist. 95. & 107. de dono perseu. cap. 23. & alibi. Ergo bona indoles est specialis gratiæ Dei. De conceptu autem gratiæ Dei est, vt specialiter iuuet ad salutem animæ, & ad finem ultimum.

15. Propter omnia demum argumenta nunciusque ponderata, communis hominum persuasio est, bonam indolem, & passiones naturaliter temperatas esse magni quoddam donum Dei, & plurimum conferre ad felicem exitum, & ad laudabilem totius vita progressum. Neque verò est contemnendus, vel etiam potest honestè deseri communis hominum consensus in re præsertim tanta.

Art. 1. Respondetur. Per culum peccandi in ge-
nere,

nere , aut grauissimè peccandi , & tantundem spei bene operandi , aut operandi heroicè : facilitas patrandi grauissima peccata , aut difficilimæ pœnitentia , sed rarer occurrentia , & facilitas committendi peccata non usque adeò gravia , aut facilioris pœnitentia , sed occurrentia frequenter : habilitas & quæ prompta ex se , sive ad percipienda , atque deducendam opus documenta , tum bona , tum mala , ut fidei , & infidelitatis , sive ad imitationem , tum prætorum , tum laudabilium exemplorum , & contraria inabilitas : mutabilitas & quæ leuis de bono in malum , & de malo in bonum , & immutabilitas contraria : atque in summa , cerea flexibilitas , & inflexibilitas ærea in vitium indiscriminatim , & virtutem . Hæc inquam omnia & similia peculiarium individuationum extrema , ita singula singulis & quipollent , ut neutrum sit præferibile alteri relatiue a ultimum finem hominis , nec spem , aut periculum fundet maius obtinendæ , aut amittendæ vitæ æternæ , ut sponte appetet consideranti .

Art. 2. Omnes autem complexiones passionum naturaliter possibiles semper, ac necessario constituant in omnibus hominibus, alterum ex eiusmodi extremis coniunctum cum altero sibi correspondentem; idque sub eadem iustissime mensura, ac gradu. Id quod experientia in primis docet admodum clare. Qui enim audenter, aut temerariè peccant, dum sunt praui; iidem fortiter, operantur, aut heroicè, cum applicant animum ad honestatem, si cetera ad utrumque requisita sint aequalia; & qui amori profano indulgent effræniter ex genio; iidem ductum gratiae dilectionis, dum sese illi accommodant, pari castæ dilectionis impetu sequuntur. Certè idem ille est, de quo prius dicitur Act. 9. 1. *Saulus adhuc spirans minarum, & cadiis in discipulos Domini;* quiq[ue] deinde clamat ad Rom. 8. 35. *Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an famæ? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* Et sicut semel, atque iterum fatur 1. ad Corinth. 15. 9. ad Galat. 1. 13. ad Philipp. 3. 6. *Persequebatur Ecclesiam Dei;* & Act. 8. 3. *Saulus autem densabat Ecclesiam;* ita, præter alia innumera, in eodem loco ad Corinthios subdit: *Abundantrius illis omnibus laboravi, & 2. ad Corinth. 12. 10. Propter quod placebo mihi in infirmitatibus meis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo;* & Act. 15. 41. *Perambulabat autem Syriam, & Ciliciam, confirmans Ecclesias.* Similiter mulieri, quæ ex natura amatrice, per prauum amorem prius erat in Cittate peccatrix; deinde dimissa sunt peccata multa quoniam dilexit multum, dilectione inspirata à Deo, & terminata ad Deum; atque os illud primò proœcax in facies, deinde ex quo intravit, non cessavit osculari pedes Iesu, vt habetur ex Lucæ 7. à ver. 37. sed iuuat occasione Pauli adicere documentum universale nostræ intentionis expressum, quod simili cum alio exemplo tradit Augustin. lib. 22. c. 7. *tra Faustum c. 70. Anima virtutis capaces ac fertiles premitunt sepe vitia, quibus hoc ipsum indicent.* *Si virtutis portissimum sint accommodata, si fuerint præcepta exculta. Sic enim agricultores, quam terram vident, quamvis inutiles, tamen ingentes herbas progignere frumentis aptam esse pronunciant, & quem montem oleastri siluescere aspexerint, oleis esse vtilem, cultura accende, non dubitant. Sic ille animi motus, quo Moys. peregrinum parrem a ciue improbo iniuriam perpetiæ tem inutum esse non perculit, non seruio ordine portat, vitiosi quidem, sed magna fertilitatis signa fundebat. Sic Saulus Ecclesiam persecutorem Deus de cælo vocauit, prostrauit, erexit, implicuit, tanquam percussit, amputauit, inscrutuit, fecundauit. Illa namque Pauli sauitia, cum securum amulationem paternarum*

traditionum persequebatur Ecclesiam, putans officium
Deo se facere, tanquam sylvestre erat vitium, sed ma-
gnae fertilitatis indicium.

Art. 3. Longum effet, ac interminabile, si omnia
eiusmodi exemplorum paralella, quæ in sacra pagi-
na, & vitis Sanctorum occurrant circa singulas pa-
lionum species, singillatim referre, atque inuicem
diligenter conferre vellent. Illud est manifestum, at-
que omnibus quotidie obuium, ac peruium, pueros,
qui, ob temperatas passiones, & bonam indolem.
Angeluli vulgo dicuntur, quique sunt medij inter
extremè affectos naturaliter, sicut tepidum inter fri-
gidum, & calidum in summo, & quorum proinde
parilis in bonam, & malam frugem exitus argumen-
to idoneo esse potest pro sumili iusta corresponden-
tia circa inæqualiter affectos, & extremitate passion-
is alicuius vehementes. Manifestum inquam, & ob-
uium, ac peruium est, pueros eiusmodi suauiter, ac
facile obsequi Magistro Sanctorum morum directo-
ri, eiusque ductum sequi feliciter prono alueo; sed
eodem pati facilitate, ac pronitate seductoribus pa-
tere, & parere; atque euadere perpetuò tales, quales
ij fuerint, in quos inciderint, siue oleastri, siue
oleæ, siue agni, siue lupi.

Art. 4. Ratio vniuersalis à priori est. Proxima quidem, quia appetitus sensitius dirigitur in primis cognitione præsidenti à ratione honesti, ac inhonesti, ideoque incumbit, & cooperatur pari impetu, per singulas species passionum, singulis affinibus speciebus electionum voluntatis, sive prauarum, sive laudabilium. Deinde (& hæc est remota, ac prima ratio vniuersalis) peculiariis dispositio, & pronitas eiusdem appetitus, ad singulas species affectuum, seu passionum, dependet ex peculiari temperamento primarum quatuor qualitatum in unoquoque, eidemque iustè correspondet, vt notatum est identidem superius. Quatuor autem prima qualitates duplice constant contrarietate, altera caloris, & frigoris, altera humiditatis, & siccitatis; vt quantum cuique accreuerit caloris, tantundem deficit frigoris, atque è conuerso; & sic de humiditate, ac siccitate. Seruant præterea similem contrarietatis modum, quoad vim agendi, ac resistendi; vt quæ qualitas est maximè actiua, (loquor autem de qualitate in concreto) eadem sit minima resistentia; & è conuerso quæ est maximè resistititia, eadem sit minima actiuitatis; & sic proportionaliter de actiuitate, & resistentia prope summum. Exemplo sumpto iuxta communem sententiam ignis, & aqua, alter calidus in summo, proptereaque summè actiua, alter frigida in summo, proptereaque summè iners. Similiter enim ignis vix quidquam resistit, vt patet in flamma lucernæ, & quavis alia. Qua nempe velocitate flamma flammae incessanter accrescit per singula momenta, eadem tantundem euanescit. Qua de causa à Philosopho dicitur fluius fiens, & flues. At aqua lentissime aggenerans aquam, pertinacissimè resistit actiuitati ignis, atque ab eo validè impetita, & intensissimè calefacta, ac feruens durat tamen diu, & reddit facile in pristinum statum. Eadem est proportionalis ratio, licet non usque adeò manifesta de aëre & terra, eadem quoque de mixtis iuxta maiorem, vel minorem participationem cuiusque elementi, & qualitatis. Apparet itaque ex ista primarum qualitatum natura, & ex prænotata inter ipsas, & passiones, seu affectus analogia, eos, in quibus præminent passiones maximè actiuis, subesse necessariò passionibus ad resistendum minimè idoneis, & qui plura aggredi, ac perficere vi maxima possunt, eosdem obiectis exterius occurrentibus facile cedere, atque in eorum naturam transire quam citissime.

Art. 5.

Art. 5. Cum igitur, quæ ad salutem animæ, & ultimi finis consequtionem requiruntur, omnia ad hæc duo summa capita, redigantur ex ps. 36, 27. Declinare à malo, & facere bonitatem hoc est, resistere tentationibus dæmonis, & cooperari inspiratio- nibus Dei; clare concluditur, quorum quoad alteram partem, est optima dispositio, eorumdem, quo ad partem alteram æqualiter requisitam, esse tan- tundem prauam dipositionem. Quia verò præmis- sum insuper est, vim tam agendi, quam resistendi, nec non defectum virtutis ad agendum, & resisten- dum, siue circa difficultia, & rara, siue circa facilitia, ac ordinaria, æquè vigore, ac deficere in quolibet, respectu honesti, ac inhonesti, quantum est ex parte appetitus sensitui secundum se; concluditur de- nique, omnes cuiuslibet generis complexiones pa- sionum, adæquatè consideratas, esse absolute æqua- les relatiuè ad ultimum finem; nec pro salute animæ esse præferibile, ac optabile magis unum aliquod determinatum temperamentum individuale affec- tuum, quam quodvis altius; atque omnia illa mutuæ compensationis extrema, initio proposita, omni- nino subfistere, sibique inuicem correspondere in- stissimè in omnibus, & quibusvis individuationi- bus intrinsecis, ac inuariabilibus hominum, secun- dum se præcisè consideratis, & præscindendo ab iis penitus omnibus, quæ vnicuique specialiter prouidentur à Deo extrinsecus, & variabiliter. Id quod apparet clarius, magisque confirmabitur ex dicen- dis hic, & in quæstione sequenti.

Art. 1. Ad 1. & ad eius confirmationem. Bonitas, & malitia rerum vulgo consideratur, & laudatur, ac vituperatur relatiuè ad finem proximum, aut solum, vel certè magis quam relatiuè ad finem ultimum. Quia finis proximus, & conductientia, ac ineptitudo ad ipsum sunt notiores, & plerique ad eundem afficiuntur magis. Finis autem proximus si- liorum est, vt obsequantur parentibus, & iis quo- rum magisterio traduntur à maioribus. Vnde ij pueri dicuntur vulgariter bona iudolis, ac animæ laudanturque, ac diliguntur, qui exsua individuatione & naturali passionum temperamento sunt facile disciplinabiles, ac dirigibles. Eminuit porro in hac parte Salomon, ideoque sanctissimi parentis exemplis, & documentis facile plurimum profecit, & puer, & adolescens; vt pote fortius simul cum anima, iuxta sensum explicatum, bona, parentem, eundemque doctorem absolute, & simpliciter optimum, cuius etiam precibus, ac meritis, & ex pecu- liari Dei erga se benignitate consequitus præterea est gratiam auxiliariæ in gradu excellenti, vt ip- se exponit in contextu immediato.

Art. 2. Quid autem posset in ordine ad vitam æternam naturalis illa bonitas animæ, his destituta sub- sidiis interiori, & exteriori sibi specialiter prouisus à Deo, declarat in primis idem Salomon in proximè sequenti cap. 9. ver. 6. dicens: *Nam & si quis erit consummatus inter filios hominum, (iuxta dictam vul- garem estimationem) si ab illo abfuerit sapientia tua, (quæ est ex gratia) in nihilum computabitur; id est nihil valet ex se. Quod est meum intentum. Docuit insuper abundè illud ipsum exitus eiusdem Salomonis. Nempe qua facilitate ætas eius tenera ductum pater- næ pietatis sanctè sequuta est, eadem iam grandior, siisque iuris facta incidit in eum nequitia hamum, cuius esca illecebrosa trahit ad se præcipua vi eos potissimum homines, qui de indole bona laudan- tur, atque insano amore pessimè exarsit ad defera- tionem vñque fidei, & ad publicam idolatriæ pro- fessionem, quæ sunt ultimum malorum.*

Art. 3. Confirmat denique hoc idem illa ipsa coniunctio, & laus vñiformis animæ bona, & in-

genij præstantis. Ingenium enim utrumque præ- stans est æque idoneum ex se præcisè ad percipi- da, & clarissimè apprehendenda, atque efficacissi- mè proponenda voluntati honesta, ac inhonesta, & quæ ad rectam fidem, quæque ad infidelitatem per- ducent. Similiter ergo animi, seu indoles bona ex se præcisè est æquè facile flexibilis ad probitatem, & improbitatem, ad pietatem, & impietatem, ac ptoinde nihil specialiter confert ex se, seu positi- uè, seu negatiuè ad ultimi finis consequtionem, nec hominem facit bonum potius, quam malum simpliciter, vel etiam remotè, & inchoatè; sed solum reddit bonum secundum quid, & relativè ad particularem aliquem finem proximum, vt ex- positum est.

Ad 2. Dona Dei, quibus homo participat natu- ram diuinam, qua est origo Sanctitatis, moresque imitatur diuinos, ea enim verò quo maiora, ac præ- stantiora sunt, reddunt ipsum magis aptum coniunc- tioni cum Deo, eorundemque proinde inæquali- tas disponit inæqualiter ad consequtionem ultimi finis. Quia talia dona pro nullo cœtu sunt indi- ferentia ad bonum & ad malum, nec æqualiter, aut cooperantur ad honestum, & inhonestum, aut utri- libet resistunt. Cætera vero, ob contrariam ratio- nem, non nanciscuntur peculiarem viam perducen- di ad beatitudinem, ex eo, quod sint maioris ali- ciuius perfectionis, licet huic excessui sit insepara- biliter cōiuncta aliqualis maior similitudo cum Deo, quia videlicet cætera præter virtutes, & earam actus aliaque dona gratiæ Dei per Christum non sunt me- dia determinatè conductientia ex se ad vitam æter- nam, sed pura materia virtutum indifferens intrin- secè ad bonum, & malum vñsum, ideoque nihil adiiciens in ordine ad coniunctionem cum Deo, pro- pter maiorem suam perfectionem naturalem, vt patet in diuitiis, & paupertate; sanitate, & infirmitate: vita, & morte. Id quod de passionibus speciali- ratione demonstratum est. Et confirmari potest ex dictis quæst. 27. de Ang. ad 5. art. 2. 3. & 4. Ibi enim possum, ac manifestatum est cum D. Thoma, aliisque communiter, Angelos substantialiter per- fectiores nullam propterea habuisse aptitudinem, aut specialem absolute prærogatiuam in ordine ad vitam æternam. Quid igitur mirum, si nec homi- ni aliiquid eiusmodi specialiter insit ex maiori per- fectione accidentalè individualis sui temperamenti passionum; vt pote indifferenter conferentium ex se ad magna vita, magnasque virtutes, aut ad fre- quentiam mediocrum operum bonorum, vel ma- lorum.

Ad 3. Negatur patitas. Quia temperamentum qualitatum naturalium, quibus commensurantur passiones, comparatur cum salute corporali, tan- quam causa ciuius formalis, & inficiens intrinsecè ea- tenus determinata. Quorum neutrum verificatur, se potius oppositum relatiuè ad salutem animæ, vt dictum est nuper, & supra.

Ad 4. Paucissimi damnantur propter peccata om- nium grauissima odij Dei, desperationis, & infide- litatis formalis; plures propter peccata iis proxima sacriflegij, homicidij, & similiū; plurimi propter peccata luxuriæ, avaritiae, aliisque infimæ malitiae inter lethalia. Est verò assimilis numerus, & ordo in prædestinatis. Paucissimi enim saluantur respectuè per feruentissimum actum charitatis, non ceden- tem, aut nor- cessurum terribilitati martyrij, & quasi martyrij, periculo spoliationis violenta omnium bonorum, infamia grauissimæ, & similiū; plures per actum charitatis parem victoriae mediocrum tentationum; plurimi per eundem actum certissimè vi- torem leuiorum tantum tentationum incitan-

tiū ad peccandum grauiter. Ostensum autem est exemplis, & ratione, specialiter dispositos ad peccata omniū grauissima ex parte appetitus sensitiui, eo ipso indidem esse specialiter tantundem dispositos ad opera heroica, omniūque præstantissima, & sic de reliquis duabus classibus peccatorum, & operum bonorum. Quod igitur quis ex sua individuali passionum complexione sit specialiter propensus ad eam speciem peccatorum, ob quæ plerique dannantur, non propteræ conuincitur esse deterioris absolute conditionis in ordine ad vitam æternam; quandoquidem eo ipso indidem est specialiter tantundem dispositus ad eum bonorum operum gradum, quo plerique prædestinatur continentur. Quapropter qui, ex temperamento passionum, sunt specialiter idonei ex. gr. ad retinendam incolumem perpetuo innocentiam, non propteræ sunt melioris absolute conditionis respectu vita æternæ. Quia idem sunt specialiter tantundem dispositi pericolo perpetua impenitentia, ac desperationis, si semel incident in peccatum aliquod, vt euincit noster superior discursus, dummodo nihil aliunde supponatur in utramlibet pattem. Inquam vero tantundem, proportione ubique seruata inter plus, & minus dispositionis ad salutem, & perditionem: quia absolute plures dannantur, quam saluantur, omnibusque viuiversaliter inest ex se, qualisunque deum temperamenti sunt, maius periculum damnationis, quam spes salutis, pro praesenti statu naturæ lapsæ propter vulnus illatum per peccatum originale, vt expositum est quæst. 9. de Gratia.

Ad 5. Quorum indoles spem afferat maiorem permanentiæ in Ecclesiasticis ministeriis, si pro illis, & in illis edacentur, atque iisdem applicentur, idem spem afferent maiorem similis permanentiæ in idolorum seruitute, & cultu, si similis adiaceceretur educatio, & applicatio ad istud teterimum ministerium; & quorum munus intelligentiæ naturalis facile, & efficaciter obsequitur verbis, vel signis congruenter vocatibus ad veram fidem; idem aquæ facile, ac efficaciter sequentur, quantum est de se, duætum parium verborum, seu signorum impellentium ad infidelitatem. Vnde Concilium, & Augustinus laudant specialiter indolem, affectionem, & intelligentiam naturaliæ relatiæ ad disciplinam Ecclesiasticam, & ad fidem, non absolute, & secundum se, sed supposito, ac superaddito ad miniculō specialis bona educationis, maximè vero congruentis auxilijs, & vocationis exterioris, & interioris gratiæ Dei. Qua de causa Augustinus in posteriori illo loco de Perseuerantia, qui videtur esse maioris apparentiæ in contrarium, subdit immediatè: & tametsi Dei altiore iudicio à perditionis massa non sunt gratia prædestinationis discreti, neque ipsi eis adhibentur, vel dicta diuina, vel facta, perque possent credere, si audirent utique talia, vel videtur, atque ideo aquæ facile quauis infidelitatis specie absorbent sub eadem suppositione.

Art. 1. Ad 6. Si quis attente componat singulos status, ac modos vita temporalis cum singulis sibi affinibus statibus, ac modis vita spiritualis; facile subducet, aptitudinem, & inclinationem ad professionem vita temporalis, specialiter exposita grauioribus peccatis, esse coniunctam cum simili habilitate speciali ad professionem vita spiritualis specialiter deditæ operationibus magis arduis, magisque meritoriis. Idem dicitur de vita temporali, exposita maiori frequentiæ peccatorum minus grauium, collata cum vita spirituali maioris assiduitatis operum minus præstantium, & sic de aliis viuiversaliter omnibus.

Art. 2. Sufficiet ad exemplum comparatio militia, & mercaturæ. Homicidia, & rapina, quibus est specialiter exposita militia temporalis, sunt grauiora peccata, quam doli, & furta quibus mercatura implicat magis. Qui autem est specialiter dispositus, magisque inclinatur naturaliter ad malitiam, idem est specialiter habilis ad tolerandam vitam spiritualiæ aspernem penitentem, & ad generosus conflictus, pro vera fide, cum infidelibus, cumque tyranis. Natura vero mercator est specialiter habilis, vt in professione vita spiritualis plures adhibeat industrias multiplicis lucri spiritualis, per prouidentiam circa loca pia, infirmos, & pauperes, per frequentem piis, ac deuotis orationibus conuersionem mentis ad Deum, & Sanctos eius amicos, perque alia eiusmodi; & sic de ceteris temporalis, & spiritualis vita exercitiis. Hoc nimis est, quod committere dicitur, & verissime, gratiam accommodari naturæ, seu indoli, & inclinationi cuiusque naturali. Eadem ratione Christus Dominus ex rebus, & telonio fecit pescatores hominum, & nundinatores Cælestes, eosque conuertendæ Synagogæ magis cicuratae destinavit: Paulum vero, adhuc spiritualiæ minarum, & cædis, barbaræ; ac indomitiæ Gentilium feritati opposuit, eidemque ostendit, quanta oportet ipsum pati pro nomine eius, plus scilicet omnibus aliis, vt idem de se testatur Apostolus.

Art. 3. Si vero iisdem status seu modi vita temporalis conferantur immediatè inter se; inuenietur aquæ facile similis compensatio, & ratio iusti equilibrium. Quia modus viuendi exponens grauioribus peccatis, eo ipso peccata inducit rarius, & faciliter reddit penitentiam. Et è conuerto in modo viuendi, qui exponit peccatis minus grauibus, eorum opportunitas est frequenter, & difficilior penitentia. Quam in rem libet repetere ex. gr. comparationem militia, & mercaturæ: quia homicidia, & rapina, quibus est specialiter obnoxius miles, difficilius, idemque rarius committuntur, quam doli, & furta mercatoris: quia prioribus peccatis contradicunt ij, quibus nocent, vt pote præscj documenti, seu potius intentionis nocendi; posterioribus vero nemo usque adeo contradicit vt potest dolosè, ac latenter nocentibus.

Art. 4. Sunt itidem facilioris per se penitentia, & emendationis homicidia, & rapina militares, quam doli, & furta fraudulentia. Quia nihil interest homicidæ continuata complacentia in homicidio, atque rapinas facit miles ad usum præstanteum. Vnde neutro ex facinore inicit sibi compedes usque adeo impedituros penitentiam, & redditum ad bonam frugem. At mercator adhæret quasi visco, duitis iniquæ comparatis, & difficilime adducitur, vt illis renunciet, verique peniteat; vnde plures de facto viudemus milites emendatos, & ab omni scelere militari iam alienos, quam usurarios, aliisque eiusmodi, à nexibus nequitæ, & fraudum suarum liberatos, prorsusque solitos. Scimus de hoc confessores, sciunt omnes. Facile est, nisi esset morosum nimis, nec admodum vtile, aut necessarium, ire similiter per singula patefacta ubique iusto compensationum equilibrio.

Art. 5. Hoc videtur consideratione dignum universæ: Non dicere perfectionem, ac iustitiam prouidentiæ Dei, vt grauaret speciali aliquo, & omnibus consideratis, maiori absolute periculo damnationis illum ex institutis, ac modis vita temporalis, sine quibus res publicæ, & alia cœmunitates, ipsiusque genus humanum conferuari non potest, vel commode, ac feliciter habere non potest. Inde enim fieret, vt tota hominum collectio prudenter conteneret,

neret, ac fugeret conseruationem; seu felicitatem generis humani, aut alicius ex iis communitatibus, quibus ipsum constituitur ex natura rei; vtque quilibet ageret imprudenter, & displiceret Deo præcisè, quia eligeret, ac præstatet id, quo deficiente, deficeret idem genus humanum, aut talis aliqua communitas eius; ac demum vt nemo vius à reliquis cogi iustè posset ad cooperandum conseruationi, ac felicitati communi, quoad aliqua necessaria. Nempe speciale periculum maius damnationis est malum essentialiter incompensabile, atque adeo vitatur prudenter ab omnibus, nec fieri potest, vt eius elecção non displicat Deo, aut vt quis iustè cogatur ad illud subeundum.

Art. 6. Dicendum igitur est militiam, & mercaturam; agriculturam, & venationem; dominationem, & famulatum, aliásque professiones, & modos viuendi, quatenus naturaliter institutos, ac necessarios conseruationi, & felicitati hominum naturali, esse paris omnino conditionis relatiū ad finis ultimi consequentem, & consequenter nullam relatiū ad eundem finem, disparitatem existere ex diuersis collectionibus affectuum naturalium inclinantium ad diuersa eiusmodi ministeria, quatenus naturaliter instituta; omnesque proinde latiliter aggredi debere, & exequi constanter illud ministerium, ad quod sunt peculariter idonei ex sua indiuiduatione, atque etenus contribuere ad communem felicitatem, absque ullo metu specialis propterea periculi circa salutem animæ. Quæ tamen omnia intelliguntur per se, nullaque facta suppositione actus, vel habitus boni, aut mali, aut aliqua alia supernaturali dispositione Dei. At independenter etiam ab his est utile, & necessaria matutra deliberatio de eligendo vita instituto. Quæ videlicet complectitur exteriorum quoque omnium circumstantiarum considerationem, & coniicit quid cuique congruat indiuiduationi. Quod nec ipsum appareat subito.

Ad 7. Philosophus, vt & vulgo alij, considerat bonitatem hominum, & prauitatem relatiū ad solum finem proximum, eumque vniuersalorem, & magis conspicuum, nempe ad conuictum, & vitam socialem. Huius autem congruunt magis manuſeti natura, quā feri. Cæterum natura feri præoptantur pro tuitione ciuis, familiae, aut patriæ, quando aggrederit hostis, aut inimicus; idēmque cæteris paribus sunt præstantiores ministri potestatis coercitiva, & cogentis ad obseruantiam legum; atque accidente pari proportionaliter educatione bona, euadunt meliores ad maxima quæque, & heroica. Vnde nihilo sunt inferiores mansuetis, si omnia circumquaque ponderentur. Quia de causa religiosorum Præsides cætum, aliisque similes explorant habitus magis, quām passiones, & affectus naturales candidatorum, & pro qualitate habituum recipiunt, vel reiiciunt quonodilibet affectos naturaliter, nisi quod, habitu etiam existente proportionaliter eodem, pro quibusdam cætibus priuiores sunt magis idonei, pro aliis blandiores, & sic de aliis aliqua passione insigniter affectis. Ex quo rursus appetit compensatio intenta.

Ad 8. Educatio bona inclinat determinatè ad honesta, nec est indifferens, vt pro ullo euentu cooperetur positiu operationibus malis, aut vt bonas, ac laudabiles retardet. Cuius oppositum notatum est supra circa passiones art. 4. ad quæst. Vnde partas non tenet, & appetit esse falso tales esse aliquos sponte ex indole, & naturali sua complexione passionum, quales euadunt alij mala indolis, vi educationis bona. Patet enim ex ratione data, nunquam tales esse posse simpliciter, & quoad omnia,

maximè yerd quoad determinatam adhesionem ad honestum, licet quoad finem aliquem particularem, & proximum pares utriusque esse possint. Quod aditut ex Seneca, nonnullos ex indole bona acquiescere facile documentis honestis, verum est. Sed verum itidem est, eosdem & quæ facile perueri documentis prauis.

Ad 9. Ratio discriminis est clara. Quia bruta ex temperamento p̄timarum qualitatibus, & inde appetitus sensitui determinantur ultimè ad suam operationem, finemque suum immediatè ultimum, seu ultimum respectu ipsorum secundum se; nec vt sint bona, debent quædam ex iis, ad quæ propendet appetitus sensitius, prosequi, & quædam vitare; quibusdam cedere, & quibusdam resistere, imo & eadem, pro diuersis circumstantiis, modò amplecti modò reicere; ac demum appetitus sensituum, omnesque eius motus regulare, ac moderari fine vniuersaliori appetitus rationalis. Oppositum autem conuenit homini, vt patet. Ergo mensura, aut etiam indicium, vel specialis aliqua probabilitas bonitatis, aut prauitatis non potest esse in homine, sicut in brutis, penes determinatam complexionem passionum; quandoquidem eadem complexio passionum modò iuuat, modò nocet tantundem, ac retardat in ordine ad operationem, quæ decet hominem.

Art. 10. Coniecturæ Astrologorum non pertingunt ad ultimum finem hominis, nec valent complecti totam in ullo indiuiduo collectionem actionum humanarum pro circumstantiis innumerabiliter diuersis, atque inuicem oppositis pro alio, atque alio tempore. Quapropter concessò, diuersos astrorum aspectus, & impressiones posse inducere directè disparem in corpus humananum dispositionem physicam, necnon affectionem partis sensitivæ, atque inde directè diuersas inclinations ad operationes, & electiones humanas, tales, vel tales determinatè, vt docet D. Thomas in illis locis; negatur, ad hoc etiam valere eosdem astrorum aspectus, & impressiones, vt maiorem, ac meliorem vni, quām alij indere possint dispositionem ad salutem vitæ eternæ, considerata tota collectione operationum requisitarum ad eum finem, iisdemque operationibus consideratis pro omni possibili occursu obiectorum, & causarum particularium exteriorum; quandoquidem eadem dispositio, & affectio naturalis ita prodest pro vno eiusmodi occursu, vt noceat tantundem pro alio, vt sèpius ponderatum est.

Art. 2. Quapropter nullus vñquam Astrologus, hoc nomine dignus, aulus est, quidquam vel etiam suspicari absolute de prædestinatione, aut reprobatione vnius potius hominis, quām alterius, sed ad summum conditionatè, quod si hic saluabitur, vel damnabitur, id accidet per tale potissimum determinatum genus peccatorum, aut operum tantundem bororū. Totus igitur conatus Astrologorū versatur circa fines proximos, ac immediatos, & temporales, de quibus non controvèrtitur in præsenti. Philosophus autem, ad eosdem fines vnicè, aut præcipue refert bonam cuiusque, & malam fortunam. Et præterea includit, in conceptu fortunæ, occursus etiam obiectorum, & aliarum causarum exteriorum, specialiter vnicuique prouisos à Deo, vel, vt ille patat, determinatos à natura agente per modum naturæ. Vtrouis autem modo deuiat à scopo quæstionis præsensis.

Ad 11. Ex responsione ad 1. art. 3. appetit satis, eam paritatem valere potius ad oppositum. Addit ingenium esse causam necessariam, atque hominem, vt benè inde habeat, operari semper vñiformiter. At voluntas est indifferens ad utrumlibet oppositum.

oppositorum, vtque benè habeat, indiget adiutorio, & cooperatione, nunc ad vnum, nunc ad ap-
positum; nunc ad agendum, nunc ad resistendum; nunc ad audendum, nunc ad timendum; & sic de
alii eiusmodi. Nequit autem vlla dispositio innata
passionum esse & que opportuna adea omnia, & cu-
ius aptitudo ad vnum eorum non sit æquilibra
pari ineptidine ad illud, vt appareat ex discursu funda-
mentali nostra sententia. Et colligi etiam potest
ex D.Thom.q.de virt.in communia.8 ad 10.vb sic
habet: *Dispositio naturalis, que inclinat ad vnam vir-
tutem, inclinat ad contrarium alterius virtutis, puta qui
est dispositus secundum naturam ad fortitudinem, que est
in profundo ardua, est minus dispositus ad mansuetu-
dinem, qua consistit in refrando passiones irascibilis.*
*Vnde videmus quod animalia, que naturaliter inclinan-
tur ad actum alicuius virtutis, inclinantur ad vitium
contrarium alterius virtutis; sicut leo, qui naturaliter est
audax, est etiam naturaliter crudelis. Et hoc quidem
naturalis inclinatio ad hanc, vel illam virtutem sufficit
aliis animalibus, que non possunt consequi perfectum
bonum secundum virtutem, sed consequuntur qualemque
determinatum bonum. Homines autem nisi sunt
peruenire ad perfectum bonum secundum virtutem. Et
ideo oportet, quod habeant inclinationem ad omnes
actus virtutum. Quod cum non possit esse à natura,
oportet quod sit secundum rationem, in qua existunt se-
mina, omnium virtutum.*

Ad 12. Non magis tenet ea paritas, quā paritas
immediate præcedens. Quia vnuusquisque obie-
ctorum exteriorum occursus habet vim determina-
tam alliciendi, vel ad honestum, vel ad inhone-
stum; nec fieri potest, vt aliquis idem eiusmodi oc-
cursus, adæquate sumptus, modo prospicit, modò no-
ccat tantudem moribus; ideoque quod talis ille sit,
vel talis, iustissimè adscribitur gratia Dei, vel per-
missioni. At passiones æqua vi cooperantur honesto,
& in honesto, eadēque earum complexio pro vna
opportunitate operandi confert magis ad operan-
dum honestè, & ad operandum heroicè; pro alia ve-
rò inclinat magis ad peccandum, & ad peccandum
deterriunt. Vnde, quod talis aliqua, vel talis alia pa-
ssionum complexio cuique contingat, non pertinet
ad gratiam potius, quā ad permissionem, secundum
se præcisè, sed solum prout modificata per talem
vel talem seriem obiectorum, aliarūque circum-
stantiarum exteriorum; idque, propter diuersum iam
prænotatum modum, ac determinationem excitandi
appetitum sensituum, qui conuenit occursibus obie-
ctorum, qui conuenit complexionibus passionum
affidentibus permanenter.

Art. 1. Ad 13. D.Thomas ingeniosè, vt assulet, re-
tinuit in eo loco, ac fouit consequiam suæ do-
ctrinæ de repugnantia duorum Angelorum eiusdem
infimæ speciei, atque omnino æqualium inter se.
Cæterum ego quæst. 5. & 6. de Angelis tenui oppo-
sitam sententiam de possibilitate, & existentia plu-
rium Angelorum inuicem omnino æqualium, &
eiusdem infimæ speciei, eamque quæst. illa 6. com-
probau, primo, & postremo loco, ex necessaria
æqualitate custodum, iuxta perfectæ prouidentia
leges, vbi clientes custodiendi sunt æquales. Cuius
rationis vis confirmatur, ac auget ex tota præ-
sentis quæstionis doctrina. Quia Angeli custodes
tribuuntur hominibus in ordine ad ultimum finem,
vtque eos ad illum dirigant. Ostensum verò est, om-
nes homines esse omnino æquales eatenus inter se,
ex sua præcisè constitutio naturali, & seclusis sup-
positionibus accidentaliter superadditis extrinse-
cūs, quidquid sit de inæqualitate eorum, quasi spe-
cifica relatiæ ad fines proximos, ac intermedios.

Art. 2. Deinde naturalis inæqualitas Angelorum

non inducit inæqualitatem eorum quoad gloria gra-
dum maiorem, vel minorem, nisi pure conditionatè;
eaque inæqualitas conditionata compensatur iustè
maiori proportionaliter, & minori, cæteris paribus,
certitudine consequendi gloriam absolutè. Quia hæc
certitudo commensuratur iustè maiori, & minori
perfectioni cuiusque naturali, inæque major minori,
& minor maiori, vt dictum, ac expositum conue-
nienter est q. 27. de Ang. præsertim ad 5. Huiusmodi
autem æqualis diuersarum inæqualitatum compen-
satio mutua reperitur etiam in hominibus dispa-
riter affectis quoad passiones, vt appareat ex dictis.
Quapropter, licet essent diuersæ specie omnes om-
nium hominum Angeli custodes, iuxta diuersitatem
quasi specificam eorumdem hominum ex dispari in-
dividuatione ipsorum, nihil inde concludi posset ad
propositum obiicientis, sed magis ad oppositum.

Art. 1. Ad 14. Parentes, non minus infideles, & vt-
cunque peruersi, quām fideles, ac pī optant, & pe-
tunt à Deo prolem bona indolis, id est obsequiosæ,
& facie flexibilis, ac conformabilis ad similitudinem,
& imitationem ipsorum. Quia videlicet filii
gignuntur à parentibus ex intentione propagandi
per illos imaginem, & similitudinem sui, vtque per
eorumdem obsequium iuuentur, ac delectentur. Im-
ago autem, & similitudo euadit conformior prototy-
po in bona indole, atque ex eadem obsequio est
promptius, ac suauius, tam respectu pessimorum pa-
rentum, quām optimorum. Vnde indoles prolixi, que
communiter dicitur bona, id est, facile susceptiva ex-
tranei, facilèque flexibilis, ac disciplinabilis, habet
rationem gratiæ, & beneficij diuini temporalis res-
pectu parentum cniusvis conditionis, sicut diuinitæ,
honor, fatus corporalis.

Art. 1. At respectu ipsius prolixi eadem bonitas
indolis non habet rationem gratiæ Dei strictè talis,
seu conuenientia cum probitate parentum, aliorū
que educatorum. Nempe fortito parentes, aliosque
curatores sui prauis moribus, ac documentis imbu-
tos, expediret magis habere indolem, que vulgo di-
citur mala, vt non ita facilè illis acquiesceret, sed re-
sistet fortiter, aliamque ab eisdem iniret viam, ex-
torris propterea, & pauper. Iam oratio, ea verò sola
clarissimè attestatur gratiæ Dei strictè tali, seu fa-
laturi, quæ est propria piorum, aut tendentium ad
pietatem, queque oritur ex desiderio vita æternæ,
& dirigitur ad eandem, à qua tamen vñsum est præ-
scindere communiter petitionem bone indolis in
prole, imò præscindere necessariò, nisi petatur ut
coniungenda cum bona educatione, aliiisque admiri-
culis salutibus. Videatur quæst. 1. de gratia ad 1.

Ad 15. Quod præhabeat communiter indoles
bona, seu facilis, ac temperata, ex eo prouenit, quia
plerique, in sermone præsertim familiaris, sunt in-
tentia solum finem proximum vitæ, ac societatis
humanæ. Qua itidem de causa dicuntur vulgo fa-
lices, & præhabentur, qui diuiniti, honoribus, &
potestate abundant, tametsi certum sit, non pro-
pterea eos esse melioris conditionis in ordine ad
veram felicitatem, vitamque æternam, & conse-
quenter nec esse absolutes, & simpliciter feliciores,
minusve miseros. Quapropter absoluta discretio, ac
prælatio vñus indolis, & complexionis passionum
præ qualibet alia, nullo superaddito, extrinseco, ab
iis solum fieri potest, qui ad pauca, maximèque obuia
respicientes facilè, vt dicit Philosophus, de rebus
pronunciant. Quotum enim verò infinitus est nu-
merus, sed infinitè contemnendus, vt habetur ex Ec-
cles. 1. 15. Sapientes vero, vt nullos habuimus, quos
sequeremur in hac quæstione, ita nulli sunt, quod
sciam, qui contradicant.

QVÆSTIO

Q V A E S T I O X L V I .

*Vtrum ratio remedij passionum sit penes
solas virtutes?*

Videatur non esse. 1. Quia contraria contrariis curantur. Contrarium autem vii passionis est alia passio; & consequenter, quæ sunt inducita vii passionis, sunt saltem indirecte, ac mediatae contraria eorum, quibus inducitur alia passio. Ergo remedium vii passionis sunt alia passio, & illa omnia, quibus eadem passio inducitur.

2. D. Thomas aliquie communiter tradunt plura singularium passionum remedia præter virtutes. Quia D. Thomas tota quæst. 39. tradit sex remedia tristitia, delectationem, fletum, compassionem amicorum, contemplationem veritatis, somnum, & balneum. Valentia vero inter alios, prosequitur diligenter in præsenti remedia pro singulis passionibus opportuna, præscindendo ubique à virtutibus. Ergo remedia passionum non sunt virtutes tantum, aut etiam præcipue.

3. Passiones cooperantur virtutibus in multiplici opere ipsarum proprio, vt dictum est supra q. 4. Neutrum autem ex cooperantibus inuicem potest esse remedium alterius. Quia vtrumlibet ex cooperantibus inuicem iuuat alterum, ac fouet, cum remedium impedit potius, ac destruat id, cuius est remedium. Ergo virtutes non habent rationem remedijs respectu passionum.

4. Ad virtutem spectat, vt aliquando subinducat, ac foueat passionem. Cum enim qui ex. gr. grauitur nimia tristitia, atque per eam impeditur, quod minus conuenienter, ac debitè operetur, veræ virtutis laudabile opus est, ea adhibere, per quæ pelatur tristitia, eique succedat delectatio, conferens vigorem ad operandum, vt decet, & quantum decet. Manifestum autem est, remedium non posse esse inducitu[m], aut promotiu[m] eius, cuius remedium est. Ergo.

5. Non habet rationem remedijs, quod est applicatiuum tantum, aut inducitu[m] formæ, per quam tollitur malum, sed sola hæc ipsa forma, quæ est mediatae depulsa mali. Non autem mouetur appetitus sensitius immediatè, nec impeditur eius actus, nisi per obiecta sensibilia, quorum tantummodo ille est capax. Vnde virtutes non aliter possunt mederi passionibus, quam applicando, aut indi- cendo, vel etiam remouendo opportune eiusmodi remedia. Ergo virtutes non sunt remedia passionum; sed solum sunt applicatiæ, ac inducituæ eorum remediiorum. Ad eum utique modum, quo ars medica non est remedium infirmatum, sed est applicatiuum tantum, ac inducitu[m] remediiorum.

Art. 1. Respondetur. Non habet rationem remedijs, quod ita auferit aliquid malum, vt simul succrescere faciat malum aliud eiusdem generis cum ablatu, nec illo minus. Et si quidem sit purum remedium, & non etiam noctumentum, oportet, vt sit oblatuum mali, cui medetur, quin simul sit inducitu[m] cuiusquam mali. Quia autem opponuntur singulis passionibus, talia sunt omnia, præter virtutes, vt non sint magis idonea ad tollendam nimietatem illarum, quam ad easdem nimium deprimentias, atque ad inducendam nimietatem contrariarum passionum. Sola namque ratio superior mediocritatem dignoscere, solaque virtus eadem retinere potest. Quia ratio inferior, & sensus præscindunt regula mediocritatis, cuius obseruantia hominem

decer, idèque applicant, quantum est de se absque iusta mensura, quæ opponuntur vnicuique passio[ni], atque hæc eandem operantur necessario; quantum possunt, estque perinde respectu ipsorum excessus, & defectus in depressione passionis, cui contradicunt, & in excitatione passionis contrariæ. Dictum porro est supra quæst. 3. passiones secundum se esse bonas, totumque earum malum in nimietate situm esse. Sole itaque virtutes habent secundum se rationem remedijs respectu passionum, cetera non nisi per denominationem ab ipsis, & dependenter ab earumdem imperio, ac vslu, iuxta dicta superius quæst. 4.

Art. 2. Licet autem ars medica, ipsaque prudenter humana omnibus aliquovsque communis, & philosophia naturalis præscribere possint determinatam passionum mensuram, vnaquæque suam, & iuxta eandem possint applicare aduersus excessum, & defectum singularium passionum, quæcunque illis opponuntur, aut subueniunt, atque aliqualem eantibus medietatem ipsarum intendere, ac constitutre; nihilominus vera, & simpliciter talis, aut mediocritas passionum, aut ratio remedijs earum haud quaquam potest inde haberi. Quia finis hominis verus, & simpliciter talis non est sanitas corporalis, quam intendit medicina; nec pax, & tranquillitas communis cum ciuiis, aut aliquod aliud bonum particulare, ac temporale, circumscribens limites prudentiae humanae; nec contemplatio, & asequitio veritatis puræ naturalis, quæ est centrum Philosophiae naturalis; sed solum sumnum bonum, eiusque visio, & dilectio, ac fructus quo virtutes simpliciter tales essentialiter diriguntur omnes. Mediocritas autem simpliciter talis, & ratio veri remedijs malorum, quorum homo est capax, dicuntur, & verè sunt in omni vniuersaliter genere, relativè ad finem eius simpliciter talem. Tunc enim veram mediocritatem asequitur homo in uno quovis rerum genere, cum quad idem genus est bene dispositus ad suum finem. Consequenter ea sola habent rationem veri remedijs, quæ eam mediocritatem inducere valent, atque excludere quæcunque eidem aduersantur. Sole igitur virtutes, & quæcunque alia præcisæ, quatenus subsunt directioni, & imperio ipsarum, habent rationem veri remedijs passionum.

Art. 3. Præterea quia sacra Theologia omnia considerat in ordine ad finem ultimum, qui est summum bonum, atque inde rationes rerum omnium, & nomina metitur, non possunt apud Theologum esse, aut dici remedia passionum, quæ, & quatenus talia consentur à medico, aut politico, aut Philosopho purè naturali. Quia fieri potest, vt moderatio passionis, quæ sufficit pro sanitate corporali, & medium, quod ad illam inducendam præscribit medicina, non sufficiat pro salute animæ, ino ut noceat cideat, & sic de mediocritate, & mediis politicæ, & Philosophia naturalis. Cuius rei exempla sunt admodum obvia, & quivis facilè obseruare potest, atque nonnulla producentur in libro sequenti de virtutibus, maximè cum ipsis in genere, atque de distinctione supernaturalium à naturalibus disseretur. Ratio est, quia media oportet esse proportionata fini. Cum igitur finis Theologæ considerationis sit altior, ac sublimior, quam cuiusvis alterius facultatis; moderatio quoque, & remedia passionum apud Theologum sunt alterius longè rationis, maiorisque perfectionis. Inter ea autem, quæ aduersantur nimietati passionum, virtutes sunt in summo gradu perfectionis. Sole igitur eadem virtutes, & quæ, & quatenus vi ipsarum inducuntur, & subsunt imperio rationis, em, & nomen reme-

dij passionum apud Theologum merito nanciscuntur absolute.

Art. 4. Ex his appetet esse minus laudabile, & propositum, & pronunciatum quoddam Valentiae in proemio qq. de passionibus. Proponit enim, laborandum sibi potissimum esse in ostendenda medicina, & remedii passionum, ac deinde pronuntiat ea quidem in re minus fuisse copiosum D. Thomam. Et sane quod ad D. Thomam attinet, ipse fuit circa ea remedia procul dubio copiosissimus. Quia de virtutibus, quas, & quarum effectus, dictum est, esse totam medicinam passionum, egit usque adeo comprehensiuè, & adæquatè, vt in ista parte Theologia videatur se ipsum superasse, nullamque posteris, aut vix ullam promouendi spem, ac facultatem reliquerit. Deinde iis expositis, quæ D. Thomas directè, ac principaliter circa passiones exposuit ex professo, exigui admodum laboris est inuenire, ac ostendere ea, quæ Valentia dicit remedia passionum: quia D. Thomas exposuit luculenter causas omnes, ac motiu singularum passionum. Tota autem ea medecina cuiusque passionis in hoc sita est, vt remoueantur causæ eius, ac motiuæ, vtque inducatur causa, ac motiu passionis contraria. Vtterius idem Valentia appellat remedia, quæcumque quoquo denum modo opponuntur uniuerso passioni, & perinde valent ad eam, aut penitus opprimendam, aut deprimentam nimis, eaque exhibet, nulla usquam tradita ratione mediocritatis Theologicæ. Quo quidem agendi modo non omnino instituto Theologico satisfacit vir aliqui veræ, ac solidæ Theologie apprimè studiosus, ac tenax, atque erga Angelicum Præceptorem obseruantæ cum primis religiosæ. Usque adē difficile est, fæliciter sive addendo, sive demendo recedere alicibi à vestigiis, & exemplo D. Thomæ. Nos igitur ipsum sequunt totum hoc negotium de remediis ad quæstiones proximè sequentes de virtutibus moralibus reiicimus.

Art. 5. Indidem rursus appetet ratio, ob quam Theologi communiter cum D. Thoma præmittunt doctrinæ de virtutibus, doctrinam de passionibus, eamque tradunt ex professo, tametsi tota passionum secundum se intelligentia, ac exposito est purè Philosophica. Ratio autem est, quia sicut medicus nequit applicare idoneè, aut perfectè intelligere remedia ægritudinis, quæ remedia sunt, quin prius expenderit diligenter, atque intimè inspicerit naturam, causas, & effectus ipsius ægritudinis, cui intendit mederi; ita Theologus nequit perfectè assequi, & tradere naturam, & munus virtutum, quas dictum est esse moderatius, ac indicatius passionum, quæcumque ad ipsum vel maximè spectant directè, quin prius passiones inspicerit diligenter. Est, & alia præterea ratio, ob quam oportet præmittere passiones virtutibus. Quia nimis affectus voluntatis, tam boni, quam mali, quibus partim eliciendis, partim cohibendis impenduntur, & ex quibus, sive directè, sive indirectè specificantur virtutes morales præsertim ad se, sunt valentes affectibus appetitus sensitiui, atque hi posteriores sunt longè notiores nobis. Est autem optima doctrinæ methodus, vt ex iis quæ sunt notiora mi-

nusque notis affinia, ipsius affinitatis ductu prægrediatur, & affluita consideratio ad ea, quæ sunt magis abdita, & sublimiora, eoque ad miniculæ eadem perscrutetur, & commodius, & intimius.

Ad 1. Passiones non habent ullam malitiam, nec indigent remedio, secundum se præcisè, sed solum quoad excessum. Ut autem contrarium cuiusque passionis adhibetur præcisè aduersus excessum eius, nec ultra prægrediatur, per solam virtutem haberi potest. Quapropter contrarium passionis cuiusque non habet rationem remedij, nisi per virtutem, tanquam per formam eatenus suam.

Ad 2. D. Thomas de solis remedii tristitia quæstionem institutus seorsim. Cuius circa eam passionem singularitatis ratio appetet ex articulo ultimo quæst. 37. immediate præcedentis. Ibi enim ostendit, tristitiam nocere magis corpori, quam ullam aliam passionem. Virtutes autem, quibus solis dicimus conuenire Theologicæ rationem remedij passionum, non incumbunt eorum moderationi, & mediocritati relatiuè ad salutem corporalem, sed solum relatiuè ad salutem animæ. Propterea igitur specialiter decuit, vt circa remedia tristitia ageret non solum Theologicæ, sicut circa cæteras passiones per expositionem virtutum, & effectum ipsarum, sed medicè etiam, ac Philosophicè, adhibebendo inter alia somnum, & balnea, quæ directè spectant ad medicum, atque exponendo cæteræ puræ Philosophicæ, nempe non adhibita interim regula mediocritatis, ac honestatis Theologicæ. Unde ea quæst. 38. est potius Philosophica, nec necessaria Theologo, quales & alias plures quæstiones instituit ex abundanti D. Thomas, præsertim in 1. p. versus finem. De remediis, seu quasi remediis expensis à Valentia & aliis nonnullis iam nuper innotuit, quid censere par sit.

Ad 3. Non indigent remedio passiones secundum se, vt iterum dictum est, sed solum quoad excessum. Nullus autem passionis excessus cooperatur usquam ulli virtuti, sed magis eam retardat, ac impedit. Similiter responderet ad 4. nempe virtutem mederi non minus defectui, quam superabundantia, & excessu passionum, atque exercere rationem remedij inducendo conuenientem inter utrumque extreum mediocritatem.

Ad 5. Sicut actio subuentiva pauperis non habet rationem eleemosynæ, nisi proueniat à virtute misericordiæ, nec actio utilis alteri habet rationem beneficij, nisi quatenus prouenit à benevolentia, & sic de similibus; ita quod obstat excessui, aut defectui passionis, non habet rationem formalem remedij absolute, ac Theologicæ, nisi quatenus prouenit à virtute intentiva mediocritatis, quæ decet hominem, quia homo est, cum cæteræ quasi remedia sunt communia homini cum brutis, magna saltem ex parte. Præterea virtutes medentur passionibus, easque cohibent formaliter etiam, ac immediate per suos actus, propter dependentiam, & subordinationem motuum partis superioris, vt dictum est superius quæst. 4. Virtutes igitur per se ipsas sunt & remedia passionum, & formæ ceterorum omnium in ratione veri remedij, & strictè talis.